ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP X

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ VI

Minh-mệnh năm thứ 11 và thứ 12

(1830 — 1831)

TIMSACH.COM.VN

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC
phiên dịch

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC
Hà-nội — 1964

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP X

CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ VI

Minh-mệnh năm thứ 11 và thứ 12

(1830 — 1831)

TIMSACH.COM.VN

Tổ phiên dịch VIỆN SỬ HỌC
phiên dịch

NHÀ XUẤT BẢN KHOA HỌC
Hà-nội — 1964

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN THỨ LXIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Canh dần, năm Minh-mệnh thứ 11 (Thanh Đạo-quang năm thứ 10) [1830], mùa xuân, tháng giêng, ngày mồng 1, ban chiếu cho trong ngoài.

TIMSACH.COM.VN

Chiếu rằng: « Trẫm nghĩ vương giả tổ mừng, tất từ đầu xuân ra lệnh, hoàng trù ở giữa thường ban phúc lớn cho dân. Theo đạo trời cốt để nuôi người; gia đức trạch cho cùng vui vẻ.

« Trẫm nay ơn nhờ trời giúp, kính giữ phúc nhà, khuya sớm cần cù, công việc săn sóc, đến nay đã được 11 năm rồi. Vẫn thường kính trời, thương dân. Thực là nhờ Thượng đế cho phúc, Liệt thánh ban ơn. Từ trong đến ngoài, đều vâng lệnh không trái, từ quan đến dân, cùng thuận hòa tin theo. Nghĩ đến phúc lành rộng lớn, càng thêm thân mật noi theo.

« Năm nay, tuổi trẫm tứ tuần. Mừng được gần xa yên ổn; việc nước thư rỗi; kính nhờ phúc ấm tốt lành. Từ nhân vui vẻ. Nhân gặp tuổi vừa tân thọ, rộng rãi ban ơn; may nhờ trời tổ rủ thương phúc lành càng đến. Rồi đây mười năm một tiết, ban mãi ơn to. Nay hơi dương đầm ấm, ánh sáng rỡ ràng. Vui vẻ thay gặp tiết ba xuân, hưởng

https://tieulun.hopto.org

phúc đầu tuổi thọ; to lớn thật, sinh nuôi muôn vật, mở lòng nhân sánh với đạo trời.

« Vậy ban ơn mới cho được đổi dào. Có ân điển 14 điều như sau:

« 1. Thuế thân các địa phương năm nay được giảm 5 phần mười.

« 2. Tết Nguyên đán năm nay, cho yến và thưởng bạc lạng có thứ bậc.

« 3. Miếu Lịch đại đế vương, Văn miếu, miếu Hội đồng cùng các thần kỳ trong tự điển ở các thành trấn, đều cho tế một đàn.

« 4. Người già trên 100 tuổi cho 3 lạng bạc, 90 tuổi 2 lạng, 80 tuổi 1 lạng.

« 5. Các quan kinh ngoại vì làm việc công sai lầm bị giáng hay cách lưu từ năm Minh-mệnh thứ 10 trở về trước, thì cho các nha kê danh sách tâu lên lượng cho khai phục.

« 6. Quan viên vì làm việc công sai lầm bị phạt bổng từ năm Minh-mệnh thứ 10 trở về trước đều được tha.

« 7. Những tạp phạm tử tội đã kết án từ năm Minh-mệnh thứ 10 trở về trước, tình có chỗ đáng thương thì do bộ Hình làm sách tâu lên, chước lượng cho giảm nhẹ.

« 8. Các trạm đều thưởng tiền gạo 6 tháng, mỗi tháng 30 quan tiền, 20 phương gạo.

« 9. Các địa phương có những người tài đức ưu tú, những người ẩn dật sơn lâm, do quan địa phương xét thực tâu lên, sẽ cho lục dụng.

« 10. Các địa phương có hiếu tử, thuận tôn, nghĩa phu tiết phụ, quan địa phương xét hỏi kỹ tâu lên đợi nếu thưởng.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

« 11. Việc gốc của thiên hạ là nghề nông, các phủ châu huyện có người cày cấy trồng trọt chăm chỉ nghề gốc, quan địa phương phải thường khuyến khích để tỏ ý coi lệ.

« 12. Sở dưỡng tế ở các trấn thành có những người quan [đàn ông hóa vợ], quả [đàn bà hóa chồng], cô [trẻ con bỏ côi], độc [người già không con cháu] cùng những người tàn tật không nơi nương tựa, thì hữu ty phải lưu tâm nuôi nấng, chớ để cho họ phải phiêu lưu.

« 13. Những người phạm tội quân lưu ở các trấn thành, tra xét rõ đến phối sở 3 năm mà vẫn yên phận giữ phép mà tuổi đã quá 70, thì đều tha cho về quê.

« 14. Những người phạm tội quân lưu nếu người phạm chính đã chết, thì vợ con đều tha về ».

Ôi! thống giềng là quý Thái, giáng phúc cho chúng dân; như mặt trời mới mọc, tiến thọ cho hoàng đế. Vậy rộng bá cáo, khiến đều nghe biết.

Ban yến và thưởng cho các Hoàng tử thân công và các quan văn võ theo thứ bậc.

Lệ cũ văn võ chánh ngũ phẩm trở lên mới được dự yến. Vua cho năm nay là khánh tiết, đặc cách cho văn giai thuộc sáu bộ, Nội vụ, Vũ khố, Thái thường, Quang lộc, Hàn lâm, tự chánh thất phẩm, Từ tế ty, Khâm thiên giám, Tào chính, Thượng bạc, Thái y viện, Quốc tử giám, Hộ thành binh mã, tự chánh lục phẩm trở lên, võ giai thực thụ suất đội đều được dự.

Thượng thư Binh bộ gia hàm hiệp biện đại học sĩ hưu trí là Nguyễn Đăng Hựu, tham tri hưu trí là Nguyễn Hữu Thân vào chầu, vì ốm yếu không dự yến được, hạ lệnh đều chiếu phẩm thưởng cho bạc lạng.

Đặt ấn quan Nội các. Lấy thự phủ doãn Thừa-thiên là Phan Thanh Giản làm tả thị lang Lễ bộ, Thượng bảo

https://tieulun.hopto.org

thiếu khanh là Trương Đăng Quế làm tả thị lang Công bộ, Hàn lâm viện thừa chỉ là Lê Nguyên Đản làm thị độc học sĩ, Nguyễn Văn Mưu làm thự thị độc học sĩ, đều sung biện công việc Nội các.

Vua dụ rằng : « Nay đã đổi phòng văn thư làm Nội các để cố vấn đã từng giảng chỉ dạy bảo cùng lập rõ điều chương, để lại đời sau. Nhân nghĩ Nội các, từ đời Tống về trước chưa có, đến Minh Thái tổ lấy việc gian tướng là Hồ Duy Dung lộng quyền làm răn, mới bỏ tể tướng cho chính quyền về sáu bộ ; đến Thành tổ mới đặt Nội các, bắt đầu lấy hàn lâm sung vào, thăng đến đại học sĩ, nhưng trật chỉ ngũ phẩm, để cố vấn mà thôi. Đời sau noi theo ý buổi đầu, phẩm trật tôn hơn, uy quyền trọng hơn, thành ra không có danh tể tướng, mà thực là tể tướng. Cho nên Minh Thế tông dùng Nghiêm Tung, Thanh Cao tông dùng Hòa Thân, đều bị chúng che lấp tai mắt, tự làm uy phúc, gần đến loạn nước, gương sáng ấy thực cũng chẳng xa. Tuy thế cũng nên châm chước sự nghi, chứ lẽ nào lại vì nghẹn mà bỏ ăn. Huống chi nữa nay định quan chức Nội các trật chỉ tam phẩm mà ban ở dưới sáu bộ, không như nhà Minh nhà Thanh cho đứng đầu trăm quan. Nay lại đặt ra nghiêm điều để rõ chức vụ : Từ nay về sau nếu gặp Nội các nghĩ chỉ có chỗ không đúng, cho đường Lục bộ quan trích ra tham tấu ; đường quan Lục bộ nghĩ chỉ hoặc bàn tâu việc gì có chỗ không đúng, thì cho Nội các trích ra tham tấu. Nếu việc làm đã thỏa đáng mà Lục bộ hay Nội các dám theo ý riêng bảo là không đúng, thì việc thuộc nha nào cũng cho cứ thực phúc tấu, đợi trẫm xét định. Nếu Lục bộ nghĩ chỉ và bàn tâu có chỗ không đúng mà Nội các không xét ra được, hoặc Nội các nghĩ chỉ có chỗ không đúng mà Lục bộ không xét ra được, để kẻ khác phát giác hoặc tự trẫm trích ra được, trừ ngoài

https://tieulun.hopto.org

chỗ không đúng sẽ theo nặng nhẹ xử tội, mà những viên thất sát tất phải theo luật trừng trị nặng thêm. Như thế là lập pháp mong ràng buộc được lẫn nhau, trừ hẳn được mối tệ. Nếu quan viên nào cản bảy, ngóng theo chiều gió, ngầm kết bè đảng để cùng nhau làm gian, thì tội rất lớn, giết chết không tha. Vả lại lần này phẩm trật và chức vụ của Nội các, trẫm đã định rõ điều chương, con cháu ta nên tuân theo, phép ấy ngày sau không được đổi thay thêm bớt, mà sinh mối tệ. Vì đời sau có làm trái lời nói này, há không có một vài người bề tôi trung trực dám nói cố can sao? Cũng nên viện lấy lời này mà can thì nhà vua bấy giờ sẽ nên nghĩ sâu lời ấy. Nếu các quan cùng sĩ thứ có lòng xiểm nịnh làm rối loạn phải trái mà bàn đổi lại thì phải bắt tội cực hình, nhất định không tha. Phải đem dụ này giao cho sử quan giữ lấy, để truyền mãi về sau. Lại viết ra một bản đóng ấn « Hoàng đế chi bảo » chứa ở Đông các, và sao ra nhiều bản chia cấp cho nha môn trong ngoài biết hết ». Rồi sắc rằng tự nay phàm các tấu tập về đình nghị đều giao cho các thần vâng chỉ xét thực. (Lệ trước do sáu bộ thay ban nhau mà vâng chỉ).

Lại hạ lệnh cho thống chế Trần Văn Cường giữ chìa khóa hòm bảo tỉ. Như có dùng ấn thì cho từ thừa chỉ trở lên đều được hội đồng đóng ấn, không để Thượng bảo khanh và Thượng bảo thiếu khanh chuyên giữ như trước.

Lấy nguyên hữu thị lang Hình bộ biện lý Hình tào Gia-định là Vũ Xuân Cẩn làm hữu tham tri Lại bộ, hữu tham tri Binh bộ là Lê Văn Đức làm tả tham tri Binh bộ, hữu thị lang Binh bộ là Bùi Phổ làm thự hữu tham tri Binh bộ, hữu thị lang Công bộ là Hà Quyền làm thự hữu tham tri Công bộ, vẫn kiêm quản Hàn lâm viện, quyền thự hữu thị lang Hộ bộ là Hoàng Quỳnh làm tả

https://tieulun.hopto.org

thị lang Hộ bộ, nguyên tham hiệp Quảng-nam là Lê Công Tường làm hữu thị lang Hộ bộ, nguyên hiệp trấn Phiên-an là Nguyễn Tú làm hữu thị lang Lễ bộ, nguyên hiệp trấn Biên-hòa là Đặng Chương làm hữu thị lang Công bộ.

Lấy tham hiệp Quảng-trị là Hà Duy Phiên làm thự phủ doãn Thừa-thiên, thự lang trung Lại bộ là Trịnh Quang Khanh đổi làm thự tham hiệp Quảng-trị, tham hiệp Nghệ-an là Nguyễn Ngọc Trác làm hiệp trấn Vĩnh-thanh, thự lang trung Hộ bộ là Lê Đan Quế đổi làm thự tham hiệp Nghệ-an, Hàn lâm viện thị độc học sĩ là Lê Dương Anh làm tham hiệp Quảng-bình, thự lang trung Lại bộ là Tống Đức Hưng đổi làm thự tham hiệp Quảng-ngãi.

Hiệp trấn Cao-bằng là Lưu Đình Luyện về dinh, lấy tham hiệp là Hoàng Quốc Điều thăng thự hiệp trấn, tham hiệp Lạng-sơn là Dương Tam làm tham hiệp Cao-bằng; cho hiệp thủ Cam-lộ là Hoàng Kim Hoán làm viên ngoại lang Công bộ, thự tham hiệp Lạng-sơn. Hoán chưa đi đến nơi thì ốm chết. Cho một cây gấm Tống, 100 quan tiền.

Triệu tả thị lang Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành là Ngô Phúc Hội về Kinh để dùng.

Sai bọn thự phó vệ úy vệ Tả thủy là Nguyễn Văn Sáng và Nội các biên tu là Tôn thất Thường đi thuyền lớn Thanh-hải sang Hạ-châu làm việc công.

Dựng lầu hoa [thể lâu] và bằng hoa [thể bằng]. Sai chưởng dinh là Tống Phước Lương, thượng thư là Hoàng Kim Xán sung chức đồng lý.

Trước đây bộ Lễ bàn tính công việc tiết đại khánh xin dựng một lầu hoa ở trước điện Thái-hòa, một lầu hoa ở dưới cửa điện Cần-nguyên và dựng nghi môn ở ngoài cửa Tả Hữu túc môn. Đến bây giờ vua sai bỏ

https://tieulun.hopto.org

bớt lầu hoa ở điện Thái-hòa, dựng thêm bằng hoa ở sân điện Cần-chánh cùng, trước thềm tả vu hữu vu cho sẵn chỗ bày biện. Lại làm giàn kết hoa nghi môn ở ngoài cửa Tả Hữu đoan môn. Thềm và vách điện Càn-nguyên, bốn dải Nam Bắc Tả Hữu và chu vi hoàng thành thì đổi tô sắc vàng. Mặt trước dực lang và tả vu hữu vu điện Cần-chánh, chu vi điện Thái-hòa, các cửa Tả Hữu tác môn đều sửa sang lại.

Ngày mậu tuất, lễ xuân hưởng.

Bắt đầu lễ tế cờ. Đặt đàn ở ngoài quách phía nam kinh thành. Sai chưởng dinh Tống Phước Lương, phó đô thống chế Đoàn Văn Trường, thống chế Đỗ Quý đến tế. Tự đấy về sau năm nào cũng thế.

Chuẩn định từ nay về sau những mệnh phụ các quan [illegible] triều phục, phẩm gặp bá tiết lớn Thánh thọ, Chính đán Đoan dương ở cung Từ thọ thì đều theo ban làm lễ ở nội đình để tỏ rõ lễ độ. Ghi làm lệ.

Trong kinh kỳ mưa dầm luôn.

Vua bảo bầy tôi rằng: « Từ hôm sang xuân đến nay chưa được một tuần mà được mưa 5 lần, lòng trẫm thực là mừng rỡ. Vả năm nay gặp khánh tiết tứ tuần của trẫm, sớm thấm ơn trời, dầm đề như thế chẳng những thương đến mình ta mà nông dân nhờ được mưa này có thể đoán là được mùa vậy. Phàm vương giả gia ân, người hưởng có hạn, sao bằng trời cho được mùa luôn khiến dân ta đều được no ấm, thế mới chịu ơn vô cùng. Vậy hạ lệnh cho bộ Lễ tư hỏi các hạt thành trấn đã được mưa hay chưa thì tâu ngay ». Nhân đưa bài thơ « Triêu âm » cho bầy tôi xem, mà bảo rằng: « Mùa xuân này mưa thấm thía. Nhưng trẫm đêm xem sao thái bạch lúc sắp lặn thì ánh sao lại đỏ, sợ đến tháng 2 tháng 3 này chưa khỏi khô hạn nên không thể yên

https://tieulun.hopto.org

tâm được ». Lại đưa bài thơ « Bồn mai thịnh khai » (Cây mai chậu nở hoa nhiều), bảo bọn Phan Huy Thực, Lê Văn Đức và Hà Quyền đều dịch ý thơ ra. Bọn Thực tâu rằng: « Thơ thánh sâu thẳm bọn thần nông nổi, chỉ có thể hiểu được muôn một thôi ». Vua cười nói rằng: « Vua tôi nghĩa như xương thịt, lúc nhàn rỗi vui cười có ý kiến gì cứ nên bày tỏ thẳng, trẫm há lại lấy văn tự mà tranh hay với thần hạ sao? Đời trước Tùy Dạng Đế nhân câu « Không lương lạc yến nê » (1) của Tiết Đạo Hành mà sinh lòng ghét, Trẫm rất khinh bỉ. Phàm vua mà mở lòng dung nạp, thì tài trí của thiên hạ đều là tài trí của mình. Ví bằng thánh như Nghiêu Thuấn, nếu không biết nghe người nói, nộp lời can ngăn, bỏ ý riêng theo người, thì dẫu có các quan như tứ nhạc (2) cửu mục (3) thì cũng ai ca ai khốc thánh với mình ».

Lấy vệ úy vệ Hậu thủy bộ lý ấn triện Thủy quân là Trương Văn Tín làm vệ úy vệ Nội thủy, thự thống chế Thủy quân là cai đội Đoàn Dưỡng làm phó vệ úy vệ Nội thủy.

Xây đắp Hồ quyền [chuồng hổ] ở gò Long-thọ.

Sai tả thị lang Lại bộ là Hoàng Văn Đản đồng lý việc thanh tra Nội vụ phủ, thự lang trung Binh bộ là Phan Đăng Huyện làm phó. Lấy viên ngoại lang Công bộ là Đỗ Khắc Thư làm lang trung Công bộ.

Đắp thành đất 10 phủ ở Bắc-kỳ.

Trước đây thành thần Phan Văn Thúy cùng đi với giám thành thần đến các phủ huyện xem xét hình thế để trù tính việc đắp thành, xin đắp trước ở 21 phủ

---

(1) Không lương lạc yến nê: Bùn chim én rơi ở nhà vắng vẻ.
(2) Tứ nhạc: Chỉ chư hầu bốn phương.
(3) Cửu mục: Chỉ mục bá ở chín châu.

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

(Thường-tín, Ứng-hòa, Khoái-châu, Thiên-trường, Kiến-xương, Thái-bình, Nghĩa-hưng, Tiên-hưng, Vĩnh-tường, Quốc-oai, Quảng-oai, Đoan-hùng, Lâm-thao, Thuận-an, Lạng-giang, Thiên-phúc (1), Từ-sơn, Kinh-môn, Ninh-giang, Bình-giang, Nam-sách). Các huyện tạm đình hoãn.

Đình thần bàn lại cho rằng: Công việc phủ nha so với huyện nha thì nặng hơn, thành ở phủ nên đắp trước huyện, nhưng nếu nhất luật cùng đắp cả thì công việc gấp mà sức chia ra, thực khó mong chắc chắn được. Huống chi địa thế các phủ có chỗ xung yếu, có chỗ không xung yếu lắm, quy mô xây đắp cũng nên xét chỗ gấp, chỗ hoãn, mà làm trước, làm sau khác nhau. Nói về hình thế thì phủ Ứng-hòa, phủ Khoái-châu ở Sơn-nam, phủ Kiến-xương, phủ Thái-bình ở Nam-định, phủ Vĩnh-tường, phủ Lâm-thao ở Sơn-tây, phủ Thuận-an(2), phủ Lạng-giang ở Bắc-ninh, phủ Kinh-môn, phủ Ninh-giang ở Hải-dương, có phủ cách xa trấn lỵ, có phủ núi rừng ngăn cách thủy lục nhiều đường, xin theo cách thức thành phủ Lý-nhân mà đều cho đắp trước. Còn như phủ Thiên-trường đã có đồn, bảo dẫu qui chế nhỏ hẹp, mà nền móng đã có, và đất cũng không xung yếu lắm, can gì phải dời đi nơi khác. Còn 10 phủ khác, có phủ là đất đồng bằng phòng giữ cũng dễ, hoặc có phủ ở tiếp gần trấn lỵ cũng dễ hô ứng với nhau, đợi sau sẽ làm, mà giảm bớt trượng thước (thành phủ Lý-nhân, chu vi dài hơn 266 trượng, giảm làm 208 trượng).

Vua y lời tâu. Hạ lệnh cho đến sơ tuần tháng 3 khởi công đắp. Còn thì đợi đến sau mùa đông sẽ lại bàn để làm.

---

(1) Thiên-phúc : Nay là Đa-phúc.
(2) Thuận-an : Nay là Thuận-thành.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Đổi bổ lang trung Hình bộ hiệp lý Hình tào thành Gia-định là Nguyễn Công Tú làm lang trung Hộ bộ hiệp lý Hộ tào thành Gia-định, lang trung Binh bộ hiệp lý Binh tào Bắc-thành là Trần Thiên Tải làm lang trung Hộ bộ hiệp lý Hộ tào Bắc-thành. Lấy thự lang trung Hình bộ là Bùi Văn Lý làm hiệp lý Hình tào thành Gia-định, thự lang trung Hộ bộ lãnh Bảo tuyền cục là Nguyễn Hữu Khuê làm lang trung Binh bộ hiệp lý Binh tào Bắc-thành. Sắc rằng từ nay về sau, phàm chương sớ các tào ở hai thành tâu lên, cho hiệp lý cũng được ký tên.

Sai kinh binh, vệ Hổ oai trung đi thú Nghệ-an, vệ Trung bảo nhị đi thú Thanh-hoa, hai vệ Hổ oai tiền và Ban trực hữu đi thú Bắc-thành.

Bắt đầu đặt tri phủ của 4 phủ Triệu-phong, Thăng-hoa, Điện-bàn, Quảng-ngãi. Những huyện do phủ, kiêm lý trước đặt tri huyện nay đều bỏ đi (phủ Triệu-phong kiêm lý huyện Minh-linh, phủ Thăng-hoa kiêm lý huyện Lễ-dương, phủ Điện-bàn kiêm lý huyện Duyên-phúc, phủ Quảng-ngãi kiêm lý huyện Thương-nghĩa).

Rồi thấy phủ Thăng-hoa số đinh điền nhiều gấp bội, đặt thêm chức đồng tri phủ.

Chuẩn định biền binh coi giữ các sở Nội vụ phủ, Vũ khố, Nội tàng Nội tạo, Hỏa dược khố, cứ mỗi năm đổi một lượt. (Nội vụ phủ một đội, Nội tàng một đội, lấy biền binh ở 4 dinh Thần cơ, Tiền phong, Long võ, Hổ oai, thuộc Cấm binh sung phái. Vũ khố 2 đội, công sở, ty Tiết thận thuộc Nội vụ phủ suất thấp 1, binh linh 10, công sở ty Chế tạo thuộc Vũ khố, suất thấp 3, binh linh 30, lấy các dinh cấm binh, các đội ban trực, các bảo tinh binh mà sung phái, sở Nội tạo biền binh 15, lấy cấm binh sung phái, kho Hỏa dược suất đội 1, biền binh 30, lấy các dinh cấm binh, các đội ban trực sung phái). Rồi sai trích đội thứ nhất trấn binh Quảng-nam, đội thứ

https://tieulun.hopto.org

nhất trấn binh Quảng-trị, nguyên phái coi giữ phủ Nội vụ và Vũ khố cùng với đội thứ ba Trung sai, đều bổ điền khuyết vào các đội bát, cửu, thập Hậu vệ dinh Thần cơ hậu.

Lấy vệ úy vệ Diệu võ là Hoàng Văn Đàm làm vệ úy Hữu vệ dinh Thần cơ, vệ úy Lê Hậu làm vệ úy vệ Diệu võ, phó vệ úy vệ Tiền phong trung là Nguyễn Văn Doãn làm phó vệ úy vệ Tả dực tiền nhất dinh Vũ lâm, vệ úy Lê Thuận Tĩnh làm vệ úy vệ Tiền phong trung, vẫn kiêm quản các đội Lý thiện, Phú thuận vệ Dực bảo, chưởng cơ Nguyễn Xuân làm vệ úy Vũ lâm lãnh Thượng tứ viện sứ.

Nguyễn Tài Năng trước phải tội bị giam, tết Nguyên đán được thả cho về thăm nhà, đến bấy giờ lại tới ngục. Vua thương tình, đặc cách sai tha, nhưng vẫn lệ thuộc theo dưới cờ đàn thủy quân, phàm gặp công tác của thủy sư thì cho theo viên đồng lý giám tu để ra sức chuộc tội.

Ngày kỷ dậu, duyệt binh. Vua ngự điện Càn-nguyên để xem.

Trước đây đến kỳ họp tất cả kinh binh, linh giản có nhiều người trốn. Bộ Binh tâu rằng: « Những linh trốn tự mùa xuân trước lần lượt bắt được, đã vâng chỉ, hễ trốn lần đầu đóng gông 2 tháng, hết hạn lại đánh 100 côn đồ, giao về hàng ngũ cũ, lại do bộ ghi lấy họ tên, sau còn trốn sẽ chém; trốn 2 lần thì phát vãng đi đất mới Trấn-ninh làm binh. Các linh trốn năm nay thì xin tư ngay cho các quan địa phương tìm bắt. Những tên bắt được thì xin theo nghiêm chỉ năm ấy tâu rõ để trừng phạt. Vua y theo ».

Lấy tư nghiệp Quốc tử giám là Phan Hữu Tĩnh làm lang trung Binh bộ theo Binh tào Bắc-thành làm việc, thự

https://tieulun.hopto.org

lang trung Lễ bộ là Nguyễn Sỹ Bảng làm lang trung Hình bộ theo Hình tào Bắc-thành làm việc, nguyên đốc học Định-tường là Nguyễn Huy Hựu làm tư nghiệp Quốc tử giám.

Tả thị lang Hộ bộ Hoàng Quỳnh đem việc thành thần Gia-định tự rằng vật giá đắt vọt lên, nhà nước mua không đủ, vào chầu tâu trước vua, nhân nói việc đặt mua rất không tiện: «Thần trước hiệu lực ở Quảng-bình, tự mình thấy rõ tệ ấy. Tức như da trâu và lưỡi rách, đều đấy là đồ bỏ đi, bán cho quan thì được giá tốt, thế mà trong dân đến nỗi có kẻ giết trâu xẻ lưỡi để cầu khỏi việc đòi bắt. Phàm triều đình lập pháp là vốn muốn nhân việc gia ân để giúp dân, mà một khi quan lại không thể đức ý ấy thì da trâu lưỡi rách còn sinh ra tệ, huống là có món lại quá thế nữa».

Vua nói rằng: «Những vật nhà nước cần dùng không thể thiếu được. Những sản vật các địa phương sản xuất, không mua ở dân thì lấy đâu cho đủ dùng. Chỉ sợ hữu ty không biết giữ lòng công theo pháp luật mà thôi. Như năm trước mua đậu khấu mỗi 100 cân trả đến trên dưới 150 lạng bạc, thế mà bảo hộ Chân-lạp là Nguyễn Văn Thuỵ cùng phạm viên là Trần Nhật Vĩnh chỉ trả 50, 60 lạng, lại còn nói tự xuất của nhà để cấp thêm. Bọn ấy đã mưu gian cho đầy túi, lại đổ lỗi cho bề trên, thì dân mọn ở biên thùy còn trông mong gì nữa. Trẫm đã từng mắt sát mối tệ, đinh ninh răn bảo, không biết Hộ tào ngày nay là Ngô Bá Nhân đã biết soi gương ấy hay chưa!» Quỳnh vốn là người ngay thẳng, gặp việc dám nói, vua cũng dung nạp.

Vua thường xem quốc sử, bảo Hà Quyền, và Trương Đăng Quế rằng: «Các vua đời trước nước ta, như Lê Thánh tông cũng có thể gọi là vua hiền, trẫm vẫn hâm mộ. Văn chương cũng hay, tiếc rằng văn quá sự thực».

https://tieulun.hopto.org

Lại nói: « Lê Thái tổ oai võ giỏi, mưu lược lớn, khai sáng trước, Thánh tông nối sau, lập ra pháp chế, việc gì cũng có thể lưu mãi về sau, thực không thể bàn ai hơn ai kém được. Tiếc đời sau, không biết noi giữ phép nhà, cho nên đến nỗi suy hèn. Nếu biết giữ phép cũ mà không đổi mất, thì ngôi vua nhà Lê còn dài, chẳng những có thế thôi ».

Trấn thủ Sơn-nam là Nguyễn Đăng Khánh vì nhiều lỗi, phải giáng mãi, giáng đến phó quản cơ hàm tùng tứ phẩm bắt về hưu trí. Lấy thống quản thập cơ Hùng dũng thuộc Hữu quân là Hồ Bối làm trấn thủ Sơn-nam.

Vét cửa sông Thiên-đức thuộc Bắc-thành.

Trước đây việc vét sông đã theo lời đình nghị mà cho thôi. Vua lại bảo bộ Công rằng: « Cửa sông ấy tuy lấp đã lâu, hãy theo dòng cũ mà đào cho thông cũng không hại. Vậy hạ lệnh cho thành thần chước lượng đào xẻ rộng chừng 5 trượng, sâu đủ dẫn nước thường 2 thước, dài hơn 100 trượng. Tựu trung thước tắc sâu rộng dần dần rút bớt đi, đợi đến lúc nước lên to, thế nước chảy vào, thế tất càng sâu càng rộng thêm ra, như thế há chẳng phải là việc làm một nửa mà công hiệu gấp đôi sao. Đấy là việc cốt yếu để củng cố đê điều vậy ». Đến bấy giờ, phó tổng trấn Phan Văn Thúy xin phái thống quản Trung quân Lê Văn Quý đốc 1.000 người biền binh thuộc thành làm việc, hơn một tháng thì xong. Thưởng cho biền binh 1.300 quan tiền.

Vua nhân rỗi theo hầu Hoàng thái hậu câu cá ở hồ sau Ngự viên. Vua vừa buông câu, câu được liền 5, 6 con cá. Hoàng thái hậu thích lắm, ngợi khen mãi. Vua bèn làm thơ ghi việc ấy, đưa cho bầy tôi xem và nói rằng: « Đấy có thể thấy triều đình nhàn hạ, hoàng thái hậu mạnh khỏe, cho nên khiến các khanh xem để biết việc

https://tieulun.hopto.org

vui trong gia đình nhà vua, lòng thần tử trưởng cũng vui vẻ. Còn lời văn khéo vụng thì không cần tính đến ».

Ngày bính thìn, phong hoàng trưởng tử làm Trường-khánh công, hoàng tử Miên Định làm Thọ-xuân công, Miên Nghi làm Đức-thọ công, Miên Hoành làm Vĩnh-tường công, Miên An làm Phú-bình công, cho sách ấn và ấn quan phòng (sách ấn đều làm bằng bạc mạ vàng, ấn quan phòng dùng bạc), chi tuế bổng hàng năm mỗi người 1.000 quan tiền, 1.000 phương gạo.

Trước đây vua dụ bộ Lễ: « Thánh đế minh vương đời xưa đặt nhiều phiên thần thân thích, để dây dưa rườm rà, để cho vương thất phồn vinh, phúc trời truyền mãi. Đức Hoàng khảo Thế tổ cao hoàng đế ta đặt ra phép tắc, sâu nghĩ đến kế vun trồng, các hoàng tử đều phong tước công, bắt chước đời xưa, lấy thái ấp mà đặt tên, tại vận khiến chăm lắm ở Kinh đô cho phiên giậu được vững như bàn thạch, qui mô thật là to lớn. Trẫm kính vâng mối lớn, lo mưu giữ nước. Hiện nay các hoàng tử ra ở riêng đã hơi trưởng thành cũng nên phong thêm để cho danh mệnh rõ ràng, ngày thêm tiến tới, đều hưởng phúc chung. Vậy tấn phong Hoàng tử Miên Tông làm Trường-khánh công, Miên Định làm Thọ-xuân công, Miên Nghi làm Đức-thọ công, Miên Hoành làm Vĩnh-tường công, Miên An làm Phú-bình công. Những sách ấn ban cho và công việc nên làm, đều do bộ làm thế nào cho ổn thỏa để tâu xin thi hành. Từ nay về sau, phàm hoàng tử tuổi đến 15, thì bộ Lễ tâu xin sách phong, trẫm xét nếu quả đức với tuổi cùng tiến, kính và nghĩa ngày thêm thì phong cho tước công. Nếu chưa hay sáng tỏ đức nghiệp làm đúng khuôn phép, thì tạm đình phong một lần đợi 5 năm sau sẽ để xin lại. Ghi làm lệnh ».

Đến bấy giờ hữu ty chọn ngày tốt tiến trình. Vua sai chưởng dinh thự Tiền quân ấn vụ là Trần Văn Năng

https://tieulun.hopto.org

sung chánh sứ, thượng thư Hình bộ là Hoàng Kim Xán sung phó sứ vâng đem sách ấn đến phủ đệ Hoàng trưởng tử làm lễ tuyên phong, chưởng dinh thự Trung quân ấn vụ là Tống Phước Lương, thống chế Hữu dực dinh Võ lâm gia hàm đô thống là Trần Văn Cường, phó tướng Hữu quân gia hàm đô thống là Nguyễn Văn Xuân, thống chế Tả dực dinh Võ lâm là Nguyễn Văn Trọng, thượng thư Lễ bộ là Nguyễn Khoa Minh, thượng thư Hộ bộ là Lương Tiến Tường, thượng thư Công bộ là Nguyễn Kim Bảng, thự thượng thư Lại bộ là Lê Đăng Doanh, đều sung làm chánh phó sứ, chia nhau đi đến phủ các hoàng tử, làm lễ tuyên phong. Lễ xong, Hoàng trưởng tử và các tước công đều dâng biểu tạ.

Chuẩn định sự nghi về ấn triện ở phủ các tước công. (Ấn triện đặt ở nhà trước của phủ, các viên trưởng sử và trực giảng hội đồng đóng hòm ghi chữ, giao cho biền binh thuộc phủ coi giữ; chìa khóa hòm ấn do ở các ông hoàng thu giữ. Phàm hết thảy việc trong phủ, trưởng sử bẩm cho biết, rồi xin ý, sai tư vụ thư lại khởi thảo, trưởng sử và trực giảng phúc duyệt, rồi do tán thiện và bạn độc kiểm lại xác đáng, cùng ký tên, bẩm xin chữ của ông hoàng, rồi mới viết tinh đóng ấn thi hành. Nếu việc không nên làm mà quan thuộc ở phủ không dẫn đo sự lý, thương lượng nên chăng, vội xin thi hành để đến nỗi hại việc, việc phát giác thì trừng trị nặng. Có việc liên quan đến các nha ở Kinh thì dùng chiếu hội (1), tự xưng là bản phiên và gọi các nha ấy là qui nha. Các thân công đều theo lệ ấy mà làm.

Sai quan soạn ngọc điệp. Lấy thượng thư Lễ bộ là Nguyễn Khoa Minh sung tổng tài, vệ úy vệ Hậu nhất Tả dực dinh Võ lâm là Tôn thất Bằng sung phó tổng tài.

---

(1) Chiếu hội: Tư cho các nha ngang hàng gọi là chiếu hội.

https://tieulun.hopto.org

Nội các thị độc là Nguyễn Huy Chiểu, thừa chỉ là Tôn thất Thận sung toản tu. Đến lúc làm xong thưởng bạc và lụa cho tổng tài trở xuống theo thứ bực.

Thưởng phẩm vật cho quan và binh trú phòng ở phủ Trấn-ninh.

Vua dụ: « Từ khi phái bọn Tạ Quang Cự và Tống văn Uyển đến trú phòng Trấn-ninh, xông pha lam chướng, tự mùa đông đến mùa xuân, lòng ta vẫn nghĩ đến, chẳng biết bọn ngươi gần đây có khỏe mạnh không? Và biền binh tướng sĩ có được mạnh khỏe không? Cho Quang Cự làm sớ tâu lên cho ta yên lòng. Trước đây, ngươi làm việc bắt Chiêu Nội rất tốt, chưa biết từ năm ngoái đến nay dầu mục thổ dân hạt ấy có được yên ổn không? Cũng tâu lên một thể. Từ nay về sau bất cứ có việc hay không, mỗi tháng phải hai lần báo tin bình yên cho trẫm được thông tin tức. Nay thưởng cho Tạ Quang Cự một thanh gươm Tây dương dầu sư tử mạ vàng, áo quần, chăn, khăn, quạt cộng 10 cái, thưởng cho Tống Văn Uyển, Cao Khả Tuyên mỗi người 5 cái cũng như nhau, cùng thưởng cho bọn quan binh các thứ thuốc, để tỏ ý trẫm thương nhớ quan binh lớn nhỏ khó nhọc ở chỗ biên thùy ».

Lại nghĩ bọn thổ mục Chiêu Hướng và Khâm Quyết làm việc dốc lực, thưởng cho Chiêu Hướng làm thổ tri huyện sung bang biện, Khâm Quyết làm thổ huyện thừa sung phó bang biện. Sai hữu ty chế ấn quan phòng Bang biện Trấn-ninh phủ sự cấp cho. Lại lấy 3 hòn ngọc trắng của Chiêu Nội hiến trước thưởng cho Chiêu Hướng 2, Khâm quyết 1. Dụ rằng: « Bọn ngươi trước sau một tiết, cố gắng kính thành, thì ta vun trồng, cho thấm thía ơn sâu mãi mãi. Nếu không như thế, thì gương trước chẳng xa, phép nước rất công, không thể khoan dung được ».

https://tieulun.hopto.org

Nội các tâu rằng: « Tự trước đến nay các địa phương thâu nộp vật hạng, lệ có phái thuộc viên Nội các hội đồng với ty viên Hộ bộ Nội vụ để xem cân, rồi giao cho Nội vụ phụng giữ; cùng Nội vụ chế tạo vật kiện, cũng phái thuộc viên Nội các và thị vệ hội đồng với viên giám lâm xem nghiệm mà để vào sổ chi tiêu. Nay Nội vụ đã đặt đốc công cùng ty Tiết thận chuyên làm việc ấy, thì những phái viên các thuộc và thị vệ nên triệt về. Lại những sổ sách tiêu thủ của các nha các đội Nội vụ, Vũ khố, Nội tạo, Thượng trà, Thượng thiện, Tài hoa, Kim thương, từ trước đều do Nội các xét thực, phụng phê lời chỉ, mà năm ngoái đình nghị chức chưởng của Nội các thì lại không nói đến. Vua sai hai bộ Hộ, Công thỏa bàn, xin phàm chế tạo đồ ngự dụng thuộc các vật trân qui như vàng, bạc, châu, báu, gấm, đoạn thì vẫn theo như trước hội đồng xem xét. Còn những việc chế tạo tầm thường thì đều do đốc công chiếu biện, cho có chuyên trách. Đến như việc hội đồng xem cân vật hạng do các địa phương thâu nộp và việc xét thực, phê chỉ sổ sách tiêu thủ của nha từ Nội tạo đến Kim thương đều là phận sự của những người dự chức cơ yếu, xin theo lệ trước ». Vua nghe theo.

Chuẩn định từ nay về sau phàm hàng năm sau ngày phong ấn, Lục bộ, Nội các và các nha, gặp có dụ chỉ cùng chương sớ, tất cả những việc cần làm, thì cứ theo lệ tâu lên kinh dùng ấn vàng mà thi hành, đến ngày khai ấn thì truy dùng ấn triện quan phòng, chua rõ các chữ năm tháng ngày nào truy dùng để làm bằng chiếu. Lấy năm nay bắt đầu.

Tháng 2, lấy nguyên hiệp trấn Hải-dương là Hoàng Công Tài làm hữu thị lang Hộ bộ.

Tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt dâng sớ khẩn xin về Kinh chúc thọ vua.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ: « Xem lời trong sớ, đủ thấy một tấm lòng thành. Nhưng nghĩ khanh nay tuổi đã già yếu, lại ốm vừa khỏi, chính nên tĩnh để điều dưỡng. Vả lại Gia-định là trọng trấn một phương, khanh nên lưu lại làm việc, phàm mọi công việc, gia tâm trù biện, để trẫm khỏi phải lo nghĩ về miền Nam, như thế hơn việc chúc thọ ở khuyết đình nhiều lắm ».

Phó tổng trấn Bắc-thành Phan Văn Thúy cũng dâng sớ xin về Kinh. Dụ miễn cho.

Sửa điện Quang-minh và điện Dưỡng-tâm. Sai thống chế Nguyễn Văn Trọng, Trần Văn Cường chia nhau coi công việc.

Chuẩn định tự nay các sắc giản binh ở Kinh tại ngũ mà trốn. Nếu trong hạn 100 ngày hay ngoài hạn mà ra thú thì theo lệ năm Minh-mệnh thứ 4 mà làm. Ngoài ra bắt được, trốn lần đầu thì đánh 100 trượng và sung ngũ, trốn lần thứ hai, đóng gông lồn 2 tháng, ngày mãn hạn đánh 100 côn hồng và sung ngũ, trốn đến lần thứ ba thì bộ Binh tâu xin chỉ trừng trị.

Trong kinh kỳ mưa.

Vua dụ bộ Lễ rằng: « Một tuần nay ở Kinh dẫu được vài lần mưa, nhưng chưa được mười phần thấm thía. Gần đây nghe Quảng-trị cũng chưa mưa đầy đủ. Ngày nay tự giờ sửu đến giờ mão mưa lúc lớn lúc nhỏ, đến giờ thìn thì tạnh, xét ra mưa cũng chưa được phân tấc. Trẫm lo đến việc nông càng mong mưa lắm, đã hình ra ở trong các bài thơ. Đến giờ tỵ thì được trận mưa to thấm thía trần trề, đến đêm chưa tạnh. Trẫm xiết bao mừng rỡ, cùng vui với nông dân, mà trông lên trời thì mây đen nghịt, thế tất ở nam bắc xa gần đều mưa. Bộ ngươi nên tư gấp cho Quảng-nam trở về Nam đến Phú-yên, Quảng-trị trở ra Bắc đến Bắc-thành, hỏi tình hình các hạt gần đây đã được mưa hay chưa, đều cứ thực mà tâu ngay cho trẫm yên lòng ».

https://tieulun.hopto.org

Trấn thần Ninh-bình tâu rằng: « Các ấp lý mới lập ở huyện Kim-sơn, tự Hướng-đạo, Tự-tân đến Tuy-lộc, đất còn chua mặn, đợi cho nước ngọt thấm thía mới thành ruộng cấy lúa được, xin cho miễn thuế 5 năm, đến năm Minh-mệnh thứ 16 mới bắt đầu thu thuế, để cho dân nghèo được nhờ ».

Vua theo lời xin.

Đặt thêm viên ngạch cho hai tự Thái-thường và Quang-lộc. Lệ trước mỗi tự lang trung 1 người, chủ sự tư vụ mỗi chức 2 người, bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 3 người, vị nhập lưu thư lại mỗi chức 14 người. Đến bấy giờ bộ Lễ thấy rằng triều đình lễ nhạc nghi chương ngày một thêm nhiều, chức chưởng hai tự rất là quan hệ, tâu xin thêm người làm việc. Vua hạ lệnh cho mỗi tự thêm bát cửu phẩm thư lại đều 1 người, vị nhập lưu thư lại 6 người.

TAISACH.COM.VN

Bắc-thành tâu dâng sách thu thuế quan của kinh phái.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Thuế cửa quan bến đò đặt ra cốt để ức kẻ làm nghề hớt ngọn. Trước đã phái kinh viên ngồi thu thuế quan năm Minh-mệnh thứ 10 ở ba sở Trình-xá, Quán-tư, Bảo-thắng. Đấy là muốn bỏ cái tệ lái buôn giảo hoạt lũng đoạn mưu lợi chứ có phải là so kè từng phân từng hào đâu. Nay xem sách thu thuế dâng lên, theo giả khám định thì trong ấy chỗ đôi chỗ hụt không giống nhau. Nhân nghĩ nhà nước đặt phép cốt lợi cho dân, mà thưởng phạt cũng là phép thường. Bọn phái viên nếu một niềm công trung, giữ theo pháp luật, không đua nhau lấy lợi nhỏ, mà sách nhiễu ngoại lệ, khiến người ta vui về đi lại mà thuế nhà nước được thêm thì cũng nên khen thưởng để khuyến khích. Nếu có thể khoe khoang thanh thế, rào riết lạm thu, lái buôn lớn thì sợ đi lại, dân buôn nhỏ thì phải nộp đến kiệt quệ

https://tieulun.hopto.org

đến nỗi thuế khóa vì thế mà tăng giảm, những vết xấu ấy cần phải nghiêm trị để nêu điều trung chính mà răn kẻ tham ô. Vậy hạ lệnh cho phó tổng trấn là Phan Văn Thúy xét nghiệm thực trạng, tâu lên đợi chỉ».

Đến lúc sớ tâu lên, đều chiếu ngạch thuế đòi hụt mà thưởng phạt theo thứ bực.

Đặt lại đội pháo thủ ở các thành trấn.

Các đội Thần oai Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, các đội Chấn oai Quảng-bình, Quảng-trị, các đội Oai chấn ở Nghệ-an, Thanh-hoa, Nam-định, Hải-dương, các đội An bình ở Phiên-an, Hòa bình ở Biên-hòa, Thanh bình ở Vĩnh-thanh, Tường bình ở Định-tường, đều đổi làm đội pháo thủ ; 10 đội Ngũ bình ở Gia-định, 4 đội Oai chấn ở Bắc-thành, đều xếp theo thứ tự đội mà đổi làm các đội pháo thủ, sai thuộc vào các thành trấn để làm việc công.

Hữu thị lang Hộ bộ là Lê Công Tường có tội phải cách chức. Trước đây chủ thuyền nước Phú-lãng-sa là Miêu Tế đến buôn ở Đà-nẵng, xin mua đường cát, Tường phụng mệnh đi bán đường, nhẹ dạ nhận của đút, đem đường hạng nhất làm hạng nhì. Việc phát giác, phải cách chức phát đi hiệu lực ở sở Nội tạo.

Định lệ cấp kiên binh cho đường quan Nội các (phàm quan tam tứ phẩm sung biện các vụ, nếu mượn hàm thị lang các bộ thì theo lệ thị lang lục bộ mà cấp ; mượn hàm Hàn lâm viện thì tam phẩm cấp cho 5 người, tứ phẩm cấp cho 4 người).

Ngày canh ngọ, tế Trời Đất ở đàn Nam giao. Trước sai bộ Lễ xét cổ điển, chước định lễ nhạc văn vật đầy đủ. Ngày hôm ấy vua thân hành làm lễ. Từ trước khi canh năm phát ống lệnh đến tang tảng sáng lễ xong.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo bộ Lễ rằng : « Vương giả phải có lòng chí thành thì mới có thể cảm cách trời được. Nay lễ tế Giao, lễ số dẫu nhiều, mà trẫm một lòng thành không biết mỏi mệt. Ngày sau tuổi già cũng phải cố gắng không dám trễ nải ».

Tháng ấy thương tuần mưa mãi không tạnh, vua mặt đảo ở trong cung. Đến lúc xa giá đến Trai cung, trời quang tạnh, thần dân đều mừng, cho là lòng thành của vua đã cảm đến trời.

Khi xa giá về cung, thưởng cho đương quan Lễ bộ là Nguyễn Khoa Minh, Phan Huy Thực đều gia một cấp, các ty viên đều thưởng kỷ lục một thứ ; thư lại, nhạc sinh, ca sinh, Thanh binh thự thì thưởng tiền theo thứ bực.

Dựng hành cung ở trấn Định-tường.

Năm trước trấn thần đốn lần khoán mua gỗ, nhưng gỗ nhiều ngắn nhỏ không dùng được. Đến bấy giờ mới cho theo ra cách thức của bộ Công gởi cho mà phái biền binh đi lấy gỗ, gọi thợ mà làm.

Bắc-thành có đám giặc 500 người đánh úp phủ Tiên-hưng, giết và đánh bị thương biền binh mà cướp lấy tù. Quản phủ Nguyễn Văn Hảo, phủ đồng tri Nguyễn Văn Thái vì sơ phòng đều bị cách chức. Vua hạ lệnh cho thành thần nghiêm sức cho trấn thần Sơn-nam tìm cách đuổi bắt. Liền bắt được đầu đảng là Đỗ Đình Vy giết đi.

Ở sơn phận huyện Duy-xuyên trấn Quảng-nam (ở 2 xã Thạch-kiều Đức-bố) có đá khối có thể nấu thành đồng. Hạ lệnh bắt 500 dân phu sở tại, lấy đá nấu một tháng được đồng không mấy (đá 50 cân thành đồng đỏ hơn 5 lạng), bèn thôi không làm nữa.

Sai thị lang Vũ khố là Hồ Hữu Thẩm, quản thị vệ là Vũ Văn Giải đem mía trắng Quảng-nam ép nấu thành

https://tieulun.hopto.org

đường, sổ biên nhân công vật liệu trình lên, tính toán sai lầm đều đáng sở xin chịu tội.

Vua phê bảo rằng: « Đấy dẫu việc nhỏ, song trẫm muốn biết cách sinh lý của dân gian; xem thanh đơn của các ngươi chỗ này chỗ khác khác nhau, đã hai ba lần xét hỏi, các ngươi cứ một mực mùa mép biện cãi. Bây giờ nước cạn đá trơ ra, còn nói gì nữa! Nói với ai cũng nên thận trọng, nói với vua cha mà lại khinh rẻ thế à! » Bèn sai trói ở vệ Cẩm y. Rồi lại tha.

Sai chở 5 vạn hộc thóc ở kho Bình-định đến Quảng-ngãi để chứa.

Thổ tri châu châu Mường-bổng trấn Quảng-trị phủ Cam-lộ là Cốc Uân bị em họ là Thao Bôn-ta giết chết, thổ lại mục là bọn Chiêu Lặc-cầm Quyết Xuy-mang cùng với nhân dân châu ấy lập Thao Bôn-ta quyền làm chức trưởng. Trấn thần nghe tin, tâu lên. Giao xuống đình thần bàn đều nói: « Mường-bổng thuộc về đất kỳ phụ(1), vốn đã thấm nhuần thanh giáo, vô cớ giết chết trưởng quan, cùng nhau bầu đặt riêng. Như thế là chuyên quyền không kinh sợ gì cả. Nếu không chỉ rõ tội danh thì kẻ khác bắt chước, lại phải mất nhiều công xử trí. Xin hạ lệnh cho trấn thần tra rõ mà hỏi tội. Lại xét thổ mục các châu, ai là người nhân dân tín phục thì tâu cử để bổ thụ ». Vua cho là phải. Trước đấy bộ Lễ tâu rằng: « Năm nay gặp tiết đại khánh, xin trước kỳ sức cho thổ tự 9 châu Cam-lộ sắm nghi phẩm đến Kinh chúc mừng. Sau đó phát giác việc Cốc Uân. Vua dụ rằng: « Bọn lại dân Mường-bổng rất khả ố, nếu lại cho nó cùng với các châu đến dự hội của nhà vua thì sao cho xứng tỉnh thực lễ mà phân biệt kẻ hay người dở. Vậy lễ khánh tiết này, thổ lại

(1) Miền phụ thuộc vào Kinh kỳ.

https://tieulun.hopto.org

mục và bộ lạc Mường-bồng đều không cho dự. Đến lúc án của trấn đáng lên, xử Thao Bôn-ta bị chém, đem đầu đến địa phương phạm tội bêu lên, thổ lại mục Chiêu Lặc-cầm đã chết, Quyết Xuy-mang bị tội giáo. Lại cho cháu Cốc Uân là Cốc Thi làm thổ tri châu.

Thưởng bạc lạng và quần áo theo thứ bực cho các quan hưu trí tuổi đã 80 trở lên. (Thừa-thiên 3 người, Bình-định 2 người, Quảng-bình, Hải-dương đều 1 người).

Nêu thưởng cho những người dân thọ 100 tuổi ở các địa phương. (Thừa-thiên, Quảng-nam đàn ông đều 4 người, đàn bà đều 2 người ; Quảng-trị đàn ông 13 người ; Quảng-bình Thanh-hoa đàn ông đều 1 người ; Phú-yên, Ninh-bình đàn ông đều 1 người, đàn bà đều 1 người ; Bình-hòa, Sơn-nam đàn ông đều 2 người ; Vĩnh-thanh Định-tường đàn ông đều 2 người, đàn bà đều 2 người ; Nghệ-an đàn ông 4 đều 3 người ; Bình-thuận đàn bà 1 người).

Biên-hòa có quản trị dân Man ở sách Làng-giao tên là Nhiên, trước kia khi Thế tổ Cao hoàng đế lấy lại thành Gia-định, đem các dân Man đâng gạo lại sai hơn 1.000 người tinh tráng tòng quân, sau khi đại định, cho làm quản trị các man lệ vào thủ Phúc-khánh Biên-hòa. Đến bấy giờ tuổi đã 100, trấn thành thân tâu lên. Vua thưởng cho 20 lạng bạc.

Lại có Lê Thị Liên xã An-tôn (thuộc huyện Ngọc-sơn), Thanh-hoa, Nguyễn Thị Yến xã Cẩu-sơn (thuộc huyện Chí-linh) Hải-dương, đều tuổi ngoài 80, ngũ đại đồng đường (Thị Liên có 1 con, 2 cháu, 2 chắt, 1 chiu ; Thị Yến có 1 con, 2 cháu, 1 chắt, 1 chiu). Sai bộ Lễ chiếu lệ ban nêu khen.

Thự hữu tham tri Hình bộ lãnh Hình tào Bắc-thành là Nguyễn Hựu Nghi chết. Cho 1 cây gấm Tống, vải lụa mỗi thứ 5 tấm và 50 lạng bạc.

https://tieulun.hopto.org

Thự thượng thư Lại bộ là Lê Đăng Doanh dâng sớ đề cử người học trò là Nguyễn Văn Anh có thể làm huấn đạo. Đến lúc sát hạch chỉ đỗ hạng thứ. Vua nói rằng: « Chức huấn đạo dẫu nhỏ, nhưng quan hệ đến phong hóa. Anh, văn học tầm thường đương sao được chức ấy? ». Bèn không cho. Nhân bảo bầy tôi rằng: « Trẫm từ lúc lên ngôi đến nay, vẫn chấn hưng văn giáo, mà nhân tài sao ít ỏi thế? » Thị lang Lại bộ Phạm Bá Đạt tâu rằng: « Hoàng thượng ta lưu ý đào tạo nhân tài, ai chả phấn khởi. Nhưng giáo chức đều do đề cử, học vấn thấp kém không đủ làm mô phạm. Nếu lấy khoa mục mà dùng thì nhân tài sẽ ngày càng thịnh ». Nội các Trương Đăng Quế nhân tâu rằng: « Nhân viên bị truất cách có người nào là khoa mục, nên cho khởi phục làm giáo chức, thì sẽ không thiếu người ». Vua nói: « Trẫm cũng muốn làm như thế. Nhưng lại nghĩ kỷ cương của nhà nước duy thưởng cùng phạt, bọn ấy vừa có lỗi bị truất, lại vội dùng ngay, thời những người may mắn đỗ đạt sẽ bảo rằng mình đã có tư cách, ngày nay dẫu bãi, cũng vẫn có dường trở lại, rồi sẽ theo nhau làm bậy không sợ hãi gì thì làm sao gạn lọc được quan trường ».

Sai thượng thư Lễ bộ Nguyễn Khoa Minh kiêm quản Khâm thiên giám.

Ngày mậu dần, lễ xuân tế ở đàn Xã Tắc, vua thân đến làm lễ.

Trước đấy, vua dụ bộ Lễ: « Năm nay gặp khánh tiết tứ tuần của ta, nhờ ơn trời đất, nhờ phúc tổ tôn, nên tế tự long trọng để tỏ lòng thành. Các sở tự đàn miếu nên lần lượt làm lễ trọng thể, để đáp phúc thần. Cho sau khi tế Giao, ngày mậu, trẫm sẽ thân tế đàn Xã Tắc. Còn miếu Lịch đại đế vương và Văn miếu thì đợi tháng trọng thu, trẫm sẽ thân đến làm lễ. Vậy dụ cho các nha đều biết ».

https://tieulun.hopto.org

Các biền binh ở Bắc-thành và Thanh Nghệ theo lời triệu đến Kinh, hạ lệnh cho thao diễn ở ngoài quách phía nam kinh thành. Vua ngự đến xem, thưởng cho mỗi người 1 quan tiền.

Vua làm 10 bài thơ vịnh sử, đem cho bầy tôi đọc. Đến bài thơ vịnh Minh hoàng có câu :

« Kỷ sấu sơ duyên cần vạn cơ [ky];
Vãn niên hà độc Thái-chân phi ».

[Dịch : Năm đầu gầy bởi chăm muôn việc ; Năm cuối béo sao chỉ Thái-chân ?(1)], nhân bảo bầy tôi rằng : « Trẫm xem Minh hoàng năm mới làm vua, lời nói việc làm và chính sự đều có chỗ đáng khen. Đến năm già dắm yêu Dương phi, chính sự trễ nải cho nên không giữ được tốt đến cùng. Trẫm từ lúc lên ngôi đến nay một lòng chăm chăm, chăm-lo mọi việc, chỉ vui cùng các khanh xét đoán công việc, không dám yên rồi, chẳng biết ngày sau có giữ được mãi thế không ? Đức của người làm vua là ở chỗ không nhàn rỗi. Trẫm về sau mỏi mệt hoặc không chăm được như trước, các khanh nên đọc thơ này để châm biếm, trẫm hẳn là biết răn dấy ».

Tổng trấn Gia-định là Lê Văn Duyệt tâu xin dỡ 4 kho quản thảo cũ, chọn lấy những gỗ còn dùng được để làm thêm một kho Gia hòa và nhà trại của cục Tạo tác. Vua y cho.

Năm đội nhất nhị tam tứ ngũ của cơ Thanh-hoa thuộc trấn Thanh-hoa, linh bỏ trốn nhiều, chỉ còn hơn 60 người, hạ lệnh đổn làm đội Thanh-hoa.

Định lệ treo cờ và bắn súng ở đài Trấn-hải (2) :

---

(1) Thái-chân : Dương qui phi.

(2) Đài Trấn hải : Ở phía bắc cửa biển Thuận-an xây năm Gia-long thứ 12.

https://tieulun.hopto.org

« 1. Thuyền lớn bọc đồng hoặc thuyền lớn hai cột buồm ở Kinh đi ra biển làm việc công mỗi thuyền có treo cờ vàng và bắn 3 tiếng súng lớn, cả bang thuyền tuy nhiều tiếng súng, trên đài vẫn treo cờ vàng và chỉ bắn 3 tiếng súng thôi. Còn thuyền ô thuyền lê thì chỉ treo cờ không bắn súng.

2. Thuyền lớn đi công cán ngoại quốc trở về đến ngoài cửa biển, trên đài trông thấy rõ ràng, thì treo cờ đỏ khánh hỷ ở trên cờ vàng rồi bắn 3 tiếng súng lớn. Như thuyền lớn có 2, 3 chiếc hoặc 4, 5 chiếc cùng đến một lúc, cũng chỉ bắn 3 tiếng súng thôi.

3. Thuyền ở Kinh đi tuần bắt hoặc chở vật hạng công, trở về đến ngoài cửa biển, trên đài treo cờ đỏ khánh hỷ (1), bắn 3 tiếng súng lớn. Trong bang thuyền hoặc có thuyền lớn bọc đồng từ 2 chiếc trở lên cùng đến một lúc, mỗi thuyền có treo cờ vàng và bắn 3 tiếng súng, trên đài cũng chỉ bắn 3 tiếng súng mà thôi. Còn thuyền ô, thuyền lê thì chỉ treo cờ không bắn súng.

4. Thuyền các bang nam bắc tào mới đến ngoài cửa biển, trên đài trông thấy như có thuyền bọc đồng hoặc thuyền hai cột buồm hoặc thuyền ô lê do Kinh phái đi quản vận, một lúc cùng đến, có treo cờ vàng và bắn 3 tiếng súng, thì trên đài treo cờ đỏ khánh hỷ và bắn 3 tiếng súng. Dẫu chỉ có tào thuyền cũng thế. Nếu thuyền trong bang lục tục đến sau, mà là thuyền lớn bọc đồng có treo cờ bắn súng hiện ấy, thì trên đài cũng cứ treo cờ bắn súng, ngoài ra thì thôi. Lại tào thuyền nam bắc vào cửa biển rồi, không cứ là bao nhiêu ngày. Như toàn bang thanh thỏa, thì lại bắn súng lớn 3 tiếng nữa.

---

(1) Khánh hỷ: Cờ đỏ chào mừng.

https://tieulun.hopto.org

5. Bè gỗ Gia-định sắp đến ngoài cửa biển, trên đài cũng treo cờ đỏ và bắn 3 tiếng súng nhỏ, và sau khi vào cửa biển rồi đều được thanh thỏa, cũng bắn súng nhỏ 3 tiếng.

6. Các hạm thuyền công sai ở Kinh và ở ngoại, gặp sóng gió không tiện mà vào cửa biển thì trên đài treo cờ vuông sắc lam, để cho họ biết tùy tiện ra đi cho khỏi trở ngại.

7. Các hạng thuyền ghe công sai vận tải tầm thường như Nam-kỳ tự Quảng-nam đến Bình-thuận, Bắc-kỳ (1) tự Quảng-trị đến Ninh-bình, hàng thuyền đi lại đều không phải treo cờ bắn súng.

8. Thuyền tầu ngoại quốc đến đỗ ở bên ngoài cửa biển, lúc thả neo lúc nhổ neo có treo cờ bắn súng thì không cứ hiệu thuyền nào, tiếng súng nhiều hay ít, trên đài chỉ bắn trả lời ở tiếng súng lớn.

9. Phàm việc treo cờ bắn súng ở trên đài, nếu có sai lầm, người biền binh chuyên biện phải chịu tội, viên án thủ cũng phải giao nghị ».

Bộ Lại bàn xin từ nay phàm quan viên có tang kế mẫu, mình là con trưởng mà nhà không có em thứ hoặc có mà chưa thành đinh, thì cho chiếu lệ năm Gia-long đã định quan ngũ phẩm trở lên, gặp tang cha mẹ về quê trí tang, giảm đi một tháng, để cho mẹ đích mẹ kế có phân biệt mà thêm bớt phải lẽ. Nếu có em thứ đã thành đinh có thể lo việc thay anh thì không được viện lệ xin nghỉ.

Vua theo lời bàn.

---

(1) Nam-kỳ, Bắc-kỳ : Ở đây nghĩa là đất kỳ phụ (gần kinh kỳ) ở phía Nam và ở phía Bắc.

https://tieulun.hopto.org

Thổ huyện thừa, huyện Văn-chấn trấn Hưng-hóa là Hà Đình Thông, thổ lại mục là Cầm Nhân Tài tự tiện giết người tố cáo, đánh người công sai, cướp kẻ can phạm. Tham hiệp Nguyễn Văn Hóa phái người bắt. Tài trốn. Thông chưa cung xong đã chết. Quan Bắc-thành đem việc ấy tâu hặc. Vua hạ lệnh cho Hóa thôi việc trấn, ở ngoài bắt phạm. Đến lúc kẻ phạm đã bắt được, Hóa cũng ốm chết. Đặc cách cho chiếu nguyên hàm cấp tuất cho Nguyễn Văn Hóa.

Thanh Nghệ giá gạo hơi đắt. Vua sai bộ Công tư hỏi, khắp dân trong hạt trấn, ai lấy được gỗ lim đem nộp quan thì theo giá gỗ tính giảm giá thóc mà cấp cho dân.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN THỨ LXV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Canh dần, năm Minh mệnh thứ 11 [1830], mùa xuân tháng 3, sửa đàn Xã Tắc.

Đội trưởng thư lại Thủy quân có người những lạm, bị tâu kiện. Vua sai xét, giao bộ Hình tra xét trị tội, nhân xuống dụ nghiêm cấm.

Dụ rằng: « Binh là việc lớn của nhà nước đặt ra binh là để giữ dân. Tự trước đến nay, xã dân các địa phương lưu tán phần nhiều là do binh lính bỏ trốn. Bởi vì binh là ở dân mà ra, binh không chịu nổi thì dân tất bị khốn. Thế thì binh với dân cùng ràng buộc nhau, vận mệnh của nhà nước quan hệ ở đấy. Trẫm tự lên ngôi đến nay, yêu thương binh lính, vẫn để ý luôn. Sợ bọn cai quản quấy nhiễu thì tây việc răn bảo; nói không ngại phiền. Gặp có công trình gặp việc sai phái thì thưởng cấp hậu, không tiếc tiền của. Vốn muốn cho binh lính yên ở hàng ngũ, không phải trốn tránh mà làm khổ cho dân. Nhưng bọn đội trưởng thư lại vẫn quen thói thông đồng nhau, coi thường pháp luật, chỉ cầu lợi riêng. Như động khi có việc, thì cho là cần kinh phí việc công, bắt lính đóng [illegible]. Đến kỳ phát lương thì bày đặt chuyện chi phí, về [illegible] bằng, thông đồng trừ bớt. Thậm chí có

https://tieulun.hopto.org

người được tiền ăn thưởng cũng vẽ chuyện chiết trừ. Binh lính không bao giờ được hưởng ơn huệ thực. Ngoài ra còn nhiều cách lừa bịp, sách nhiễu, chia tay với nhau, mối tệ nảy ra không kể xiết được. Nếu không lấp được nguồn tệ, thì dòng tệ chảy tràn ra không biết đến đâu cho hết. Cho nên tự trước mỗi khi gặp án vỡ ra, trẫm đều trừng trị rất nặng, không một chút nhân nhượng gì. Tưởng phép nước nghiêm minh kẻ gian cũng biết khép nép thì phải. Thế mà đội trưởng thư lại Thủy quân còn dám làm tệ. Đã giao bộ tra xét. Nay không thể không hiểu dụ nghiêm khắc để cho biết đường mà tránh, mong khỏi tội lệ. Bọn các ngươi từ cai quản đến đội trưởng thư lại, biện sai, dịch mục, đều nên bảo nhau, có thì bỏ đi, không thì cố gắng, cốt sao gột rửa thói cũ, giữ lấy mình lấy nhà. Nếu coi là lời văn chiếu lệ, cứ giữ thói cũ, một khi phát giác hoặc nếu tự trẫm xét được sự thực, thì không kể tang số nhiều ít, tất đem kẻ phạm trừng trị rất nặng. Quản quan không biết kiểm thúc, hoặc tri tình dong túng thì cũng phải nghiêm nghị, chớ kêu là không răn bảo sớm ».

Thành thần Gia-định tâu : « Nhân dân trong hạt thành đều tránh nặng cầu nhẹ, lâu thành thói quen. Có nhà ông cha con cháu chia ở làng khác nhau để cầu khỏi binh dao, trước đã có nghị và được chuẩn cho xét quả thế thì rút về, ai có ông thì theo quê ông, không có ông thì theo quê cha. Nay xét ra thôn dân nhiều nơi trước không đầy 8 suất đinh, trung gian được 1, 2 lậu đinh đến ngụ, đăng vào hộ tịch, đến kỳ kén lính cho là đinh số đã đủ, bắt chịu một binh. Đến nay đã hơn 10 năm, binh ngạch đã thành, hộ tịch đã định, nếu nhất nhất rút về nguyên quán, không những sổ sách rối bời, khó lòng bỏ bớt ghi thêm những làng ngày trước đã chịu lính nay lại thành không đủ đinh số. Vậy xin châm chước

https://tieulun.hopto.org

cho được thỏa đáng phàm ai đã được duyệt tuyển thành sổ từ năm Minh-mệnh thứ 9 về trước thì không cần truy cứu, còn từ năm Minh-mệnh thứ 10 thì theo nghị mà bổ bớt ghi thêm. Từ năm thứ 11 về sau, có người đến tuổi vào sổ đinh, đều cho con theo quê cha, bất tất rút về quê ông. Đến như lính mộ, những dân biệt tịnh biệt nạp cũng đều theo lệ này ».

Vua y theo lời tâu.

Sai bộ Binh truyền chỉ cho các cơ vệ tượng quân ở trong và ngoài, từ nay hàng năm đến đầu xuân, các viên sở quản đều phải đo lại thân voi, ngà voi, kê thành sách báo lên bộ, để phòng tra xét.

Định lại lệ cấp tiền và vải cho những tù phạm sung làm nô. (Ngày phát vãng người 15 tuổi trở lên cấp cho một tấm vải 2 quan tiền, người 14 tuổi trở xuống cấp cho nửa tấm vải 1 quan tiền; đến phối sai 15 tuổi trở lên cho 1 quan tiền, 14 tuổi trở xuống cho 5 tiền. Khẩu lương thì theo lệ cũ mà phát).

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Các hạt Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận, đất cấy lúa không bằng Gia-định, nhân dân ăn nhờ vào gạo miền Nam. Tự trước đến nay cứ đến lúc giáp hạt hoặc lúc lụt hạn tầm thường, thuyền Nam chưa tiện gió thì bọn nhà giàu đánh cao giá để được lợi nhiều, nên giá gạo ngày càng cao. Nếu không chuyên chở chỗ có đến chỗ không, thì nông dân Gia-định đã bị cái nạn thóc rẻ, mà nhà giàu các nơi lại được đầu cơ kiếm lợi, nhân dân lại càng thiếu hụt. Tự nay, phàm hạt nào bị gạo đắt, như gặp mùa xuân mùa hạ thuyền Nam tiện gió thì cho tư ngay cho thành Gia-định thông sức cho các nhà buôn trong hạt, sắm cho nhiều thuyền chở gạo đến bán, để chỗ thiếu gạo khỏi phải đói kém mà lợi cho sự sinh lý của nhà buôn ».

https://tieulun.hopto.org

Lấy cai đội vệ Thành võ là Tô Văn Trực làm phó vệ úy vệ Hữu bảo nhất, vẫn đeo ấn hàm Kỵ đô úy.

Sai các quan hiệu chỉnh luật lệ.

Trước đây bộ Hình tâu rằng: « Năm đầu Gia-long soạn định luật lệ, đã được ban hành. Nhưng lúc mới lập pháp sự biến thông châm chước, hoặc có chỗ chưa chu đáo. Xin nêu một phen đính chính, để rõ phép tốt của đời thái bình ». Vua cho là phải. Dụ rằng: « Hình là đồ dùng để giúp việc chính trị, mà luật là sách để xử hình, trong đó cân nhắc nảy mực, có chỗ chiết trung, quan hệ đến phép nước rất lớn. Đức hoàng khảo Thế tổ Cao Hoàng đế ta lúc mới đại định, lấy khoan nhân thay tàn ngược, mà việc hình lại càng lưu ý hơn. Khoảng năm Gia-long, đã sai cho hữu ty biên soạn luật lệ để ban hành, thực là sự chế tác của thần thánh đặt sự giáo hóa ở trong việc hình, khiến quan dùng mà xét đoán, dân biết mà không phạm, để đón lấy cái phúc trung chính. Nhưng thừa biện lúc bấy giờ là Nguyễn Văn Thành không biết thể tất ý tốt thương xót của vua, chỉ theo ý riêng của mình, lại viện dẫn lũ bọn Vũ Trinh, Trần Hựu cùng nhau phụ hội, cho nên trong chỗ nhân cũ hay đổi mới, thêm vào hay bớt đi, còn chưa đúng với công luận. Lại đem họ tên mình nêu lên đầu quyển, càng là cẩn thận. Sau khi bọn ấy bị tội, đã sai xóa bỏ tên họ trong quyển luật. Hiện nay sách luật lệ cũng nên hiệu chính lại, để cho quan lại xét hình có chỗ noi theo. Duy sự xét định hình pháp rất quan hệ đến chính trị lớn của triều đình, trong ấy châm chước thêm bớt cần phải rộng lấy lời bàn của công chúng, cho hợp thời nghi, rồi mới có thể lập thành phép tắc để lại cho đời sau. Vậy hạ lệnh cho đình thần đem các điều

https://tieulun.hopto.org

hình luật, hết lòng bàn bạc, nên làm bắt chước đời trước, thi hành đời nay như thế nào cho được tốt. Cùng là mở quán họp làm, chia đặt các chức tổng tài, toản tu trở xuống để phụng hành hiệu chỉnh, đều bàn kỹ cả mà tâu lên ».

Đình thần tâu rằng: «Danh loại trong luật có nhiều, kể tuần kể ngày không thể làm xong được. Tất phải có người chuyên trách, để họp chúng kiến mà thành. Chức tổng tài và phó tổng tài thì tự nhà vua đặc biệt kén chọn; chức toản tu trở xuống thì xin lấy quan viên trong ngoài ai làm được việc thì sung bổ. (Toản tu 6 người dùng quan tam phẩm, biên tu 11 người, dùng quan tứ ngũ lục phẩm, khảo hiệu, hiệu san 10 người dùng quan thất bát cửu phẩm, đẳng lục 24 người dùng [illegible] và các thị. Thu chương thì dùng bọn thu chương ở Sử quán). Lấy Quốc sử quán làm chỗ hội làm. Lại đem sách luật cũ chước nghị cho kỹ, so với điển cố của quốc triều cùng Đại Thanh luật lệ, phàm những chỗ nên thêm bớt, tham đính so sánh, điều khoản rõ ràng, làm xong lại hội đồng duyệt lại cho kỹ, rồi mới tiến trình ». Vua theo lời tâu.

Đến bấy giờ sai thượng thư Hình bộ là Hoàng Kim Xán sung tổng tài, hữu tham trị Binh bộ là Nguyễn Đăng Tuân sung phó tổng tài, tả thị lang Hộ bộ là Hoàng Quỳnh, hữu thị lang Lại bộ là Phan Bá Đạt, hữu thị lang Lễ bộ là Nguyễn Tú, thự hữu thị lang là Nguyễn Danh Giáp, hiệp trấn Hưng-hóa là Đào Đức Lung, thự hiệp trấn Quảng-Ngãi là Trần Danh Bưu đều sung toản tu, bọn lang trung Hộ bộ là Lê Nguyên Trung, tham hiệp Quảng-yên là Trương Hảo Hợp cộng 12 người sung

https://tieulun.hopto.org

biên tu. Tự tổng tài đến thu chưởng đều cấp lương tháng (Tổng tài lương tháng 10 quan tiền, toản tu 7 quan, biên tu 5 quan, khảo hiệu, hiệu san, đẳng lục thu chưởng đều 3 quan). Sau đổi phái thượng thư Hộ bộ là Lương Tiến Tường sung phó tổng tài, thự hữu thamtri Binh bộ là Bùi Phổ sung toản tu, Nguyễn Đăng Tuân Hoàng Quỳnh về bộ làm việc.

Quản phủ Thiên-phúc (1) (Bắc-ninh) là Nguyễn Văn Trung đem lính đi bắt giặc, cướp bóc của dân. Sự việc phát giác, nói với tri phủ Dương Thế Thịnh bảo bọn phạm bị bắt xưng người dân trong phủ làm đồng đẳng. Thịnh không nghe. Trung vu cáo cho Thịnh tha người có tội buộc người không tội. Phó tổng trấn Phan Văn Thúy tin, tâu xin cách chức xét hỏi. Thịnh sai người vào kêu tại Kinh. Vua sai lang trung Lại bộ là Nguyễn Đăng Ngạn đi hỏi với hai tào Binh Hình ra xét. Trung phải thú nhận, bèn giết đi. Phục chức cho Thịnh. Thúy phải giáng 2 cấp.

Xây đắp đài An-hải ở Quảng-nam (đối ngạn với đài Điện-hải). Sai phó đô thống chế Trung dinh quân Thần sách là Đoàn Văn Trường đem biền binh Bắc-thành, Thanh Nghệ dương thao diễn ở Kinh hơn 3.000 người đi làm việc ấy. Thưởng trước cho một tháng tiền lương.

Vua lại thấy gần đến tiết hè nóng nực, phái y sinh Thái y viện đến công sở, người ốm thì điều trị, người chết thì cho thêm một tấm vải.

Sai hữu thị lang Công bộ là Lê Vạn Công lãnh việc Nội vụ phủ, thự tả thamtri Hình bộ là Trương Minh Giảng về bộ làm việc.

Tổng trấn Gia-định là Lê Văn Duyệt tâu rằng 3 vệ Tả bảo nhất, Tả bảo nhị và Minh nghĩa lâm 5 đội Tả sai

(1) Thiên-phúc: Nay là Đa-phúc, tỉnh Vĩnh-phúc.

TVIỆN SÁCH CỔ VĂN

https://tieulun.hopto.org

trong bộ thuộc của mình đều là linh biệt hạt đến thú đã lâu năm, ngày nay bốn cõi bình yên, việc thành cũng ít, xin theo số hiện tại chia làm hai ban, cứ 6 tháng đổi một lần, để cho binh lính nhờ được nghỉ ngơi.

Vua y cho.

Lấy nguyên tả thị lang Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành là Ngô Phúc Hội làm thự hữu tham tri Hộ bộ, thự hữu thị lang Hình bộ là Nguyễn Danh Giáp đổi làm thự hữu thị lang Hộ bộ, hữu thị lang Hộ bộ là Hoàng Công Tài cải bổ làm tả thị lang Binh bộ.

Vua nghĩ đến bản in sách nhà nước chứa ở Quốc tử giám, muốn gia ơn cho học trò, sai tế tửu, tư nghiệp sức các sinh viên ở nhà giám xét kỹ lại xem có chữ nào bị sứt mất thì chải chuốt viết lại, đưa sang Vũ khố cho thợ khắc lại.

Ngày tân sửu, tiết Thanh minh. Vua ra cửa Tây giá đến lăng Thiên-thu. Những biền binh đi theo hầu nhiều người rộn ràng, không được chỉnh tề, mà Thủy quân càng tệ lắm. Vua dụ bộ Binh rằng: « Từ trước đến nay, khi xe ngự giá ra ngoài hiệu cờ hành dinh thế nào thì đã ban hành, thế mà các quản quan nhân tuần lười biếng không chịu đôn đốc, đến nỗi lúc ra đi thì rộn ràng lộn xộn. Nay cho lại thông dụ rằng về sau phàm gặp lúc xa giá ra ngoài, những quan binh thủy bộ theo hầu, đi đứng đều tuân theo hiệu lệnh. Nếu có chậm trễ sai lầm, thì đem kẻ phạm tội trừng trị nặng, mà các viên quản suất lớn nhỏ đều phải nghiêm nghị ».

Truy phong cai đội Nguyễn Ngọc Huyên làm An-ninh Bá, lập đền thờ.

Vua dụ bộ Lễ rằng: « Trong lúc giặc Tây-sơn làm phản bạo ngược dấy trời, phạm đến lăng tẩm, thì có người xã Cư-chính là Nguyễn Ngọc Huyên, mất trộn

https://tieulun.hopto.org

lòng xót đem lòng nghĩa phẫn trân trọng, giấu cất. Đến lúc Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta lấy lại được Kinh sư, Ngọc Huyên đem việc thực tâu lên. Hoàng khảo được thỏa lòng hiếu vô cùng, xây dựng lại lăng Cơ thánh cũng đã yên chốn bảo trạch rồi (1). Nay nhân tiết Thanh minh đến yết lăng, thấy tùng bách rườm rà, nghĩ lại chuyện cũ, biết bao đau lòng gạt nước mắt, thi công của Ngọc Huyên thực không phải nhỏ, nhà nước nên báo đền ưu hậu. Năm đầu Gia-long, tuy đã được thưởng cai đội và con cũng được thưởng thứ đội trưởng, đến cháu là Ngọc Đạt, trẫm cũng thưởng cho chức đội trưởng, tưởng còn chưa thỏa được lòng nghĩa cử. Vậy nên gia ân truy phong Ngọc Huyên làm An-ninh Bá thăng thụ Ngọc Đạt làm hiệu úy vệ Cẩm y, về sau cháu chắt tập ấm làm thiên hộ vệ Cẩm y, đời đời không mất.

MSACH.COM.VN

Lại sai hữu ty chọn đất dựng đền thờ ở bên cạnh thần từ núi Hưng nghiệp để thờ An-ninh Bá, mùa xuân mùa thu, tiết Thanh minh, tiết Tháng chạp dùng bò để tế. Rồi lại truy thụ Ngọc Huyên làm vệ úy vệ Hộ lăng hàm tòng tam phẩm; Ngọc Đạt vẫn giữ lăng Cơ thánh, được miễn không phải theo ban lên trực.

Lấy tham biệp Phiên-an là Nguyễn Công Thiện làm thự hiệp trấn Hưng-hóa.

Sứ bộ đi Thanh là Nguyễn Trọng Vũ, Nguyễn Đình Tân, Đặng Văn Khải đều bị cách chức. Trước bọn Vũ vâng mệnh đi sứ. Khi sắp đi, vua dụ rằng: «Ngày đến Yên-kinh nên nói với Lễ bộ nước Thanh rằng nước ta vốn ít nhân sâm, xin cứ chiếu lệ các vật hạng thưởng cấp thì chiết giá mà cấp thay cho bằng nhân sâm

(1) Bảo trạch: Mả gọi là âm trạch, mả vua gọi là Bảo trạch.

https://tieulun.hopto.org

Quan-đông, cũng là mua các thứ ngọc thương bích, hoàng tông, hoàng khuê, thanh khuê, khi về phải đi gấp để kịp ngày tế Giao ». Bọn Vũ đến Yên-kinh, nói với bộ Lễ lại nói là : vì sự hiếu dưỡng cần dùng nhân sâm, làm hại quốc thể, còn những đồ ngọc mua về đều là đồ pha lê cả, mà khi về lại chậm không kịp việc.

Vua quở trách dữ, rồi giao cho bộ bàn, bèn bị cách chức. Vũ trước đây ở Sơn-tây lại can về án vỡ đê bị trượng đồ, bộ Hình bàn nên theo luật nặng kết án. Đặc cách đổi làm cách chức đuổi về.

Vua thấy các sở lâu bằng rất nhiều, sai thống chế Vũ làm là Nguyễn Văn Trọng hiệp đồng với Tống Phước Lương, Hoàng Kim Xán coi làm, thị lang Nội các là Trương Đăng Quế giúp việc. Làm xong, thưởng gấm đoạn và tiền lượng cho từ đồng lý đến binh lính theo thứ bực.

Phủ thần Thừa-thiên tâu rằng kỳ mục ba huyện thuộc phủ hạt đều xin đến ngày khánh tiết tề tập ở phía nam Kinh thành đặt hương án, còn các đường phố thì đều theo sở tại mà trần thiết để chúc thọ. Vua khen lòng thành. Hạ lệnh cho làm hai cái thể bằng ở trước sân thể lâu để tới kỳ thi đến chiêm bái ; còn ở các đường phố thì chỉ theo lệ treo đèn không phải đặt hương án.

Bộ Lễ bàn định nghi chú tiết đại khánh. Xin lấy trước ngày đại khánh 10 ngày (ngày 13 tháng 4) làm ngày bắt đầu khánh tiết, tự ngày ấy đến ngày chính lễ, cứ ngày lễ các quan văn võ mặc triều phục vào hầu, ngày chẵn thì mặc áo đẹp làm việc ở công sở. Các hoàng tử thì mỗi ngày buổi sáng sớm cắt lượt nhau mặc triều phục đến tả vu điện Cần-chánh chờ gọi vào nội thăm sức khỏe và hầu cơm. Lại từ ngày ấy đến sau ngày đại khánh 4 ngày, cộng 15 ngày, cấm xét xử việc hình. Trước đại khánh 3 ngày và sau ngày chính 1 ngày cấm chợ búa không được sát

https://tieulun.hopto.org

sinh. Ngày đại khánh ngự điện Thái-hòa nhận lễ mừng, tấu 7 khúc nhạc (khi rước vua lên ngự ngai vàng thì tấu khúc Nguyên thọ, khi các quan vào lạy thì tấu khúc Trinh thọ; đọc ân chiếu xong làm lễ tạ thì tấu khúc Vĩnh thọ; các quan làm lễ khánh hạ dâng biểu mừng đọc xong thì tấu khúc Gia thọ; các quan thành trấn dâng biểu mừng làm lễ tạ ân thì tấu khúc Hy thọ; cống man các nước dâng biểu mừng làm lễ tạ ân thì tấu khúc Hiến thọ; lễ xong tấu khúc Tuy thọ). Cho yến ở điện Cần-chánh thì tấu 5 khúc nhạc (khi vua ngự ngai vàng, nhạc vũ sinh đều mặc mũ áo múa võ để múa khiên búa, thì tấu khúc Cảnh phúc, làm lễ dâng thọ, lần thứ nhất, nhạc vũ sinh mặc áo hoa múa cành hoa xanh, tấu khúc Hoằng phúc, lần thứ hai nhạc vũ sinh múa cành hoa đỏ, tấu khúc Thuần phúc, lần thứ ba, nhạc vũ sinh múa cành hoa vàng, tấu khúc Sùng phúc; lễ xong tấu khúc Diễn khúc).

Vua y lời bàn.

Bộ Binh tâu rằng: « Lệ cũ, tiết Vạn thọ, ở trước nam đài chỉ bắn 9 tiếng súng mừng, ở ngoài không có lệ bắn súng. Duy năm nay gặp tiết tứ tuần chính thọ đại khánh của Hoàng thượng, điển lễ long trọng, nếu bắn súng mừng chỉ theo lệ thường thì không đủ để tỏ là lễ lớn. Vả lại việc bắn súng mừng, tuy sách xưa chưa có bằng chứng mà nhà vua gặp lúc vui mừng, bắn súng để phát động khí vui, cũng là việc hay ở trong lúc vui mừng. Xin đến ngày khánh tiết, ở Kinh bắn súng mừng 5 lần 9 là 45 tiếng. Bởi vì 5 là tôn vị mà 9 là dương số không thay đổi được, cho nên cửu trù của Hồng phạm (1) tóm ở số 5 mà thành ở số 9, cái số 5 lần 9 là lấy nghĩa ở đấy. Ngày ấy, trước mặt Kinh thành, 5 đài Nam chinh,

(1) Hồng phạm: Một thiên trong *Kinh Thư*.

https://tieulun.hopto.org

Nam thắng, Nam xương, Nam hưng, Nam hanh, đợi điện Thái-hòa làm lễ khánh hạ xong thì đều bắn 9 tiếng súng mừng. Đài Trấn-hải cũng đặt án bái vọng nghe tiếng súng ở Kinh thành xong, thì bắn tiếp 9 tiếng súng mừng. Các địa phương thì sau khi lễ khánh hạ ở Hành cung thành trấn xong, cũng bắn 9 tiếng súng mừng. Các thành phủ huyện, và thành Vĩnh-ninh, đồn Châu-đốc, các pháo đài Điện-hải, An-hải, Tĩnh-hải, Biện-sơn cũng đều đặt án bái vọng và bắn 7 tiếng súng mừng. Như thế thì tiếng chúc thọ hang núi đều vang, từ trong đến ngoài, đều nhờ thế mà phát động cả khoảng trời đất.

Lại Kinh sư là bộ mặt tốt đẹp, so với các nơi là tôn trọng nhất, điển lễ cũng nên long trọng hơn. Năm nay tiết Tứ tuần đại khánh, súng mừng đã dùng 5 lần 9, từ sau cứ 10 năm làm một tiết, tiết Ngũ tuần đại khánh xin dùng 6 lần 9 là 54 tiếng. Lục tuần đại khánh xin dùng 7 lần 9 là 63 tiếng, thất tuần đại khánh xin dùng 8 lần 9 là 72 tiếng. Bát tuần đại khánh xin dùng 9 lần 9 là 81 tiếng. Cửu tuần đại khánh cùng tiết Kỳ di 100 tuổi, cho đến nghìn muôn năm vô cùng, đều dùng 100 tiếng để tỏ lệ thường. Đến như các thành trấn cùng phủ huyện đồn bảo thì đều lấy lệ khánh tiết năm nay làm chuẩn, không cần gia thêm ».

Vua theo lời tâu.

Đổi dựng đền thờ nguyên phi là Hồ thị (tức là Nhân hoàng hậu) và tu nghi là Phạm thị (đều thờ ở ấp Xuân-gia ngoài Kinh thành).

Dựng nhà Quảng-thiện. (Ở phường Trung-thuận trong Kinh thành, bên hữu nhà ấy làm một kho nhỏ, để chứa lương hàng năm của các Hoàng tử). Sửa chùa Thiên-mụ.

Sai Quảng-bình trích các đội của vệ Tuần thành thuộc trấn lấy một suất đội và 50 lính, sung việc coi giữ trấn

https://tieulun.hopto.org

thương, cứ đến khóa thanh tra thì theo thứ tự mà thay đổi. Còn thương binh cũ thì dồn bổ làm đội thứ tư của trấn binh.

Định lệ thuế người Thanh ở Quảng-bình. (Theo lệ người Thanh mới phụ ở Gia-định mỗi người mỗi năm nộp 6 quan 5 tiền).

Sai thống chế Tả dực Võ lâm là Nguyễn Văn Trọng kiêm quản Thương bạc, phó đô thống chế Trung dinh quản Thần sách là Đoàn Văn Trường kiêm quản Tào chính.

Tướng giặc Sơn-nam là Thái Bá Nẫm tụ đảng cướp bóc ở huyện hạt Chương-đức, trấn thủ là Hồ Bôi thân đem quân và voi đi bắt không được. Tri huyện là Nguyễn Bật Lượng đuổi theo, bị đánh bị thương. Giặc chạy đến huyện Mỹ-lương (thuộc tỉnh Sơn-tây). Tri huyện là Vũ Quyền đem lại dân trong huyện đón đường bắt, chém được Bá Nẫm, bắt được đảng giặc 8 tên. Quan Bắc-thành đem việc tâu lên. Vua ngợi khen. Dụ cho đưa Vũ Quyền đến bộ để dẫn vào yết kiến, đợi chỉ chọn dùng. Thưởng tiền bạc cho những lại dân đi bắt giặc theo thứ bực. Nguyễn Bật Lượng vì đã đuổi theo giặc được thưởng kỷ lục một thứ. Hồ Bôi bị cách lưu.

Cho những thư lại thực thụ ở các dinh vệ cơ, các quản ở Kinh và ở ngoài từ nay về sau, đều chiếu phẩm mà chi lương.

Kiến-an công là Đài có đứa ở trốn đến làm con hát ở nhà thống chế Kinh tượng là Phạm Văn Điển. Công sai bọn hầu chè là Lê Đình Nhượng đến bắt. Điển cùng con là Thân đánh bị thương. Việc ấy đến tai vua, giao cho bộ bàn xử. Bộ thần xét ra bọn Đình Nhượng đều là dân lậu sổ, nghĩ xử Điển vì chứa nuôi người trốn. Không có sổ giáng 3 cấp đổi đi, con là Thân đánh 80 trượng,

https://tieulun.hopto.org

trưởng sử ở công phủ là Phan Đình Thuy phạt lương 3 tháng. Vua dụ rằng: Phạm Văn Điển thân làm đình thần không biết giữ gìn cẩn thận, mà lại dung nạp kẻ vô lại, chứa nuôi người trốn, thực là tự ý làm bậy, bộ nghĩ giáng điệu, tội cũng đáng rồi, nhưng nghĩ lại vì nghe lời con là Phạm Văn Thân. Thân đã bị đánh trượng đã đáng tội rồi. Điển đổi làm giáng 3 cấp lưu. Không cần xét nữa. Kiến-an công Đài nuôi đứa lậu đinh, cũng là không phải tạm truyền quở trách. Vả lũ tiểu nhân mang lòng không tốt, tất đến rủ nhau làm bậy, phải nên phòng trước. Vậy thông sức cho các Hoàng tử tước công cùng trưởng công chúa, từ nay về sau, dưới cửa phủ đệ không được dung chứa người không sổ. Nếu dã qua lần nghiêm dụ này mà còn chứa nuôi những đứa bèn mọn để cho nó ra ngoài sinh sự và gây việc hiềm thù thì tất giao Tôn Nhân phủ hội đồng với bộ Hình nghị xử. Trưởng sử và phò mã các phủ cũng phải nghiêm xử.

Đặt hộ trầm hương ở Phú-yên, sai mộ dân ngoại tịch sung vào (Lấy 30 người làm định ngạch, mỗi người hàng năm nộp thuế 1 cân trầm hương). Phàm lấy được kỳ nam phải đem nộp hết vào quan, tính trừ vào thuế. Ai giấu hay bớt thì có tội.

Đặt thêm bực cung phụng ở Hàn lâm viện, trật tùng cửu phẩm.

Cửa biển An-dụ ở Bình-định có đền Tứ-dương có tiếng linh thiêng, gặp kỳ vận tải của biển bị cát bồi, rồi lại thông, thuyền vận tải qua được. Tỉnh thần cho là có thần phù hộ, xin sửa lễ tam sinh để tạ. Vua y cho. Hạ lệnh hàng năm quan thuyền vận tải đi qua chỗ ấy mà toàn bang thanh thỏa, thì chiếu lệ ấy mà làm.

Cho các tôn sinh viên tử học ở giám mỗi người một bộ tứ thư cùng giấy bút mực để giúp việc học.

https://tieulun.hopto.org

Mùa hạ, tháng 4 ngày mồng một, lễ Hạ hưởng.

Ban yến cho các thân công, trưởng công chúa, hoàng tử, hoàng tôn trai gái, và công tử công nữ ở Nội đình, thưởng cho theo thứ bực. (Thân công mỗi người sa mâu 3 tấm, nhiễu hoa 1 tấm, hoàng tôn công tử sa mâu 2 tấm, trừu hoa đỏ một tấm, hoàng nữ tôn, công nữ, trừu mâu 2 tấm).

Chơi bè ở hồ sau, triệu các hoàng tử trước công cùng các quan văn võ tam phẩm trở lên vào chầu, ban cho các thứ quạt bạch đàn, kính mắt thủy tinh, hào bao gấm.

Sơn-nam mưa đá.

Quảng-ngãi có dịch.

Khai mỏ đồng Thạch-bi trấn Hưng-hóa (mỗi năm thu thuế đồng 400 cân).

Sai hơn 90 biền binh ở các vệ Kinh tượng cùng các cơ Nam tượng Binh tượng đi đến Gia-định thay phiên thứ.

Cho các thân công hoàng tử mộ lập thuộc binh.

Vua dụ rằng: « Trước đã có chỉ sức khắp cho các công hoàng tử không được dung chứa những người không có sổ. Đó là ngăn ngừa từ khi chớm nở, lập pháp thực là chu đáo. Nhưng nay nghĩ dưới cửa các phủ không thể không có tôi đòi để sai khiến. Vậy gia ơn cho các công hoàng tử mộ dân ngoại tịch đặt làm thuộc binh, mỗi phủ 1 đội, hạn 50 người, biên rõ thành sổ ngạch. Các ngươi nên tâu theo lời dạy, nếu dám cố ý trái lời nghiêm dụ mà dung nuôi những đồ vô lại ở ngoài lệ đến nỗi sinh việc, thì tất phải nghiêm trị không tha ».

Ấm thụ cho Ngô Văn Khánh làm phó thiên hộ vệ Cẩm y, trật tùng thất phẩm, cho chiếu phẩm chi lương theo ban lên trực. Khánh là con vệ úy tặng chưởng cơ Ngô Văn Thành. Thành năm trước đánh giặc chết trận ở sông

https://tieulun.hopto.org

Cổ-trai, Hải-dương, đến bây giờ vua nghĩ đến cho nên dùng con.

Phát bạc ở kho Kinh, chở đến Quảng-bình 1.000 lạng, đến Thanh-hoa 1.000 lạng.

Triệu chưởng cơ lãnh vệ Hồ oai tiền theo thú ở Bắc-thành là Phạm Văn Tín về Kinh.

Dồn hai đội tông hầu, bả lệnh thuộc thành Gia-định làm đội Gia-binh.

Quan Đê chính Bắc-thành là bọn Lê Đại Cương, Nguyễn Văn Khoa tâu rằng năm nay nước sông lên sớm, tự tháng 2 đến nay (tháng 4) lên xuống đã 3 lần. Nay cây đo nước ở bờ sông so với mức nước đầu xuân cao hơn trên một thước, những đoạn đê mới đắp thêm, đều được vững vàng, liệu đến vụ nước mùa thu sẽ không lo ngại.

Vua phê rằng: « Xem tờ tâu hợi yên lòng trẫm, mong sao cho công việc bền, vật liệu chắc, để được vững, nước yên dòng, để trẫm cùng thần dân vui mừng với nhau ».

Chuẩn định từ nay văn quan ở ngoài thăng thụ hiệp trấn, tham hiệp, lang trung viên ngoại lang, đốc học, tri phủ, phủ đồng tri, cùng những người thăng thụ, thực thụ tri huyện, không do chân cống sinh giám sinh được triều đình khiêu tuyển đều cho đưa về bộ để dẫn vào yết kiến. Quan võ thăng thụ quản cơ, phó quản cơ không do vua chọn ra, cũng đã được dẫn yết kiến một lần, không cứ trong hạn một năm, nếu gặp kỳ thao diễn, hoặc vì việc công sai mà về Kinh cũng cho do bộ dẫn yết kiến.

Bộ Lại bèn bàn xin từ nay về sau, viên nào thăng thụ mà lệ không được dẫn kiến, thì cứ theo lệ cấp cho chiếu sắc. Viên nào lệ phải dẫn kiến thì đợi dẫn kiến, được chỉ rồi mới làm. Duy viên nào lệ phải dẫn kiến, mà

https://tieulun.hopto.org

hoặc vì đường sá xa xôi, hoặc sở tại cần người làm việc, thì xin trích ra tâu lên cấp cho chiếu sắc trước cho tiện đường đi cung chức, đợi sau nhân việc công sẽ dẫn kiến. Vua y theo — Ghi làm lệnh.

Sai vệ Thần cơ trung cát lượt phái một suất đội và 50 biền binh theo viên quản kho súng ống chia bắt coi giữ xưởng Tường quân pháo xưởng.

Sai bộ Binh kén chọn những người có sức khỏe xách nặng ở các vệ thân binh cấm binh để sung bổ ngạch khuyết của vệ Cẩm y, để chia hạng mà thưởng cấp (hạng ưu tột ưu thưởng 2 lạng bạc; hạng ưu 1 lạng; hạng ưu thứ 5 quan tiền; hạng bình 4 quan; hạng bình thứ, hạng thứ, 3 quan. Áo vải mỗi người 2 cái; quần sại nam màu cánh kiến mỗi người 1 cái).

Bộ Hình theo lệ chiếu đầu xuân, kê danh sách đáng lên những án tạp phạm từ tội từ năm Minh-mệnh thứ 10 về trước, mà tình có chỗ đáng thương hơn 80 người. Đặc chuẩn tha tội chết, phát đi sung quân, sung binh. Người phạm tội ngộ sát, thì bắt nộp tiền mai táng 20 lạng bạc cho nhà người chết.

Vua nhân bảo bộ Hình rằng: « Án giết người là tội nặng, theo luật là phải đền mạng. Nhưng trong ấy, có kẻ nhân tức giận giằng co đánh nhau phút chốc lầm lỡ, người chết thình linh gặp việc không may, kẻ giết cũng là do vô tâm, đã chước lượng giảm tội lại bắt nộp tiền mai táng cho người chết, để cho tình lý đều hợp, sống chết đều nhờ. Nhưng lại nghĩ bọn lại dịch thừa hành và những hào trưởng điêu ngoan ở sở tại, hoặc có mượn cớ ăn chặn, giả mạo lãnh tiền, thành thử người sống chịu không tiền đền, người chết chẳng được ơn gì. Vậy nên thông dụ cho các nha môn xét hình, từ nay phàm gặp những án ấy, nên chiếu thu bạc lạng, rồi đòi đích vợ

https://tieulun.hopto.org

con hay họ hàng thân của kẻ chết mà đường đường cấp phát. Nếu khinh thường ủy người bậy, mà phát ra là cấp bậy hay bớt xén, thì không những nha lại tham ô phải tội nặng, mà quan địa phương thất sát cũng phải giao bộ nghiêm nghị ».

Bộ Lại tâu danh sách các án tối hậu của các địa phương, tính nhiều người bị giáng phạt. Vua cho là những việc thuộc về năm Minh-mệnh thứ 10 trở về trước, gia ơn theo ân chiếu đầu xuân lượng cho khoan giảm.

Tư vụ Binh tào Bắc-thành là Phạm Đăng Huân đem một mảnh đai đinh ngọc trắng do tổ tiên để lại, khẩn thiết xin dâng lên vua. Phó tổng trấn là Phan Văn Thúy để đạt thay. Vua dụ bộ Lễ rằng: « Trẫm qui báu chỉ là người hiền. Phỏng có ngọc bích soi sáng trước sau 12 cỗ xe cũng chẳng bằng là cái chuông, ấm là thứ đồ vô phu. Chỉ cần tìm nhân. Song vật này ở ta xem là hòn đá, mà ở họ thì là của báu, nên gia ân thưởng cho Phạm Đăng Huân 1 cuốn đoạn bát tì để an ủi tấm lòng thành của thần bộc ».

Vua thấy năm nay khánh điển, trong ngoài đều vui, sắc cho các nha môn ở Kinh, tự ngày mồng 9 tháng này đến ngày 28, trừ ra những việc cơ yếu khẩn cấp thì ngày tâu việc, cho soạn bài phiến nghĩ cùng tiến theo với bản chương, ngày 22, 23 thì các quan nghỉ việc, từ ngày 22 đến ngày 24, trong 3 ngày, công tác của lính và thợ đều nghỉ cả. Lại hạ lệnh lấy ngày mồng 10 bắt đầu, ca công Bắc-thành và Thanh Nghệ, cùng các tạp kỹ leo dây, đánh đu, múa rối dưới nước trên cạn đều họp ở trước thể lâu và ở trên thủy bâng để diễn trò cho thần dân sớm tối đến xem để được cùng vui.

Triệu đồng lý công việc đài An-hải là thống chế Đoàn Văn Trường cùng đem các quản vệ quản cơ tùy biện về

https://tieulun.hopto.org

Kinh, đến ngày khánh tiết theo ban mà chúc mừng. Còn biền binh ở công sở thì tự 22 đến 24 đều nghỉ việc 3 ngày.

Vua lại dụ bộ Công rằng: « Bọn biền binh ấy trước nhân đến Kinh thao diễn mà sai đi làm việc cho quen lao khổ thế mà vui vẻ đi làm, trẫm rất khen. Nay mùa hè nóng nực trình hạn làm việc cho bắt đầu làm từ canh 5, đến khoảng giờ thìn giờ tỵ thì nghỉ, lại khoảng giờ mùi giờ thân thì làm đến canh hai thì nghỉ. Như thế đã không mất việc cũng không nhọc mệt. Vả lại việc cốt làm xong, không phải là muốn nhanh chóng. Nếu có chậm mươi ngày, trẫm không bắt tội đâu ».

Thưởng cho các biền binh phụ trách làm các sở thể lâu thể bằng số tiền sắm vật liệu là 1.200 quan.

Đặt nghi [illegible] ở điện Cần-chánh, cho sứ thần hai nước Nam-chưởng và Chân-lạp cùng các cống man phiên phụ và sân điện chiêm bái.

Trước đây sứ hai nước đến Kinh, bộ Lễ xin định ban tự. Vua cho rằng Nam-chưởng đã từng được nước Thanh sách phong, đứng ở trên nước Chân-lạp. Lại ban cho bọn sứ thần cùng các cống man mỗi người một bộ mũ áo thường triều. Đến lúc vào tạ, lạy đều đúng phép. Vua sai truyền dụ khen ngợi.

Ban mũ áo thường triều cho thổ ty các trấn Tuyên-quang, Lạng-sơn, Hưng-hóa thuộc Bắc-thành.

Vua tới thăm thể lâu, thấy to lớn đẹp tốt, dụ bầy tôi rằng: « Các viên đồng lý thực không biết thể tất lòng trẫm, chỉ cốt cho đẹp mắt, chẳng khỏi tốn nhiều nhân công vật liệu. Vả lại năm ngoái bộ Lễ bàn tâu đến năm nay gặp tứ tuần chính thọ của trẫm, khẩn xin cử hành khánh điển, trẫm nghĩ người xưa lấy 100 tuổi làm hạn, thì 40 tuổi còn là tráng niên sao lại vội ăn mừng. Mà

https://tieulun.hopto.org

trẫm từ lúc lên ngôi đến nay, như năm đầu nối ngôi, năm thứ 3 thăng phối (1) đức Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế, năm thứ 8 Thánh thọ lục tuần của Hoàng thái hậu, đều rộng gia ân huệ khắp trong ngoài, thần dân đã quen tai nghe mắt thấy. Năm nay trẫm đến tứ tuần, nếu cứ khiêm tốn không nhận lời thần dân xin, há chẳng phụ lòng trông mong của thần dân sao ? Trẫm bất đắc dĩ mới cho cử hành, nhưng nhất thiết các vật hạng trần thiết đều xuất của kho, như nhà Thanh bất thần dân đóng góp để chi công tác. Những vật liệu cần dùng như tre gỗ, đều theo từng hạng mà trả giá. Phàm nhất thiết công việc cũng là sửa chữa đường sá, quét vôi vách tường, đều theo việc nhiều công hay ít mà thưởng cấp binh dân không phí đồng nào. Song chỉ làm cho đẹp mắt. Như thế, thì ở thần dân có thể tỏ lòng thành chúc thọ, mà ở nhà xưa thì nên lấy xa xỉ làm răn. Vậy xuống lời dụ này để trong ngoài đều biết làm thế là vì thần dân chứ không phải vì trẫm ».

Ngày tân mùi (ngày ấy là ngày bắt đầu khánh tiết) các ông hoàng tử và các quan văn võ đều mặc mũ áo thường triều vào chầu ở điện Cần-chánh. Vua tự viết ba chữ lớn « Phúc, Thọ, Trung » thưởng cho. Ngày hôm ấy, các sở lâu bằng treo đèn kết hoa, trưng bày rực rỡ. Trên kỳ đài treo cờ khánh hỷ năm sắc, các cửa thành ban đêm đốt cây đèn, trông như sao trên trời, sáng như ban ngày.

Vua thấy bộ Lễ vâng làm lễ tiết rất nhiều, hạ lệnh ban mũ áo đại triều cho các viên bộ tỳ ngũ lục phẩm, mỗi phẩm 2 bộ, ban áo mũ thường triều cho các viên thất bát cửu phẩm mỗi phẩm 3 bộ.

---

(1) Thăng phối : Lễ đời phong kiến, nhà vua chết đi, 3 năm làm lễ thăng phối đưa thần chủ vào nhà Thái miếu gọi là lễ thăng phối.

https://tieulun.hopto.org

Vua ngự điện Võ-hiển, điểm tên, cho Binh tào Bắc-thành là Đặng Văn Thiêm, trấn thủ Nghệ-an là Nguyễn Văn Quế vào chầu. Trước đấy bộ Lại kê danh sách quan địa phương đợi vua khuyên tên cho đến Kinh chức thọ. Có Hộ tào thành Gia-định là Ngô Bá Nhân dự được khuyên mà bộ thần và các thần quên mất, không lục gởi cho. Thị lang Nội các là Phan Thanh Giản, Trương Đăng Quế, thị lang Lại bộ là Phan Bá Đạt đều bị giáng 3 cấp, thượng thư Lại bộ là Lê Đăng Doanh bị giáng 1 cấp. Đến bấy giờ bộ Lại kê dâng sách các quan dự yến, vua nói rằng: « Lại bộ và Nội các vừa rồi sai lầm bị lỗi, nay đều cho dự yến nhưng không được thưởng. Ngô Bá Nhân đã không được dự ân điển thi cho đến tết Đoan dương cho lên Kinh vào chầu, để thỏa lòng tôi con trông nhớ ».

Ngày Giáp tuất, vua ước từ giá đi xem thế lâu. Vua dụ bộ Lễ rằng: « Hàng năm đến tiết Vạn thọ, theo lệ thì thần dân treo đèn ở trước cửa. Năm nay gặp tiết tứ tuần của ta, hỏi ra thì nhân dân ở Kinh không cứ nhà giàu hay nghèo đua nhau thắp nhiều đèn đuốc. Dầu mỗi nhà chỉ một vài chén dầu đèn thắp mấy đêm, sở phí cũng chẳng quá mấy chục hay trăm đồng tiền, nhà giàu có thì chẳng thấm vào đâu, nhưng dân nghèo từng ăn mặc đã không đủ thì tốn một đồng tiền, trẫm cũng tiếc cho họ. Trẫm tự khi lên ngôi đến nay, phàm việc đều là thương nuôi dân, tự người già đến trẻ con, đều quen tai nghe mắt thấy. Nay gặp khánh tiết, vẫn muốn trong ngoài đất nước đều được ơn trạch thấm nhuần mà trước là gia ơn cho kẻ cô đơn góa bụa, thì tuy dân gian có tốn chút ít cũng thực chút thỏa lòng trẫm. Nên truyền chỉ cho phủ doãn Thừa-thiên thông dụ cho xóm làng chợ búa nhà nào đủ ăn đủ mặc thì chiếu lệ treo đèn để tỏ lòng vui mừng chúc thọ cũng không hại, còn những

TVNSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nhà nghèo khó sinh lý thiếu thốn thì cũng nên dè xẻn, tiết kiệm, chớ nên miễn cưỡng bắt chước người. Nhưng việc ấy là lòng trung ái của thần dân, há nên vội cấm? Duy không nên chỉ chuyên xa xỉ mà hại đến ăn mặc. Nên đem ý trẫm truyền bảo rõ ràng, khiến cho mọi người đều biết ».

Lại dụ rằng: « Ngày 20 tháng này là ngày kỵ lăng Trường phong (1), ngày 21 là ngày kỵ lăng Trường thanh (2), lệ cấm không được mặc sắc tía. Năm nay gặp tiết thọ tứ tuần của trẫm, nhưng tôn miếu là trọng, 2 ngày ấy vẫn không được mặc quần đỏ đỏ tía. Như các hoàng tử và các quan có được triệu vào thì cũng cho mặc thường phục, không nên mặc mũ áo màu sắc, để tỏ lòng kính thờ của trẫm.

Lại theo lệ trước thì trước tiết Vạn thọ 3 ngày ngày chính và sau một ngày, ở Kinh ở ngoài mỗi tối đều treo đèn trước cửa. Nhưng 2 ngày trước lại là ngày kỵ, tự nay định lại treo đèn trước một ngày ngày chính và sau ba ngày. Ghi làm lệ mãi mãi ».

Bộ Binh tâu xin khánh tiết năm nay, 5 ngày ấy, các cửa kinh thành, ngày thì treo cờ, đêm thì treo đèn, ngoài ra thì ngày nào buổi sáng buổi chiều, phung chỉ cho thần dân xem trò ở trước thềm lầu, hoặc xem thả đèn, múa đèn ở phía nam thành, hoặc xem trò ở thủy bằng thì đến giờ cũng đều treo cờ, xong việc thì thôi.

Vua y lời tâu.

Vua nghĩ ba huyện kinh kỳ làm thể bằng, chẳng khỏi tốn của dân. Sai hai bộ Hộ Lễ hỏi xem tốn hết bao nhiêu quan sẽ cấp cho, bọn hương thần đều xin miễn cấp.

---

(1) Lăng Trường phong: Lăng Tác tông Hiếu minh hoàng đế.
(2) Lăng Trường thanh: Lăng Hiển tông Hiếu minh hoàng đế.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Đất kỳ phụ là nơi đẹp tốt nhất thấm nhuần thanh giáo đã lâu, điều xin thực do lòng thành kính mến. Nhưng vừa rồi trẫm thấy nhân dân treo đèn, phí tổn chút ít mà còn thương tiếc công của của dân, khiến phải tiết kiệm nữa là trẫn thiết như thế, không tốn kém sao! Dầu nhân dân muốn tỏ lòng thành tôn kính thì thực đáng khen, mà tự trẫm cũng nên theo việc giá ơn. Vậy cấp cho 1.000 quan tiền ».

Ngày kỷ mão, sai hoàng trưởng tử Trường-khánh công đem việc khánh tiết làm lễ cáo ở đàn Nam giao, Kiến-an công Đài làm lễ cáo ở đàn Xã Tắc.

Ngày canh thìn, vua thân dẫn bầy tôi làm lễ cáo ở Thế miếu; sai hoàng tử Thọ-xuân công Miên Định, Đức-thọ công Miên Nghi, Vĩnh-tường công Miên Hoành, Phú-bình công Miên An chia đến làm lễ cáo ở các miếu và điện Phụng-tiên. Lễ xong, vua thân đến cung Từ thọ chầu hầu.

Ngày tân tỵ, làm lễ đại khánh. Vua ngự điện Thái-hòa nhận lễ mừng. Các hoàng tử, các quan văn võ và các thành trấn, các thuộc quốc cống man, theo thứ tự dâng biểu mừng cung tiến phương vật, làm lễ bái hạ. Người công tính, người qui hương ở Thanh-hoa, họ Trần ở Văn-xá cùng họ Lê, họ Trịnh, kỳ lão ba huyện phủ Thừa-thiên, đều làm lễ vọng bái ở trước thềm lâu. Lễ xong, ban ân chiếu cho trong ngoài.

Chiếu rằng: « Hoàng trù chứa phúc, để ban cho dân, vương giả theo trời, để mừng tuổi thọ. Nhân việc tốt mà gieo ơn to, theo lòng nhân mà ban phúc rộng. Trẫm kính nối nghiệp lớn, noi theo phép xưa, nghiêm cẩn, đã 11 năm nay. May nhờ ơn trời phúc tổ, trong ngoài nên công. Bắc Nam nghe tiếng, dân vui vật thịnh, tới buổi thái bình, nhưng vẫn thành tâm về việc thờ cúng, thân kinh như bưng bát nước đầy. Phàm thi hành một

https://tieulun.hopto.org

chính lệnh gì, đều là kính vâng mệnh trời, chăm lo việc dân, cầu được lâu dài. Trước đây năm Minh-mệnh thứ 8, gặp đại khánh lục tuần của Thánh mẫu hoàng thái hậu, mừng tuổi thọ mà gia ơn to, cho phúc lớn để tỏ lòng nhân, ban rộng khắp nơi đất nước đều thấm, thực là vâng đem ơn của trời tổ mà ban cho dân, đều được thỏa thiếp. Năm nay trẫm tới tứ tuần, gặp lúc trong ngoài yên lặng, nhà nước thư nhàn, thỏa lòng lấy chín châu mà phụng dưỡng. Cho nên khắp bốn biển càng tôn thân. Cho các quan lớn nhỏ, ân cần chúc thọ, khẩn cầu vui mừng dựng bày khánh điển, cũ mở lòng hoan. Trẫm nghĩ tự lúc lên ngôi đến nay, ngày đêm cung kính, chỉ mong đời thọ, dân thọ, để kính nối phúc lành. Nhờ trời nhờ tổ phù hộ, lại hết lòng giới cẩn để đón lấy phúc ức muôn năm về sau. Nay đúng tứ tuần, thực không dám là khoe tuổi thọ, chỉ nghĩ cái ngày thân bé lọt yêu dấu chúng, gặp hội thăng bình, nên ân mừng cho thỏa lòng vui. Bèn sai chọn ngày tốt, kính cáo Giao Miếu Xã Tắc, đến sinh nhật tháng này, ra chầu nhận lễ mừng. Cử hành lễ nghi long trọng, thuận theo tình người mà đặt tiết văn, hợp ý để làm lễ điển. Tháng giêng xuống chiếu, gia ơn tự buổi mùa xuân; mệnh lệnh gia thêm ban phúc vào tuần sơ độ. Để tỏ lễ lớn bèn gia ơn to. Có 20 điều gia ơn như sau:

1. Các Hoàng tử tước công, các quan văn từ chánh thất phẩm trở lên ở Lục bộ, Nội vụ, Vũ khố, Thái thường, Quang lộc, Hàn lâm, tự chánh lục phẩm trở lên ở Tử tế ty, Khâm thiên giám, Tào chính, Thương bạc, Thái y, Quốc tử giám, Hộ thành binh mã ty, võ từ thực thụ suất đội trở lên, đều cho dự yến và ban thưởng theo thứ bực.

2. Quan Kinh từ tứ phẩm trở lên, quan ngoài từ tam phẩm trở lên, cùng tham hiệp các trấn đều thưởng gia một cấp.

https://tieulun.hopto.org

3. Quan Kinh từ ngũ phẩm trở xuống ai đã thực thụ thì đều chiếu phẩm thưởng cho tiền bổng một tháng.

4. Những Giám sinh ưu hạng, thì thưởng cho lương một tháng.

5. Những thư lại thi sai và vị nhập lưu ở Kinh đều thưởng tiền lương một tháng.

6. Thân binh, cấm binh tinh binh ở Kinh cùng những suất thập chưa được thực thụ đều thưởng tiền lương một tháng.

7. Những biền binh ở Kinh mà không lệ vào quân vệ cùng các thợ đều thưởng tiền lương nửa tháng.

8. Những biền binh ở ngoại lệ không chi tiền lương, từ tháng 4 nhuận đến tháng 6, phàm những người dương ban cung nhiễu, đều tính tháng cấp tiền lương cho đủ lệ lương.

9. Các trạm Nam Bắc đều thưởng tiền gạo sáu tháng, mỗi tháng mỗi trạm 30 quan tiền, 20 phương gạo.

10. Nhân dân địa phương trước vay thóc công chưa trả xong đều tha cho cả.

11. Những tiền gạo và sản vật thuế còn thiếu tự năm Minh-mệnh thứ 8 trở về trước đều tha cho cả.

12. Những thóc gạo còn thiếu tự hai năm Minh-mệnh thứ 9 thứ 10, cho được giảm giá mà nộp bằng tiền.

13. Tri huyện, huyện thừa thi thư đều cho thực thụ.

14. Quảng-yên, Thái-nguyên, Ninh-bình đều cho đặt chức Đốc học để dạy bảo học trò.

15. Các địa phương ở Kinh ở ngoại có người thao lược dũng cảm, võ nghệ giỏi giang, hoặc sức khỏe hơn người, mang nặng đi xa, không cứ quân hay dân, đều do

https://tieulun.hopto.org

thượng ty xét thực đưa đến bộ phúc hạch để theo tài bổ dùng.

16. Tú tài các khoa tuổi 40 trở lên thì do quan địa phương cấp tư đến kinh do bộ kê danh sách đợi chỉ hạch thực thì lượng bổ giao chức.

17. Địa phương có núi lớn sông to thì quan sở tại tế một đàn.

18. Các quan văn võ ở Kinh ở ngoại bị lỗi phải đi hiệu lực từ năm Minh-mệnh thứ 10 trở về trước, bộ Hình kê sách đợi chỉ, xét cho lục dụng.

19. Quan viên văn võ có lỗi bị cách bãi tự cuối tháng 3 năm nay trở về trước, tự tứ phẩm trở lên, và văn từ ngũ phẩm đến thất phẩm, nếu là cử nhân xuất thân, trừ phi tội tham tang cùng tuổi quá 70, thì đều do hai bộ Lại, Binh phân biệt kê danh-sách đợi chỉ, lượng cho lục dụng.

20. Các tù phạm quân lưu làm binh làm nô, do bộ Hình kê bày tội danh và chỗ đi đày để đợi chỉ xét định.

Ôi ! Dịch sáu hào dương là quẻ Càn, ban ơn trạch như mây bay mưa tưới ; Lễ mười năm là một tiết, đón phúc to như núi lớn sông dài. Bá cáo thần dân cho đều nghe thấy ».

Vua ngự điện Cần-chánh, cho các quan viên văn võ hưu trí, cử nhân theo làm việc ở bộ, giám sinh, tôn sinh vào sân điện lạy mừng.

Ban yến cho các hoàng tử tước công các quan văn võ trong ngoài tự tam phẩm trở lên, cùng phủ thừa Thừa-thiên, tham hiệp các trấn, ở điện Cần-chánh, làm lễ thượng thọ.

Hoàng trưởng tử Trường-khánh công dâng thọ lần thứ nhất ; hoàng tử Thọ-xuân công Miên Định bưng chén ;

https://tieulun.hopto.org

Vĩnh-tường công Miên Hoành bưng be rượu; Hoằng độ Kiên-an công Đài dâng thọ lần thứ hai; Định-viễn công Bình bưng chén; Diên-khánh công Tấn bưng be rượu. Chưởng dinh Trần Văn Năng dâng thọ lần thứ ba. Chưởng dinh Tống Phước Lương bưng chén; thượng thư Nguyễn Khoa Minh bưng be rượu. Bọn vệ úy Tôn thất Bằng, Nguyễn Xuân, Hoàng Đăng Thận, Trương Văn Hậu, Nguyễn Lương Huy, Đoàn Dũ đều sung làm việc ban rượu; gia thống chế hàm là Nguyễn Tăng Minh, vệ úy Vũ Văn Từ đều sung chức hầu hộ đại thần; phó vệ úy Trần Văn Vân, Phan Văn Song, Bùi Công Huyên, Hoàng văn Lý, Trần Công Điều, Nguyễn Tiến Tá, Nguyễn Văn Hòa, Lê Văn Nguyên sung chức thị vệ tiền đạo; vệ úy Lê Thuận Tĩnh, phó vệ úy Vũ Văn Giải sung chức thị vệ xếp xét ngự thiện; thị lang Nội Các Trương Đăng Quế, thị độc Nguyễn Huy Chiêm, thừa chỉ Tôn thất Trác sung chức khởi cư chú; cai đội Cẩm y 4 người sung chức thị vệ bảo vĩ thương (1). Ăn yến xong thưởng cho hàng tơ lụa theo thứ bực. (Các hoàng tử tước công dâng thọ, nhiễu trắng hoa đỏ mỗi người một tấm, sa các sắc thuần tơ đại long vân thủy ba, mỗi người ba tấm. Văn võ đại thần dâng thọ, nhiễu trắng hoa đỏ mỗi người một tấm, sa lương các sắc thuần tơ đại long vân thủy ba, mỗi người ba tấm; hoàng tử tước công dự yến, đoạn bát tỷ các sắc bông rồng đôi tròn mỗi người 3 tấm, sa lương các sắc thuần tơ đại long vân thủy ba, mỗi người 3 tấm, sa Quảng các sắc ngũ thái gia kim vân kiên mã quải măng lan, mỗi người một cây. Văn võ chánh nhất phẩm dự yến, đoạn bát tỷ các sắc, bông rồng đôi tròn, mỗi người hai tấm, sa các sắc thuần tơ đại long vân thủy ba, mỗi người ba tấm. Tùng nhất

(1) Bảo vĩ thương: Giáo đuôi báo.

https://tieulun.hopto.org

phẩm, đoạn bát ty các sắc bông rồng đôi tròn, mỗi người hai tấm, sa các sắc thuần tơ đại long vân thủy ba, mỗi người ba tấm; chánh nhị phẩm, đoạn bát ty các sắc bông rồng đôi tròn mỗi người 2 tấm, sa các sắc thuần tơ đại long vân thủy ba, mỗi người 2 tấm; thự tùng nhị phẩm, đoạn bát ty các sắc bông rồng đôi tròn mỗi người một tấm, sa lương các sắc nửa tơ đại long vân thủy ba, mỗi người 2 tấm; thự tùng nhị phẩm, sa các sắc nửa tơ đại long vân thủy ba, mỗi người ba tấm; chánh tam phẩm, đoạn bát ty bông rồng đôi tròn, mỗi người một tấm, sa nửa tuyến, đại long vân thủy ba, mỗi người 1 tấm, trừu hoa hồng phượng tròn mỗi người 1 cuốn nhỏ; thự chánh tam phẩm, sa các sắc thuần tơ bông hạc đôi tròn thủy ba lân, mỗi người 2 tấm, trừu hoa hồng phượng đôi tròn mỗi người 1 cuốn nhỏ; thự tam phẩm, sa các sắc nửa tơ bông hạc đôi tròn thủy ba lân mỗi người 2 tấm, trừu hoa hồng phượng đôi tròn, mỗi người 1 cuốn nhỏ; thự hàm đồng chánh tứ phẩm, phủ thừa tham hiệp, đoạn bát ty bảo lam quang tố mỗi người 1 tấm, sa nửa tơ hoa bát bửu mỗi người 1 tấm, trừu hoa hồng phượng đôi tròn, mỗi người 1 cuốn nhỏ).

Trước đây, sắp đến ngày khánh tiết, gặp mưa to, liền mấy đêm không tạnh, đến ngày khánh tiết, sắc trời tạnh sáng, mây đỏ khắp trời, các quan cùng những người chấp sự, ai cũng chỉnh tức, trong ngoài đều mừng.

Thị lang Nội các là Phan Thanh Giản và Trương Đăng Quế dâng bài tụng đại khánh, thuật các công việc tự lúc vua lên ngôi đến nay, siêng lo chính trị làm gốc để được phúc hưởng thọ.

Vua phê: « Bọn ngươi không lo cố gắng làm hết chức phận, cứ ngày thêm lầm lỗi, nay lại làm bài văn vô dụng

https://tieulun.hopto.org

này đối với lầm lỗi có bổ ích gì? Trẫm có thích nịnh ngoài mặt đâu? Vậy ném trả lại và truyền chỉ quở mắng ».

Vua đến thể lâu, xem múa của các rợ Man. Nhân dân đến xem đông chật như nêm. Vua sắc cho vệ sĩ không được ngăn cấm. Con hát các man chỉ có phủ Lạc-biên, Trấn-biên, tiếng hát đã không hiểu được, mà điệu múa uốn éo xênh xang lạ hơn cả, người xem ai cũng tức cười.

Ban yến ở xưởng sùng Lại tướng quân tả hữu, cho quan văn từ chánh tứ phẩm đến thất phẩm, quan võ từ chánh tứ phẩm đến thực thụ suất đội cùng quan viên hưu trí, trí huyện huyện thừa ở kinh huyện. Nội các, tùng thất phẩm trở xuống, cùng thổ ty các trấn, sứ bộ đầu mục các thuộc quốc ngoại phiên. Ban thưởng bạc cùng các hạng có thêu thứ bực. Văn võ chánh tứ phẩm, mỗi người 5 lạng bạc, tùng tứ phẩm mỗi người 4 lạng, chánh tùng ngũ phẩm mỗi người ba lạng, chánh tùng lục phẩm mỗi người 2 lạng, chánh tùng thất phẩm mỗi người 1 lạng, hưu trí chánh nhị phẩm, đoạn bát ty bông rồng đôi tròn mỗi người 1 tấm, sa các sắc thuần tơ đại long vân thủy ba mỗi người 2 tấm ; tùng nhị phẩm, đoạn bát ty bông rồng đôi tròn mỗi người một tấm, sa lương nửa tơ đại long vân thủy ba mỗi người 1 tấm ; chánh tam phẩm, sa lương nửa tơ đại long vân thủy ba mỗi người một tấm, trừu hoa hồng phượng tròn mỗi người một cuộn nhỏ ; tùng tam phẩm, sa nửa tơ bông hạc tròn thủy ba lân, mỗi người một tấm ; trừu hoa hồng phượng tròn mỗi người một cuốn nhỏ, tứ phẩm mỗi người 2 lạng bạc, ngũ phẩm mỗi người 1 lạng bạc, kinh huyện trí huyện mỗi người 2 lạng bạc, huyện thừa mỗi người 1 lạng bạc. Nội các tùng thất phẩm trở xuống, sa mãu đại hoa nam, mỗi người 1 tấm ; thổ ty các trấn, đoạn bát ty quang tố mỗi người 1 tấm, qua điệp âm dương

https://tieulun.hopto.org

hoa, mỗi người 1 tấm ; sứ bộ và đầu mục thuộc quốc ngoại phiên có thưởng riêng).

Ban yến cho tôn thất từ lục phẩm trở xuống cùng những người sung các vệ tỷ, những quan nhân tân tuổi từ 20 trở lên và các tôn sinh, ở nhà Duyệt thị.

Cho các quan xem múa bát đật, múa tầu mã, múa đèn hoa, múa long phượng hiến thuỵ ở trước thể lâu.

Vua đến Nam đài xem đốt cây bông.

Cho kỳ lão Thừa-thiên uống rượu ăn tiệc trong 3 ngày.

Trước đây vua dụ các thần rằng : « Vương giả gia ân cho dân uống rượu, để cùng vui với dân và tỏ rõ việc hay. Nay trẫm đến tứ tuần khánh tiết về việc ban yến và thưởng các quan lớn nhỏ trong ngoài đã chuẩn y bộ nghị rồi. Nhưng nghĩ đến ba huyện Thừa-thiên, ở ngay dưới bánh xe ngự, cũng nên ban ân, cho đến sau ngày khánh tiết, kỳ lão ba huyện tự 70 tuổi trở lên được dự tiệc rượu ba ngày để tỏ chí ý ban ân trạch khắp đều ».

Đến bấy giờ cho tiệc rượu. Vua đến thể lâu để xem (Ngày 25 cho kỳ lão 80 tuổi trở lên uống rượu, vua sai hoàng tử Thọ-xuân công Miên Định, Vĩnh-tường công Miên Hoành chia nhau đi khoản đãi. Có người 100 tuổi, sai kinh doãn đỡ đến trước mặt vua để hỏi han, cho 1 chi nhân sâm, 1 đồng tiền vàng phi long nhỏ, có 3 người không dự tiệc rượu cũng cho mỗi người 1 đồng tiền vàng phi long nhỏ. Lại sai dẫn 5 người ngoại 90 tuổi vào sân, cho mỗi người 1 đồng tiền vàng phi long nhỏ và 1 tấm lụa đỏ. Ngoài ra đều cho mỗi người một tấm lụa đỏ. Những người 80 tuổi trở lên cho mỗi người 1 lạng bạc. Hai ngày 27 và 29 cho những người 70 tuổi trở lên dự tiệc rượu, sai Lễ bộ đường quan chia nhau đi khoản đãi, cho mỗi người 1 tấm vải màu).

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo thị thần rằng: « Bọn này lúc trẻ gặp việc binh đao, chịu dựng gian khổ, không ngờ ngày nay lại thấy cảnh tượng thái bình, há chẳng phải là có phúc dày sao? Vả lại lòng trẫm kính yêu người già, vốn tự tính trời không phải vì ngày nay giàu có bốn biển mới có việc này. Nhờ trời nhờ tổ ngày sau được trường thọ, chưa hẳn là không phải vì lòng ấy mà được ».

Lại nói: « Trong đám kỳ lão có người 100 tuổi đã sinh vào đời tiên triều, nhờ ơn đức các thánh được ăn uống ngon lành cũng đã lâu năm, bỗng gặp loạn lạc, mới 30 năm, lại gặp vận hội tốt, mà được thấm nhuần ơn trạch, thực đáng gọi là dân trường sinh của triều ta. Những người 70, 80 tuổi hoặc cũng có thấy tiên triều, nhưng không bằng sinh vào lúc toàn thịnh được ».

Vua thấy ngày khánh tiết, những thượng lý các tỉnh trấn ở ngoài, không được triệu về chưa được hưởng đều ân điển, bèn dụ thưởng gấm vóc cho tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt, phó tổng trấn Bắc-thành Phan Văn Thúy, và tham tri thị lang hiệp lý ở thành tào, trấn thủ, hiệp trấn tham hiệp, theo thứ bực. Lại nghĩ công việc xây đài An-hải khó nhọc, dụ cho trấn thần Quảng-nam dựng rạp ở đài Điện-hải ban yến một tiệc cho bọn suất đội còn lưu ở công sở.

Vua dụ Nội các: « Khánh tiết ban ơn chắc trong ngoài đều thấm nhuần ân trạch. Phàm những thần kỳ ở trong tự điển (1) cho đến núi lớn sông to cùng các viên tầm, đều cũng sai người làm lễ. Nay nhớ đến công lao khó nhọc, lòng ta cảm động. Vậy hạ lệnh cho bộ Lễ xem ngày tốt chọn chỗ đất sạch sẽ đặt đàn, biện trâu lợn, cỗ bàn, vàng giấy, phàm những người làm tôi tớ

(1) Tự điển: Điển ghi các vị thần được cúng tế.

https://tieulun.hopto.org

bản triều tự khai quốc đến nay mà không được dự miếu hưởng thi cho tế một lần để yên ủi các linh hồn ».

Các quan viên thành trấn được chấm tên với dự khánh tiết vào bệ từ để về lỵ sở. Sai bộ Lễ chiếu giá những phẩm vật dâng mừng, xuất bạc kho cấp cho. Nhạc công Thanh-bình thự và những ca công tạp kỹ Bắc-thành Thanh Nghệ và thuộc man hàng ngày diễn trò ở trước thề lần đều thưởng cho tiền bạc theo thứ bực.

Ban phẩm vật cho sứ bộ và đầu mục các thuộc quốc ngoại phiên rồi cho về.

(Thưởng quốc vượng Chân-lạp đoạn cống phẩm ngũ ty các sắc, bông rồng đôi tròn 5 cây, đoạn vũ đại hồng 5 tấm, nhiễu trắng hoa đỏ 2 tấm, sa nam các sắc hoa nhỏ âm dương 20 tấm, sa là nam đại hoa 20 tấm ; thưởng chánh phó sứ mỗi người 10 lạng bạc, sa là nam các sắc 2 tấm, lụa cao bộ 3 tấm ; thông ngôn 5 lạng bạc, sa là nam bảo lam 1 tấm, lụa cao bộ hoa cà 1 tấm, quân đi theo mỗi người 1 lạng bạc, 1 tấm vải mộc hồng. Thưởng vua Nam-chưởng cũng chánh phó sứ cũng như nước Chân-lạp ; đầu mục và thông ngôn mỗi người 3 lạng bạc, sa là nam các sắc 2 tấm, the là nam 2 tấm; quân đi theo mỗi người một lạng bạc, 1 tấm vải mộc hồng. Thưởng chín châu Cam-lộ, Mường-bổng không dự, còn các châu khác đầu mục mỗi người 5 lạng bạc, đoạn gấm Tống mộc hồng xen hoa kim phượng mẫu đơn 1 cây, sa là nam đại hoa các sắc 3 tấm, lụa cao bộ 3 tấm, đầu mục đi thay mỗi người ba lạng bạc, trừu hoa nam màu cánh kiến một tấm ; man thuộc mỗi người 2 lạng bạc, lụa cao bộ màu cánh kiến một tấm ; linh man mỗi người một lạng bạc, sại nam màu cánh kiến 1 tấm. Thưởng Tuyên ủy đồng tri phủ Lạc-biên gấm Tống các sắc hoa mẫu đơn xen kim phượng 1 cây, đoạn vũ hồng 1 tấm, nhiễu trơn

https://tieulun.hopto.org

ngọc lam 1 tấm, trừu hoa nam các sắc 10 tấm, sa là nam đại hoa các sắc 10 tấm; bộ lạc mỗi người 6 lạng bạc, đoạn ngũ ty bông đôi tròn bảo lam 1 cuốn nhỏ, trừu hoa nam màu cánh kiến 1 tấm; thông ngôn 3 lạng bạc, sồi màu cánh kiến một tấm, áo trừu trơn thuần tơ màu bảo lam lót vải vàng, mỗ bung một cái; lính Man mỗi người 2 lạng bạc, 1 tấm vải đen. Thưởng Tuyên úy đồng tri phủ Trấn-tĩnh cũng như phủ Lạc-biên; thổ tri châu: đoạn vũ hồng 1 tấm, nhiễu trơn ngọc lam một tấm, trừu hoa nam 10 tấm; thổ tri huyện, huyện thừa, mỗi người 8 lạng bạc, đoạn cống phẩm bảo lam bông rồng đôi tròn 1 cuốn nhỏ, trừu hoa nam màu cánh kiến 1 tấm; lính Man mỗi người 2 lạng bạc, 1 tấm vải đen. Thưởng thổ tri huyện, huyện thừa cùng lính man 7 huyện phủ Trấn-ninh, 4 huyện phủ Trấn-biên, 3 huyện phủ Trấn-man, 3 huyện phủ Trấn-định, cũng như phủ Trấn-Tĩnh. Thưởng Man trưởng Mục-da-hán cũng như tuyên úy đồng tri Trấn-biên Trấn-tĩnh; chánh phó sứ cũng như thổ tri huyện, thổ huyện thừa; bồi hành mỗi người 5 lạng bạc, 1 tấm trừu hoa nam màu cánh kiến; lính Man mỗi người 2 lạng bạc, 1 tấm vải đen).

Có người Minh-linh Quảng-trị là Trịnh Quang Diệu, Lê Văn Lễ, người Lệ-thủy Quảng-bình là Nguyễn Đình Ân qui ở trước lầu dâng biểu và thơ mừng. Bộ Lễ xem văn từ quê mùa, không dám tiến lên. Nhân tâu rằng: « Nay gặp khánh tiết, trong ngoài vui mừng. Bọn họ may được thấy văn vật rực rỡ, bất giác phấn khởi, thốt thành bài văn, cũng là tình thực hướng mộ, không nên quở trách. Xin bảo ban mà cho về ».

Vua cho là phải.

Cho quan kinh văn từ tứ phẩm võ từ tam phẩm trở lên, xem hát tuồng ở nhà Duyệt thị.

https://tieulun.hopto.org

Thưởng tiền cho hoàng tử 8.000 quan, cho hoàng nữ 6.000 quan, cho thân công và trưởng công chúa mỗi người 4.000 quan, cho hoàng tôn tử nữ 1.000 quan, cho công tử nữ 2.000 quan, cho đàn ông đàn bà tôn thất 5.000 quan.

Bầy tôi nhiều người hay hát tuồng ở sảnh thự làm vui. Vua nghe biết, triệu bộ Lễ là Nguyễn Khoa Minh bảo rằng: « Bọn khanh lấy thế làm chúc mừng sao? ». Nguyễn Khoa Minh tâu: « Năm nay gặp tứ tuần đại khánh của hoàng thượng, bọn chúng tôi vui mừng khôn xiết, cho nên cùng nhau diễn tuồng một cuộc, để thỏa lòng chúc hỗ ». Vua mỉm cười nói rằng: « Phận tôi con như thế cũng nên. Nhưng tự trẫm cho là chỉ thêm tốn tiền thôi ».

Chưởng vệ về Châu quyền lãnh việc phủ Trấn-ninh là Tạ Quang Cự tâu rằng: « Phủ hạt có hơn 100 người dân Mường cai, năm trước xiêu tán đến ở Nam chưởng, vẫn chưa về.

Vua sai bộ Lễ truyền chỉ cho sứ thần Nam-chưởng rằng sau khi về nước, nói với quốc vương, phàm dân Mường cai xiêu giạt đều thả cho về đất cũ, không được dung chứa. Lại ghi cả vào sắc thư, khiến cho họ phải tuân theo. Lại thấy quan liêu nước ấy có biếu phẩm vật cho Nghệ-an (tê giác 3 tòa, trống đồng 3 cái, vải màn 6 tấm), du trấn thần đợi đến ngày sứ bộ về đến trấn, trả lại đủ số và khéo vỗ về yên ủi khiến họ biết nghĩa nhân thần không được ngoại giao, phép triều đình rất nghiêm.

Lấy tham hiệp Thái-nguyên là Vũ Phan đổi bổ tham hiệp Lạng-sơn, Hộ tào Bắc-thành thự lang trung là Lê Văn Lễ đổi bổ thự tham hiệp Thái-nguyên.

Xây lại cửa thủy quan Đông thành.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN THỨ LXVI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Canh dần, Minh-mệnh năm thứ 11 [1830], mùa hạ, tháng 4 nhuận, bọn sung luật lệ tổng tài Hoàng Kim Xán, phó tổng tài là Lương Tiến Tường và toản tu là Bùi Phổ, biên tu là Lê Nguyên Trung đều tạm nghỉ việc bộ để chuyên làm việc biện chỉnh luật lệ, sai thự hữu tham tri Hộ bộ là Ngô Phúc Hội, tả thị lang Hoàng Quỳnh quyền giữ ấn triện Hộ bộ, thự tả tham tri Hình bộ là Trương Minh Giảng, thự hữu tham tri là Nguyễn Công Trứ quyền giữ ấn triện Hình bộ, phàm việc thường thì cho được tự làm, như có việc quan yếu thì phải nói với Kim Xán và Tiến Tường rồi mới được làm. Bọn Kim Xán thấy công việc luật lệ điều khoản nhiều lắm, tâu xin cho rộng thêm kỳ hạn.

Vua nói rằng: « Luật lệ là phép lớn để ngăn cấm của nhà nước. Nếu có điều gì chưa đúng thì lưu tệ vô cùng, tất phải họp cả trí khôn của nhiều người, cân nhắc lấy bỏ cho được thỏa đáng, mới có thể để mãi về sau mà không thay đổi, tuy có chậm hàng năm tháng cũng không ngại gì ». Rồi bọn Kim Xán tâu rằng các điều luật lệ trong đó có điều nên sửa gồm lại, có điều nên dời đổi đi, cũng có điều nên bỏ đi và soạn thêm vào. Vua sai đình thần duyệt tâu để thi hành.

https://tieulun.hopto.org

Hai thuyền hiệu là An-ba và Tĩnh-lãng chở của kho ở Bắc-thành, bị bão vỡ chìm ở dương phận núi Hang dơi cửa biển Hải-vân. Sai thượng thư Công bộ là Nguyễn Kim Bảng và đề đốc Kinh thành là Nguyễn Văn Phượng đến đốc quản dân lặn vớt vật hạng của nhà nước. Kịp đến lúc đưa về Nội vụ thì nhiều thứ bị thấm nước nát hỏng.

Vua dụ Nội các rằng: «Thuyền bị vỡ thì không đáng nói, còn như thuyền mắc đá đều là có hòm bao, không động đến, sao không tìm cách phơi phóng mà để ngâm đến hàng tuần mới đệ nộp, để đến nỗi lâu ngày nát hỏng. Phàm một sợi tơ, một hạt gạo đều là máu mỡ của dân. Đã bị nạn bão may mà vớt lên được, thế mà bọn ấy coi thường cho là đồ bỏ thì thực là bụng dạ làm sao?» Giao cho bộ Hình bàn, đều phải giáng chức.

Hai chiếc thuyền bát vận của nhà nước cũng bị gió chìm ở dương phận Nghệ-an, quản vận là chưởng cơ Nguyễn Văn Phong bị giáng làm quản cơ, vẫn lĩnh cơ Tứ dực Thủy quân ở Bắc-thành. Biền binh bị chết đuối thì cấp tuất thêm mỗi người 3 quan tiền, 1 tấm vải. Tùy đinh cùng vợ con xin đi theo thuyền bị chết thì cấp tuất cho mỗi người 2 quan tiền, nửa tấm vải.

Phó tổng trấn Bắc-thành là Phan Văn Thúy tâu rằng: «Thuế khóa ở Cao-bằng trước đã cho dân nộp bằng tiền Đạo-quang, nhưng tiền ấy phần nhiều là do người nước Thanh đúc riêng, nguyên không phải là chất đồng tốt. Tiền ngày càng nhiều, vật giá càng đắt, làm thiệt hại cho dân buôn. Xin cấm không cho nộp thuế bằng tiền ấy. Còn như chợ búa dân gian thì tạm cho tiêu dùng trong năm nay, đến sang năm thì thôi. Sau này có ai dùng tiền ấy mua bán thì chiếu luật « vi chế » (1) mà bắt

(1) Vi chế: Trái chế độ của nhà nước.

https://tieulun.hopto.org

tội. Lại số tiền hiện trữ ở kho trấn không nhiều, xin lượng phát cho 2 vạn quan tiền ở kho thành chở đến Cao-bằng để chi phát cho dân được thông dụng ».

Vua y cho.

Lại cho thống chế Nguyễn Văn Hiếu lãnh trấn thủ Nghệ-an. Hiếu trước ở Nghệ-an, vì ốm giải chức, đến bấy giờ vào chầu, vua yên ủi hỏi rằng: « Khanh tuổi già, nhân ra cõi ngoài bị ốm. Nay sức lực thế nào? » Hiếu tâu rằng: « Bệnh thần dẫu chưa được thực khỏi, mà sức lực còn khỏe ». Vua nói: « Khanh làm việc không có gì giỏi hơn người, nhưng làm quan liêm cần, dãi người hòa nhã thì không ai kịp. Vả khanh trước ở Sơn-nam, vốn có tiếng là tuần lương, quan dân tin yêu. Kịp trấn thủ Nghệ-an bỗng có việc biên, mấy lần ra ngoài không từ khó nhọc. Những điều ấy trẫm đã biết rõ. Nay các phủ Trấn-ninh Trấn-tĩnh thuộc hạt Nghệ-an đều mới lệ vào bản đồ, dân man còn sợ hãi, mà Nguyễn Văn Quế làm việc mới được ít ngày, trẫm thực không yên dạ. Khanh nên đi lần nữa, vì triều đình mà ngồi trấn, ngày nào tuổi đến bảy tám mươi, hoặc về Kinh chầu hầu, hoặc về quê vui nhàn, muốn thế nào cũng được ». Hiếu cúi đầu tạ, bèn sai đến trấn ngay. Nguyễn Văn Quế thì cho theo nguyên hàm thự thống chế hậu dinh quản Thần sách mà lưu Kinh làm việc.

Sai thự lang trung Hình bộ là Nhữ Bá Sĩ, viên ngoại lang Hộ bộ là Phạm Hà Xán đi Quảng-ngãi, tính mua đường cát. Bọn Sĩ đến nơi cùng với nha lại ở trấn thông đồng sách nhiễu, dân khổ lắm. Trấn thần biết rõ sự trạng tâu lên. Vua dụ: « Việc đặt mua đường nguyên là muốn lợi cho dân, nhân nghĩ nha lại ở trong không khỏi những nhiễu, quan địa phương xem xét không xuể, cho nên chọn phái quan Kinh để phòng lệ ấy. Nay lại vỡ ra cái án này, thực là đáng ghét không thể không nghiêm

https://tieulun.hopto.org

trị để răn kẻ sau ». Lập tức sai bắt giam ở vệ Cẩm y, giao đình thần nghiêm xét. Bọn Sĩ đều phải tội giáo giam hậu.

Triệu bọn chưởng vệ vệ Cẩm y quyền lãnh việc phủ Trấn-ninh là Tạ Quang Cự và gia hàm quản cơ là Cao Khả Tuyên về Kinh.

Trước đấy Chiêu Nội bị giết, dân man đem lòng ngờ sợ, Quang Cự nghiêm luật lệnh cấm cướp bóc, dùng nhiều cách dỗ bảo, dân man mới dần dần trở về. Có 20 người tù phạm trước bị Chiêu Nội giam, Quang Cự đều tha, bởi thế cả vùng được ninh thiếp. Việc ấy tâu lên, vua phê bảo rằng: « Xem tờ tâu rất vui mừng, trẫm không phải lo về mặt tây nữa. Đấy là công sức của bọn ngươi. Cố gắng đi, trẫm không phụ người tới đâu ». Nhân bảo Binh bộ là Lê Văn Đức rằng: « Không ngờ Tạ Quang Cự lại làm việc giỏi như thế. Cái việc tha tù trẫm vừa ý nhất. Nhớ năm trước Phan Văn Thúy kinh lược Nghệ-an về đã đề cử Quang Cự ở trước mặt ta, xem ra thực là người giỏi. Thúy cũng đáng gọi là biết chọn người thờ vua. Vậy phát sa đoạn trong kho mỗi thứ 3 tấm cho con là Phan Văn Cửu, cai đội Cẩm y, đem đến cho để khuyến khích kẻ tiến được người hiền.

Đến nay triệu bọn Quang Cự về. Những biền binh trú phòng đều cho rút về tỉnh nghỉ ngơi. Lấy thổ tri huyện sung bang biện là Chiêu Hướng làm phòng ngự đồng tri, thổ huyện thừa sung phó bang biện là Khâm Quyết làm thổ tri huyện để cùng làm việc phủ Trấn-ninh, quyền giữ ấn phủ, phàm những tù phạm quân lưu bị phát vãng đến phủ làm binh lâm nó đều giao cho quản thúc. Thưởng kỷ lục cho từ Quang Cự trở xuống suất đội theo thứ bực. Binh lính ốm chết đều được cấp tuất hậu.

https://tieulun.hopto.org

Truy tặng phó vệ úy vệ Định võ là Nguyễn Văn Hòa làm vệ úy Thần sách, cho 1 cây gấm Tống, 100 quan tiền. Hòa trước đi thú Trấn-ninh, vì lam chướng ốm chết. Vua nghe tin rất thương cho nên đặc ân tặng tuất hậu cho.

Vệ úy Lê Hậu đi thú về cũng ốm chết. Cho 1 cây gấm Tống và 100 quan tiền.

Bãi việc cho người Minh-hương làm phố hộ ở Kinh sư.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Kinh sư là chỗ đô hội, năm trước đã cho mở chợ đặt phường ở phía tây bắc ngoài hoàng thành, và chọn lấy những người Minh-hương giàu có ở các hạt cho đem gia quyến đến ở sung làm hộ phố. Đó là muốn cho thuyền xe tấp nập, hàng hóa đổi đào, đem chỗ có đến chỗ không, vốn là vì giàu của lợi dân mà làm, lại thương họ chuyên đi vất vả, miễn thuế 3 năm. Nay nghe nói bọn họ quyến luyến chỗ cũ, ngại việc di cư, lại thuê người nghèo thay thế, đến nỗi thường thường có người bỏ trốn. Vậy thì bãi đi, đều đuổi về nguyên quán, đánh thuế như cũ ». Rồi sai dỡ 18 sở nhà lầu ngói và 4 sở nhà bếp ở bờ sông nam bắc Ngự hà, chọn lấy tài liệu mà sửa sang làm lại, chia cho thợ các cục trong Kinh đến ở.

Định điều lệ cho thủy sư vận tải đường biển. Bộ Công tâu rằng: « Thủy sư và thuyền ghe quan hệ đến đại chính của nhà nước. Từ trước đến nay, vận tải được thanh thỏa thì thưởng, chậm trễ nhỡ việc thì phạt đã có lệ thường. Thế mà gần đây các viên coi việc vận tải lơ là theo nhau, không thao diễn trước, đã không biết phòng bị trước việc, lại không biết xem xét mùa gió để biết lúc đi lúc đậu, mà tay lái chân sào phần nhiều là người mới lạ, đến nỗi xảy ra cái nạn mắc cạn đụng đá. Há có thể chỉ đổ cho sóng gió được sao? Nay xin

https://tieulun.hopto.org

trước định điều lệ nhắc rõ huấn sắc, để ngày thường dạy bảo nhau đến lúc lâm sự không đến nỗi sơ suất, như thế các thuyền ghe vận tải đường biển mới có thể mong thanh thỏa được.

1. Phàm đến kỳ vận tải, ở Kinh thì một viên Công bộ đến miếu Nam-hải long vương, ở ngoài 2 thành thì một viên ở tào cùng một viên trấn quan của địa phương có thuyền lãnh tải, đến cửa biển hạt ấy, đều dùng lễ tam sinh mà cầu đảo. Đến lúc cả bang thuyền thanh thỏa, lại dùng lễ tam sinh làm lễ tạ.

2. Những viên biền thủy quân ở kinh sư và Bắc-thành, ở Kinh do thống chế Thủy quân sát hạch những người bộ hạ, nếu có người am hiểu thủy trình và nhiều lần phái đi đắc lực, không cứ là tướng nhỏ hay binh lính, đều được bẩm cử, do Binh-bộ tâu lên, lương cho cất nhắc. Bắc-thành thì do viên quản thủy xét thực, chuyển trình thành thần để tâu thay. Nếu có người lười kém thì chỉ tên nêu ra, đợi chỉ giáng cách loại bỏ. Nếu dụng tình yêu ghét, cử hay tham không thực thì giao bộ nghị xử.

3. Hàng năm các địa phương tiếp được nghị tập cần phái chiếc thuyền ghe do bộ gửi đến thì phải chiếu số thuyền cần phải là bao nhiêu mà sửa đóng cho chóng xong và vững chắc, xong rồi lại kiểm nghiệm kỹ càng rồi mới sức cho hạ thủy. Nếu sơ suất mà chậm trễ nhỡ việc thì trách vào thượng ty. Người quản điệu và người chia ngồi áp tải thuyền, tất phải chọn người giỏi và đã từng sai phái đi biển. Lại cần chọn người am hiểu đường nước cho làm tay lái chân sào. Đến như linh bộ thì chỉ được cùng ngồi mà thôi, không được dùng quan võ bộ làm quản điệu và linh bộ ngồi thuyền, để khỏi nỗi lâm sự thì rối reng, lầm hỏng công việc. Lại những thuyền ở Kinh phải đi đến hai thành để chở của kho, cũng

https://tieulun.hopto.org

những thuyền do hai thành và Nghệ-an phái chở về Kinh, thì ở Kinh do thống chế Thủy quân chọn viên quản bang cùng những người chia ngồi áp tải và tay lái, đem giấy tờ có đóng ấn giao cho bộ để lưu chiếu. Ở hai thành và ở Nghệ-an thì viên quản bang là do quan thành trấn chọn phái mà người chia ngồi và tay lái thì do quản bang chọn lấy, đem giấy tờ giao thành trấn lưu chiếu, rồi đều báo cho bộ biết, để sau này xét định công tội.

4. Hàng năm bộ Hộ tư khai số mục vật hạng năm sau cần phải vận tải, phải giao đến bộ vào quãng hạ tuần tháng 9, hoặc thượng tuần tháng 10, để tiện hội đồng với Tào chính mà chước lượng số thuyền phải phái. Được chỉ rồi, thì lục tống ngay cho thủy quân cùng các địa phương kịp sớm chiếu biện. Lại dường thủy từ Bắc-thành đến Kinh xa xôi hiểm trở, xin thường năm hàng định thuyền ở Kinh phải ra thành chở quan hạng ở thành và thuyền ở thành chở hạng về Kinh đều hạn một lần. Nếu có hạng gì cần phải phái thuyền chở thêm, hoặc là sau khi chuyên chở mà tiết hậu còn sớm nên lại đi chở đường biển ở các địa phương gần thì do bộ lâm thời chước lượng tâu xin.

5. Hàng năm đến kỳ chở thì quan thuyền, tào thuyền đến các địa phương lãnh chở, ngày đến cửa biển, quan sở tại phải báo ngay lên rồi sớm đem các quan hạng bốc lên thuyền cho thanh thỏa và sức bảo chở đi. Nếu sau khi lãnh chở rồi mà chiều gió chưa tiện, hoặc đã ra khơi mà vì gió phải lui lại thì phải trình quan sở tại nghiệm thực tình hình làm tờ tâu để đạt. Nếu tự tiện để chậm trễ thì viên quản bang sẽ phải chiếu luật kê trình (1) nghĩ xử.

---

(1) Kê trình : Chậm trễ hành trình.

https://tieulun.hopto.org

6. Tự nay về sau, đến kỳ chở ở Kinh thì thống chế thủy quân, ở ngoài thì thượng ty địa phương đều phải sức cho những viên quản giải, nếu đường biển gặp gió tất phải chỉnh đốn các hạng vật kiện, cho thuyền ra khơi mà chạy, không được vẫn theo trước nghĩ xoay quay bờ để cầu sống, để thuyền chìm đắm mà tự chuốc lấy tai vạ vào mình. Lại phàm cả bang thuyền thanh thỏa, mà có một vài chiếc mắc cạn, vấp đá đến tan vỡ, thì bọn áp tải cùng tay lái đều phải giao bộ nghĩ xử nặng. Những thuyền thanh thỏa xét ra quả có gặp sóng gió hiểm ác, có tình trạng buồm nghiêng cột gãy, mà vẫn bảo toàn được quan hạng thì do bộ tâu rõ, đợi chỉ ban thưởng để khuyến khích.

7. Hàng năm việc vận tải đường biển được ổn thỏa về việc sai phái tầm thường thì vẫn chiếu lệ cứ đem các viên quản bang kê danh sách đợi thưởng. Đến như các hiệu thuyền chuyên chở quan hạng số mục nhiều và nặng, thì từ nay sau khi chuyên chở thanh thỏa, đem cả họ tên những người áp tải và tay lái, kê thành danh sách để chờ vâng ân thưởng ».

Vua y lời bàn.

Bộ Hộ tâu rằng: Thuế thiếu của các hạt, từ năm Minh-mệnh thứ 8 về trước đã được tha miễn, mà hai năm thứ 9 thứ 10 vẫn còn thiếu nhiều.

Vua dụ: « Thuế chính cung của nhân dân, là phép nhất định xưa nay không thay đổi, mà ăn mừng gia ơn là lòng thực của vương giả nuôi giữ nhân dân. Trẫm tự lên ngôi đến nay, thường nhân đầu xuân khánh tiết và khi địa phương xảy ra tai nạn riêng, đã nhiều lần gia ân điển, chính là muốn cho nhân dân được nhờ cậy, mà đóng góp dễ dàng. Thế mà gần nay còn có nhiều người thiếu thuế, hoặc là dân ngoan ngu cố ý để chậm,

https://tieulun.hopto.org

hoặc là hương hào lý trưởng mưu đồ bỏ túi, cố ý không nộp để đợi được miễn, hoặc do quan lại thúc giục không chăm để cầu tiếng khen hão. Những tệ tập ấy lâu đã thành thói quen. Năm nay gặp chính thọ tứ tuần của trẫm, ơn ban rộng, phúc hưởng đều, nhân dân các người, cày ruộng làm dân, đều nên tuân theo thể lệ nếu có trưng thu thì nhất thiết các thuế lệ phải đúng hạn nộp quan. Quan sở tại cũng phải chỉ bảo đốc sức để cho nhân dân gột rửa thói tệ, chớ nên mắc vào cái tội sai trái khinh nhờn ».

Làm ba viện Đoan trang, Đoan chính, Đoan tường.

Tổng trấn Gia-định là Lê Văn Duyệt tâu xin dồn 316 người binh giáo dưỡng, thuộc thành làm 6 đội giáo dưỡng, mỗi đội đặt một chánh đội trưởng suất đội, 4 đội trưởng suất thập và 1 vị nhiệp lựa thay lẫn.

Vua ý cho.

Định hạn ra thú cho các giặc trốn ở Bắc-kỳ. Vua dụ bầy tôi rằng: « Người đời xưa đặt hình pháp là xét thực tình mà định tội. Lầm lỗi thì tội lớn cũng tha, cố phạm thì tội nhỏ cũng xử, cho nên nhân dân ăn ở đều hợp đạo trung. Trẫm từ lên ngôi đến nay, chăm lo mọi việc, mà việc xử hình lại càng thận trọng lắm. Năm trước Nghệ-an Thanh-hoa trở về phía Bắc, gặp mất mùa nhiều người họp nhau đi làm giặc. Như những kẻ trốn tránh phạm luật thì không tha được, nhưng còn nghĩ rằng trong ấy có kẻ vì đói rét, có kẻ bị hiếp đỗ, cũng có kẻ vì kẻ khác tức giận mà xưng bậy, vừa nghe dinh lịu đến thì liền trốn xa, không dám đối chất mà thành án trốn. Dẫu muốn quay về nghề cũ, cải quá hoàn lương nhưng không sao được. Những tình hình ấy cũng là đáng thương. Trước đã cho được đến cửa quan đầu thú, sẽ theo tình hình nặng nhẹ mà phân biệt chước giảm, đó là muốn khiến họ biết sợ mà hối quá, không đến nỗi làm

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

người bỏ ở đời này. Thế mà lại có bọn tham lại, điêu hào mượn cớ yêu sách, được vừa lòng thì cho mạo họ tên phụ vào án nhẹ, nếu không thì trăm cách đe dọa, khiến kẻ phạm không dám ra mặt. Lại có bọn lừa bịp đã dỗ cho ra thú để cầu lợi nhỏ, rồi lại bắt giải để cầu tiền xét án, phí tổn bắt giải đều lấy ở kẻ phạm, lấy cái thân bơ vơ không biết về đâu, lăn lóc ở trong tay kẻ điêu hoạt tham lam, không cung ứng nổi đành lại trốn đi, bèn đến ẩn nấp ở rừng rú, rồi cũng lại sa vào lưới pháp luật. Thế thì ra lấy lòng nhân từ của nhà nước xá lỗi miễn tội làm đường lối cho bọn kia mưu lợi riêng mình, thực là khả ố. Nay gặp lễ chính tho từ tuần của trẫm mà gia ơn, còn nghĩ những kẻ phạm tội bỏ trốn, chưa được thấm nhuần, cũng nên gia ơn cho chúng có đường sống mới. Vậy sai bộ Hình thông dụ rộng phàm những án giặc cướp bỏ trốn, từ tháng 3 năm nay trở về trước, như kẻ chính và thứ yếu phạm bắt giết được chánh và thứ yếu phạm mà giải quan, hoặc tố cáo đúng thực thì sẽ chước lượng giảm nhẹ tội. Tòng phạm mà bắt giết được chánh thứ yếu phạm hay tòng phạm, hoặc tố cáo đúng thực thì đã cho khỏi tội, lại chiếu lệ người thường mà cấp thưởng. Còn nhất thiết những kẻ phạm khác không phải là kẻ hạ thủ giết người thì đều cho về quê đầu thú vào sổ chịu sai dịch. Đều cho lấy ngày lục tổng đã nay đến nơi bắt đầu, đến cuối tháng 9 thì thôi. Quan địa phương phải thể tất ý trẫm mà trừ bỏ mối tệ. Nếu làm qua loa xong việc, để kẻ điêu hoạt vẫn được quấy rối như trước, tất phải giao bộ nghiêm nghị. »

Bắc thành mưa lụt, nước sông lên to. Quan đê chính tâu lên.

Vua bảo bộ Công rằng : «Nay tiết mới đầu mùa hạ, chưa phải là kỳ nước to, mà mưa lụt đã dầy dẫy như thế. Gần

https://tieulun.hopto.org

dày các đoạn đê mới đê cũ, đắp cao thêm dày thêm đều đã hoàn thành, càng nên lấy câu « đắp núi còn thiếu một sọt » làm răn. Vậy dụ cho Đê chính cùng thành thần thông sức các trấn phủ huyện đều nên để ý giữ đê. Phàm những chỗ mạo hiểm xung yếu, thì phải theo gấp lời chỉ dụ chước lượng phái binh dân lấy nhiều đất khô chứa sẵn và dự trữ tre gỗ, trù bị sẵn sàng từ lúc chưa mưa, để đến lúc đắp chữa dùng đến cái gì cũng có sẵn. Đó là nhân lực có thể làm được, phải làm cho tốt. Nay nhờ phúc trời phúc thần sông yên, đê vững, tránh được sự lo ngại thì ta cùng các ngươi cùng vui mừng vậy ».

Trấn thần Ninh-bình tâu rằng: « Trước kia trấn còn là đạo, lệ vào Thanh-hoa, công việc xếp đặt còn hơi giản đơn. Lệ định viên dịch thuộc ty chỉ 50 người. Nay đã đổi làm trấn, sự thể giống như các hạt. Xin chiếu theo lệ các trấn Quảng-trị, Quảng-bình, Quảng-ngãi, Biên-hòa, thêm lên 24 người nữa, đặt 2 kinh lịch, 3 bát phẩm thư lại, 9 cửu phẩm thư lại, 60 vị nhập lưu thư lại, chia làm 2 ty tả hữu để làm việc ».

Vua y cho.

Lấy cai đội Mạc Công Tài làm quản thủ Hà-tiên. Rồi đổi thủ Hà-tiên làm thủ Kiên-giữ, đặt thêm 1 hiệp thủ để giúp công việc.

Hiệp trấn Vĩnh-thanh là Nguyễn Ngọc Trác chết. Tặng tham tri, cho 2 cây gấm Tống và 100 quan tiền. Lấy thự hiệp trấn Biên-hòa là Võ Quỳnh làm hiệp trấn Vĩnh-thanh.

Lấy lang trung Binh bộ hiệp lý Binh tào Gia-định là Nguyễn Hựu Dự làm thự hiệp trấn Hà-tiên, thự lang trung Hình tào là Nguyễn Thừa Giảng làm thự tham hiệp Phiên-an.

Lấy lang trung Binh bộ là Nguyễn Văn Diễn làm hiệp lý Binh tào Gia-định, thự lang trung Binh bộ là Lê Phúc

https://tieulun.hopto.org

An làm lang Trung Hộ bộ, theo Hộ tào Bắc-thành làm việc.

Lấy Hàn lâm tu soạn là Lê Văn Thạc làm thự đốc học Thái-nguyên, kiểm thảo là Lê Duy Thanh làm thự đốc học Quảng-yên, chủ sự Lễ bộ là Nguyễn Danh Bích làm thự đốc học Ninh-bình.

Vua ngự các Hải-tĩnh nhiên phong, triệu các hoàng tử tước công và các quan văn võ từ tam phẩm trở lên vào chầu. Nhân ban cho các thứ : chén sọ dừa, dây đeo tơ bạc, giấy kim tiên bạch lộ và bút mực.

Chuẩn định tự nay về sau phàm Bắc-thành mua đồng đỏ thì mỗi trăm cân trả 8 lạng bạc. Nếu lãnh vốn công [mà sản xuất] thì mỗi 100 cân chiết trả 7 lạng năm đồng cấp bạc. Làm lệ mãi mãi.

Cấp tiền làm nhà quân xá cho vệ Tiền bảo nhất Tiền quân mỗi gian nhà 20 quan tiền. Nhân sắc rằng sau này những kinh binh, ai tự sắm vật liệu làm quân xá thì theo lệ ấy mà cấp tiền cho.

Đặt thêm viên dịch ở Nội vụ và Vũ khố. Nội vụ 10 kho, Vũ khố 8 kho, cũ trong kho rất nhiều. Năm trước bàn giảm bớt viên dịch, coi giữ không xuể. Bèn chuẩn y lời bàn của ba bộ Lại, Hộ, Công : Nội vụ hiện lưu chủ sự và tư vụ mỗi chức 2 người, thêm làm mỗi chức 3 người, lại hợp 10 kho làm 6 kho. (Sa lĩnh hợp với gấm, đoạn, áo diễn tuồng hợp với áo xiêm, đồ sứ hợp với đồ pha lê, dầu sáp hợp với thuốc men. Vàng bạc và tơ lụa nam vẫn phân biệt như cũ). Mỗi kho có một người chủ thủ, nhiều việc thì lấy chủ sự, ít việc thì lấy tư vụ sung làm ; bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 4 người, thêm làm mỗi chức 6 người ; vị nhập lưu thư lại 30 người, thêm làm 33 người.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vũ khố hiện lưu bát cửu phẩm thư lại mỗi chức 4 người, vị nhập lưu thư lại 40 người, thêm lên bát phẩm thư lại 6 người, cửu phẩm thư lại 8 người, vị nhập lưu thư lại 50 người.

Rồi lại thêm cho Nội vụ viên ngoại lang và chủ sự mỗi chức một người ở miền biển.

Quảng-bình và Thanh Nghệ có giặc người Thanh đón cướp thuyền buôn. Các trấn thần đem việc báo lên. Vua liền sai phó vệ úy vệ Long võ là Nguyễn Đức Trường, vệ úy vệ Hữu thủy thủy quân là Nguyễn Văn Cẩn, phó vệ úy là Đoàn Kim đem binh thuyền chia nhau đi tìm bắt. Lại truyền dụ cho từ Quảng-nam trở về Nam đến Phú-yên, từ Quảng-trị trở về Bắc đến Bắc-thành, các địa phương ven biển đều đem binh thuyền theo địa hạt mà tuần phòng dò xét. Hơn một tháng không bắt được gì, bèn lệnh rút quân về hết. Các trấn thần cùng các quan võ kinh phái trấn phái đều bị giáng phạt.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Gần đây giặc biển quấy rối, phần nhiều là tự cuối xuân đến đầu thu, quãng ấy chúng dựa vào các đảo ngoài biển làm sào huyệt. Nên truyền chỉ cho các địa phương ven biển tự Quảng-bình trở về Bắc, từ nay về sau, hàng năm cứ bắt đầu từ tháng 3 đến tháng 7 thì phải 2 lần lượng phái binh thuyền đến các hòn đảo mà thuyền giặc có thể đỗ được để tìm xét. Nếu thấy thuyền người Thanh dị dạng ẩn núp, tình trạng khả nghi, thì bắt giải cho quan địa phương tra xét ». Lại thông dụ các thành trấn chuyển sức cho lái buôn người Thanh bảo lẫn nhau phàm đến buôn bán ở các bạt phải có hàng hóa mới cho vào cửa biển, không cho nói thác là thuyền không chiêu khách để ngăn sự gian trá. Làm trái thì phải tội.

Đài An-hải ở Quảng-nam xây xong. Đồng lý là Đoàn Văn Trường về Kinh phục mệnh. Vua bảo rằng: « Xây

https://tieulun.hopto.org

đắp ở bờ biển, công trình nặng lớn, biền binh chẳng nhọc lắm à?» Trường tâu: « Đến đầu mùa hè tiết trời bắt đầu nóng, những người ứng dịch mỗi ngày cho nghỉ 5, 6 giờ cũng không đến nỗi nhọc quá ». Bèn dụ thưởng cho Văn Trường công biền binh dịch, gia cấp và kỷ lục cùng sai đoàn bạc tiền theo thứ bực. Đặt thành thủ úy ở 2 đài Điện-hải và An-hải. Đổi bổ hiệu úy Cẩm y là Nguyễn Văn Lượng làm thành thủ úy đài Điện-hải, kiêm quản pháo đài Định-hải. Cai đội cơ Thiệu võ Trung quân là Tống Văn Nghĩa làm thành thủ úy đài An-hải. Rồi sai trích lấy một vệ lính quê ở Quảng-nam trong 5 vệ Trực ban quân thần sách sung làm lính thủ hộ ở hai đài, mỗi năm đổi một lượt. Lại tỷ hộ 1 người, cảnh tất hai người chuyên giữ súng, đạn thuốc, 6 tháng đổi một lượt. Lại trích 2 thuyền ô và 2 thuyền sam bản ở Kinh, cho làm thuyền tuần ngạch của đài Điện-hải. Sáu lượt này về sau, những viên đương lượt án thủ phải cứ những nơi cần phải phòng hộ ở một dải cửa lạch bờ biển ở vụng Trà-sơn gần đài cùng những thuyền quan hải vận đi về đậu ở cửa biển Đà-nẵng, mà phân phái lính đi tuần phòng. Cũng là thuyền lớn bọc đồng, năm thường đỗ ở cửa biển thì phải cùng với biền binh trong thuyền mà trông coi giữ gìn. Nếu làm sai sót thì theo nặng nhẹ mà xử trị. Ghi làm lệ mãi mãi.

Đổi bổ phó vệ úy ban trực tiền quân Thần sách vệ là Nguyễn Văn Kỷ làm phó vệ úy vệ Tuyển phong tiền, phó vệ úy vệ Tuyển phong tiền là Trần Văn Duy làm phó vệ úy vệ ban trực tiền quân Thần sách.

Thống chế Kinh tượng là Phạm Văn Điển vì ăn hối lộ mưu lợi riêng, bị lính các vệ kiện. Hạ lệnh cách chức trước, tịch gia sản, giao bộ Hình tra nghĩ. Đến lúc án thành, bị tội đồ.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo Nội các rằng: « Phạm Văn Điển minh làm quan cao, không biết lo giữ mình trong sạch, vàng theo phép công, lại tham tang trái phép, lẽ ra phải trị nặng, nhưng ta nghĩ Điển năm xưa đánh giặc cũng có chút khó nhọc, vậy gia ơn miễn tội đồ, phát đi hiệu lực ở đài Trấn-hải Gia sản đáng giá hơn 8.600 quan tiền, lấy một nửa sung công còn một nửa trả lại để nuôi tuổi già ».

Bọn cai đội chánh đội trưởng các vệ Kinh tượng can liên bị giáng điệu, bộ Binh cho rằng chăn voi cưỡi voi đã quen, xin cho đổi ở trong h vệ Kinh tượng. Vua y cho.

Sai chưởng dinh Trấn Văn Năng kiêm quản ấn triện Kinh tượng.

Những tù giam ở trấn Sơn-nam phá ngục. Đầu là trấn thủ Hồ Bôi, tham hiệp Vũ Huy Quỳnh đều nhân có việc ra ngoài, số lính ở trấn có ít, ngục tốt phòng bị cũng lơ là, bọn tù giam hơn 60 người, bèn cởi gông cho nhau. Chém giết viên thủ ngục, nhằm chạy về phía trước trấn thành mà chạy. Hiệp trấn là Trương Phúc Cương thắng thốt đem lính đuổi bắt, chém bắt được 27 tên, còn thì chạy thoát. Bắc-thành đem việc tâu lên. Vua dụ bộ Hình: « Cứ tình hình ấy thì bọn ấy ngầm mưu không phải một ngày, trấn thần ngày thường không để ý đến, cũng không ngăn ngừa, để cho chúng thừa cơ làm bậy, đến lúc sự đã phát ra, lại không bắt được tất cả, để cho trốn thoát, như là ở chỗ không người, lơ là đến thế thì còn làm chính trị thế nào? Trừ Hồ Bôi trước đã bị cách lưu không bàn đến nữa, còn Vũ Huy Quỳnh thì giáng 4 cấp lưu; coi việc ngày ấy là Trương Phúc Cương thì cho cách ly. Đều bắt phải tìm cách bắt bọn phạm ấy, hạn trong 3 tháng phải bắt bằng hết. Bọn quản cơ Trần Đức Thủ, Đỗ Văn Dung, thành thủ úy Hoàng Văn Thái đều cách chức theo trấn hiệu lực. Phó tổng trấn Phan Văn Thúy tạm miễn nghị ». Nhưng truyền chỉ cho phải gấp

https://tieulun.hopto.org

biền binh tìm cách tra bắt. Lại treo giải thưởng cho các địa phương ai tố cáo bắt được và ra sức bắt sống được thì mỗi tên phạm thưởng 20 lạng bạc, chém được thì mỗi thủ cấp thưởng 5 lạng bạc, ai che giấu dung chứa thì phải tội như kẻ phạm.

Đương lúc tù phá ngục thì Quỳnh vừa về đến bến sông ngoài trấn thành, đỗ thuyền không vào thành. Biền binh trong thuyền nhiều lần xin lên bờ chặn bắt giặc, Quỳnh không cho. Cương biết được sự trạng ấy mới tố cáo với thành. Thành thần bèn chỉ tên tâu lên. Vua ghét Quỳnh có lòng trốn việc, hạ lệnh cách chức, giao cho thành tào tra nghĩ. Quỳnh phải tội đánh 100 trượng, phát đi đạo Cam-lộ hiệu lực chuộc tội.

Bọn tù chạy trốn đến huyện Mỹ-lương bị dân sở tại bắt được 13 tên đều đem giết cả. Thưởng cho những người dân ấy 200 lạng bạc. Cách viên Trương Phúc Cương cho triệt về Kinh đợi chỉ.

Lấy thự hiệp trấn Tuyên-quang là Nguyễn Khắc Biểu đổi làm thự hiệp trấn Sơn-nam.

Sai Bắc-thành xét sửa lại ngạch thuế biệt nạp. Vua dụ bộ Hộ rằng: « Cống thổ sản là phép đời xưa. Buổi quốc sơ định làm ngạch thuế biệt nạp, cũng là theo thổ sản có thứ gì thì nộp thứ ấy, chứ không bắt nộp thứ không có. Thế mà nghe nói các hộ biệt nạp ở Bắc-thành, vốn là cùng với lý trưởng hương hào tìm cách trốn tránh binh dao, chọn những thứ gì giá rẻ trước mắt thì bảo nhau mua để nộp. Như nhà không có khung cửi mà xin nộp vải lụa và sai nam, đời đời cày cấy mà xin nộp sắt hay diêm tiêu. Cho nên ở thị trường vật giá càng ngày càng đắt, mà bọn ấy lại chấm mút vào đấy, đến nỗi thuế không có gì mà nộp, mà dân nghèo phải xiêu tán. Há chẳng phải vì danh với thực không đúng mà

https://tieulun.hopto.org

đến thế ư? Tệ ấy cần phải sửa chữa. Vậy hạ lệnh cho thành thần Phan Văn Thúy hội đồng với tào thần sức cho các trấn xét kê xem trong hạt những sản vật biệt nạp trước, hạng nào thổ sản có thì cho nộp như cũ, hoặc nghề nghiệp có quan hệ đến việc quốc dụng mà thứ nộp không phải do nghề nghiệp làm ra thì đều cho cải chính. Nguyên không có sản vật mà nộp đấy thì trước bỏ ngạch thuế đi bắt về cùng chịu binh dao với dân huyện. Hoặc không phải là dân biệt nạp mà có thổ sản cung dụng được thì cũng cho đổi làm hạng biệt nạp ».

Đến lúc sở tâu lên, chuẩn cho bắt về chịu binh 98 xã, cải chính 41 xã, còn các xã khác thì nộp như cũ. Các xã cải chính thì sai định lại ngạch thuế mà thu. (Lệ nộp thuế the tráng hạng mỗi người một năm 3 tấm, mỗi tấm dài 14 thước quan phủng (1) ngang 6 tấc; thuế sa các hạng mỗi người 1 tấm sa là tấm lớn, 2 tấm sa là nam hoa lớn, đều dài 14 thước ngang 7 tấc; thuế vải trắng, mỗi người 3 tấm, đều dài 30 thước ngang 6 tấc; thuế phiến gang, mỗi người 200 cân; thuế sơn sống mỗi người 5 uyển; thuế chiếu, mỗi người 1 đôi khổ đại, 2 đôi khổ trung, 7 đôi khổ dài. Giá tật thì nộp một nửa.

Đề đốc kinh thành là Nguyễn Văn Phượng đem lính Võng thành vây bắt con bò đen, con bò chạy ra. Phượng cầm súng bắn, bắn lầm phải một người lính bị thương.

Vua nghe biết. Dụ bộ Hình: Pháp luật nghiêm ngặt có cho bậy bạ như thế đâu! Hơn nữa, Phượng là quan võ chức to đánh gươm bắn súng vốn là nghề nghiệp của mình, nay con bò to như thế mà không bắn trúng được, lại bắn lầm phải lính. Thử nghĩ xem, quan võ bất tài như thế, còn dùng làm việc gì được. Vậy cách

(1) Thước quan phủng: Thước may của nhà nước định.

https://tieulun.hopto.org

chức giao bộ bàn. Người lính bị thương thì bắt bảo cô (1) ». Đến lúc án lên, xin tuân chỉ trước bắt tội cách. Gia án giáng bổ thành thủ úy đài Trấn-hải, bắt bồi 10 lạng bạc cho người lính bị thương.

Sai vệ úy Vũ lâm lãnh Thượng tứ viện sứ là Nguyễn Xuân Quyền lãnh đề đốc kinh thành kiêm quản việc phủ Thừa-thiên, phó vệ úy vệ Phi kỵ là Vũ Văn Giải quyền lãnh việc Thượng tứ viện.

TIMSACH.COM.VN

(1) Bảo cô: Theo hình luật, đánh người bị thương, trong kỳ hạn nhất định mà người bị thương chết thì xử tội nặng, trong kỳ hạn không chết thì xử tội nhẹ mà phải nuôi người bị thương cho đến khi lành, nuôi như thế gọi là bảo cô.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LXVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Canh dần, năm Minh-mệnh thứ 11 [1830], mùa hạ, tháng 5, chuẩn định lương hàng năm của hoàng tử hoàng nữ, từ nay về sau, chiếu lệ toàn chi bằng tiền và gạo, không được chiết cấp bằng bạc lạng như trước (Lệ trước hoàng tử mỗi năm chi tiền 360 quan, gạo 300 phương, chiết cấp 100 lạng bạc, thực tiền 228 quan, gạo trắng 12 phương, gạo lương 60 phương; hoàng nữ tiền 200 quan gạo 200 phương, chiết cấp 60 lạng bạc, thực tiền 148 quan, gạo trắng 12 phương, gạo lương 60 phương).

Vua thấy mùa hạ trời nóng quá, làm một bài văn gọi là « Phép ngày nắng làm mát » đưa cho bầy tôi. Đọc đến câu « Há chẳng biết trách người, chỉ biết thứ cho mình », vua dụ rằng: « Trẫm trước vì nóng nực, nằm không ngủ được, lặng nghĩ cách giải nhiệt, lâu chưa nghĩ được, nhân nghĩ đến quân dân làm việc chạy vạy ở ngoài đường, cả ngày phơi nắng, chịu sao cho được. Nghĩ đến việc ấy, tự nhiên thấy toàn thân mát mẻ. Vả lại, thường tình người ta chỉ biết đầy đủ một mình, còn người khác vui buồn thì không quan tâm đến chút nào. Thế cho nên tự quên lỗi của mình mà chỉ chăm chăm

https://tieulun.hopto.org

trách người. Phàm người làm vua giàu có 4 biển, nếu chỉ cầu cái thích của mình thì lo gì chẳ được, nhưng nghĩ đến nhân dân cùng tùng và người góa bụa sống không được thỏa thuê mà chỉ cốt thỏa thích ý muốn của mình, chẳng qua chỉ làm luỵ cho mình mà làm đau đớn cho thiên hạ, nào có ích gì! Trẫm sở dĩ suy bụng ta ra bụng người, mà không dám phóng tùng, là chính vì thế đấy. Bọn ngươi nên thể ý trẫm, phàm mình ở cảnh yên vui nên nghĩ đến người ta khó nhọc, mà biết điều vui không nên cùng cực, lòng muốn không nên phóng tùng, thì có thể khiến người ta không oán mà mình được hưởng yên vui lâu dài ».

Vua dụ bộ Công rằng: « Gần đây các công việc kiến trúc, đều là việc không dừng được mà phải làm chứ không phải lấy những việc không cần mà làm phiền sức dân. Này đến tiết mùa hè, nóng bức tuy vốn không làm gấp, lúc làm lúc nghỉ có giờ, nhưng tình đối với đồng bào, không lúc nào không nghĩ đến. Vậy hạ lệnh cho các người giám tu chuyên biện xem xét công trình mà khiến cho khó nhọc và nghỉ ngơi đều nhau. Phàm lúc đang trưa nóng nực, thì tạm cho người ứng dịch nghỉ ngơi, khỏi đến nỗi mệt mỏi, để vừa lòng trẫm ».

Lâm thêm công tác về ty Tiết thận, sở xuất nạp của Nội vụ phủ.

Quảng-bình, Quảng-trị lúa chiêm mất mùa, cho thóc thuế năm nay dân được nộp bằng tiền. Ở Thanh-hoa gạo đắt, thóc thuế vụ hạ cũng cho dân nộp bằng tiền. Lại sai trấn thần phát thóc kho 45.000 hộc cho dân vay.

Học trò hạt thành Gia-định có người trải tám khóa mà không đủ văn thể tứ trường, thành thần tạm kể khóa để miễn binh dao, lại tâu xin gia ân cho biên vào sổ khóa sinh.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Phép học tập đã có lệ định. Muốn cho học trò biết đủ văn nghệ từ trường để đợi khoa thi, đó là ý trẫm lo giáo dục nhân tài. Nay thành trấn không biết đốc sức các học thần có chức trách cũng không biết lấy đó mà đào tạo nhiều học trò, đến nỗi 4 năm 8 khóa mà vẫn còn chưa đủ văn thể, như thế thì ngày thường dạy bảo không nghiêm, tập rèn không chăm, lỗi ấy quí về ai được? nhưng còn nghĩ hạt thành văn phong mới mở, học trò chưa có mấy người, tạm gia ân cho như lời xin. Về sau không được phá cách cầu ơn như thế nữa ».

Trấn thần Ninh-bình xin trích biền binh Hữu cơ Ninh-bình mà quê ở Quảng-bình trở về phía nam, đặt làm đội pháo thủ. Lại 91 người lính kho thuộc trấn xin đặt làm 2 đội Ninh nhất, Ninh nhị. Vua đều y cho.

TAISACH.COM.VN

Thành thần Gia-định tâu rằng: « Đô đốc trấn Hà-tiên là Mạc Thiên Tứ lúc đầu trung hưng sang Xiêm cầu viện. Người Xiêm ngờ mà giết đi, 53 người thuộc họ thoát nạn về được, khoảng năm Gia-long đều cho miễn dung dịch, sung làm mộ phu của Thiên Tứ. Về sau có thiếu số ấy thì quan sở tại cứ nhân tuần mộ thêm cho đủ số, như thế thực là phí lệ ».

Vua bảo bộ Binh rằng: « Mạc Thiên Tứ ở lúc mới mở mang cũng có chút công khó nhọc; thuộc hạ 53 người, cho làm mộ phu cũng là thương bọn họ cùng chung hoạn nạn với Thiên Tứ mà thôi, chứ không phải lấy đấy làm định ngạch.

Vậy hạ lệnh từ nay lấy 5 người làm định ngạch, ai là người ngạch cũ còn lại thì cứ để nguyên, còn những người mộ thêm đều tước ngạch về làng.

Tặng quản cơ Trương Văn Minh làm vệ úy thần sách hàm chánh tam phẩm. Minh trước quyền chưởng ấn

https://tieulun.hopto.org

tổng trấn Bắc-thành, có lỗi phải cách, rồi được ơn khởi phục, sau ốm chết.

Vua bảo Nội các rằng: « Minh theo đòi lâu ngày, có chút cần lao, tuy làm quan không biết liêm cần giữ mình, nhiều điều trái phép. Nay nghe tin chết, thực cũng xót thương. Vậy hạ lệnh tặng cho ».

Định ngạch hải sâm cho Quảng-bình (mỗi năm lấy 15 cân làm hạn, giao cho 10 tên lính tấn Quảng-tuân đi hái, hạn 3 tháng, mỗi tháng cấp cho mỗi người 1 quan tiền, 1 phương gạo).

Bính mã phó sứ Hộ thành binh mã ty là Đỗ Phúc Thịnh làm việc lâu năm, rất được vua vừa lòng, đến bấy giờ ốm chết, vua nghe tin thương xót, tặng binh mã sứ Hộ thành binh mã ty, thưởng thêm 100 quan tiền.

Chuẩn định từ nay về sau, phàm gặp các khánh tiết, hai bộ Lại Binh, và các quan chức viên võ biện dương làm việc được dự yến ban thưởng thì trước 5 ngày hội đồng kê danh sách tiến lên vua xem. Sau hoặc có nhân viên nào đi việc công trở về, hết hạn nghỉ, ốm mới khỏi, tang mới mãn, án kiện vừa xong, đều không được theo như trước kê thêm danh sách tâu xin.

Trước tết Đoan dương một ngày, sắc cho những công tác thổ mộc ở Kinh nghỉ việc 2 ngày (mồng 4 mồng 5) những công sở Nội tạo, Nội vụ, Vũ khố nghỉ việc 1 ngày (ngày mồng 5). Ghi làm lệ.

Ban cho các hoàng tử tước công, trưởng công chúa, công tử, công nữ, mỗi người một cái áo mát bằng sa nam. Tự đấy năm nào cũng thế.

Duyệt tuyển ở ba trấn Nghệ-an, Thanh-hoa và Ninh-bình. Sai vệ úy vệ Tiền nhị dinh Hữu dực quân là Hoàng Đăng Thận, hữu tham tri Lại bộ là Vũ Xuân Cẩn, vệ úy vệ Tả nhất dinh tả dực quân Vũ lâm là Hồ Văn Khuê, tả tham tri Lại bộ là Nguyễn Đăng Tuân, vệ úy

TAISACHIGAN

https://tieulun.hopto.org

vệ Tiền phong hữu là Nguyễn Lương Huy, hữu thị lang Công bộ là Đặng Chương, chia đi làm việc (4 huyện ở Ninh-bình là Phụng-hóa, An-hóa, Lạc-thổ, Kim-sơn được miễn tuyển).

Đến lúc tổng sách dâng lên, hộ khẩu đều thắng số. Thưởng kỷ lục và tiền bổng theo thứ bực.

Phó tổng trấn Bắc-thành là Phan Văn Thúy lấy tuổi đã 70, viện lẽ xin hưu trí. Vua không cho, dụ rằng: « Ngươi tuổi dầu già mà sức vóc còn khỏe. Hơn nữa, việc trách nhiệm nặng nề chuyên coi trong khi trách nhiệm chuyên giữ địa phương ấy đang cần ngươi, ngươi lấy nên cố gắng làm việc, chớ vội viện cớ tuổi già mà phụ lòng trẫm yêu mến chú trọng ».

Bộ Hình dâng án ăn trộm. Người phạm ấy giữa ngày [illegible] ăn trộm ở trước thềm nhà. Vua ghét quá, sai cắm lên mũ vào mai lại đốt đi đong phố cho mọi người biết. Lại đánh 100 côn hồng, xử tội trảm giam hậu.

Người nước Thanh là bọn Phan Huy Ký đến làm môn hạ Định-viễn công Binh, mượn thuyền của công đi buôn mong được trốn thuế. Bộ Hình đem án dâng lên. Vua nói rằng: « Định-viễn công là bậc họ thân của nhà nước, đáng nên giữ mình ngay thẳng cẩn thận để giữ tiếng tốt, thế mà lại nhẹ dạ tin người bậy, lời xằng, cho làm mọn thuộc, để nó cậy thế làm gian, cũng không phải là không có lỗi. Vậy phạt bổng thân công 6 tháng. Bọn Phan Huy Ký đều bị tội đồ.

Quyền nhiếp châu vụ châu Chiêu-tấn thuộc Hưng-hóa là Đèo Vĩnh Điển, quyền thủ đồn Phong-thu là Đèo Chính Định bị lính huyện Kiến-thủy nước Thanh bắt đi. Hai động Phong-thu Bình-lư châu Chiêu-tấn tiếp giáp với trại Mãnh-thích nước Thanh (Nguyên là đất Lai-châu Hưng-hóa, bị mất vào nước Thanh đã lâu, tự đời Lê trước bị người nước Thanh ngầm chiếm, gọi là trại

https://tieulun.hopto.org

Mãnh-thon, thuộc vào huyện Kiến-thủy, cấp cho thổ ty họ Đèo làm Chưởng trại thu thuế bằng bạc. Đầu năm Gia-long, thổ ty là Đèo Quốc Thuyên được trao chức phòng ngự sứ, coi làm việc châu. Quốc Thuyên lại nhận chức chưởng trại của nước Thanh, nộp riêng thuế hai động mỗi năm 50 lạng bạc. Quốc Thuyên chết, con là Đèo Doãn Lượng nối chức. Doãn Lượng chết, con là Doãn An còn bé trấn thần phái chi thứ họ Đèo là Đèo Vĩnh Điển quyền nhiếp việc châu, và người Lai-châu là Đèo Chính Định quyền giữ đồn Phong-thu. Đến bấy giờ Doãn An sang nước Thanh cầu làm chưởng trại, và nói tình tệ bọn Vĩnh Điển bá chiếm, rồi cùng đảng là Đèo Doãn Kiên, Đèo Doãn Võ nhờ 300 lính nước Thanh vây bắt bọn Vĩnh Điển đưa sang huyện Kiến-thủy. Trấn thần đem việc báo thanh để chuyển tâu. Vua sai bộ Hình bàn, cho rằng: « Giới hạn 2 bên đã định rõ ràng, nếu có người đất khác phạm pháp thì phải xét cho đích xác và phải tư giấy cho sở tại bắt để giao sang. Thế mà huyện Kiến-thủy, trước đã thiên bắt tận Đèo Quốc Lân đem đi, sau lại đến bắt Cầm Nhân Cầm, nhưng Nhân Cầm kháng cự, bắt được đảng của họ là bọn Mã Tiểu Nhị. Nay lại qua địa giới mà sinh sự. Nếu để đấy không hỏi thì bọn ấy quen thói làm bậy, nhân dân giáp cõi bị nó chèn ép. Xin sắc cho bộ Lễ đem sự trạng mấy lần huyện Kiến-thủy đã gây ra, tư cho Đốc phủ Vân Qui (1) tra biện, khiến từ sau không được tự tiện vượt cõi làm bậy. Như thế thì quốc thể và bang giao đều cả ».

Vua cho lời tâu là phải.

Lại thấy lính trấn có ít, sắc cho thành thần phái 200 thủ binh Thần cơ đến giữ trấn sở, lại lượng phái sáu bảy

---

(1) Vân Qui: Vân-nam, Qui-châu.

https://tieulun.hopto.org

mươi người trấn binh chỉnh bị khí giới, đi hội với thổ binh theo địa giới mà tuần phòng đò xét. Sau đó người Thanh thả bọn Vĩnh Điền về, quân ta đều triệt về đội ngũ. Tư văn của Đốc phủ Văn Quý cũng đệ đến. Thành thần tâu lên.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Xem tờ tư của họ bày tỏ theo tầng thứ chẳng qua là lời thể diện đó thôi. Vả lại, nhà Thanh coi việc phân xử biên phòng rất trọng cho nên không thể không miễn cưỡng dùng lời văn sức để che đậy thuộc viên mà tránh việc lại nghị(1) Như nói « Huyện Kiến-thủy tra sức cho bọn Đèo Vĩnh Điền không được nhiều nữa và phải cam kết xin thôi, cũng là những người nước Thanh bị bắt lần trước họ cũng không dám nói đến để đòi, như thế đủ thấy lời lẽ của họ đã yếu lắm rồi. Trẫm tưởng họ tới tấn sức cho bọn huyện thuộc nhát không dám gây hấn cản bậy, ta cũng chẳng cần biện chiết nhiều làm gì cho phí văn thư đi lại. Nên truyền dụ cho thành thần chuyển sức cho Hưng-hóa tha ngay bọn Mã Tiểu Nhị ra, đương đường hiểu bảo cho biết đại ý của triều đình có lượng khoan hồng, không cần trách móc tỷ mỷ, và thông sức cho thổ mục các châu biên giới, chỉ nên giữ gìn bờ cõi, không được vượt sang địa giới của họ như Kim-tử-hà, Bắc-khuyên-bản là các xứ tiếp giáp. Lại truyền bảo cho họ Đèo rằng nếu Đèo Doãn An biết hối lỗi xin về đất cũ cũng cho đầu thú, khi nó về lập tức đưa đến thành, tâu lên đợi chỉ ».

Cho Nguyễn Văn Quế làm thống chế Hậu dinh quân Thần sách.

---

(1) Lại nghị: Quan lại có lỗi, triều đình bàn xử, gọi là lại nghị.

https://tieulun.hopto.org

Đổi bổ hữu thị lang Công bộ là Đặng Chương làm tả thị lang, lang trung Hộ bộ là Nguyễn Trung Mậu làm thự hữu thị lang Công bộ, hữu thị lang Lễ bộ sung biện các vụ là Phan Thanh Giản làm hiệp trấn Ninh-bình, thự hữu tham tri Công bộ là Hà Quyền lui về nguyên hàm hữu thị lang sung biện công việc Nội các, lang trung Nội vụ phủ là Nguyễn Văn Biểu làm lang trung Công bộ kiêm đốc công công sở Nội vụ phủ, lang trung Công bộ Trần Công Thượng làm lang trung Nội vụ phủ.

Sai thượng thư Hình bộ là Hoàng Kim Xán kiêm quản Quang lộc tự, tả tham tri Lễ bộ là Nguyễn Đăng Tuân kiêm quản Thái thường tự, hữu tham tri là Phan Huy Thực kiêm quản Hàn lâm viện.

Ngày mồng tám, vua cày ruộng Tịch điền, dụ rằng: từ nay về sau hàng năm từ lúc vua cày ruộng gieo giống đến lúc lúa chín, dường quan sai bộ phải cắt lượt nhau mỗi tháng 2 lần, mỗi lần 1 viên thân đến xem cho kỹ làm phiếu tâu lên, rồi tùy việc thân sức cho nông dân để ý vun bón và tát nước, lại chuyên giao cho Kinh doãn thường đi trông coi, lấy tháng 6 năm nay bắt đầu.

Vua ra cửa biển Thuận-an, lên đài Trấn-hải xem hết hình thế quay bảo thị thần rằng: « Cửa biển ở Thừa-thiên, chỉ có chỗ này cùng cửa biển Tư-dung thôi. Nhưng cửa Tư-dung trước bị cát bồi nông, Trẫm đã nhiều lần cho đào sâu xuống, mà đào rồi lại lấp không thành công được, ý giả trời muốn lấy chỗ ấy làm nơi xung yếu của đường thủy chăng? Đến như cửa biển này thì vài năm nay mỗi ngày một sâu thêm, độn cát hai bên tả hữu ôm lại, cửa biển khác không thể ví được. Vì như đột nhiên có việc gấp thì pháo đài bắn ra, dẫu có

https://tieulun.hopto.org

thuyền ghe trăm vạn cũng không làm gì ta được. Thực là cái thành vàng hào sôi của kinh sư vậy.

Tiết hạ chí, Khâm thiên giám suy nghiệm độ cao của mặt trời ở kinh sư để tiến lên.

Vua đem bản vẽ chỉ bảo cho, mới biết là sai. Dụ rằng: Bọn ngươi chức vụ là việc xem xét khí tượng mà không có kiến thức đích xác như thế, đáng lẽ giao nghị tội, nhưng còn nghĩ trước đây suy toán phép lịch biết được giây phút nguyệt thực lại tròn và trích ra được chỗ lầm của người Thanh cũng là đáng khen, nay hãy miễn cho. Sau này phải cho tinh tường hơn, không có một chút sai lầm mới được.

Đặt thêm các đội thuộc thự Thanh-bình.

Vua bảo Nội các rằng: «Trẫm kính nối phúc trước, sáng mở vận vị, trừ trùng hoặc sôi sùng thêm, hoặc chế cải mới, như các thứ lễ nhạc nghi chương dùng ở Giao Xã Tôn Miếu, đều đã thứ tự đặt bày, duy còn một việc múa nhạc, thì số vũ sinh Thanh-bình thự ở Kinh có ít, dùng vào hàng múa không đủ. Vậy hạ lệnh cho sở quản mộ dân ngoại tịch cho đủ số 150 người, đặt làm đội một đội hai, đội ba, thự Thanh-bình. Lại sai Quảng-nam, Quảng-ngãi, Nghệ-an mỗi trấn mộ 50 người. Thanh-hoa mộ 20 người cùng với ngạch ca công cũ 50 người cộng 70 người, đặt làm bốn đội bốn, năm, sáu, bảy, rồi chọn mỗi đội một người giỏi giang để quản suất. Đều được miễn thuế thân và binh dao. Cho dẫn cả đến Kinh diễn tập, sau này cứ theo kỳ đời đến làm lễ, lễ xong cho về. Đợi sau này bộ Lễ chước nghĩ tâu xin thi hành. (Ca công ở Thanh-hoa có lệ đến Nguyên miếu làm lễ cho nên số nhiều hơn).

Đúc súng bắn liền 4 phát mẫu tử liên châu. Vua khen tinh xảo, thưởng cho các thợ áo quần và bạc lạng theo thứ bực.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Đổi bổ hữu thị lang Công bộ là Hà Quyền làm tả thị lang Hình bộ, tả thị lang Công bộ là Trương Đăng Quế làm tả thị lang Lễ bộ đều vẫn sung làm công việc Nội các.

Dùng thượng thư Lễ bộ là Nguyễn Khoa Minh làm thượng thư Lại bộ, vẫn quản Khâm thiên giám. Thự thượng thư Lại bộ là Lê Đăng Doanh làm thượng thư Binh bộ, hữu tham tri Lễ bộ là Phan Huy Thực làm thự thượng thư Lễ bộ. Hữu thị lang Công bộ là Lê Vạn Công làm hữu thị lang Binh bộ quyền biện công việc Công bộ, thự hữu tham tri Hộ bộ là Ngô Phúc Hội lãnh việc Nội vụ phủ, thự Phủ doãn Thừa-thiên là Hà Duy Phiên làm hữu thị lang Hình bộ quyền làm công việc Hộ bộ. Trao cho Trương Minh Giảng làm tả tham tri Hình bộ, Hoàng Văn Quyền làm hiệp trấn Bình-định, Trịnh Bượng làm lang trung Lại bộ, Trần Lê Hoán làm lang trung Hộ bộ.

Triệu thự hữu thị lang Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành là Nguyễn Hữu Gia về Kinh. Lấy thự tả tham tri Binh bộ là Đặng Văn Thiêm làm hữu tham tri Hộ bộ lãnh Hộ tào Bắc-thành, thự Hàn lâm thị độc học sĩ Nguyễn Văn Mưu làm lang trung Hộ bộ hiệp lý Hộ tào, lang trung hiệp lý Hộ tào là Trần Thiên Tải làm thự hữu thị lang Binh bộ lãnh Binh tào, hữu tham tri Hình bộ là Lê Đại Cương lãnh Hình tào và kiêm Đê chính. Gia chưa lên đường về Kinh, thì vì việc đê rất khẩn lại giữ lại quyền làm Hình tào cho Đại Cương được nghỉ việc tào mà chuyên biện Đê chính.

Tham hiệp Vĩnh-thanh là Phạm Đình Học chết. Dùng viên ngoại lang Binh bộ là Vũ Đức Khuê làm thự tham hiệp Vĩnh-thanh, hiệp trấn Vĩnh-thanh là Vũ Quỳnh đổi bổ làm hiệp trấn Biên-hòa.

https://tieulun.hopto.org

Đặt thêm chức hiệp thủ Hải-vân quan.

Định lại lệ thưởng tiền hồi trang cho con gái vua và con gái hoàng thái tử. (Con gái trưởng của hoàng hậu theo như cũ thưởng 5 vạn quan tiền; con gái trưởng của vua vẫn định là 4 vạn quan tiền. Con gái trưởng của vợ hoàng thái tử, vẫn theo cũ thưởng 3 vạn quan tiền; con gái thứ đổi định là 2 vạn quan tiền. Con gái trưởng của vợ hoàng thái đổi định là 6 nghìn quan tiền; con gái thứ thưởng 5 nghìn quan tiền, con gái thứ 4 nghìn quan tiền).

Bộ Hình tuân theo án chiếu, dâng danh sách tù phạm về tội quân và lưu, ở các địa phương hơn 1.160 người.

Vua muốn lượng đất để an trí cho họ hợp ở làm ăn. Sai đình thần bàn cách khu xử. Khi đình thần dâng lời bàn lên thì cho là bọn tù phạm ấy đều là tội nặng, phỏng được cởi mở chưa chắc đã biết hối quá nếu để cho tụ vào một hai chỗ, thì số người đã nhiều, hoặc đến sinh việc, chẳng khỏi lại mắc vào pháp luật, sợ không phải là cái ý nhân yêu thương xót. Chẳng bằng cứ để ở chỗ phát phối trước mà dồn bỏ làm binh, tháng cấp tiền gạo (gạo 1 phương tiền 5 tiền). Như dồn bảo thuộc hạt có ruộng đất bỏ không cày cấy được thì giao dao cuốc nông cụ cho họ khai khẩn.

Đợi ba năm cứ số ruộng khai khẩn được phụ biên vào sổ điền của dân sở tại, mà cho miễn thuế, lại ba năm nữa thì theo ruộng tốt xấu mà chước định lệ thuế mà thu. Lại khi đã dồn bỏ làm binh rồi, ai biết hối lỗi đổi mới thì do quan địa phương xét thực tâu rõ cho bỏ chữ đi để khuyến khích kẻ khác. Nếu tên nào lại phạm vào tội ăn cướp nữa hoặc là tự tiện bỏ trốn đi, thì trừng trị

https://tieulun.hopto.org

nặng. Như thế thì tội nhân đã khỏi khổ về gông cùm, lại có cái vui làm ăn sinh sống, sẽ hóa thành lương dân cả được.

Vua cho là phải. Thự tham tri Hình bộ là Nguyễn Công Trứ tâu rằng: « Từ Vĩnh-thanh trở về Nam đến Hà-tiên, đất rất mầu mỡ, mà những ruộng cấy lúa được chưa khai khẩn hết. Xin đem các tù phạm an tháp ở đấy ». Vua nói rằng: « Người mới biết được một, chưa biết được hai. Hà-tiên là chỗ biên thùy, tiếp giáp nước Xiêm, nếu thả cả bọn tù phạm ra đấy, quan sở tại quản thúc có chỗ không chu đáo, một khi chúng trốn đi, ở nước ta thì chúng là người có tội, đến nước khác thì chúng lại là người có công, tệ hại sẽ không nói xiết ». Rồi các địa phương liền theo nghị dồn bổ làm binh, dùng sở tại lên: Quảng-ngãi thì đội Quí-nghĩa; Bình-định thì 2 đội Bình-thiện; Phú-yên thì 3 cơ đội Yên-man; Bình-hòa thì 2 đội Hòa-thiện; Bình-thuận thì 2 đội thuộc binh; Phiên-an thì đội An-lương; Vĩnh-thanh thì đội Vĩnh-lương; Định-tường thì đội Tường-mỹ; Hà-tiên thì đội Biên-lương; Nghệ-an thì phủ Trấn-ninh 3 đội Ninh-thiện, phủ Tương-dương 3 đội An-thiện, Thanh-hoa thì 2 đội Thiên-thiện, Nam-định thì đội Hướng-thiện).

Bộ Lại tâu xin đặt thêm bộ thuộc, để chia phái viết cáo sắc phong tặng. Vua bảo rằng: « Thuộc ty đã có định ngạch, không thể thêm được. Năm trước đã thiết tha dụ rõ rồi. Vả lại cáo sắc phong tặng cũng là một việc trong bộ vụ, làm gì đến nỗi làm không xuể, mà muốn thêm. Số ngạch dẫu nhiều, có ích gì đâu ». Không chuẩn lời xin ấy.

Lấy quản cơ cơ Thái-nguyên là Dương Công Văn làm phó vệ úy vệ Hậu bảo nhất.

https://tieulun.hopto.org

Cấp súng điểu thương cho đinh vệ các quân trong ngoài. (Hai vệ Cẩm y, súng điểu thương máy đá 400 cây; đinh Vũ lâm 2.000 cây; ba đinh Tiên phong, Long võ, Hổ oai, 1.600 cây; quản Thần sách Nghệ-an 2.800 cây; quản Thần sách Thanh-hoa 1.300 cây; năm quản ở Bắc-thành súng điểu thương máy bắc 2.000 cây).

Trong kinh kỳ ít mưa.

Vua triệu phủ Thừa-thiên hỏi về tình trạng việc nông. Phủ thừa Bạch Xuân Nguyên tâu rằng: «Từ tháng nhuận đến nay, trời dẫu ít mưa mà chưa có gió nam, ruộng chiêm chưa cày, nhà nông còn đang mong trời tạnh» Vua quay bảo Nội các Hà Quyền và Trương Đăng Quế rằng: «Gần đây khi nắng oi nồng, trẫm ngày đêm thành tâm vì dân cầu mưa, mà nhà nông lại có chỗ cầu tạnh», thế mới biết rằng nắng mưa dân còn cần thận, làm cha mẹ dân, làm thế nào cho đều thỏa ý muốn của thiên hạ được».

Hà Quyền tâu rằng: «Lớn như trời đất, người còn có chỗ oán nữa là. Bởi thế thánh nhân thường có chỗ chưa đầy đủ».

Vua nói: «Phải. Người đời làm lụng qui báu nhất là hạt thóc. Ta thường mong tạnh cầu mưa là trọng việc làm ruộng, mà ruộng cao thì muốn mưa, ruộng thấp thì muốn tạnh, nhân tình mỗi người một khác. Một việc ấy cũng đã khó lòng thỏa mãn mọi người là nhiều đến muôn việc thì sao? Bèn sai thị vệ chia nhau đi các huyện ở Kinh, xem xét lúa ruộng để tâu lên.

Quảng-bình và Ninh-bình cũng tâu nói ít mưa, xin theo lệ cầu đảo.

Vua bảo bộ Lễ rằng: «Hiện nay việc nông đương bận mà nắng đến vài tuần chưa được chút mưa. Hoặc giả, một vài hạt có mưa thì cũng chưa thấm thía. Nghĩ đến

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

sự sống của dân càng thêm nóng ruột. Vậy truyền chỉ từ Quảng-bình ra Bắc đến các trấn Bắc-thành, địa phương nào ít mưa thì nên cầu đảo. Đều phải tinh khiết hết lòng thành vì dân cầu đảo để mong nhờ trời chóng được mưa to. Nếu chỉ nói là cầu đảo mà không thực lòng cầu đảo, chỉ làm nhằm nhí chẳng chút cảm thông để mãi không mưa, việc nông chưa thuận, thì há phải đợi đến lúc bị khiển trách mới là hổ thẹn với chức vụ sao! Trẫm đã dinh ninh dạy bảo, nói không ngại hết nhiều. Bọn ngươi là quan to ở địa phương và những người có trách nhiệm với xã dân đều phải kính tuân, chớ quên », vừa được vài ngày kinh sư mưa to, các tỉnh cũng đều tâu là được mưa.

Vua nghe tin mưa, mừng lắm. Hạ lệnh cho các trấn Bắc-thành sát hạch các thuộc viên ở trấn và lại dịch ở phủ huyện.

TIMSACH.COM.VN

Vua dụ bộ Lại rằng: « Gạn lọc lại viên, thực là cần sát hạch rõ ràng. Năm trước đã nhiều lần dụ cho Bắc-thành sát hạch thuộc ty các tào, để chỉnh đốn lề lối làm quan mà giữ nghiêm phép tắc lại trị. Nay nghĩ lại dịch phủ huyện các trấn, người siêng năng thực ra cũng có, mà người tham nhũng tưởng cũng chẳng ít. Bọn ấy lại gần dân, để múa văn đùa phép, cần phải một phen chỉnh đốn, để dứt mối tệ. Vậy hạ lệnh cho thành thần Phan Văn Thúy thông sức cho các trấn sát hạch ty thuộc ở trấn, phủ huyện sát hạch thuộc lại, người nào liêm cần giữ phép, không có tình trạng tham lam bỉ ổi, thì liệt vào hạng ưu, đợi chỉ cho thăng. Người nào hơi siêng năng, chưa từng bè đảng, làm gian dối, mưu cầu lợi riêng, ăn của đút lót, thì liệt vào hạng bình cho cung chức như cũ; người nào tuy không có sự gì tệ lậu, mà hiện đã già suy hèn yếu thì liệt vào hạng thứ bắt về hưu trí; người nào múa văn đùa phép, đảo lộn phải trái, thì

https://tieulun.hopto.org

tất phải nghiêm xét trừng trị. Các trấn đều cứ thực làm thành sách chung do thành đệ lên. Đó là một việc then máy to lớn để khuyên răn vậy. Các ngươi là quan trấn và phủ huyện, phải nhất luật giữ đạo công bằng không được nề nang chút nào. Khiến cho người giỏi được nêu tỏ rõ ràng, người hèn không được cầu may thì mới xứng đáng với ý trẫm, muốn uốn nắn gọn trong ». Đến khi danh sách các hạt dâng lên, nhiều người vì yếu hèn, bắt phải về hưu.

Phản biển Bình-thuận Biên-hòa có 3 chiếc thuyền người nước Thanh đi lại đậu ở đó. Vua nghe tin, bảo bộ Binh rằng: « Gần đây cứ Quảng-bình và Thanh-hoa nhiều lần báo rằng giặc người Thanh trộm nổi đã phái kinh binh thủy sư đi bắt, và sai các hạt tìm bắt thì thuyền giặc đi trốn xa trước rồi. Nay lại có thuyền người Thanh không rõ tại lịch lảng vảng trên biển, hoặc vì chúng nghe quan binh theo bắt, cho nên chúng trốn tránh đến đấy cũng chưa biết được. Vậy truyền chỉ cho các trấn Bình-hòa, Bình-thuận, Biên-hòa lập tức phái binh thuyền hoặc chia đường đón bắt, hoặc nhân đêm đánh úp, làm thế nào bắt được cả đoàn thuyền khám xét trong thuyền, có khi giới hay không, tình trạng có phải là giặc cướp hay không, cứ thực tâu lên ».

Sửa lại đài Trấn hải (tu bổ thân đài, xây lại cửa đài, xây đắp kè đá mặt trước), sai thống chế Tả dinh Thần sách là Đỗ Quý trông coi công việc.

Vua dụ bộ Công rằng: « Nay sửa lại đài ấy, công trình trọng đại, phí tổn cũng nhiều. Vậy nên truyền chỉ cho viên giám tu cùng bọn chuyên biện, đều phải nhận rõ mà cố sức, làm thế nào cho vật liệu chắc chắn, công trình vững bền, một lần khó nhọc, mà rồi mãi về sau, để giữ mãi được mặt bờ biển. Nếu mờ ám lương tâm,

https://tieulun.hopto.org

làm qua loa xong việc, hoặc bớt xén giả dối để đến nỗi trong hạn ba năm, thành quách gạch đá sụt đổ gãy nát hay là phình ra khuyết vào thì tất phải giao bộ nghị xử rất nghiêm. Lại cứ chiếu tên bắt bồi, không thể mong khoan miễn thứ được ».

Định lệ treo cờ bắn súng hiệu ở hai đài Điện hải và An hải ở cửa biển Đà-nẵng trấn Quảng-nam. (Phàm các thuyền đến cửa biển Đà-nẵng, như thuyền to hiệu Thụy-long Bình-dương, mỗi thuyền treo cờ vàng bắn súng hiệu ba tiếng thì trên hai đài đều treo cờ vàng bắn đại bác bảy tiếng. Ngoài ra các thuyền nhỏ hiệu Thanh-hải, Tuần-hải, mỗi thuyền treo cờ vàng bắn súng ba tiếng thì trên hai đài cũng treo cờ vàng chỉ bắn súng hạng trung ba tiếng. Hoặc có khi 1, 2 thuyền hay 3, 4 thuyền cùng vào một lúc, tiếng súng hiệu ở các thuyền dẫu nhiều, trên hai đài cũng chỉ bắn súng hạng trung ba tiếng mà thôi).

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Nhà nước đúc tiền cho dân đủ tiêu dùng. Lại sợ dân ngu thấy lợi mà dễ phạm phép, cho nên có luật cấm đúc tiền trộm, phép nước rất nghiêm, là để dứt hẳn cái tệ điêu bạc. Nay lại nghe nói người nước Thanh đúc tiền ở nước ấy đem đến trộn lẫn để dùng khiến hàng hóa đắt mà tiền rẻ, có lẽ cũng do có ấy. Vậy hạ lệnh cho quan Bắc-thành nghiêm sức các hạt duyên biên, phàm chỗ giáp giới nước Thanh, đường thủy, đường bộ, cửa ải, bến đò phải tìm cách dò thám, nếu có kẻ chở tiền kẽm từ nước Thanh đến thì bắt trị tội ».

Chế cấp cờ hiệu cho Ngũ quân ở Bắc-thành. (Trung quân mười cơ Chấn Định, Tiền quân mười cơ Kinh Tiệp, Tả quân mười cơ Kiên Nhuệ, Hữu quân mười cơ Hùng Dũng, Hậu quân mười cơ Uy Thắng, cấp cho mỗi cơ một lá cờ vuông, 40 lá cờ đuôi nheo. Cờ vuông làm bằng trừu nam hoa nhỏ, dài 2 thước 3 tấc 5 phân, ngang

https://tieulun.hopto.org

1 thước 9 tấc, mặt cờ đinh hiệu quân; cờ đuôi nheo làm bằng lụa, dài 2 thước 1 tấc 5 phân, bề chéo dài 2 thước 6 tấc, trên ngang 1 thước 4 tấc. Mặt cờ Trung quân đều dùng sắc vàng tươi. Tiền quân đều dùng sắc đại hồng. Tả quân đều dùng sắc quan lục, Hữu quân đều dùng sắc bạch tuyết. Hậu quân đều dùng sắc lão lam. Duy đường viền răng cưa và dải dài thì cờ Trung chấn Trung định đường viền răng cưa dùng sắc vàng thẫm. Các cơ Trung kinh, Trung tiệp, Trung kiên, Trung nhuệ, Trung hùng, Trung dũng, Trung uy, Trung thắng dùng sắc vàng tươi, dải cờ đều nửa trên sắc vàng thẫm, nửa dưới sắc vàng nhạt. Cơ Tiền kinh, Tiền tiệp, đường viền răng cưa dùng sắc đỏ thẫm, các cơ Tiền chấn, Tiền định, Tiền nhuệ, Tiền hùng, Tiền kiên, Tiền dũng, Tiền uy, Tiền thắng, dùng sắc đại hồng, dải cờ đều nửa trên sắc đỏ thẫm, nửa dưới sắc đỏ nhạt. Cơ Tả kiên, Tả nhuệ, đường viền răng cưa dùng sắc xanh thẫm; cơ Tả chấn, Tả định, Tả kinh, Tả tiệp, Tả hùng, Tả dũng, Tả uy, Tả thắng dùng sắc quan lục, dải cờ đều nửa trên sắc xanh thẫm nửa dưới sắc xanh nhạt; cơ Hữu hùng, Hữu dũng, đường viền răng cưa dùng sắc xanh da trời, dải cờ nửa trên xanh da trời, nửa dưới sắc đại hồng, lại mặt cờ chính giữa dùng thêm sắc đại hồng, cờ vuông, thì vuông 6 tấc, cờ đuôi nheo thì vuông 5 tấc; các cơ Hữu chấn, Hữu định, Hữu kinh, Hữu tiệp, Hữu kiên, Hữu nhuệ, Hữu uy, Hữu thắng, đường viền răng cưa dùng sắc tuyết trắng, dải cờ nửa trên tuyết trắng nửa dưới xanh da trời; cơ Hậu uy Hậu thắng, đường viền răng cưa dùng sắc đen, dải cờ nửa trên sắc đen, nửa dưới sắc lão lam; các cơ Hậu chấn, Hậu định, Hậu kinh, Hậu tiệp, Hậu kiên, Hậu nhuệ, Hậu hùng, Hậu dũng, đường viền răng cưa dùng sắc bảo lam, dải cờ nửa trên sắc bảo lam, nửa dưới sắc lão lam).

https://tieulun.hopto.org

Định lại điều lệ biền binh ứng trực các miếu và các điều răn cấm.

(1. Trong tường hoa Thái miếu thì do biền binh các dinh: cấm binh; trong tường hoa Thế miếu do biền binh các dinh: thần binh; mỗi tháng cắt lượt nhau ứng trực. Đường ban thì có một cai đội 50 biền binh, chiếu từ trong cửa tường đến dưới thềm, dọn giẫy cỏ cát cho sạch sẽ. Phàm người tạp nhạp không được tự tiện ra vào. Hàng năm gặp ngày lễ tiết, theo lệ bày đặt lễ bộ nghi thức. Nhà vuông ở bên tả hữu không được để đồ tạp nhạp. Ngoài tường hoa Thái miếu do biền binh các bảo, ngoài tường hoa Thế miếu do biền binh Thần sách, đều chiếu theo phần đất cắt dọn cỏ cát, và nghiêm cấm những người tạp nhạp không được đi lại trong bao lơn gồ hai bên tả hữu. Đến như trên thềm trên gác các miếu cũng tế sở bên tả bên hữu, hai đất vũ thờ các người tòng tự thì do nhân viên Tả Hữu Tử tế ty ngày đêm thủ hộ quét dọn sạch sẽ.

2. Các lễ tiết, nhà vua thân đến Thái miếu làm lễ, do cửa Hiển-thừa tường bên tả mà vào. Như đến Thế miếu thì do cửa Khái-địch tường bên tả mà vào, các cửa tường đằng sau và bên hữu đều đóng. Những người chấp sự cùng các viên hậu bái tả hữu tòng tự, có ai chậm trễ đến sau thì đều không cho vào. Bộ Lễ chọn trong quan chức bồi tự cắt người làm thay, rồi chỉ tên tham tấu để trừng trị. Lại ngày giỗ Hưng miếu, nhà vua thân đến làm lễ, do cửa Chương-khánh tường bên tả mà vào. Cửa Dục-khánh tường bên hữu thì đóng chặt. Những nhân viên tả hữu tử tế cùng biền binh ứng trực ngày thường chỉ cho ra vào các cửa Túc-tương Sùng-thành ở tường bên hữu. Còn các cửa khác không được tự tiện mở ra.

https://tieulun.hopto.org

3. Các lễ tiết, các hoàng tử tước công, các quan văn võ Khâm mệnh nhiếp tế cùng phân hiến, bởi tự, chấp sự, đều mặc áo đội mũ ở ngoài cửa miếu để tiện đi vào. Hoàng tử tước công được đem theo một người trưởng sử thuộc phủ, hoặc một viên cai đội. Các quan văn võ không được đem người nhà đi theo.

4. Những biền binh đài đệ xôi, lợn, cỗ bàn ra vào, cấm không được huyên náo.

5. Những biền binh đương ban ứng trực đều cấp cho mỗi người một cái bài sừng).

Cấp thêm tiền công nhu cho các tào thành Gia-định và Bắc-thành. (Lệ định mỗi năm cấp cho mỗi thành 450 quan tiền, nay cấp thêm cho Gia-định 50 quan, Bắc-thành 100 quan. Lệ cấp dầu, giấy, sơn tẩu, vỏ day, tải vải cho Ai phòng, Lại phòng và ty Chiêm hậu ở hai thành đều thôi).

Trấn thần Ninh-bình tâu rằng: « Lệ thuế công tư điền thổ trong trấn, từ trước đến nay vẫn theo số chia thu hai lần vụ hạ vụ đông mà nơi nào ruộng chiêm ruộng mùa nhiều hay ít đều không kể đến. Vả ruộng hạ [chiêm] mùa thu không cấy gặt mà lưu lại một nửa thuế đến mùa đông, ruộng thu [mùa] mùa hạ không cấy gặt mà thu trước một nửa vào mùa hạ, như thế không có thóc dân mà nộp nên ngạch thuế thường thiếu nhiều. Vậy xin thuế ruộng chiêm thì thu vào mùa hạ, thuế ruộng mùa thì thu vào mùa đông, mới là ổn tiện ».

Vua sai bộ Hộ bàn, đều cho là Thanh-hoa trở ra Bắc, một năm hai vụ thuế đã thành định lệ, quan ty dễ thu, điền hộ dễ nộp. Cái phép thường làm thực tiện cho dân. Gian hoặc có thiếu thuế chẳng qua vì lũ cường bạo nấm để lợi mình và vì quan từ thôi đốc bất lực thôi. Đấy là cái tệ tự người làm ra, chứ phép thuế có

https://tieulun.hopto.org

lối gì? Vài mươi năm nay chưa nghe có ai nói là không tiện, lẽ nào lại riêng không tiện cho một hạt Ninh-bình. Khinh đổi lệ cũ, không bằng cứ giữ phép sẵn là hơn. Đình nghị cũng lấy chia thu hai vụ là phải. Bèn không theo lời xin.

Lấy lang trung Lễ bộ là Nguyễn Huy Diễm làm tham hiệp Sơn-nam.

Sai lấy ngựa viện Thượng tứ đi thả ở Hòn Cỏ thuộc Quảng-trị.

Định lại thể thức lá cờ ở các kỳ đài trong Kinh và ở ngoài. (Phàm ở Kinh gặp những ngày đại tiết và khi đại giá nhà vua ra vào thì dùng cờ to bằng trừu lông vàng rộng 9 thước, dài 10 thước; ngày mồng một ngày rằm, ngày thường triều, ngày xem tuồng, dùng cờ to bằng trừu đoạn sắc vàng rộng 8 thước, dài 9 thước; ngày thường dùng cờ nhỏ vải vàng rộng 7 thước 5 tấc, dài 8 thước 5 tấc. Gia-định và Bắc-thành các ngày đại tiết dùng cờ to bằng trừu lông vàng rộng 8 thước dài 9 thước. Ngày rằm, mồng một, dùng cờ nhỏ vải vàng rộng 7 thước 5 tấc dài 8 thước 5 tấc; ngày thường dùng cờ nhỏ vải vàng rộng 6 thước, dài 7 thước. Các đài Trấn-hải Điện-hải An-hải cũng dài thành các trấn, các ngày đại tiết dùng cờ to bằng trừu nam và rộng 6 thước 5 tấc, dài 7 thước 5 tấc; ngày rằm, mồng một dùng cờ nhỏ bằng vải vàng rộng 6 thước, dài 7 thước; ngày thường dùng cờ nhỏ vải vàng rộng 5 thước 5 tấc, dài 6 thước 5 tấc. Đài Định-hải và thành các phủ huyện, các ngày đại tiết dùng cờ to trừu nam vàng rộng 6 thước, dài 7 thước, ngày rằm mồng một càng ngày thường chỉ dùng cờ nhỏ vải vàng rộng 5 thước 5 tấc, dài 6 thước 5 tấc. Hai pháo đài ở Biện-sơn và Tĩnh-hải đều là bảo nhỏ, chỉ dùng một cờ nhỏ vải vàng: Biện-sơn cờ rộng

https://tieulun.hopto.org

5 thước 5 tấc, dài 6 thước 5 tấc, Tĩnh-hải ở rộng 5 thước, dài 6 thước).

Trấn thủ Thái-nguyên là Tống Văn Trị và nguyên tham hiệp điệu bổ tham hiệp Lạng-sơn là Vũ Phan đều phải tội bị miễn chức. Trước đây trong hạt trấn xảy nhiều đám cướp, bọn Trị giấu đi không tâu. Quan Bắc-thành xét tham lên. Đã được cho hạn mà bắt giặc, nhưng bắt không được bao nhiêu. Bèn cách chức. Trị theo thành sai phái hiệu lực, Phan cho về Kinh đợi chỉ.

Lính mộ chính ngạch ở vệ Long võ tả có kẻ trốn đi, sau lại đổi họ tên rồi sung vào làm lính phủ thuộc. Hạ lệnh phát đi làm lính ở các đồn duyên biên Quảng-ngãi, đến chỗ phát phối đánh trăm trượng, nếu trốn lần nữa thì chém. Sau này có việc giống như thế cũng chiếu lệ ấy mà làm, nhưng tính đất mà phát phối.

Lấy phó ngự y Nguyễn Tăng Long làm ngự y. Y sinh Đoàn Văn Hòa làm phó ngự y. Hạ lệnh cho các quan trong ngoài cử người mình biết.

Dụ rằng: «Xây dựng chính trị cốt được người giỏi, phương pháp chọn người không phải chỉ một. *Kinh Thư* nói: Cử được người giỏi làm quan, tức là cái giỏi của mình. Là bởi tiến người giỏi cho vua, là chức phận của người bề tôi. Trẫm tự lúc thân chính đến nay, kính trọng nhân tài, thường như không kịp. Thi văn tuyển võ, lần lượt thi hành, cách kén chọn nhân tài, không phải là không rộng. Nhưng cẫn nghĩ trong đám người làm việc hoặc cũng có người vốn tài giỏi mà bị tư cách bó buộc chưa được lộ ra, nên hạ lệnh: Ở kinh quan văn thì thượng thư cử người khả kham hiệp trấn, tham tri cử người khả kham tham hiệp, thị lang cử người khả kham tri phủ và phủ đồng tri, lang trung cử người khả kham tri huyện và huyện thừa, quan võ thì chưởng dinh cử

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

người khả kham vệ úy, đô thống và thống chế cử người khả kham phó vệ úy, quản cơ và quản vệ thân binh cấm binh cử người khả kham phó vệ úy, quản cơ và quản vệ thân binh cấm binh cử người khả kham phó quản cơ và thành thủ úy, mỗi chức một người. Những người cử ra, không kể dưới lên đã nhân làm việc sai lầm mà bị xử giáng, phạt, chỉ cần làm nổi việc thì đều cho bày rõ lời lẽ thực mà chỉ tên để bảo cử. Những giám sinh học ở Giám, nếu có người học rộng biết nhiều, khả kham bổ dùng thì cho giám thần xét thực mà bảo cử. Đều làm riêng từng tập tâu lên đợi chỉ. Bọn ngươi vì nước tiến hiền cũng là việc trong bản phận trung vua yêu nước. Người cử ra cốt được thực tài, giúp ích chính trị, để đáp ứng ý trẫm rộng cầu người giỏi. Nếu cử phải người hèn kém thì phụ lòng trẫm nhiều lắm, nhất định không thể dung thứ trong việc lại nghị.

Lại dụ cho tổng trấn Gia-định và Bắc-thành cùng các tào trưởng để cử ty viện thuộc hạ, các trấn thần cử phủ huyện sở thuộc, phủ Thừa-thiên cử các huyện sở thuộc.

Lại thấy Bắc-thành Thanh Nghệ, hiện đặt quan võ quản quân nhiều hơn các hạt khác, dụ cho tổng trấn Phan Văn Thúy và bọn trấn thủ Hồ Văn Trương, Nguyễn Văn Hiếu, xét nghiệm trong hạt, từ suất đội trở lên ai là người mẫn cán xuất sắc thì để cử lấy 3, 5 người kê tên tâu lên. Rồi thì Lê Văn Đức cử lang trung Công bộ sung đốc công Vũ khố là Đoàn Văn Phú khả kham tham hiệp. Vua dụ bộ Lại rằng: « Phá kiến thức thô sơ, làm việc kiệt quệ làm sao nổi được chức tư mục. Sự cử đó không cho ». Lại truyền chỉ thân sức về sau nếu đem những người tầm thường mà cử bậy, trẫm xét ra được hoặc người khác tham tâu thì sẽ đem người bảo cử trị tội.

https://tieulun.hopto.org

Định lại phép đóng thú ở dọc biên giới Quảng-ngãi. Ở miền núi Quảng-ngãi, có man Thạch-bích hay quấy rối, buổi đầu trung hưng, đã đắp lũy dài và đặt 117 sở đồn bảo phân phái lính sáu cơ thuộc trấn đến đóng giữ. Lại lấy các tổng thượng ba huyện Bình-sơn, Thường-nghĩa và Mộ-hoa đặt làm 27 lân (dân số hơn 2.080 người), lân nào cũng đặt bảo để góp sức phòng bị. Khoảng năm Minh-mệnh lại mộ thổ dân để lập thôn ấp miễn cho thuế thân và tạp dịch khiến ở và cày cấy dọc ven núi để tự giữ gìn.

Đến nay vua nghĩ rằng biên thùy đã yên lặng mà cơ binh đóng thú mãi đấy, khó nhọc lại tốn lương, hạ lệnh cho trấn thần trù nghĩ tâu lên. Trấn thần tâu rằng: « Từ xưa cách chế ngự người Nhung Địch tất phải nghiêm giới hạn trong ngoài và cẩn thận sự ra vào, mà tùy việc thi thố, cốt sao cho được thỏa thiện. Bọn người Man hung dữ, sự phòng bị vốn không thể lơ là. Nhưng chế ngự đã có cách rồi, thì sự giữ gìn ở lúc không có việc, há lại nên phí nhiều tài lực như lúc có việc sao! Nay xin biền binh sáu cơ Tĩnh-man để một nửa lưu thú, cứ hai tháng thay đổi một lần để bớt chi phí. Còn số người ở 33 thôn ấp mới mộ chỉ hơn 300, dẫu thuế thân được miễn mà cách sinh lý vẫn chưa có gì, nếu vội dồn lại để phòng giữ biên thùy; chẳng khỏi họ lại sợ hãi mà tản đi. Vậy xin cứ một nửa số dân sai chế mác dài hai người một cái, lúc yên ổn thì làm ăn, lúc biến động thì làm sách ứng với quân đóng thú, hàng năm đến kỳ thao diễn cùng với dân lân nhất tề đến trấn cho họ tập biết phép ngồi, đánh, tiến, lui để có thể phòng thủ. Đến như 27 lân, chỗ ở cách lũy dài hơi xa, xin dời đặt bảo mới ở lũy dài 31 sở xen nhau với cơ binh mỗi bảo 10 người, lệ theo chánh phó quản cơ. (Bốn lân Trung tín, Trung phấn, Trung võ, Trung oai, làm bốn bảo lệ vào cơ thứ nhất,

https://tieulun.hopto.org

năm lân Tiền sơn, Tiền vận, Tiền thuận, Tiền an, Tiền thái, làm năm bảo lệ vào cơ thứ hai, bốn lân Tả dũng, Tả hùng, Tả thanh, Tả sơn, làm bốn bảo thuộc cơ thứ ba; năm lân Hữu hội, Hữu tri, Hữu dũng, Hữu hòa, Hữu an, làm năm bảo lệ vào cơ thứ tư; bốn lân Hậu tường, Hậu thành, Hậu nghĩa, Hậu quỳnh làm bốn bảo lệ vào cơ thứ năm; năm lân Nội bảo, Nội thọ, Nội tài, Nội phúc, Nội lộc làm năm bảo lệ vào cơ thứ sáu). Lúc yên ổn thì ra vào bè bạn với nhau, trông nom giữ gìn cho nhau. Lúc có việc thì bảo nọ bảo kia cùng tiếp ứng lẫn nhau. Như thế dồn trong vài năm, không người nào không tập quân sự thì dân lân đều là binh cơ mà binh thủ có thể bớt dần được. Lại dân lân từ trước đến nay chỉ miễn tạp dịch, còn thuế thân cũng vẫn như thường dân. Xin cho miễn cả. Ở trấn có đội Quy-nghĩa lấy tù phạm mới đồn, xin chia bổ vào các cơ để sung vào việc phòng bị biên thùy ».

Bộ Binh bàn lại cũng cho là phải. Vua nói rằng: « Binh đã chia ban mà đồn bảo không bớt đi, lời bàn ấy chưa được phải cả. Vả người sơn man yên ổn cũng còn là buổi mới, núi hang hiểm dễ cũng khó ước đạc. Tạm đợi một hai năm dân ở biên thùy có thể tự giữ được hình thế ràng buộc nhau, thì việc rút bớt sẽ có một phen xếp đặt. Những dân lân cùng dân thôn mới mộ có thể lúc làm ruộng xong, do chánh phó quản thú sở đòi đến diễn tập, không cần đến trấn lại thêm khó nhọc phí tổn. Vả lại dân lân chưa hiểu quân luật, hãy tạm cho miễn một nửa thuế thân, đợi sau này tập quen quân sự, bớt dần lính ở các bảo, bấy giờ mới cho miễn cả thuế thân và cấp cho binh khí. Còn các điều khác theo nghị mà thi hành ».

Lấy viên ngoại lang Hình bộ là Nguyễn Huy Chiêm làm lang trung Hình bộ.

https://tieulun.hopto.org

Đúc tiền đồng lớn mỹ hiệu « Minh-mệnh thông bảo » 1 vạn đồng. Sai Hộ bộ Thị vệ hội đồng với đốc công Vũ khố, chiếu chữ hiệu và qui thức đã định mà đúc 20 hiệu 8 chữ :

1. Hiền hiền thân thân	— Lạc lạc lợi lợi (1)
2. Quốc thái dân an.	— Phong điều vũ thuận (2)
3. Hoa phong tam chúc	— Thiên bảo cửu như (3)
4. Đắc vị đắc danh	— Đắc lộc đắc thọ (4)
5. Lục phủ khổng tu	— Tam sự doãn trị (5)
6. Chí công chí chính	— Vô đẳng vô tiên (6)
7. Vạn tuế vạn tuế	— Vạn vạn tuế thọ (7)
8. Mục mục hoàng hoàng	— Tề tề xương xương (8)
9. Nguyên lưu thuận quĩ	— Niên cốc phong đăng (9)
10. Thân thân trưởng trưởng	— Lão lão ấu ấu (10)
11. Quốc phú binh cường	— Nội an ngoại tĩnh (11)

TIMSACH.COM.VN

(1) Quí người hiền, thân người thân.
Vui cái vui, lợi cái lợi.

(2) Nước thịnh dân yên — Gió hòa mưa thuận.

(3) Chúc thánh nhân ba điều: giàu, sống lâu, nhiều con trai. (Hoa phong nghĩa là người giữ phong cương ở hoa châu). Thơ Thiên bảo chúc phúc nhà vua như mặt trời mới mọc, như mặt trăng thường sáng, như núi, như gò, như đống, như rường, như núi Nam-sơn không bao giờ lở, như cây tùng cây bách, như nước sông mới chảy ra mỗi ngày đầy thêm.

(4) Được ngôi được lộc — Được danh được thọ.

(5) Sáu kho (kim, mộc, thủy, hỏa, thổ và thóc) đầy đủ — Ba việc (chính đức, lợi dụng, hậu sinh) đều lắm.

(6) Rất công rất chính — không bè đảng không thiên tư.

(7) Muôn năm muôn năm — Muôn năm sống lâu.

(8) Lộng lẫy rực rỡ — Đông đảo rườm rượp.

(9) Nguồn nước thuận dòng — Hàng năm được mùa.

(10) Thân người thân, kính người trưởng — Trọng người già, yêu trẻ con.

(11) Nước giàu binh mạnh — Trong yên ngoài lặng.

https://tieulun.hopto.org

12. Như sơn như xuyên — Như cương như phu(12)
13. Quân quân thần thần — Phụ phụ tử tử(13)
14. Phúc như Đông hải — Thọ tỷ Nam sơn(14)
15. Vạn thọ du tạc — Vạn phúc du đồng(15)
16. Thiên bất ái đạo — Địa bất ái bảo(16)
17. Truy trác kỳ chương — Kim ngọc kỳ tương(17)
18. Vương đạo dãng dãng — Thánh mô dương dương(18)
19. Nhất nhân hữu khánh — Vạn thọ vô cương(19)
20. Ngũ thời thuận phủ — Thứ tích kỳ ngưng(20)

10 hiệu 4 chữ là :

1. Nguyên hanh lợi trinh (21)
2. Phúc lộc tuy tương (22)
3. Đức quảng vận (23)
4. Lợi dụng hậu sinh(24)

TIMSACH.COM.VN

(12) Như núi như sông — Như gò như đống.
(13) Vua phải đạo vua, tôi phải đạo tôi — Cha phải đạo cha, con phải đạo con.
(14) Phúc lớn như biển Đông — Sống lâu như núi Nam-sơn.
(15) Muôn tuổi đều bù — Muôn phúc đều họp.
(16) Trời không tiếc đạo — Đất không tiếc của.
(17) Mặt giữa cho bóng — Đẹp như vàng ngọc.
(18) Đạo vương giả rộng thênh thang — Mưu thánh nhân đời đào không hết.
(19) Một người có phúc — Muôn tuổi không cùng.
(20) Năm thời (mộc thuộc xuân, hỏa thuộc hạ, kim thuộc thu, thủy thuộc đông, thổ thuộc 4 tháng qui) đều thuận — Mọi việc đều nên.
(21) Quẻ càn có bốn đức : Nguyên là khởi đầu, hanh là đương thịnh, lợi là thuận lợi, trinh là kết quả.
(22) Phúc lộc yên hưởng.
(23) Đức nhà vua rộng lớn.
(24) Lợi việc dùng, đủ đời sống.

https://tieulun.hopto.org

5. Trung hòa vị dục (25)
6. Liễm phúc tích dân (26)
7. Tứ phương vi tắc (27)
8. Cương kiện trung chính (28)
9. Gia cấp nhân tức (29)
10. Xuyên chí sơn tăng (30)

TIMSACH.COM.VN

(25) Trung chính, ôn hòa, đời theo ngôi định, muôn vật thỏa sống.
(26) Thu phúc đem cho dân.
(27) Bốn phương lấy làm khuôn phép.
(28) Cứng khỏe ngay ngắn.
(29) Nhà nào cũng đủ ăn, người nào cũng đủ dùng.
(30) Như sông chảy mãi đến, như núi ngày cao thêm.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN THỨ LXVIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Canh dần, năm Minh mệnh thứ 11 [1830], mùa hạ tháng 6, đổi các đội Cường sáng Tráng binh ở Thừa-thiên, làm phủ binh.

Bộ Lại tâu xin từ nay về sau, phàm con các quan văn, vào học ở Quốc tử giám, nếu cha có lỗi bị cách, thì người con phải xóa sổ; cha bị giáng đổi đi thì con vẫn được học, nhưng chỉ cho nửa lương. Vua theo lời tâu.

Lấy chưởng vệ vệ Cẩm y quyền lãnh việc phủ Trấn-ninh là Tạ Quang Cự làm thự thống chế lãnh viện sứ Thượng tứ viện, gia hàm quản cơ là Cao Khả Tuyên thự phó vệ úy vệ Khinh kỵ. Bọn Quang Cự tự Trấn-ninh về, đến Kinh vào bệ kiến. Vua xuống dụ khen, cho ăn yến và xem tuồng ở Binh bộ đường. Những biền binh đi thú ở Nghệ-an, từ thực thụ suất đội trở lên, cũng cho ăn yến xem tuồng một lần. Những người chết cho tế một đàn.

Lấy cai đội quân Thần sách là Bùi Văn Đạo làm phó vệ úy vệ Cung võ, Trần Văn Tảo làm phó vệ úy vệ Quảng võ.

Sai tả thị lang Binh bộ là Hoàng Công Tài quyền làm công việc bộ Lễ

Bọn hộ vệ Tôn thất Long, Tôn thất Thương là người phóng đãng, tự tiện bỏ việc trốn đi. Vua nghe biết

https://tieulun.hopto.org

tin, hạ lệnh xóa tên trong sổ. Nhân du bộ Binh rằng: « Nhân viên tôn thất dự ở dòng dõi nhà vua, đều nên kính giữ phép tắc; để nương nhờ phúc tốt của nhà nước, thế mà lũ này không biết yên phận giữ phép, du dãng quen thân, vô cớ tự tiện trốn đi, thực là đáng ghét. Từ nay về sau, phàm người tôn thất trốn thì cho tâu ngay, xóa tên trong ngạch, đưa sang phủ Tôn nhân xóa tên. Kẻ trốn đến ở địa phương nào, biên vào sổ đinh xã ấy, để chịu sai dịch, mãi mãi không được đăng lại sổ tôn thất. Chép ra làm lệnh ».

Sai Nội các xét phân biệt các ty thuộc, ai siêng, ai lười, tâu lên.

Vua bảo Hà Quyền và Trương Đăng Quế rằng: « Nội các là chỗ cơ quan trọng yếu. Bọn khanh nên xét kỹ các thuộc ra, ai giỏi thì cho tiến lên, ai kém thì cho lui, đừng có thiên tư, để cho người bày được cẩu mọy mà dung thân, không ích gì cho công việc ». Do đó bọn Quyền làm sớ cử những người cần cán nên thăng là bọn Trương Văn Uyển, Trần Ngọc Giao, Nguyễn Đức Hoạt, Lâm Duy Nghĩa hơn mười người. Tôn thất Du và Nguyễn Duy Trường học thức tầm thường thì xin bổ ra ngoài. Vua đều nghe theo.

Sai thượng thư Hộ bộ là Lương Tiến Tường về bộ làm việc.

Lại bớt chức phó tổng tài luật lệ.

Sai bộ Binh truyền chỉ cho Gia-định chọn mua 40 thớt voi đực, Quảng-trị 10 thớt, hàng năm lấy đấy làm lệ.

Thả người man Mương Lữ nước Diến-điện là bọn Ban Như về nước. Trước đây bọn Ban Như bốn người đi buôn vượt địa giới đến Thanh-hoa. Trấn thần bắt giải vào Kinh. Vua sai bộ Lễ hỏi kỹ nhân dân phong vật nước ấy. Đến nay cấp tiền gạo thả cho về nước. Lại sai

https://tieulun.hopto.org

trấn thần phái người cùng đi với bọn ấy. Đi đến Lai-châu bị ngăn trở, bọn Ban Nhự nhân sơ hở bỏ đi. Người trấn phái bèn trở về.

Chuẩn định từ nay phàm các thành trấn ở ngoài phung giữ các hạng súng lớn súng nhỏ và binh khí, trong năm nếu có thêm bớt không đúng nguyên số, thì đến cuối năm trích từng khoản khai thành sách đưa về bộ duyệt tâu. Nếu không thì chỉ nên tư bộ lưu chiểu. Chép làm lệnh mãi mãi.

Nhà dân ở ngoài Kinh thành cháy.

Vua ngự lên Nam đài. Sai thống chế Nguyễn Tăng Minh đem binh đi chữa, một lát lửa tắt. Bèn định lại lệ cứu hỏa trong ngoài Kinh thành (Phàm nhà dân bị cháy, ở trong thành người ứng trực ở trên kỳ đài trông thấy thì lập tức lấy ống hiệu kêu gọi. Cột cờ trên đài, cửa thành thì chiếu theo hiệu lệnh ngày đêm mà kéo cờ treo đèn. Viện Thượng tứ cưỡi ngựa đi thám, biền binh cứu hỏa dập tắt và các cửa mở đóng, đều theo lệ cũ mà làm. Cháy ở ngoài thành, chỗ kho gỗ ở đầu quách, mặt trước thành, cùng ở phu quách chỗ xưởng đóng thuyền ở bờ bên nam sông Hương thì cũng chiếu theo lệ cứu hỏa trong thành. Cháy ở phu quách ở ba mặt tả, hữu, hậu, thì trên kỳ đài chỉ nên chuyển sức đi thám theo lệ tâu lên, không phải kêu gọi cùng kéo cờ treo đèn và đóng kỳ cổng thành. Còn biền binh thì đi cứu hỏa cũng theo lệ trước. Lại trong thành hoặc phu quách ngoài thành bị cháy thì phủ thần Thừa-thiên một viên thân đi đốc sức dân binh chữa cháy. Nếu ở chỗ ngoài thành hơi xa thì cho phái phủ thuộc, không phải thân hành. Trong thành bị cháy từ 3 nhà trở lên, thì phái viên của Thừa-thiên và Thị vệ phái đi cứu hỏa đều phải làm phiến tâu lên. Cháy không đến 3 nhà thì chỉ viết bài trình tiến.

https://tieulun.hopto.org

Cháy ở ngoài thành cháy lan nhiều nhà, hoặc đến chết người, thì mới phải làm phiến tâu, hỏa hoạn nho nhỏ thì thôi).

Vua đi xem kho ở Kinh, thấy kho tạm mới làm, nhiều cỏ tranh là thứ dễ cháy, hạ lệnh cho bộ Binh phải cấm binh Vũ lâm cất lượt nhau đi thủ hộ để phòng hỏa hoạn. Nhân bảo thị thần rằng: « Bây giờ kho Kinh, chứa thóc hơn 300 vạn hộc đã là đầy đủ, thường năm chuyên chở, cần gì cứ tăng thêm. Sức tích như thế, xuất nhập có thường, lo gì không đủ gạo ăn ».

Cho Nguyễn Xuân làm đề đốc Kinh thành. Lấy phó vệ úy vệ Phi kỵ là Vũ Văn Giải làm viện sử viện Thượng trà, kiêm lĩnh Thị vệ Ngân bài Nha bài, cùng các đội thự Thượng thiện, Thanh bình Hòa thanh và cả vệ Phi kỵ.

Khôi phục viên quan bị cách là Nguyễn Tài Năng làm vệ úy vệ Tiền thủy Thủy quân, Lê Văn Hiếu làm thành thủ úy đài An-hải, Nguyễn Đăng Huyên làm thành thủ úy thành Vĩnh-ninh. Thành thủ úy đài An-hải là Tống Văn Nghĩa thì điệu bổ làm thành thủ úy thành Phú-yên.

Vua thấy rằng giặc biển náu núp ở các đảo ngoài biển hay quấy nhiễu nhân dân, muốn tu lý bờ biển để phòng bị. Bèn sai giám thành là bọn Hồ Văn Đặc, Lê Đức Tiến, chia nhau đi Từ áo (tức là Vụng chùa) ở Quảng-bình, An áo (tức là Vụng áng) ở Nghệ-an, núi Vân-sơn (trước là Hòn Mê) ở Thanh-hoa, xem xét địa hình thủy thế vẽ thành bản đồ tiến lên.

Hạ lệnh cho các địa phương truy dùng kiểm đóng vào sổ địa bạ.

Vua dụ rằng: « Đất lấy sổ làm căn cứ, là để tỏ tin thực mà trừ gian dối. Trước đây địa bạ các hạt những chỗ tẩy chữa cùng chữ số mục ruộng đất hoang nhàn chưa có dấu kiểm. Phàm sổ sách bờ cõi là quan hệ đến

https://tieulun.hopto.org

dân chính, mà sơ suất thiếu sót như thế, nếu gặp việc tranh nhau địa giới thì bọn dân gian ngoan và lại giảo hoạt khỏi sao không nhân đó mà không làm tệ được. Nhưng nay làm lại cả một loạt thì sợ thêm phiền nhiễu, chẳng bằng quyền nghi châm chước cho tiện việc làm. Vậy tự Quảng-bình trở về Nam đến Bình-hoa cùng 11 trấn Bắc-thành, hiện đã làm sổ địa bạ thì bản giáp lưu ở bộ Hộ ấy đóng triện của bộ, bản ất tống gửi về địa phương đóng triện sở tại, nhưng đều viết vào cuối sổ. Bộ Hộ thì viết mấy chữ « ngày tháng năm, tuân du truy dung, gởi cho phủ trấn nào tuân chiếu »; địa phương thì viết mấy chữ « ngày tháng năm tuân du truy dung, phụng nạp Hộ bộ đường tồn chiếu », chuyển đổi lẫn nhau để đối chiếu cho được giản tiện. Rồi theo lời bàn của bộ Hộ cho ba trấn Thanh, Nghệ và Ninh-bình làm địa bạ, để sang năm thi hành. Bình-thuận cùng các trấn ở Gia-định thì theo như cũ mà làm ».

Cho các biền binh Thanh Nghệ và Bắc-thành thao diễn ở Kinh trở về hàng ngũ.

Vua nghĩ việc xây đài An-hải, các biền binh cũng có khó nhọc, thưởng áo quần bạc lạng và tiền lương bổng cho từ quản vệ đến binh lính theo thứ bực khác nhau.

Sai tả thị lang Hộ bộ là Hoàng Quỳnh đồng lý việc thanh tra Vũ khố, thự lang trung Lễ bộ là Doãn Văn Xuân làm phó.

Bắc-thành gạo đắt (một phương gạo giá trên dưới 3 quan tiền), nhân dân đói ăn, trấn Hải-dương đói nhất. Thành thần đem việc tâu lên. Vua dụ hoãn thu thóc thuế vụ chiêm cho 11 trấn, lại sai thành thần phái người đến hội đồng với trấn thần Hải-dương phát thóc kho hơn 23.000 hộc cho dân nghèo vay.

https://tieulun.hopto.org

Sai bộ Binh xuất 4 cỗ súng đồng « Thảo nghịch tướng quân », 10 cỗ súng đồng « quá sơn », mỗi cỗ súng đều 50 viên đạn gang và 4.000 cân thuốc súng mới chế, chở đến đài Trấn-hải.

Chế lại đồ thờ ở miếu Lịch đại đế vương (trước đồ rượu bằng đồng 25 bộ, mỗi bộ một cái khay, 1 cái be, 3 cái chén, nay đổi làm bằng bạc; trước bát nước bằng sứ 5 cái bịt thau, nay đổi bịt bạc; năm gian chính miếu trước ở án thần vị cây nến hạng nhỏ 5 đôi, nay thêm cây nến hạng trung bằng thiếc 5 đôi, cây đèn hạng trung 10 cây; trước án trong cây nến hạng trung 5 đôi, nay thêm cây đèn gỗ hạng lớn 5 đôi, cây đèn nến hạng lớn 10 cây. Lại thêm chiếu dài cạp đoạn hồng 5 đôi).

Thành thần Gia-định tâu rằng: « Các thủ Tân-châu, Châu-sa trấn Định-tường, Hồng-ngự trấn Định-tường ba nơi ấy đều là chỗ quan yếu, từ trước mỗi thủ đặt một người thủ ngự, lại phái quan to quản binh để điều lãnh công việc 3 thủ; vẫn lấy trấn binh của thành đến thú, đường sá xa cách thay đổi cũng phiền. Xin mộ dân ngoại tịch, lập làm ba đội An-châu nhất, An-châu nhị, An-châu tam lệ theo viên quản lãnh để phân phái. Lại thủ binh ở 3 thủ ấy cũng thưa ít, cũng hạ lệnh mộ thêm, cho đủ số mỗi thủ 50 người. Vua nghe theo. Đổi thủ Chiên-sai làm thủ An-lạc.

Vua ra đài Trấn-hải xem công việc sửa đài, buổi trưa nghỉ ở thủy bằng, bằng không được kín đáo, mặt trời soi vào chỗ vua nằm. Vua giận quá. Lập tức sai bắt người chuyên biện là thự phó vệ trung quản Ngô Văn Mưu, hộ vệ trưởng Tôn thất Nghị cùng quản thị vệ Vũ Văn Giải, thị lang Vũ khố Hồ Hữu Thẩm đánh mắng. Đến lúc trở về dụ bộ Binh rằng: « Lần này đi xem đài Trấn-hải đã bảo trước làm tạm sàn mát ở mặt nước để buổi trưa nghỉ ngơi. Sàn ấy chẳng qua làm chiếu cỏ và

https://tieulun.hopto.org

vải mà thôi. Thế mà bọn Ngô Văn Mưu không để ý đến, làm qua loa xong việc, đến nỗi không che kín ánh mặt trời. Việc của vua cha mà coi như chuyện ngoài, bọn này thực là mất hết lương tâm, tuy đã đánh mắng ngay nhưng chưa bõ với tội. Ngô Văn Mưu thì cách chức cấp sung ngự hộ. Tôn thất Nghị cũng cách chức, vẫn bổ hộ vệ để sai. Thự thống chế thủy quân Trương Văn Tín vì chủ cử Ngô Văn Mưu cũng giáng một cấp, không cho xét cãi gì nữa.

Cho bề tôi cũ ở tiềm để là Lê Văn Phong làm quản cơ. Phong trước là cai đội bổ làm thủ ngự Phan-thiết, lâu không được thăng. Đến nay vua sắc cho bộ tra rõ, cho triệu vào chầu. Vua bảo thị thần rằng: « Trẫm trước còn nhỏ, Phong có công trông giữ, đến lúc lên ngôi, hỏi thăm không thấy. Phong cũng yên phận không nói công trước. Đời xưa có câu nói « Giàu sang quên người cũ ». Nay Phong có công không nói, thế là người cũ quên giàu sang ». Bèn đem hầu bao gấm và nhiễu sa cùng 50 lạng bạc cho Phong. Phong già yếu, lại có tật mất, cho lấy hàm quản cơ hưu trí, ăn cả lương. Lại cho con là Lê Văn Lý làm đội trưởng sung thị vệ Nha bài.

Chế cấp tín bài bằng ngà cho các địa phương. (Gia-định Bắc-thành mỗi thành 10 cái. Các trấn mỗi trấn 5 cái. Một mặt khắc chữ « Thành trấn nào, tín bài số mấy », từ số 1 đến 5 đến 10 đều theo thứ tự mà khắc ; một mặt khắc mấy chữ « Minh-mệnh năm 11 quan cấp »). Trước đây có đứa ở công phủ trốn đi là Trần Văn Lễ lấy trộm được cái hổ phù của cố chưởng cơ Nguyễn Văn Hưng chế riêng, mạo xưng là thị vệ nha bài đi dọa người lấy của. Sự phát giác, tên Lễ bị giết. Bèn sai bộ Binh bàn định điều cấm. Bộ bàn rằng: « Đời xưa làm tướng có đeo hổ phù để cầm quân, thì binh phù cùng với ấn tướng và cờ súy đều là đồ quan trọng, tất phải tự vua ban cấp cho dùng, mới

https://tieulun.hopto.org

đủ tin nhiệm mà trọng sự thể. Lúc đầu mở nước, các quan đại thần cầm quân cũng có người chế tạo hổ phù để làm tin hiệu trong quân, dẫu là quyền nghi làm việc, nhưng xét theo đạo nhân thần, thì chưa được hợp. Đến như liêu thuộc cấp dưới cũng bắt chước làm binh phù riêng như Nguyễn Văn Hưng thì lại càn bậy lắm. Hơn nữa, lúc xem việc thì coi là đồ vô dụng mà bỏ đó để cho người khác lấy trộm, do đó mà lũ hèn mạt đem dùng làm việc giả mạo. Ở dưới xe nhà vua mà còn có Trần Văn Lễ gây việc bậy bạ như thế, thì ở những thành trấn xa tệ hại chẳng thế mà thôi. Cũng có thể có nhà quyền quí không dự trách nhiệm quản binh cũng tạo riêng tín bài (1) tín phù (2) để dùng trong nhà, mà không biết thế là can phạm đến cấm điều. Cần phải một phen nghiêm cấm để trừ tệ ấy. Vậy xin từ nay về sau, các quan kinh-quản ngoài, không được chế tạo chứa cất các thứ hổ phù tín bài. Nếu ai đã trót làm ra cho người nhà giữ thì cho đệ nộp để tiêu hủy đi. Làm trái thì theo luật trị tội. Gia-định và Bắc-thành là quan to chuyên trách địa phương, Thượng ty các trấn cũng là quan to một hạt như bất kỳ gặp việc khẩn mật, văn thư không thể làm kịp, tuồng như cần có thứ gì làm tin, dùng đến có ngay, để không đến nỗi chậm trễ nhỡ việc thì xin đều chế tín bài bằng ngà để cấp cho. Phàm có việc binh khẩn yếu, mới cho dùng tín bài ấy để làm hiệu lệnh ở trong quân, xong việc lại cất giữ cẩn mật, ngoài ra không được dùng bậy. Đến như các quan thay đổi thì tín bài ấy cùng bàn giao với ấn triện do nhà nước cấp». Vua hạ lệnh cho đình thần bàn lại thì cho là: Người xưa dùng vào việc quân có hịch lông gà, lấy ý nghĩa là

(1) Tín bài: Bài (bằng gỗ sơn) để làm tin.
(2) Tín phù: Thẻ để làm tin.

https://tieulun.hopto.org

nhanh chóng, thẻ gỗ, cá đồng là để nghiệm làm tin; gọi binh thì có tin bài, cũng là việc binh làm như thế. Nhưng cất giữ và đem dùng cũng phải để phòng cẩn thận, mới tránh được khỏi tệ. Xin phàm tin bài của nhà nước cấp, nên phụng giữ cũng như ấn tín. Ở thành thì tổng trấn chuyên giữ, ở trấn thì trấn thủ giữ mà hiệp trấn, và tham hiệp phong lại. Trấn thủ có việc công ra ngoài thì hiệp trấn giữ mà tham hiệp thì phong. Lúc có việc gọi binh thì người đi mang theo để làm hiệu lệnh, cũng để lại mấy cái cho người ở lại dùng. Nếu xảy ra việc sơ suất thì đều theo phép trị tội nặng.

Vua theo lời bàn ấy.

Đặt thêm ngạch thợ ở cục thợ mộc ty doanh thiện (Nguyên ngạch có 27 người, thêm làm 60 người) chọn dân hai xã Đường-long và Lương-mai (thuộc huyện Hương-trà) sung vào, lệ theo bộ Công sai phái làm việc.

Vua dụ bầy tôi rằng: « Tên quan mới đặt có chức đại học sĩ các điện các, trật chánh nhất phẩm, hiệp biện đại học sĩ trật tùng nhất phẩm, đã cho thi hành. Vả lại những chức ấy chiếu điển lệ nhà Minh nhà Thanh đều là tên quan Nội các. Nhân nghĩ chức sung làm việc Nội các, trẫm đã chuẩn định chỉ lấy quan tam tứ phẩm ở bộ viện mà thôi, lại giáng dụ rõ ràng lấy đấy làm phép nhất định mãi mãi. Vậy từ nay về sau phàm văn ban như có người nào tài giỏi, đức vọng đặc cách được thăng chức hàm đại học sĩ thì vẫn lãnh việc thượng thư các bộ, chứ không cho sung vào Nội các, lấy đó làm phép thường nhất định ».

Đổi tên gác Mục-thanh làm gác Tuy-thành. (Ở trước nhà Thái miếu).

Đúc thêm súng gang Hồng y 400 cỗ (hạng lớn 200 cỗ, hạng trung 200 cỗ) hạ lệnh ở Kinh đúc 200 cỗ, Bắc-thành đúc 200 cỗ.

https://tieulun.hopto.org

Cho Phạm Hữu Tâm làm phó vệ úy vệ Lạc dũng.

Chuẩn định từ nay về sau phàm quan kinh quan ngoài, văn ban thì các chức tán thiện, bạn độc, trực giảng, trưởng sử, phó trưởng sử, học chính, giám thừa, điển bạ điển tịch, ở Quốc tử giám chủ sự tư vụ, ở Hộ thành binh mã tỷ, tri hạ các dinh vệ cơ, hiệp thủ các quan tấn, huấn đạo các huyện, võ ban thì Vũ lâm thân binh cùng các suất đội cấm binh, tinh binh, ở ngoài thì thành thủ úy, thủ ngự quan tấn(1), nếu có khuyết thì do hai bộ Lại Binh lựa chọn tâu xin bổ thụ. Rồi lại thấy tự trước đến nay quan chức có khi nên tập tâu thì lại tư bộ, có khi nên tư bộ thì lại tập tâu, chưa có nhất trí, nên lại sắc rằng: « Các chức tán thiện bạn độc, trực giảng, trưởng sử, phó trưởng sử, học chính, giám thừa huấn đạo, thành thủ úy, nếu khuyết thì thượng ty, quản hạt, đều tư bộ đề bổ, không phải tập tâu, đến như điển bạ, điển tịch ở Quốc tử giám, chủ sự tư vụ ở Hộ thành binh mã tỷ, tri hạ các dinh vệ cơ, thủ ngự hiệp thủ các quan tấn, khuyết đâu thì cho thượng ty lựa chọn tâu xin bổ thụ, nếu không chọn được người thì tư bộ lựa chọn.

Nước Xiêm-la sai sứ mang quốc thư và phương vật đến tạ.

Sứ đến thành Gia-định, thành thần dịch quốc thư tâu lên, đại lược thư nói rằng nước họ từ nay không dám quấy nhiễu thổ ty nước ta; còn việc chọn lập quốc trưởng Vạn-tượng thì tạm đợi chọn được người sẽ đưa giấy báo. Đến như tên Sũng Sam giết hành nhân (2) thì

---

(1) Quan tấn : Quan là cửa đường bộ, tấn là cửa biển đường thủy, chỗ quan yếu mới đặt quan thủ ngự hay tấn thủ ngự.

(2) Hành nhân : Bọn Phan Văn Thống nước ta, 40 người đem thư đến Khung giang, bị tướng Xiêm đánh úp, đều chết (Xem quyển 52).

https://tieulun.hopto.org

đối với nước họ là có công xin tha cho. Thành thần đã đem sự lý hai ba lần hỏi vặn, sứ giả ứng đáp không có câu gì khác.

Vua giao cho đình thần bàn thì đều nói: « Việc giao thiệp với nước láng giềng quan hệ đến quốc thể, tất phải danh nghĩa sáng tỏ rồi sau mới thành thể thống. Nước ta cùng nước Xiêm đời đời giao hiếu, gần đây nhân việc nước Vạn-tượng tự họ gây thù, thì ta thắng mà họ cong, chẳng đợi nói nhiều mà lẽ đã rõ. Duy nước họ quen theo tục cũ đã không biết danh nghĩa mà văn thư cũng không có gì nhã nhặn đáng xem. Như thư ngày nay của họ, một thì nói xin lỗi một lần, hai thì nói tình nghĩa láng giềng không dứt. Chỗ nào nói đến nước ta thì tôn xưng hoàng đế rõ ràng, có dùng lầm chữ bảy bảo thì đổi ngay. Lấy một nước ngang hàng mà cúi đầu như thế, hẳn dám còn làm việc ngang ngạnh nữa sao. Nếu cự tuyệt thì không phải là ý giảng tín tu mục (1) của triều đình. Duy tội Sũng Sam thực không thể tha được, mà họ lại cho là có công và xin tha, một việc ấy có chỗ không thể làm ngơ được. Xin lại cho thành thần bẻ bác cho họ phải khuất phục để cho chính danh nghĩa mà rõ phải trái, rồi sau lấy lễ mà tiếp cũng chưa muộn gì ».

Vua cho là phải. Sai viên ngoại lang Lễ bộ là Nguyễn Hữu Thức, thị vệ là Tôn thất Sĩ đem dụ chỉ đến hội với thành thần để làm việc ấy. Đến lúc về tâu rằng: sứ Xiêm tình ý cùng lời lẽ cung kính thuận hòa, không có chút gì ngang ngạnh. Vua nói rằng: « Họ đã có lòng phục thì trẫm còn cầu gì nữa ». Nhân bảo bầy tôi rằng: « Nước Xiêm phía nam gần Hồng-mao, phía tây tiếp Diến-điện, phía đông tiếp giáp nước ta, ngày thường sở dĩ dám

(1) Giảng tín tu mục: Tỏ lòng tin nhau, giữ lòng hòa mục.

https://tieulun.hopto.org

xưng hùng với các nước phía tây phía nam là vì có nước ta giúp thôi. Nay nếu gây hiềm thù với ta, có xảy ra chiến tranh thì các nước phía tây phía nam thừa cơ đánh úp ở đằng sau thì chẳng nguy sao. Trẫm vẫn biết nước Xiêm không dám bội ta đâu ».

Lại hỏi: « Các khanh cho thế lực nước Xiêm thế nào? » Bọn Nguyễn Khoa Minh, Lê Đăng Doanh đều đáp rằng không địch được ta.

Vua nói: « Bọn ngươi nói cũng có lẽ. Nhưng chỉ biết trách người, không biết trách mình. Nước Xiêm thực không đáng lo, điều trẫm lo là dùng người hành chính chưa được thỏa đáng, nguyên khí chưa được sung túc thôi. Nếu trẫm siêng năng chính trị mà không lười biếng, bọn ngươi lấy lòng công trung với nước, quan to giữ phép, quan nhỏ thanh liêm, chính sự ngày mỗi tấn tới, thì dẫu nước Xiêm cũng chả làm gì nổi ». Đến đu cho Gia-định phái người đưa sứ Xiêm đến Kinh. Khi đến nơi bày nghi vệ thường triều ở điện Cần-chánh, sứ giả vào sân điện lạy yết. Vua gọi lên điện hỏi rằng: « Nước Xiêm cùng nước ta tình hiếu đã dứt, nay lại sai sứ đến đây làm gì? » Sứ giả tâu rằng: « Phật vương nghĩ rằng nước Xiêm cùng thiên triều (1) đời đời thông hiếu, cho nên sai bồi thần (2) đến tạ ».

Vua nói: « Trước đây Vạn-tượng cùng nước Xiêm gây mối hiềm khích. Trẫm đã sai quan binh bảo Vạn-tượng qui thuận nước Xiêm cũng là ý tốt. Thế mà tướng Xiêm là Sũng Sam giết chóc bừa bãi đến hơn năm chục người. Trẫm đã sai người hỏi về việc ấy, sao Phật vương không giết Sũng Sam đi để giữ tình hữu hảo hai

(1) Thiên triều: Ý nói tôn triều đình ta như trời.
(2) Bồi thần: Là bầy tôi thân cận.

https://tieulun.hopto.org

nước ». Sứ giả đáp : « Trước dây Sũng Sam ngờ là Vạn-tượng trá hình làm quan quân để dọa nước Xiêm, nên làm mà giết. Nay phật vương vì việc ấy mà sai sứ đến xin lỗi ».

Vua nói : « Vạn-tượng có tội với nước Xiêm, nước Xiêm giết thì trẫm chưa từng vì nó mà che chở. Đến như Sũng Sam là một tên tướng nhỏ, dám làm càn rỡ, gây mối hiềm khích cho hai nước, tội nào lớn hơn, thế mà phật vương lại còn xin tha. Nhưng nếu tôi con nước Xiêm có tội với phật vương, mà người khác xin tha thì cũng tha ắt » Sứ giả không trả lời được. Vua lại bảo : « Việc nước láng giềng giao thiệp với nhau, phải có đạo lý, không chỉ lễ mạo bề ngoài mà thôi. Trẫm cùng nước Xiêm giao hiếu chỉ để lúc có việc giúp đỡ nhau, vinh nhục quan hệ nhau. Nếu lại bề ngoài hòa hợp mà trong dạ trái nhau thì tình đã sơ, dẫu có biếu nhau ngọc lụa cũng là hư văn mà thôi ; đạo láng giềng giao thiệp có phải thế đâu. Những phẩm vật đưa đến, đều trả lại cả, trẫm không nhận đâu. Về bảo chúa ngươi đừng vì cớ một tướng nhỏ, mà gây cán hiềm khích ở bờ cõi. Hãy nên sớm tính ». Sứ giả lạy tạ lui ra.

Đến lúc sứ giả về nước, vua lại sai đình thần làm thư giao cho. Thư đại lược nói : « Năm trước Vạn-tượng có tội với qui quốc, qui quốc bắt mà giết, bản quốc không từng che chở cho nó. Đến như bản quốc phái quan binh đến bảo Vạn-tượng tạ qui quốc, mà bị Sũng Sam up giết cản, thế mà không trị tội thì có được không? Vả lại cai đội bản quốc là Nguyễn Trọng Thai hộ tống Vạn-tượng về nước. Lúc ấy Vạn-tượng cùng qui quốc gây sự hiềm khích. Trọng Thai vốn không biết, thế mà bản quốc còn cho là không biết can ngăn mà trị tội nặng. Huống chi là Sũng Sam là một tỳ tướng làm việc trái phép, tội ác đầy dẫy mà lại cho là có công thì lấy gì để

https://tieulun.hopto.org

khuyến khích. Tự tiện gây hiềm khích ngoài biên mà không bắt tội thì lấy gì làm răn. Việc lớn của nước duy có thưởng cùng phạt. Nếu che chở một người có tội mà bỏ phép nước thì có nên không? Hai nước từ trước không có hiềm khích gì, gần đây vì Sũng Sam gây việc, đến nỗi đi lại phiền phức, rất thiếu nhã quan. Nếu vì đường sá xa xôi, không tiện giải Sũng Sam đến nơi, thì nên đem ra nơi kẻ chợ mà trừng trị rất nặng để giữ vẹn tình hiếu bao đời, và cho nước khác nghe biết. Nếu không làm như thế thì tự qui quốc bỏ láng giềng, chứ bản quốc không có bùng gì đâu ».

Thuyền buôn của Đô-ô-chi Ly người nước Pháp bị bão chìm ở phận biển Đà-nẵng. Nhà vua sai tỉnh Quảng-trị cấp cho 100 quan tiền 50 phương gạo, tìm chỗ cho tiện cho đi về nước.

Định lệ các hạng súng ở Kinh và ngoài, nên dùng thuốc súng thế nào.

(1. Các hạng súng đồng, gang sắt,

đường kính lòng súng 5 tấc 2 phân, mỗi phát 20 cân.

— 4 — 2 — 15 —

— 4 — 1 — 14 —

— 4 — 0 — 13 —

— 3 — 9 — 12 —

— 3 — 8 — 11 —

— 3 — 7 — 10 —

— 3 — 6 — 9 —

— 3 — 5 — 8 —

đường kính lòng súng 3 tấc 4 phân, mỗi phát 7 cân 8 lạng

— 3 — 3 — 7 —

— 3 — 2 — 6 — 8 —

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đường kính lòng súng 3 tấc 1 phân, mỗi phát 6 cân

—	3 — 0 —	5 — 8 —
—	2 — 9 —	5 —
—	2 — 8 —	4 — 8 —
—	2 — 7 —	4 —
—	2 — 6 —	3 — 8 —
—	2 — 5 —	3 —
—	2 — 4 —	2 — 12 —
—	2 — 3 —	2 — 8 —
—	2 — 2 —	2 — 4 —
—	2 — 1 —	2 —
—	2 — 0 —	1 — 12 —
—	1 — 9 —	1 — 8 —
—	1 — 8 —	1 — 4 —
—	1 — 7 —	1 — 0 —
—	1 — 6 —	0 — 14 —
—	1 — 5 —	0 — 12 —
—	1 — 4 —	0 — 10 —
—	1 — 3 —	0 — 8 —
—	1 — 2 —	0 — 6 —
—	1 — 1 —	0 — 4 —
—	1 — 0 —	0 — 3 —
—	0 — 9 —	2 lạng 5 đồng
—	0 — 8 —	2 —
—	0 — 7 —	1 — 5 —

đường kính lòng súng 0 tấc 6 phân, mỗi phát 1 lạng

—	0 — 5 —	0 — 8 đồng
—	0 — 4 —	0 — 5 —

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

2. Súng xung tiêu.

đường kính lòng súng	7 tấc 7 phân,	đường kính nòng thuốc	4 tấc 2 phân,	mỗi phát	12 cân
—	5 —	—	2 — 8 —	—	4 —
—	5 —	—	2 — 3 —	—	2 — 8 lạng
—	4 — 4 —	—	2 —	—	2 —
—	4 — 3 —	—	2 —	—	2 —
—	4 — 2 —	—	2 — 3 —	—	1 — 4 —
—	4 — 0 —	—	2 — 6 —	—	2 —
—	4 — 0 —	—	2 — 5 —	—	2 —
—	3 — 9 —	—	2 — 5 —	—	2 —
—	3 — 9 —	—	1 — 7 —	—	1 — 2 —
—	1 — 9 —	—	1 — 6 —	—	1 —
—	3 — 8 —	—	2 — 5 —	—	2 —
—	3 — 8 —	—	2 — 1 —	—	1 — 12 —
—	3 — 8 —	—	1 — 9 —	—	1 — 10 —
—	3 — 8 —	—	2 — 2 —	—	2
—	3 — 8 —	—	1 — 6 —	—	1 — 2 —
—	3 — 7 —	—	2 — 5 —	—	2 — 10 —
—	3 — 7 —	—	2 — 0 —	—	1 — 10 —
—	3 — 6 —	—	1 — 2 —	—	2 —
—	3 — 6 —	—	2 — 1 —	—	1 — 15 —
—	3 — 6 —	—	1 — 5 —	—	1 —
—	3 — 5 —	—	2 — 5 —	—	2 —
—	3 — 5 —	—	2 — 0 —	—	0 — 4 —

TIMSACHI.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đường kính lòng sáng	3 tấc 3 phân,	đường kính nòng thuốc	2 tấc 4 phân,	mỗi phát	2 cân
—	3 — 2 —	—	1 — 6 —	—	2 —
—	2 — 9 —	—	1 — 7 —	—	1 — 8 lạng
—	2 — 9 —	—	1 — 5 —	—	1 —
—	2 — 8 —	—	2 — 2 —	—	2 —
—	2 — 7 —	—	1 — 3 —	—	0 — 14 —
—	2 — 6 —	—	1 — 6 —	—	1 —
—	2 — 5 —	—	1 — 2 —	—	0 — 6 —
—	2 — 5 —	—	1 — 1,5 —	—	0 — 6 —
—	2 — 3 —	—	1 — 1 —	—	0 — 6 —
—	2 — 1 —	—	1 — 0 —	—	0 — 5 —
—	1 — 9 —	—	1 — 5 —	—	0 — 12 —
—	1 — 9 —	—	1 — 0 —	—	0 — 5 —
—	1 — 9 —	—	0 — 9 —	—	0 — 5 —
—	1 — 8 —	—	1 — 1 —	—	0 — 5 —
—	1 — 8 —	—	1 — 0 —	—	0 — 5 —
—	1 — 8 —	—	0 — 9 —	—	0 — 4 —
—	1 — 7 —	—	1 — 0 —	—	0 — 4 —
—	1 — 7 —	—	0 — 9 —	—	0 — 4 —
—	6 — 6 —			—	0 — 6 —
—	4 — 4 —			—	3 — 8 —
—	4 —			—	0 — 3 —
—	3 — 5 —			—	2 — 8 —
—	3 — 0 —			—	2 —
—	2 — 9 —			—	1 — 10 —
—	2 — 7 —			—	1 — 6 —

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đường kính lòng súng 2 tấc 6 phân mỗi phát 1 cân 4 lạng
— 2 — 5 — 1 — 2 —
— 2 — 3 — 0 — 15 —

3. Súng thần công, mỗi phát 1 lạng thuốc súng).

4. Súng thần cơ, mỗi phát 6 đồng thuốc súng.

Rồi sắc rằng hàng năm thao diễn súng quá sơn đường kính 8 phân, mỗi phát 1 lạng 5 đồng thuốc súng, duy gặp việc sai phái thì vẫn theo lệ định.

Mùa thu tháng 7, ngày mồng 1, tế thu hưởng.

Đê Sơn-nam ở Bắc-thành vỡ. Đê cũ ở xã Lưu-khê (thuộc huyện Thượng-phúc) có phó tổng Đặng Văn Mai đào trộm để bắt cá, nước chảy xói, đê bị vỡ. Việc ấy đến tai vua. Vua dụ rằng : « Việc đê Bắc-thành đối với đời sống của dân lợi hại không nhỏ. Trước đã giao cho Đê chính chuyên biện, đinh ninh dạy bảo đến hai ba lần. Lúc đầu mùa hạ cứ lời tâu thì các đoạn đê lớn nhỏ đã hoàn thành, tin có thể giữ vững được. Nhưng trẫm vẫn chưa dám chắc. Nay đê lại vỡ, sơ phòng đến hại, như thế tội ấy khó chối được. Đê chính Lê Đại Cương và Nguyễn Văn Khoa, các viên trấn phủ huyện sở tại cùng với phó tổng trấn Phan Văn Thúy đều giáng cách theo bực khác nhau, nhưng cho lập tức tính bắt dân binh theo thế đắp lấp để giữ vụ nước mùa thu. Những nhà bị tai nạn thì phát tiền gạo chẩn cấp. Lúa ruộng tổn thương, thì đợi án khám cho giảm thuế. Kẻ phạm tội là Đặng Văn Mai thì chém ngang lưng vất xác xuống sông. Rồi thì chỗ đê vỡ đã hợp long (1) xong, Phan Văn Thúy tâu lên.

Vua phê bảo : « Xem tờ tâu trẫm rất mừng. Nhưng chưa đắp được thật cao thật dày thì chưa khỏi lo về

(1) Hợp long : Nối hai khúc đê bị vỡ đắp nối lại với nhau gọi là hợp long.

https://tieulun.hopto.org

sau. Vậy nên phải thêm 500 biền binh hợp với dân binh trước gộp sức đắp thêm, sao cho mười phần chắc chắn. Dân phu thì cho chiếu cấp tiền gạo cho ; biền binh đều thưởng mỗi người 1 quan tiền. Vật liệu thì theo giá trả tiền. Lại treo giải thưởng một nghìn lạng bạc, vụ nước mùa thu này, nếu giữ được đê vững thì đem bạc ấy chiếu số dân binh công tác mà chia đều nhau. Phàm những người bị án trước từ phó tổng trấn, Đê chính, đến phủ huyện đều cho khai phục, còn những người đốc công không dự vào án trước, văn từ phủ huyện, võ từ quản vệ quản cơ trở lên đều được bản thưởng. Nếu lại hỏng việc, thêm hại xóm làng, thì tội trước chưa xong, tội sau lại tới, bọn các ngươi tự nghĩ nên thế nào, không phải đợi trẫm nói nhiều. Cố gắng đi. Trẫm ngày đêm ngóng mong tin tốt, sao xiết thức khuya ăn muộn. Phan Huy Thực và Lê Đại Cương tâu rằng : « Vừa rồi, binh dân sang hộ, ngày làm việc không nhiều, công việc cũng không khó nhọc lắm, mà dân phu đã giải tán về nhà rồi, vậy xin thôi cấp tiền gạo ».

Vua dụ : « Binh dân đắp đê ta đã phê bảo thưởng cấp rồi. Triều đình bảo dân lấy lòng tin, sao vì ngày ít công nhỏ mà thôi ! Vậy phải cấp ngay ». Bọn Thúy lại tâu : « Mùa thu này sang hộ đê ngoài, công trình không mấy, mà cuối mùa đông bồi đắp đê trong tốn phí còn nhiều. Món bạc lạng treo giải thưởng, chưa nên vội cấp ngay bây giờ ».

Vua lại dụ : « Mùa thu năm nay đê điều nếu quả giữ vững, dân được yên ở, thì lợi biết là nhường nào. Những lạng bạc để thưởng sao lại còn tiếc. Huống chi nhà nước thưởng để khuyến khích, nếu nói không tin thì thể thống triều đình còn ra gì. Nếu nghĩ rằng công nhỏ thưởng nhiều, thì đến vụ đông này sửa đắp đê trong, công việc nặng nề, dân binh tất biết cảm khích ơn ấy

https://tieulun.hopto.org

sẽ tranh nhau đến cùng làm việc, thì vụ nước mùa thu sau sẽ được đê vững, sông yên. Vậy lập tức đem bạc ấy chia cấp để rõ lệnh tin ».

Lấy vệ úy vệ Tráng võ quân Thần sách là Nguyễn Văn Cẩn làm trấn thủ Thái-nguyên.

Triệu trấn thủ Quảng-yên là Nguyễn Văn Đoái về Kinh đợi chỉ. Lấy vệ úy vệ Phấn võ quân Thần sách là Nguyễn Duy Tân làm trấn thủ Quảng-yên. Cho Hồ Văn Triệu làm vệ úy vệ Tả bảo nhất. Tả quân Thái Công Triều làm vệ úy vệ Tả bảo nhị, theo lời xin của tổng trấn thành Gia-định Lê Văn Duyệt.

Lấy phó vệ úy vệ Hậu bảo nhị Hậu quân là Nguyễn Văn Cối làm vệ úy, cai đội Nguyễn Văn Lựu làm phó vệ úy vệ Trung bảo nhất Trung quân.

Sách án thu thẩm của Bắc thành, trích ra số tù tội nặng hiện giam 158 tên cho là tình dáng thực, khai rõ họ tên và tội trạng do bộ Hình tâu lên.

Vua dụ Nội các rằng: « Bọn ấy tự sa vào lưới pháp luật, sao lại chậm giết? Huống chi gần đây bọn tù tội ở Nam-định Sơn-nam, cùng nối nhau phá ngục, gương trước không xa, nếu để giam lâu quá, chẳng khỏi lại sinh sự. Trẫm đã xem đi xem lại hai ba lần, tội tình đều nặng cả, nghĩa phải làm tội, nghĩa phải giết đi, pháp luật không khoan dung được. Nhưng nghĩ số tù cũng nhiều, một lần giết cả, lòng trẫm thực chưa nỡ làm. Nếu lại tham hợp chúng luận, để tỏ rõ cái ý thận trọng mạng người. Vậy hạ lệnh cho đình thần hết lòng xem kỹ, việc nào nên quyết, việc nào nên hoãn, đều biên rõ ý kiến tiến trình đợi trẫm quyết định ». Đình thần liền trích ra 17 tên còn có một chút đáng thương, tâu xin cho giam hậu, còn thì xử quyết.

Vua theo lời bàn.

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

Những tú tài tuổi bốn chục trở lên khá khám giáo chức do các địa phương dâng sớ cử lần lượt đến bộ. Vua sai quan sung làm chủ khảo và phân khảo (chủ khảo dùng quan nhị tam phẩm, phân khảo dùng quan tứ ngũ lục phẩm) đến Quốc tử giám, hội đồng với giám thân đem văn thể tứ trường khảo hạch. Trước sau dự trúng hạng ưu hạng bình được 142 người, đều cho dùng bổ huấn đạo, còn người không trúng thì cho về học tập.

Kho thóc Quảng-thịnh số 7 và số 4 bị sét đánh liền mấy hôm.

Định lệ thuế người nước Thanh ở các địa phương. Trước đây trấn Bình-thuận xin biên những người nước Thanh ở trong hạt mà đánh thuế, vua cho bộ Hộ bàn định, lấy có vật lực hay không mà chia hạng. Có vật lực thì thu thuế mỗi năm 6 quan 5 tiền, như ngạch thuế người Thanh mới phụ ở Gia-định, không vật lực thì thu thuế một nửa, đều miễn tạp phái. Tuổi 18 thì nộp thuế, đến 61 thì miễn. Những người vô lực thì ba năm bang trưởng xét báo một lần, đã có sản nghiệp thì đem vào hạng mà thu cả thuế. Trấn Bình-hòa trở về Bắc cũng theo lệ ấy mà làm. Đến bấy giờ thành thần Gia-định tâu rằng: « Người Thanh ở thành hạt trước đã được chỉ chuẩn có tư cơ thì toàn thu, bần cố thì miễn, nay so với lời bàn của bộ thì không đúng ».

Vua dụ Nội các rằng: « Người nước Thanh vui ở nước ta, đã đăng vào sổ định, tức là dân ta, có lẽ nào lại cho là bần cùng mãi mà không bao giờ chịu thuế. Nghị trước của thành thần, chưa được thực đúng. Sau bộ Hộ phân biệt hạng có vật lực và hạng không vật lực để định lệ thu cả suất hay thu nửa suất thì lại không đem nghị của thành mà sửa định, mà chỉ nói tự Bình-thuận trở ra Bắc như thế lại không phải là tỏ nghĩa đại đồng

https://tieulun.hopto.org

mà nêu phép hoạch nhất ». Bèn sai đình thần bàn lại, chuẩn định phàm các nơi có người Thanh đến ngụ, trừ người có vật lực nộp cả suất thuế, còn người đã có sổ mà không vật lực thì nộp nửa suất, đều lấy ba năm làm hạn, chiếu lệ thu cả suất, không phải xét báo gì nữa, cho đỡ phiền. Gián hoặc có người mới phu mà bần cố thì miễn trưng ba năm, hết hạn ấy mà vẫn vô lực thì cho nộp nửa suất thuế, sau ba năm nữa phải nộp cả suất như lệ ».

Bộ Hộ làm sớ cử viên ngoại lang ở bộ ty là Nguyễn Bá Thân thăng thự lang trung. Vua bảo : « Nguyễn Bá Thân là ty viên bộ Hộ, thóc kho xuất nhập thì phải biết rõ, thế mà ngày nọ trẫm đến kho Kinh, hỏi thóc chứa ở kho tam mới là thóc ở đâu đem đến, không trả lời được. Thế thì làm việc gì? » Bèn không cho.

Sửa chùa Dũng-tuyền ở núi Khai sơn Bình-định, phát bạc kho 300 lạng để chi cấp. (Chùa ở thôn Phương-phi huyện Tuy-cát, chỗ ấy rất danh thắng, có biển ngạch cầu đối của tiên triều. Sau đổi làm chùa Linh-phong). Thả biền binh hai đội Ngân thương tam và Ngân thương tứ về Gia-định thăm nhà, đến kỳ vận tải sang năm lại trở về hàng ngũ ở Kinh. Sai thự phó vệ úy vệ Võng thành là Trương Viết Sảy cùng viên biền vệ Giám thành đến phủ Hoài-đức cùng 6 trấn ngoài ở Bắc-thành xem do hình thế núi sông, vẽ đồ bản dâng lên.

Nghệ-an có sách Kim-lăng, dân tản ở rừng núi, lấy săn bắn làm sinh nhai, tự trước chưa thuộc vào đâu, đến nay đến trấn tình nguyện đăng sổ nộp thuế. Trấn thần tâu xin cứ hiện sổ đinh tráng 16 người cho lập sổ bộ làm sách Kim-lăng tổng Kim-lăng lệ vào huyện Thanh-chương, thu thuế mỗi năm mỗi người một cân sáp.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Xin nộp thuế sáp thì thấy nhẹ quá. Nhưng nghĩ dân ấy mới phụ nên tạm cho như thế. Đến năm Minh-mệnh thứ 14 sẽ do trấn thần lượng đánh thuế thêm và tâu lên đợi chỉ ».

Giặc biển Chà-và nổi trộm ở ngoài biển Phú-my trấn Bình-thuận cướp bóc thuyền buôn rồi đi. Việc ấy tâu lên. Vua dụ bộ Binh rằng: « Bình-thuận lâu nay vẫn yên tĩnh. Gần nay nghe nói có thuyền buôn người Thanh đi lại đến đậu, đã phái binh thuyền đi tuần bắt. Thế mà bỗ biền(1) quản cơ thì sai cơ Thuận nghĩa nhất là Dương Văn Đạc mượn cớ đóng quân một chỗ, trấn thần cũng không khéo điều độ để đến nỗi giặc lại thừa cơ đến cướp bóc. Việc bắt giặc như thế thực là bất lực. Trước hãy giáng chức Dương Văn Đạc ba cấp, trấn thần là Nguyễn Văn Tài đều giáng hai cấp, bắt phải tìm cách tìm bắt.

LUVSACH.COM.VN

Thành Gia-định cũng dâng sớ báo rằng các hạt Biên-hòa, Vĩnh-thanh, Hà-tiên đều có thuyền giặc đi lại cướp bóc của cải và thuyền của nhân dân.

Vua lập tức truyền chỉ cho tổng trấn Lê Văn Duyệt, gấp phái binh thuyền và nghiêm đốc các trấn chia đường đón bắt. Đội trưởng các đội Phú cường sở Phú-quốc là Nguyễn Văn Liệt, thứ đội trưởng là Nguyễn Văn Nghị đánh nhau với giặc ở đảo Long-cảnh [Cồ-ròng] chém được vài thủ cấp, bắt được hơn mười tên, lấy được thuyền súng ống khí giới. Thành thần đem việc tâu lên.

Cho Liệt làm chánh đội trưởng suất đội, Nghị làm đội trưởng, thưởng thêm cho 30 lạng bạc.

Bộ Binh đem những võ biền được cử vào yết kiến ở điện Võ-hiển. Nhiều người sợ hãi thất thố. Vua nhân

(1) Bỗ biền: Quan võ phụ trách bắt giặc.

https://tieulun.hopto.org

bảo thị thần rằng: « Cái phép xem người, không phải một cách mà thôi. Nhà nước dùng người tất phải cho dần xem. Là bởi nghĩ tôi con làm việc đã lâu mà trẫm chưa trông thấy mặt, cho nên muốn nhân thế khiến cho đều đạt được tình ý của mình. Song có người ứng đối giỏi mà đến lúc làm việc lại lười kém, có người quá kinh sợ, mà đến lúc làm việc lại giỏi giang. Há có thể lấy một lần ra mắt mà quyết đoán được người hơn kém đâu? Vả lại tai mắt của vua tất phải có người mà ký thác. Trẫm đã lấy các khanh làm tai mắt, thì phải nên nghĩ làm thế nào cho biết rõ được người giỏi để thờ vua, không phụ lòng trẫm ủy thác mà cầu nên việc, như thế là được ».

Lập đàn chay ở chùa Thiên-mụ. Vua thương nhớ các tướng sĩ trận vong từ trước và tất cả những ma vô tự, sai lập đàn chay phổ độ dưới nước trên cạn ở chùa Thiên-mụ. Vua đến xem, bảo các quan đi theo rằng: « Đặt đàn chay chưa biết những u hồn ở âm phủ có được thấm ơn không, chỉ là để tỏ ý trẫm thương nhớ bề tôi mà thôi ». Việc đàn đã xong, nhà sư các hạt, vâng gọi đến Kinh, hạ lệnh cho bộ Lễ sát hạch, lấy năm chục người khá thông và hơi thông cho tiệc chay bạc lạng cũng giới đao và độ điệp rồi cho về.

Thành thần Gia-định dâng sớ xin cấp mộ phu cho bảo hộ Nguyễn Văn Thuỵ.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Nguyễn Văn Thuỵ được nhờ ơn nước giao cho che chở một phương, thế mà không biết giữ mình trong sạch, lại tha hồ vơ vét làm mất lòng nước phiên phụ, thực là phụ lòng trông cậy của triều đình rất nhiều. Còn có công gì đáng xét. Điều xin ấy, không cho ».

Vệ úy vệ Tiền thủy Thủy quân là Lê Văn Luận coi việc vận chở của kho Bắc-thành, bị bão trôi mất một

https://tieulun.hopto.org

chiếc thuyền bọc đồng lớn hiệu An-hải bị cách chức, phải theo thủy quân để ra sức làm việc.

Tả tham tri Lễ bộ là Nguyễn Đăng Tuân tự tuyển trường Nghệ-an về phục mệnh. Vua hỏi công việc mua đá ong xây thành, Tuân tâu rằng giá nhà nước trả có hạn, mà nhân dân lấy đá khó khăn tốn công rất nhiều. Vua dụ ngay trấn thần xét rõ tình hình thực tại tâu lên để biết rõ ẩn tình của dân. Trấn thần tâu rằng: « Công đào đá ong, lúc mới thì khó, về sau thì dễ. Duy đài tải hơi vất vả thì dã có thuyền công vận tải, không đến nỗi khổ dân ».

Vua quở rằng: « Đá sinh có chỗ ít, có chỗ nhiều, dân vận tải có chỗ xa có chỗ gần nay bọn ngươi không xét kỹ cân nhắc nhất khái chia mua đến nỗi gặp chỗ khó làm thì chẳng khỏi người ta phàn nàn khó nhọc, thế bảo không hại dân là gì? Nhưng nghĩ việc xây thành trì là để vững việc phòng thủ, công việc gấp xong không nên bỏ dở, vậy tăng giá trả cho ».

Bộ Binh tâu xin chọn bổ các suất đội còn khuyết. Vua nhân bảo rằng: « Binh chế của triều đình, lớn nhỏ ràng buộc nhau, phép ấy rất tốt. Nhưng gần đây cai đội các quân có khuyết thì đều lấy người trong đội mà cất bổ cho nhau như thế thì binh chỉ là binh mình thôi, cái tệ ấy không thể để lớn dần lên được. Nay tuy là Nam Bắc đại đồng hình như không cần phải lo xa quá, nhưng trẫm thấy chế độ nhà Thanh phàm những chức thiên hộ, du kích, thủ bị có khuyết thì người Mãn người Hán dùng xen nhau; cái ý không từ việc nhỏ, ngăn ngừa từ đầu cũng đáng theo đấy. Các ngươi nên nghĩ kỹ, không nên giữ mãi thói quen ».

Thành thần Gia-định tâu rằng: 41 xã thôn phường mới lập ở bảo Châu-đốc, dân đinh chỉ có hơn 800 người, địa lợi chưa có thể khai khẩn, xin rộng cho niên hạn đăng sổ chịu thuế.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Châu-đốc là đất trọng yếu ở biên thùy, trước đã sai Nguyễn Văn Thuy chiêu dân khẩn ruộng lập thành thôn ấp, lại chi ra tiền gạo cho vay để làm tư bản, nhiều lần rộng nới niên hạn, không đủ sức nộp trả thì lại gia ơn miễn cho không đòi. Thật là muốn đất không bỏ hoang, dân có nghề nghiệp để lấy người giữ bờ cõi, đó cũng là một điều quan trọng về việc biên phòng. Đến như ngạch thuế đinh điền thì không thêm tính đến. Nhưng Nguyễn Văn Thuy không nghĩ đến việc biên phòng, chỉ chăm mưu việc riêng mình, nhân dân ở hay đi, ruộng đất khai khẩn hay bỏ hoang đều không quan tâm đến, đến nỗi lâu đến chín năm mà nhân dân còn thưa thớt, ruộng đất còn bỏ hoang, làm việc không công như thế là quá lắm. Nay thành thần đã đem binh thực tế tâu xin, thì gia ơn rộng miễn dong dịch cho ba năm, lại phải sức cho bọn bảo hộ Nguyễn Văn Tuyên, Bùi Đức Minh tìm cách chiêu dân đến mà vỗ về, khiến cho người ở ngày càng đông đúc, ruộng đất ngày càng mở mang, sinh hoạt đều được dư dụ, để đáp ý tốt của trẫm gây dựng cho nơi biên giới ».

Cho viên bị cách là Lương Văn hàm thất phẩm và cho về quê hưu trí, cho thêm 20 lạng bạc. Văn là bề tôi cũ ở tiềm để can lỗi bị cách, nay vua gọi đến, Văn sợ hãi không nói được gì. Vua bảo bộ Lại rằng: « Văn là đầy tớ lâu đời của nhà ta, tự khi nó phải tội, ta rất thương. Nay muốn lại dùng, không ngờ tối tăm đến thế, nếu cho làm quan, chẳng khỏi lại mắc tội. Chi bằng gia ơn cho về hưu dưỡng để tỏ ý thương xót mà bảo toàn cho ».

Tôn thất Bằng đưa những tôn sinh tọa giám hạch trúng ưu hạng là Tôn thất Chinh 12 người vào yết kiến ở Đông-các.

Vua dụ Nội các rằng: « Bọn tôn sinh này đều tuổi trẻ, còn nên dạy nuôi mài giũa cho thành đồ hữu dụng.

https://tieulun.hopto.org

Vậy nên ở lại nhà Giám mà học tập, gia ơn thưởng cho mỗi người 2 cuốn sa nhỏ, một hộp bút mực, đợi đến mùa xuân năm Minh-mệnh thứ 19, hạch lại tâu lên, sẽ bổ dùng ».

Ban y phục cho tự thừa và lễ sinh Quốc tử giám : (Tự thừa một bộ, lễ sinh 20 bộ) định năm năm cấp một lần. Chép làm lệ.

Tha nợ thóc giống cho các trấn Bắc-thành.

Vua bảo bộ Hộ rằng : « Bắc-thành năm trước bị vỡ đê, gạo đắt, lúa mạ bị ngập, đã phát thóc kho cho dân vay, lại lượng cấp thóc giống để cho cấy bù. Gần đây vẫn chưa trả được. Năm nay gặp chính tho tứ tuần của trẫm, ân điển ban khắp, những thóc nợ đã tha cho cả. Tuy thóc giống cũng thóc vay không như nhau, nhưng cũng ban ơn một loạt, để cứu giúp dân. Vậy cho miễn cả ».

Cấp mộ phu cho Quảng-oai công, Thái-bình công, cùng các trưởng công chúa (Quảng-oai công 20 người, Thái-bình công và Phúc-lộc thái trưởng công chúa, trưởng công chúa thụy Trang khiết, trưởng công chúa thụy Trinh ý, trưởng công chúa thụy Nhu khiết, đều 10 người).

Cho lấy lính nguyên thuộc phủ đệ trích bổ đủ số ; số thừa ai quê ở Thừa-thiên thì sung bổ khuyết cho các đội của vệ Hộ lăng tiền, ai quê ở Quảng-nam trở về Nam, Quảng-trị trở về Bắc thì rút về dân, đăng sổ chịu thuế. Bọn phó trưởng sử, cai đội, chánh đội trưởng, đội trưởng thuộc phủ đến do bộ đợi bổ.

Bộ Binh tâu rằng : « Binh chế của triều đình, 10 đội làm một vệ, mà vệ Hộ lăng tiền chỉ có 9 đội, xin hạ lệnh cho sở quản mộ dân ngoại tịch 50 người sung bổ làm đội thứ 10, cho đủ lệ.

Vua cho là phải.

https://tieulun.hopto.org

Giặc trốn ở Bắc-ninh nguy xưng Tiền quân là Đào Đình Ngân trộm nổi ở hạt huyện Gia-bình. Phủ đồng tri Thuận-an là Bùi Đình Dự đem dân binh đến bắt, đánh nhau với giặc bị chết. Quan Bắc-thành tâu lên.

Vua dụ: « Bùi Đình Dự là một văn viên mới nghe có giặc lập tức vượt mình đến bắt, bị giặc giết chết, thực cũng đáng thương. Vậy truy tặng cho hàm tri phủ, thưởng thêm 100 quan tiền. Quản phủ Nguyễn Đình Bình không đem quân theo bắt giặc thì giáng hai cấp ». Giặc lại cướp huyện Đông-ngàn, đốt phá hơn hai trăm nhà dân, giết hại ba chục người. Việc đến tai vua. Vua dụ bộ Hình: « Quan địa phương sở tại, ngày thường xem xét các nơi, không biết làm những việc gì mà để đến nỗi bọn cướp giữa ban ngày tụ đảng đến 700 người cướp giết phương dân, không sợ hãi gì. Các viên trấn phủ huyện đều phải giáng phạt. Nghiêm hạn cho tìm bắt. Dân sở tại bị đốt phá thì cho mỗi nhà 2 quan tiền 1 hộc thóc. Người bị chết cho 3 quan tiền, bị thương cho 2 quan tiền ».

Rồi Đào Đình Ngân bị bỏ biển là quản cơ Nguyễn Duy Trữ bắt được, đem giết.

Định cách thưởng bắt giặc.

Vua bảo bộ Hình rằng: « Thưởng phạt là cái khí cụ để khuyến khích người đời, nên cân nhắc cho thích đáng. Gần đây các giặc ở Bắc-thành trộm nổi, mà dân binh ít người ra sức bắt nộp, có lẽ là vì cách thưởng chưa đủ khuyến khích chăng? Phàm hổ hại người không mấy, mà bắt được một con hổ còn thưởng đến 30 quan. Giặc cướp làm hại tệ hơn hổ, mà người bắt được giặc chưa có lệnh ưu thưởng, vì thế ít người bắt nộp, không lạ gì đâu. Vả lại của cải triều đình cốt để nuôi dân. Nếu để sau khi xảy ra giặc cướp chi phí mất nhiều, sao bằng trước

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

giải thưởng trước, khiến cho người ta ai cũng hết sức dò xét bắt giặc, để thu cái công hiệu bắt giặc yên dân ».

Bèn chuẩn định phàm xã dân, bắt được giặc tối yếu phạm [đầu sỏ] đem nộp thì thưởng 100 lạng bạc, tố cáo được thực hay là chém được thì thưởng 50 lạng bạc; bắt được chính yếu phạm thì thưởng 50 lạng bạc, tố cáo được thực hay chém được thì thưởng 30 lạng bạc; bắt được thứ yếu phạm cùng đẳng kẻ cướp thì mỗi phạm thưởng 30 lạng bạc, tố cáo được thực hay chém được thì thưởng 20 lạng bạc, bắt được tòng phạm giặc thì thưởng 10 lạng bạc.

Nếu bắt được phạm đào mả hay bắt cóc người, bắt được thủ phạm thì thưởng 10 lạng bạc, bắt được tòng phạm thì thưởng 5 lạng bạc.

Vua lại bảo đình thần rằng: « Dẹp kẻ ác để yên dân, là việc trước nhất của chính trị. Nay từ Ninh-bình trở về Nam đã được yên ổn, duy các hạt Bắc-thành còn có bọn không chịu yên phận, thừa lúc sơ hở đi cướp bóc, đến lúc quan quân đuổi dẹp thì không thấy hình ảnh tung tích gì cả. Trẫm nghĩ các trấn tiếp thành đều không có đầm sâu rừng rậm, bọn cướp ẩn hiện, chẳng qua lấy nhà dân làm sào huyệt. Nếu chỗ nào cũng tìm bắt thì giặc trốn đi đâu được. Phàm giặc đã làm hại dân, dân ta há lại vui dung ẩn, để mưu lo sao? Duy từ trước đến nay người bắt giặc nộp cho quan, thì bị rầy rà khó dễ, phần nhiều bị bọn lại dịch làm khổ, đến lúc được thưởng thì qua tay lại bị mất, vì thế mà người ta ngại việc thám báo, không chịu hết lòng. Gai ác chưa hết, thực là bởi đó. Nay nên thông dụ cho các địa phương ở thành hạt: phàm dân xã bắt chém được những giặc cướp trốn, hay

https://tieulun.hopto.org

là tố cáo cho bắt được thực, thì quan sở tại phải chiếu theo cách thưởng mới định mà thưởng cấp ngay, không đợi án xử xong. Ai dám làm khó dễ hay bớt xén đều phải tội. Đến như những tòng phạm trốn, nếu có kẻ bắt nộp được người đồng đảng thì đều miễn tội, nếu bắt được chánh thứ yếu phạm thì chiếu cấp cho một nửa tiền thưởng theo lệ.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN THỨ LXIX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Canh dần năm Minh-mệnh thứ 11 [1830], mùa thu, tháng 8, ngày đinh hợi, tế thu ở Văn miếu. Vua thân đến làm lễ. Lễ xong, dụ bộ Lễ rằng : « Ta xem lại văn hóa của người, nhờ đến bậc hiền triết đời xưa nên lên ngôi đến năm thứ ba thì đã đến Văn miếu làm lễ thánh sư, nghĩ lại đạo đức sáng rỡ, tỏ rõ lòng thành tôn sùng. Đến nay đã gần mười năm, vừa gặp chính thọ tứ tuần của trẫm, đã giáng chỉ định đến mùa thu năm nay, thân đến làm lễ. Nay lễ đã chu toàn, cúi nghĩ ngửa trông cốt để tỏ lòng hâm mộ mà đón phúc lành. Lòng ta thực là vui thỏa. Vậy nên rộng suy ân điển, gia ơn sĩ phu, thưởng cho tế tửu, tư nghiệp, học chính ở Quốc tử giám đều một tháng tiền bổng. Các tôn sinh, cống sinh, ấm sinh tọa giám cũng thưởng mỗi người một tháng tiền lương ». Vua lại nói : « Cung tường Văn miếu cũng đồ thờ chưa được thực đẹp, lòng trẫm có chỗ chưa yên. Nghĩ lại thánh nhân làm thầy muôn đời, tự xưa các đế vương sáng suốt không ai là không biết tôn trọng. Nay nhà nước nhân rỗi, há chẳng nên sửa sang một phen, để tỏ ý tôn thầy trọng đạo sao ! Bọn ngươi nên bàn kỹ về nghi chương tâu lên, đợi trẫm xét định ».

https://tieulun.hopto.org

Đến lúc xa giá trở về, qua chùa Thiên-mụ, bảo bầy tôi rằng: « Toàn cục chỗ này thực là núi sông tốt. Trẫm từng muốn dời Văn miếu về đây. Nhưng lại nghĩ chùa này là do Thái tổ Gia dụ hoàng đế dựng lên, các thánh nhân theo thờ, đến Thế tổ cao hoàng đế ta dựng lại cơ đồ, dựng lại nền cũ. Nay nếu dời đổi lòng thực không yên. Cho nên không thể không cứ theo cũ, chỉ ở đằng trước Văn miếu đắp bờ bán nguyệt cho ngọn nước khỏi xói lở, để văn mạch được thịnh »

Cho các vệ đội Tả bảo Minh nghĩa Tả sai ở thành Gia-định và Hùng dũng ở Bắc-thành, khi lên phiên xuống phiên đều theo địa hạt mà chiếu cấp lương ăn đường. Từ trước binh lính thay phiên, lệ không được lương ăn đường. Vua nghĩ: những vệ đội này quê quán xa xôi, đi lại thay đổi phải mang lương theo cũng khó, cho nên đặc cách cho lương.

Ngày canh dần, tế thu ở miếu Lịch đại đế vương. Vua thân đến làm lễ. Quan Bắc-thành tâu rằng: « Hải-dương đông nam liền biển, đường sông chằng chịt dùng thuyền đi lại không thể ít được. Trước đã định ngạch thuyền là 15 cái, mà cơ binh tỉnh ấy, ngày thường lại không tập bơi chèo. Xin trích hai đội của cơ Tứ dực Thủy quân thuộc thành cho theo trấn quản mà quản giữ. Vẫn theo lệ năm quân mà đổi thú, sáu tháng một lần, như thế đến lúc có việc điều khiển mới có thể đắc lực được ».

Vua cho. Rồi đổi định mỗi năm một lần đổi.

Dựng công sảnh Hàn lâm viện (ở bên hữu Quốc sử quán). Trấn thủ Bình-thuận là Nguyễn Văn Tài chết. Lấy vệ úy vệ Tả nhị Vũ lâm là Hoàng Văn Điểm lãnh trấn thủ Bình-thuận.

Bắc-thành lấy học trò trong hạt thành là bọn Hoàng Bình Dy và Ngô Thập sung vào ngạch cống cử, bộ Lễ

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tâu rằng Bình Dy là dòng dõi Hoàng Ngũ Phúc, Thập là em Ngô Hiệu, Ngũ Phúc có tội với bản triều, Hiệu thì có tên ở sổ ngụy. Dy Thập không nên cho đứng hàng ngang với kẻ sĩ áo xanh. Vua bảo rằng: « Nhà nước đã có thể thống hà tất bo bo giữ hình tích làm gì. Vả bội nghịch vô đạo như Tây-sơn còn không nỡ giết hết cả họ, nữa là Hoàng Ngũ Phúc và Ngô Hiệu, tội chỉ ở bản thân nó, chứ con cháu thân thuộc có can gì. Không nên quá câu nệ. Hoàng Bình Dy và Ngô Thập có thể đều cho Giám thần xét hạch, nếu dự trúng cách thi cũng cho học ở Quốc tử giám.

Bộ Hộ lường lại số thóc kho Quảng tịch số 1 thiếu mất hơn 7.800 hộc. Việc tâu lên. Vua dụ Nội các rằng: « Kho chứa thóc là việc quan trọng, nhiều lần vỡ ăn hàng vạn hàng nghìn mà nay đong lại thiếu nhiều như thế, thực là trước mắt không có pháp luật. Xét ra sự thông đồng chia tay nhau, không thể đổ cho người giám thủ cũ mà thôi, những chủ thủ biền binh cũ mới đều giao cho bộ Hình bắt xiềng để tra xét ; đường quan bộ Hộ, không biết ngăn ngừa trước, cũng đều nghị tâu lên ; các chức chánh phó giám đốc cùng chủ sự, tư vụ ở kho thì giao cho đình thần cử ngay người thay. Lại dịch biền binh thì do hai bộ Lại Binh chiếu lệ chọn bổ ». Đình thần bàn tâu cho rằng : « Kho thóc ở Kinh là chỗ gồm chứa vật quốc dụng quân nhu, quan hệ rất lớn. Chọn bổ người làm việc, tất phải dùng giản binh, tất phải lấy toàn đội, mới là thận trọng. Nhưng khiến họ làm việc thường xuyên mà lâu không thay đổi, thì tập quen lối xấu, dễ sinh tệ hại. Sợ chẳng khỏi lại như bọn biền binh cũ mới vừa bị vỡ chuyện đó. Xin nên lấy một năm làm hạn. Năm nay trước cử dinh Vũ lâm thì phái ra một đội (biền binh hơn 100 người), các vệ trực ban quân Thần sách thì hai đội. Năm sau bốn dinh cấm binh phái ra hai đội, các bảo của các quân thì

https://tieulun.hopto.org

hai đội, hằng năm cứ ngày mồng 1 tháng 7 thì thay ban. Hết lượt lại quay lại. Như thế thì những biền binh coi giữ đều là đội khác vệ khác xét giữ lẫn nhau, ngõ hầu không có cái tệ thông đồng lấn bớt ».

Vua theo như lời bàn mà làm. Lại thấy chủ thủ đều đã bị tội, bất bộ Hộ điền bổ sợ không đủ người, hạ lệnh cho bộ Lại trích lấy 15 người bát cửu phẩm vị nhập lưu ở bộ Hộ, còn 18 người thì do năm bộ cùng các nha Thái-thường và Quang-lộc chọn bổ. Sau này có khuyết thì vẫn chiếu lệ do bộ Hộ sung điền.

Cho thự phó vệ úy chư quân là Vũ Đăng Trinh làm phó vệ úy giám đốc thự Kinh thương, cai đội Giáp Văn Tân làm phó giám đốc. Trước là đình thần sở cử bọn Trinh, đưa đến bộ dẫn vào ra mắt. Vua xét bọn ấy tiến tàu phần nhiều tuổi già, nhưng ngại đã được đình thần đề cử, chưa nên lấy lời nói nét mặt mà bỏ người, sắc cho ai là chủ cử thì phải làm tờ tâu. Bọn Trần Văn Năng và Nguyễn Văn Xuân hội hàm (1) bảo cử. Vua bèn cho. Nhân dụ đình thần rằng: « Cử người thờ vua, là chức phận của bầy tôi. Tất cả cho là việc khó, và phải cẩn thận, sao cho được người giỏi. Tự nay phàm có chỉ giao cho đình thần đề cử. Người được cử ai biết mà đề xướng trước và được mọi người đồng ý, thì trong tờ tâu ở dưới tên người được cử phải chua rõ họ tên chức hàm người chủ cử biết rõ người ấy khả kham chức ấy, ghi rõ lời xét. Nếu người ấy sau này không làm nổi việc thì chỉ hỏi người chủ cử. Các khanh nên giữ lòng công mà chọn kỹ, không được cử bừa người bậy. Cũng không nên cho rằng tự mình xét chưa tinh mà không nghĩ đến việc biểu dương người tốt ».

---

(1) Hội hàm: Hai ba người cùng đứng tên một tờ tâu và đề quan hàm của mình, là hội hàm.

https://tieulun.hopto.org

Lấy thự hữu thị lang Binh bộ lãnh Binh tào Bắc-thành là Trần Thiên Tải làm thự hiệp trấn Thái-nguyên.

Chuẩn định tự nay phàm sổ tâu chi tiêu do các nha Nội tạo, Thượng trà, Thượng thiện, Thái y, Kim thương, Tài hoa, Lý thiện thuộc phủ Nội vụ phụng giữ, thì chỉ những vật kiện đệ tiến vào nội cung cùng những món ân thưởng bất kỳ là vẫn do phủ Nội vụ cứu xét, vâng lời chỉ phê. Còn ngoài ra những việc đã phụng chỉ thưởng cấp cùng những việc thuộc về các nha lãnh nộp mà chiếu thường chi thu thì đều do bộ Hộ xét thực chỉ phê mà tuân hành.

Sai bọn quyền lãnh vệ úy Tả thủy là Đoàn Dũ, tu soạn Nội các là Đào Trí Phủ đi thuyền lớn Uy phượng đến đất Lữ-tống làm việc công. Vừa gặp quá mùa gió ngược không liệp đi thuyền về phía đông, vua đổi phái đi về phía nam đến Giang-lưu-ba [Gia-các-đa]. Bọn quản vệ cách là Đặng Văn Khải, Nguyễn Đình Tân theo thuyền ra sức.

Giặc biển Chà-và lại trộm nổi ở Hòn Rái thuộc Hà-tiên, đem đồ đảng lên bờ đóng trại đặt súng. Phó quản cơ cơ Vĩnh-bảo hậu là Nguyễn Văn Nghi đem thuyền đi tuần xét, gặp giặc, hai bên bắn nhau. Chánh đội trưởng cơ Hà-tiên là Mạc Hầu Hy sấn lại cùng đánh, thuyền mắc cạn mà Nghi không đến cứu. Có quyền sai đội trưởng là Lê Đồng xin lên bờ đánh giặc. Nghi viện cớ quân giặc nhiều, quân mình ít, không địch nổi, rút ngay quân lui về. Hy bị thương nhiều, phải bỏ thuyền chạy.

Tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt đem việc tâu lên, vua dụ rằng : « Trước đây giặc biển trộm nổi, đã xuống nghiêm chỉ, phải ngay binh thuyền tìm bắt. Nay bọn giặc như thế mà quan địa phương chẳng biết gì, thì đủ biết gần đây những chiếu chỉ đều xem như không. Bỏ biển Nguyễn Văn Nghi, mình cầm binh thuyền, ngồi trông thấy biển

https://tieulun.hopto.org

binh bị khốn, mà không đến cứu, đến nỗi hỏng việc, thực là hèn nhát, cho đem chém đầu ở trước quân cho quân sĩ biết. Mạc Hữu Hy thế có không có viện thì tạm tha xử. Binh lính chết trận ba người thưởng mỗi người 10 quan tiền. Đến như Lê Đồng là một quan võ nhỏ thấy thế nguy bách mà lòng biết cảm tức, tự xin lên bờ giết giặc, dẫu bị tướng hèn ngăn trở, không được thành công, nhưng mà hăng hái như thế, cần phải biểu dương để khuyến khích người sau. Vậy cho Lê Đồng thực thụ đội trưởng và thưởng cho một cái áo nhung bông. Ngày dụ này đến nơi, nếu việc bắt giặc chưa xong thì phải xét xem trong các trấn thủ Vĩnh-thanh, Hà-tiên, hoặc quan võ ở thành ai là người giỏi giang đắc lực thì chọn lấy một viên đem vài trăm biền binh đủ súng ống quân nhu, chia nhau đi thuyền đến ngay chỗ giặc đóng hết sức đánh bắt, sao cho một trận thành công. Lại theo giặc ở không cứ dân hay binh ai bắt được một tên giặc thì thưởng sáu lạng bạc, chém được một đầu giặc thì thưởng 3 lạng bạc, bắt sống một tên đầu mục thì thưởng 10 lạng bạc, chém được một đầu thì thưởng 5 lạng bạc, bắt hay chém được tù trưởng thì thưởng gấp đôi so với đầu mục ». Giặc lại đón cướp thuyền buôn ở phần biển Sôi-rạp (chỗ Phiên-an Định-tường giáp giới nhau). Bổ biền là quản cơ cơ Phiên binh tiền là Trương Công Lợi, thủ ngự là Nguyễn Văn Quế bị giáng bốn cấp, định hạn cho tìm bắt giặc. Phó quản cơ cơ Vĩnh bảo tiền là Trương Văn Bảo đánh nhau với giặc ở Cu-châu (thuộc thủ An-thái trấn Vĩnh-thanh), bị giặc đánh thua, sai chiếu quân luật đem chém.

Dụ Lê Văn Duyệt rằng: « Ngươi mình mang trọng trách. Bọn giặc tí teo ấy thừa sơ hở, quấy rối mặt biển, thế mà phải đi đều những võ biền hèn mạt, không thu công sớm, lại đến lỡ việc, còn ra sự thể gì nữa! Phải

https://tieulun.hopto.org

gia tâm điều độ, khẩn sức biên binh tiến đánh cho yên mặt biển ».

Gia-định dâng sớ báo việc bắt giặc Chà-và, trạm chạy có sáu ngày đến Kinh. Vua khen rằng: « Từ rẫm núi Gia-định đến Kinh đường đi 2.000 dặm, lại nhiều rừng cao, trèo đèo lội suối vất vả lắm, thế mà phu trạm một ngày đêm chạy đi được 318 dặm thực là nhanh chóng. Vậy hạ lệnh các trạm dọc đường từ trạm Kinh trở về Nam, xét xem những phu trạm nào đệ nhanh đó thì thưởng cho mỗi người 3 quan tiền.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Chức tư vụ ở cục tạo tác trong chiếu văn có chữ « chuyên biện » thì nên cùng với lang trung và chủ sự đều ở vào hàng giám lâm ».

Vua bảo Nội các rằng: Đặt quan chia chức trên dưới đều có thống thuộc. Trước đây bộ nghị có chữ chuyên biện cục vụ là chỉ chung tư lang trung đến thư lại mà nói, nay lại nhất khái nhận làm giám lâm thì có phải không? Thành thần tâu như thế là cẩu nệ quá, mà bộ Lại viết chiếu đều viết là « tòng tào chuyên biện » thì cũng chưa được rõ ràng. Vậy chuẩn định từ nay, phàm cấp sắc cho ty viên các cục thì phải phân biệt giám lâm, chủ thủ, vẫn phải viết rõ mấy chữ viên giám lâm theo tào trưởng kiêm quản viên, chủ thủ lại theo giám lâm quản nhiếp cho rõ ràng, để có thống thuộc ».

Trấn-ninh dâng một con voi đực và 30 con ngựa.

Giá gạo ở kinh sư giá đắt.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Gần đây nhân gạo Bắc-thành giá đắt, giá các hạt cũng theo mà nhảy lên, chính phải điều chữa cho dân được đủ ăn. Vậy lập tức tư cho các địa phương từ Bình-hòa trở về Bắc, phàm những vật hạng cần mua nhân dân bằng lòng bán cho nhà nước thì cho phát thóc kho, cứ giá thị trường giảm một hai phần mà trả cho dân ».

https://tieulun.hopto.org

Lại dụ rằng các sắc biền binh ở Kinh đào lấy đá núi đem nộp tại hai bờ sông Ngự-hà, mỗi một đống đá cấp cho 13 bộc thóc. Nhân dân thì cho chở đá đến nộp tại bờ sông Hương ngoài quách phía Nam, cứ một đống đá cho thêm một bộc thóc.

Binh các vệ Thần cơ Long võ giữ kho Nội tạng và kho Kinh, có người mượn người phục dịch thay. Việc phát, vua sai bắt trị tội. Nhân dụ bộ Binh rằng: « Binh là để giữ nước cho nên tên đã ở sổ quân thì thân phải ở hàng ngũ, thời bình thì luyện tập, có việc thì sai phái điều động, như thế mới mong có thể đắc lực được. Bởi vậy việc quân nhân phục dịch thay luật đã nói rõ là để cho người ta dễ tránh mà khó phạm vậy. Vừa rồi binh Thần cơ Long võ là cấm binh mà còn khinh nhờn pháp luật thì binh khác chẳng bởi cũng biếng. Cái tệ ấy không trừ thì sợ có thể làm hỏng việc không phải nhỏ. Từ nay các sắc binh lính trong ngoài, nếu còn quen thói cũ mượn người phục dịch thay, một khi phát ra, tất đem người mượn người thay đều chiếu luật nghiêm trị. Quản suất cho đến chưởng lãnh cũng giao bộ nghiêm nghị. Như thân binh cấm binh có phạm thì tự kẻ phạm đến chưởng lãnh đều trị tội hơn một bực. Vậy đều phải kính cẩn tuân theo không được bỏ qua ».

Xây đắp cống nước ở mặt sau phường Khánh mỹ trong Kinh thành. Quan Bắc-thành tâu rằng: « Hàng năm sổ đinh điền lệ định cứ tháng 5 phải đệ đến Kinh. Nhưng 11 trấn Bắc-thành cùng phủ Hoài-đức số sổ sách rất nhiều, từ trước vẫn chuyển về Hộ tào phần nhiều không kịp hạn. Xin từ nay do các quan trấn và phủ làm sổ. Sơn-nam, Sơn-tây, Hải-dương, Bắc-ninh, Hưng-hóa, thì lấy ngày 5 tháng 4, Nam-định, Thái-nguyên, Tuyên-quang, Quảng-yên, Lạng-sơn thì lấy ngày 10 tháng 4, Cao-bằng

https://tieulun.hopto.org

thì lấy ngày 15 tháng 4 hiện đã đệ đến thành. Hộ tào làm tổng sách đến ngày 20 tháng 5, nộp cả lên bộ ».

Vua theo lời tâu.

Lấy phó vệ úy Dương võ quân Thần sách là Trần Hữu Lễ làm thự vệ úy vệ Phấn võ, thành thủ úy là Nguyễn Văn Phượng làm phó vệ úy vệ Dương võ, phó vệ úy vệ Tuyển phong tiền là Nguyễn Văn Kỷ làm thự vệ úy vệ Diệu võ, thành thủ úy là Nguyễn Văn Nghị làm phó vệ úy vệ Tuyển phong tiền, phó vệ úy vệ Cường võ là Trần Đức Vịnh làm thự vệ úy vệ Trang võ, cai đội vệ Cẩm y là Trần Văn Thọ làm phó vệ úy vệ Cường-võ. Thọ là con thự Tiền quân Trần Văn Năng, được mệnh thì ốm chết, cho một cây gấm Tống, 100 quan tiền. Lấy tả thị lang Binh bộ là Hoàng Công Tài lấy hữu thị lang Hộ bộ, thự hữu thị lang Hộ bộ là Nguyễn Danh Giáp làm thự tả thị lang Binh bộ vẫn sung chức toản tu luật lệ.

Định lại nhật kỳ cho Bắc-thành tâu báo về việc nước sông đã yên.

Vua dụ Đê chính rằng: « Trước định hàng năm lấy ngày 15 tháng 8 thì Đê vụ Bắc-thành tâu báo về việc nước sông đã yên. Năm ngoái sau khi tâu báo, đến ngày 25 có ngày bão lụt. Vì bỏ lơi việc phòng bị nên xuýt phải nguy to, giữ được yên ổn là may đấy thôi. Vả lại nước ta ở về phương Nam, trời nóng cuối mùa thu mưa lụt còn nhiều, há nên vội bỏ lơi. Vậy chuẩn định hàng năm cứ 9 tháng, không kỳ ngày nào đến tiết sương giáng (1) mới cho tâu báo nước sông đã yên, dù trước đêm ấy cũng còn phải ngày đêm phòng giữ, khiến cho có phòng bị thì không lo, mừng được yên vui mãi ».

---

(1) Tiết sương giáng: Tiết cuối thu.

https://tieulun.hopto.org

Khai mỏ sắt Quảng-hòa ở Cao-bằng (ở xã Kim-phô châu Thạch-lâm, mỗi năm thu thuế sắt 1.000 cân. Quảng-hòa sau đổi làm Ích-thành).

Định lại lệ Quảng-nam tiến quả loong boòng (1). Vua dụ bộ Lễ rằng: « Quả này là để tiến vào những lễ tiết hưởng, kỵ và cơm mới ở Tôn Miếu. Dẫu đủ phẩm vật để tỏ lòng kính, nhưng lễ ý không quí ở nhiều. Nay theo lệ lấy tiến quả đến 13, 14 đỗ, đài đệ theo trạm tốn nhiều sức dân. Vậy hạ lệnh từ nay mỗi kỳ cung tiến lấy 6 đỗ làm hạn. Chép làm lệ.

Ban cho các hoàng tử tước công và các quan văn võ từ tam phẩm trở lên các thứ tiền vàng, tiền bạc, tiền đồng to, bầu rượu bằng ngà, hầu bao gấm, hộp thiếp vàng theo thứ bực.

Định lại lệ cấp tiền cho các xưởng đóng thuyền mới (thuyền Ba hiệu trước cấp 250 quan tiền, nay định là 70 quan, thuyền Hải hiệu trước cấp 40 quan, nay định là 50 quan).

Phủ Thừa-thiên lúa mùa được mùa to.

Bộ Hình tâu dâng ba sách án thu thẩm về hạng tội hình đáng thực, hạng hoãn quyết, hạng đáng thương còn ngờ, cộng 392 tên.

Vua dụ: « Tự trước sách án thu thẩm đều giao cho đình thần bàn lại tâu lên, trong ấy có những án tội trạng rõ ràng thì cho bất giam, tình lý nên thương thì lượng giảm; như thế là để rõ cái ý cẩn thận việc ngục, thương xót việc hình. Năm nay gặp khánh tiết chính thọ của ta đã có các điều thi ân, tuyên bố khắp nơi, một việc ngục hình cũng nên chước lượng khoan hồng để rộng ơn lớn. Nay sách án này, nếu chiếu lệ lại giao đình thần bàn thì chỉ thêm bận giấy tờ, mà trong đó có những kẻ tình

---

(1) Quả loong boòng: Tên chữ là nam trân.

https://tieulun.hopto.org

đúng tội đáng, trẫm cũng không nỡ bất giam. Nếu nhất khái không xét lại, thì những người tội hình hơi nhẹ lại bị giam lâu. Vậy hạ lệnh cho đình thần đem ba tập sách án này cùng nhau bàn bạc xét lại kỹ càng, xem có việc nào hơi có chỗ đáng thương đáng ngờ nên lượng giảm thì trích ra bàn kỹ đợi trẫm chuẩn định. Ngoài ra những việc tội tình xác đáng, cùng việc nên lưu hoãn quyết và việc giam cấm đợi xét thì đều không cần bàn lại ». Đến khi bản tâu dâng lên, vua cho khỏi tội chết phát đi làm quân làm binh 40 người.

Vua nghĩ còn có người vì ngu lầm mà nên tội, tình cũng đáng thương, lại sai để lại tập án để xét đi xét lại ba bốn lần, trích ra bọn quan phạm tội là Vũ Huy Đạt, Vũ Đức Thông 40 người, giảm tội và phát vãng theo thứ bực. Trong ấy có 10 người can việc án mạng, sắc cho bị Hình tự về địa phương sở tại đời nộp tiền mai táng 20 lạng bạc đỏ cấp cho nhà người chết. Nếu người chết không có người rất thân giao tiền mai táng được, thì người phạm tội không cho giảm tội chết. Từ nay về sau việc thu thẩm chiếu theo lệ ấy mà làm.

Bộ Hình lại tiến trình sách riêng của Bắc-thành kê 118 phạm nhân lưu giam. Vua cho rằng bọn này tội danh chưa định, nếu nhất khái lấy mối ngờ mà giam cấm lâu mãi thì lòng chưa yên. Hạ lệnh cho đình thần nghị lại lần nữa. Rồi cho phát vãng làm quân làm binh 33 người, tha bổng 3 người.

Tháng 9, định lại điển lệ ở miếu Lịch đại đế vương. Trước đây nghị định miếu thờ ngũ đế tam vương(1) và các vua đời trước của nước ta, trong ấy có Sĩ vương Nhiếp và Lê Anh tông cũng dự.

---

(1) Ngũ đế: Năm vua là Phục hy, Thần nông, Hoàng đế, Đế Nghiêu và Đế Thuấn. Tam vương: ba vua là Hạ Vũ, Thương Thang và Chu Vũ vương đều là các vua đời xưa của Trung-quốc.

https://tieulun.hopto.org

Đến nay bộ Lễ tâu rằng: « Kính xét Sĩ vương Nhiếp ở triều Đông Hán làm thứ sử Giao châu, chưa từng là chính vị làm vua, không phải chính thống của nước ta rõ lắm. Duy văn hóa nước ta tự Sĩ vương bắt đầu, học tổ nước Nam tiếng còn vẳng vẳng. Nói về công đạo học thì chính nên tông tự ở Văn miếu. Xin đợi điện thờ ở Văn miếu nghị định xong, sẽ bày vào dưới Hán nho Trịnh Tử Huyền. Ở nhà Tây vu không nên bày thờ miếu chính thống. Lại xét *Lê sử lục biên* chép rằng: « Anh tông cùng bốn người con đang đêm chạy ra ngoài, đến Nghệ-an bị Trịnh Tung bức chết. Cứ như thế thì Anh tông dẫu không phải là vua vô đạo, nhưng đương lúc nguy nghi như vậy mà bỏ Xã Tắc đến nỗi không được trọn đời sau, giường mối đã lộn xộn rồi, há có thể cùng thờ với các vua chính thống được sao! Xin không nên liệt vào miếu tự cho đúng điển thờ ». Vua cho là được.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Năm nay tự cuối mùa xuân đến đầu mùa thu, giặc biển ở các hạt Quảng-bình, Thanh Nghệ đã nhiều lần giáng chỉ bảo thông sức cho các địa phương ven biển phàm thuyền không cùng thuyền chở một ít hàng hóa của người nước Thanh đến đậu ở hạt, tinh có khả nghi thì lập tức bắt tra hỏi, lại nghiêm sức cho các tấn thủ trong hạt cùng dân binh ven biển như có giặc người Thanh ngầm lên bờ lấy nước lấy củi lập tức bắt giải quan. Nay tiết đã sang mùa đông, hay tạm nói sự ngăn cấm. Lại truyền dụ cho quan các địa phương hàng năm từ tháng 2 đến tháng 9, như có giặc biển thì theo chỉ trước mà bắt giải, sang mùa đông thì thôi. Chép làm lệ mãi mãi ».

Đặt thêm chức hàm chưởng cơ võ giai, trật tùng nhị phẩm, đổi vệ úy Vũ lâm là Hoàng Văn Điểm làm chưởng cơ vẫn lãnh trấn thủ Bình-thuận.

https://tieulun.hopto.org

Các hoàng tử vào hầu. Vua sai Nội các vời trưởng sử các phủ truyền du rằng: « Các hoàng tử còn trẻ, các ngươi nên khuyên bảo cho được ngày tháng tiến lên để lòng đọc sách, hơi thấy lười biếng thì phải bẩm ngay, nếu không nghe thì đem việc tâu lên, nếu cho là việc ngẫu nhiên thì lỗi không nhỏ đâu. Lại ngạch binh thuộc phủ phải biên rõ tuổi và quê quán cho đúng, nếu thay thế giả mạo mà việc phát ra thì trị tội nặng ».

Vua cùng với Nội các là Hà Quyền và Trương Đăng Quế bàn bạc về thư tịch rằng: « Đạo trị nước xưa nay khác nhau. Mạnh tử bàn về vương chính rằng: lưới nhặt không cho xuống ao thì cá và ba ba ăn không thể hết; rìu búa vào núi rừng đúng thời thì gỗ lạt không thể dùng hết, phàm cá phải đẫy thước mới ăn, gỗ phải thanh ôm mới dùng, phép ấy đem thi hành vào ngay nay thì dân ta không đến nỗi nghèo túng đâu. Lời nói của Mạnh tử chan chát thiết thực, không phải là viển vông đâu. Nhưng mỗi đời một khác, việc không giống nhau nên không thể câu nệ được ».

Vua lại nói: « Lời nói của Khổng tử nghĩa lý hồn nhiên. Như nói vua phải đạo vua, tôi phải đạo tôi, cha phải đạo cha, con phải đạo con là nói tự nhiên, từ Mạnh tử trở xuống, chưa khỏi có chỗ nói lệch một bên ».

Lại nói: « Đời sau có người lấy đức vua như Nghiêu Thuấn mà chúc tụng vua thì được. Nếu lấy nết bề tôi như Nghiêu Thuấn, mà chúc các bề tôi thì không được. Bởi sao thế? Nghiêu Thuấn Vũ ba đời đều họ khác mà nhận ngôi mà lời ấu ca lễ triều cận (1) đều cho là đời vái nhường là phải. Nhưng đời sau thì đạo làm tôi có nên bắt chước như thế không? Văn Thiên-tường nhà Tống

---

(1) Triều cận: Lễ chư hầu chầu thiên tử, mùa xuân gọi là triều, mùa thu gọi là cận.

https://tieulun.hopto.org

giúp Đoan và Bình trong khi điên đứng ở đất Mân đất Hàng, há chẳng biết rằng mệnh trời đã về nhà Nguyên sao? mà còn liều chết để mà giữ tiết. Sao có thể lấy việc không ca ngợi nhà Nguyên mà chê Văn Thiên Tường được chăng!».

Tuyên ủy đồng tri phủ Trấn-tĩnh là Phọc-khâm Thuận-la-ny trấn Nghệ-an giết thuộc viên là Lê Khắc Khoan, vì Khoan trước nhân việc gian gây ra án mạng, sau lại họp đảng đi ăn cướp, nên bắt được đem giết. Trấn thần là Nguyễn Văn Hiếu xin trị về tội tự tiện giết người.

Vua dụ bộ Hình rằng: «Sinh sát là quyền lớn của triều đình, kẻ thần hạ không được tự chuyên, ai dám lấn vượt thì phép thường không tha được. Trấn-tĩnh đã thuộc về đồ bản nước ta, dân trong hạt đều là con đỏ của triều đình. Ai có tội đáng giết thì phải đợi mệnh ở triều đình. Nay lại quen thói cũ mà làm bậy, thực là trái phép. Nhưng tạm nghĩ nó mới theo về, chưa hiểu pháp luật kỷ cương mà Khắc Khoan tội ác đã nhiều, nó lấy sự cấm trấp không nghiêm làm trách nhiệm mà giết đi để răn kẻ thuộc họ, tình cũng nên tha. Vậy gia ơn cho miễn nghị».

Lại dụ cho hai trấn Thanh Nghệ truyền chỉ cho các phủ mới thuộc rằng tự nay phàm những việc lầm thường thì cho theo tục cũ, còn nhân mạng là việc trọng thì phải báo trấn xin chỉ, không được theo thói cũ chuyên quyền làm bậy như trước».

Đổi bổ Hồ Văn Lưu làm phó vệ úy vệ Thần sách vẫn đeo hàm tập ấm ân kỵ úy và Hồ Văn Thập làm thành thủ úy đài Trấn-hải. Lưu và Thập đều là con tặng thống chế Hồ Văn Bôi, mà Lưu là con trưởng. Lưu trước bổ cai đội năm đội vệ Trung nhất quân Vũ lâm, Thập đang sở xin lấy chức tùng tam phẩm vệ úy của mình nhường

https://tieulun.hopto.org

cho Lưu để phụng thờ tổ tiên. Đã được chỉ dùng Lưu làm vệ úy, Thập đổi làm thành thủ úy. Đến nay theo chức khuyết mà bổ.

Bắc-thành giá gạo đắt. Vua muốn lấy công tác mà thay phát chẩn, truyền dụ cho thành thần cứ những thành phủ chưa đắp thì sức cho sở tại trù tính nhân công vật liệu, nên thuê, nên mua thế nào để làm cho kịp lúc việc nông đương rỗi này để giúp dân đói ăn. Rồi thấy giá gạo rẻ xuống, lại hạ lệnh chỗ nào vật liệu đã đủ thì cho thi công, còn thì tạm hoãn.

Lại dụ bộ Công rằng: « Các phủ huyện Bắc-thành trước đã cho đắp thành đất. Nhưng lại nghĩ đặt thành trì để phòng thủ được vững bền, cũng nên chỉnh lý một lần để làm kế yên rồi lâu dài. Vậy hạ lệnh cho thành thần chuyển sức cho các trấn, cứ những thành phủ huyện chưa đắp, chỗ nào có thể nung gạch được thì theo qui cách do bộ đưa ra mà trù mua, chỗ nào nung gạch khó khăn thì vẫn đắp thành đất để cho giản tiện ». Thành thần liền tâu xin thành các phủ huyện thì chỉ bốn huyện Lục-ngạn, Kim-hoa, Việt-yên, Gia-bình nên xây gạch, một huyện Hiệp-hòa nên xây đá ong, còn 10 phủ (Từ-sơn, Thiên-phúc, Quốc-oai, Quảng-oai, Đoan-hùng, Thường-tín, Bình-giang, Nam-sách, Nghĩa-hưng, Tiên-hưng), 59 huyện (Gia-lâm, Văn-giang, Lang-tài, Yên-phong, Quế-dương, Tiên-du, Yên-dũng, Yên-thế, Bảo-lộc, Hữu-lũng, Từ-liêm, An-sơn, Thạch-thất, Mỹ-lương, Yên-lãng, Minh-nghĩa, Bất-bạt, Thanh-ba, Hoa-khê, Tam-đồng, Hạ-hòa, Hùng-quan, Tam-dương, Yên-lạc, Lập-thạch, Phù-ninh, Phú-xuyên, Thanh-trì, Kim-động, Thiên-thi, Phù-dung, Tiên-lữ, Hoài-an, Thanh-oai, Chương-đức, Đường-hào, Thanh-hà, Tiên-minh, Đông-triều, Thủy-đường, Nghi-dương, An-dương, An-lão, Thanh-miện, Tứ-kỳ, Gia-lộc, Phụ-dực, Thụy-anh, Quỳnh-côi, Thanh-quan, Duyên-hà,

https://tieulun.hopto.org

Hưng-nhân, Thư-trì, Chân-định, Nam-chân, Thượng-nguyên, Ý-yên, Đại-an, Phong-doanh), hoặc có chỗ đất dai cứng rắn, hoặc có chỗ rừng núi ngăn trở, nung gạch là một việc rất khó. Xin vẫn theo chỉ trước mà đắp thành đất. Vả lại xây thành gạch hay đắp đất cũng nên theo địa thế. Năm huyện xây thành gạch và đá thì chiếu theo qui cách của bộ đưa ra mà làm. Các phủ huyện đắp thành đất thì xin giảm bề cao thêm bề rộng cho được chắc chắn.

(Cách thức xây đắp thành do bộ đưa ra: Thành phủ ngoài cao 9 thước, trong cao 6 thước, giữa lấp đất, mặt dày 7 thước 7 tấc, chân dày 7 thước 9 tấc, thành huyện ngoài cao 8 thước 5 tấc, trong cao 5 thước 5 tấc, giữa lấp đất, mặt dày 6 thước 3 tấc 5 phân, chân rộng 6 thước 5 tấc. Xây-xin thành phải theo cách thức thành phủ Lý-nhân, ngoài cao 7 thước 2 tấc, trong cao 4 thước, mặt dày 8 thước, chân rộng 1 trượng 5 thước, thành huyện theo cách thức thành hai huyện Nam-xang và Duy-tiên, ngoài cao 7 thước 2 tấc, trong cao 3 thước 7 tấc, mặt dày 8 thước 3 tấc, chân dày 1 trượng 5 thước).

Vua đều cho y lời xin mà làm.

Chế triện đồng vuông để hội đồng đánh dấu của công. Sắc từ nay phàm bốn nha (Nội-các, Thị-vệ, Nội-vụ, Thanh-cần) hội đồng ở phủ Nội vụ để thu các thứ the đoạn vải, lụa thì đóng triện vào hai đầu các tấm để làm dấu.

Ngày Ất sửu kỵ ở Hưng miếu (1). Vua thân đến làm lễ, xem các đồ tế và cỗ bàn có chỗ không được mười phần tinh khiết lập tức bắt quản Lý thiện tự là Bùi Văn Tín đánh mắng, kiêm quản là Lê Thuận Tĩnh bị phạt

(1) Hưng miếu: Miếu thờ Hưng tổ Hiếu khang là ông của Minh-mệnh.

https://tieulun.hopto.org

bổng 6 tháng. Nhân sắc rằng từ nay gặp tế hưởng và ngày kỵ, những phẩm nghi dâng cúng thì viên quản lý phải tự mình kiểm xét sao cho sạch sẽ tiêm tất. Nếu còn sơ suất, tất giao cho bộ nghị xử.

Bộ Lại theo ân chiếu, làm sách kê những viên quan văn bị cách bãi tâu lên. Vua hạ lệnh cho bộ dẫn vào yết kiến, gia ơn khôi phục. Phùng Huy Giảng làm chủ sự Hình bộ, Trần Văn Toản làm chủ sự Binh bộ, Đoàn Viết Nguyên làm tư vụ phủ Nội vụ, Trần Văn Tuân và Hoàng Văn Tứ đều làm tư vụ Lại bộ, Phạm Ngọc Oánh làm tư vụ Hộ bộ, Hoàng Quốc Bảo làm tư vụ Lễ bộ, Lê Đật Đức làm tư vụ Binh bộ, Phạm Đình Tích làm tư vụ Hình bộ, Nguyễn Công Đàm, Nguyễn Đức Hội và Vũ Doãn Đạo đều làm tư vụ Công bộ, Nguyễn Đăng Sỹ và Trương Quang Hải đều làm tư vụ Quang lộc tự, Hoàng Nghĩa Thảo và Trần Đình Tiến, đều làm tư vụ Thái thường tự, Phan Huy Chú làm Hàn lâm viện biên tu. Chú là em thứ thượng thư Lễ bộ kiêm quản Hàn lâm viện Phan Huy Thực. Thực dâng sớ hồi tị. Vua bèn sai thượng thư Lại bộ Nguyễn Khoa Minh kiêm quản Hàn lâm viện.

Lấy nguyên đốc học Hải-dương là Lê Sỹ Thường làm đốc học Quảng-yên.

Bắc-thành tâu báo nước sông đã yên. Vua dụ rằng năm nay việc sửa đê lần lượt hoàn thành. Đầu mùa thu, đoạn đê Lưu-khê, nhân tên dân mọn đào trộm, đến nỗi bị vỡ, may chỗ ấy là hạ lưu, tổn hại không mấy, sang hè có thể giữ chắc được ngay. Nay mừng sông nước thuận dòng, các sở công trình lớn nhỏ đều được yên hà. Nghĩ rằng ngăn nước giữ đê thực nhờ phúc thần phù hộ. Vậy phát hương lụa ở nội thẳng giao cho Đê chính là Lê Đại Cương biện lễ tam sinh, đến tế ở miếu Hà thần để tạ. Lại một nghìn lạng bạc treo thưởng trước thì theo dụ

https://tieulun.hopto.org

chỉ chia cho binh dân làm đê. Những người bị giáng cách theo án trước, đều cho khởi phục. Những người không dự án trước thì nhân viên đốc công đều thưởng cấp kỷ theo thứ bực. Rồi nước sông lại lên to, bốn ngày mới xuống, đê phòng đều không ngại gì. Sớ tâu lên, vua mừng lắm. Phê rằng: « Sau khi thôi không phòng đê, lại có nước sông lên to, mà đê phòng đều được vững chắc, thực nhờ phúc thần nhiều lắm. Nước ta ở về phương Nam, đất xấu mưa nhiều đến mùa đông còn có nước to, trẫm vẫn thường nghĩ đến. Trước đây đã định đến tiết sương giáng mới cho báo tin nước sông yên dòng cũng vì cớ đó. Bọn ngươi nên để ý ». Bèn cho các quan xem tuồng ở nhà Duyệt thị.

Thượng thư Binh bộ là Lê Đăng Doanh xin phép nghỉ về quê thăm nhà táo mộ. Vua cho. Sai Tham tri Lý Văn Đức và thị lang Lê Vạn Công quyền giữ ấn triện Binh bộ.

Bộ Lễ tâu rằng: Năm nay các địa phương cử cống sinh phần nhiều không được người giỏi, mà Quốc tử giám khảo hạch lấy đỗ hay đánh hỏng cũng không được đúng. Vua bảo rằng: « Từ Quảng-bình trở về Nam, học trò học giỏi còn ít, nếu đòi hỏi nhất luật thì chưa khỏi nghiêm quá. Các địa phương vin vào cớ ấy hàng năm thường không đủ số cống sinh. Tạm hãy truyền chỉ sức quở. Còn từ Thanh-hoa trở ra Bắc thì các quan địa phương phạt 3 tháng bổng, quan Quốc tử giám phạt sáu tháng bổng ».

Đặt thêm đội thứ ba ở thự Hòa-thanh đội có 50 người. Sai quản viên là Vũ Văn Giải mộ sung vào.

Lấy phó vệ úy vệ Ban trực hậu Hậu dinh Thần sách là Giả Tiến Chiêm lãnh quản đạo đạo Quang-hóa, kiêm quản hai thủ Thuận-thành và Quang-phong.

Lại lấy hữu tham tri Hình bộ là Lê Đại Cương lãnh Hình tào Bắc-thành vẫn kiêm lãnh Đê chính, thự hữu

https://tieulun.hopto.org

thị lang Hộ bộ quyền biện Hình tào là Nguyễn Hữu Gia đổi làm thự hữu thị lang Binh bộ Binh tào Bắc-thành.

Vua thấy cái án kho Kinh bị hao hụt, chủ thủ và biền binh mới cũ hơn 300 người bị giam cấm lâu, sắc cho bộ Hình trích lấy những người dự việc chi phát và giữ việc dong gạo vẫn cứ giam tra, còn ngoài ra thì giao cho người cai quản kết lãnh đợi án để khỏi phải đà luỵ.

Cấp thuốc súng cho các quân tập bắn theo thứ bực. (Phàm diễn bắn súng điểu thương, ở Kinh từ phó vệ úy trở lên cấp cho mỗi người hai cân thuốc súng, 2 lạng tín dược, 8 cân đạn chì, 3 miếng đá lửa, cai đội hiệu úy đội Cẩm y và suất đội các quân thì cấp cho mỗi người 1 cân thuốc súng, 1 lạng tín dược, 2 cân đạn chì, 2 miếng đá lửa, các viên tử có tên ở sách hoa danh thi cấp cho mỗi người 8 lạng thuốc súng, 5 đồng cân tín dược, 1 cân đạn chì, 1 miếng đá lửa. Các vệ đội ở ban cùng giáo dưỡng binh diễn bắn súng quá sơn thì cấp cho mỗi người 6 phát thuốc súng, diễn bắn súng điểu thương thì cấp cho mỗi người 12 phát thuốc súng).

Lại sắc rằng từ nay hàng năm đến kỳ thao diễn thì các pháo thủ, hộ vệ, cảnh tất, thần cơ đều phải diễn bắn súng quá sơn. Lại hạ lệnh rằng chi lãnh thuốc súng, diễn bắn súng Xung tiêu thì đạn hỏa tâm, súng gang Hồng ỷ hạng trung thì đạn hồ điệp (nguyên gọi là đạn liên tỏa) đều lấy 100 phát làm hạn. Mỗi đến kỳ diễn bắn thì phái ty bộ Binh cùng thuộc viên Nội các đều một người, hội đồng xem xét ai bắn đúng chỗ tiêu chí trong 1 trượng thì cứ theo ngày mà đăng kỷ, đợi lệnh khen thưởng. Đến xong kỳ diễn bắn, phái viên đăng sách lên, phân biệt thưởng cho (súng xung tiêu đạn hỏa tâm bắn gần tiêu chí trong 1 trượng, mỗi phát thưởng 1 lạng bạc ; súng hồng ỷ đạn hồ điệp, bắn trúng tiêu chí 5 phát

https://tieulun.hopto.org

thưởng 1 lạng bạc, bắn gần tiêu chỉ trong 1 trượng, mỗi phát thưởng 1 quan tiền).

Mùa đông tháng 10, ngày mồng 1, tế đông hướng. Sai hoàng tử Thọ-xuân công Miên Định đến Thế miếu nhiếp thay.

Lấy quản cơ Tả kiên Tả quản cơ là Lê Sách làm phó vệ úy Ban trực hầu Thần sách, cai đội Vũ lâm là Trần Bá Vinh làm phó vệ úy vệ Hữu bảo nhị Hữu quân.

Quan thành Gia-định tâu rằng: « Các trấn thành hạt bảy huyện Phúc-chính, Bình-an, Long-thành, Tân-minh, Vĩnh-bình, Kiến-hưng, Kiến-đăng, văn học hơi thịnh, học trò ngày một nhiều, xin mỗi huyện đặt một huấn đạo, để luyện tập học trò cho giỏi ». Vua y cho.

Sai thự phó vệ úy trung thủy là Đoàn Khắc đi thuyền Thanh-hải đến Hạ-châu làm việc công.

Trấn thần Nghệ-an tâu rằng thủ bảo Nông-khai nước Xiêm là Chiêu xủ-vu (ở bờ nam Khung-giang) gởi thư cho phủ Trấn-ninh dỗ về cống nước Xiêm. Xin hạ lệnh cho bọn biện lý phủ vụ phòng ngự đồng tri Chiêu Huống phục thư lấy nghĩa lý cự tuyệt.

Vua cho là phải. Hạ lệnh truyền bảo bọn Huống giữ bờ cõi cẩn thận, chớ thấy nó dọa dỗ mà đem lòng trông ngóng. Lại phái người sang Vạn-tượng dò thăm tình hình biên giới về tâu.

Người Xiêm lại ở xứ Phô-khâm (cũng ở bờ nam sông Khung-giang) sai các mạn Hiểm-mã-lật, U-bôn Nhật-xuân-thôn lập 3 bảo để đóng quân giữ, thường phái quân sang sông dọa dỗ dân man xứ Tạ-khách (Ta-khét) (thuộc phủ lỵ Lạc-biên ở bờ bắc sông Khung-giang). Trấn thần nghe báo, lập tức sức cho hai phủ Trấn-tĩnh và Lạc-biên theo hạt mình mà đi tuần dò xét, chớ để quân Xiêm vượt địa giới, rồi đem việc tâu lên. Vua bảo

https://tieulun.hopto.org

bảy tôi rằng: « Quân mọi rợ quấy rối, tự xưa vẫn có. Duy nước ta thịnh vượng, biên thùy yên ổn, cho nên quân địch ở ngoài không thừa cơ vào được. Nếu không phải thế, mà nước Xiêm gây chuyện bất đắc dĩ sinh ra đánh nhau, dẫu phải trái tự sẽ phân được thua, nhưng biên thùy rối loạn, có phải là phúc cho trăm họ đâu. Phàm thích đất rộng thì bỏ hoang, thích chiến tranh thì thua mất. Chính sự nước Xiêm không có điều gì đáng xem, nếu lại lấy chiến tranh làm giỏi thì há chẳng phải là muốn tự tan nát hay sao. Hoặc giả là bị kẻ hiếu sự như Sũng Sam lừa dối xui giục cũng chưa biết chừng. Ta nên bên trong thì sửa sang việc nước, bên ngoài giữ vững biên cương, cho dân ta được yên ổn trên chăn chiếu mà thôi. Nếu nước Xiêm gây mối thù trước thì sự quẹo vạy ở hắn, thẳng ở ta, nó làm gì ta được ».

Xây đắp cống đá ở hai bờ sông Lợi-nông (Trước bắc cầu gỗ, đổi xây cống đá 14 cái).

Phái viên thuyền Phấn-bằng là bọn vệ úy Trần Văn Lễ và thị độc Nguyễn Tri Phương tự Tiểu-tây-dương (1) về, đem ngựa thiên mã (cao hơn 3 thước 7 tấc) Tây vực dâng lên. Có người ở trận Bình-hòa tên là Du-gi lưu ngụ ở nước ấy gần 50 năm, đến bây giờ theo thuyền quan về, cho tên là Nam-phúc, trao chức chánh đội trưởng, sung ty Hành nhân.

Thự tế tửu Quốc tử giám, Phạm Đình Hổ, tư nghiệp Phạm Đình Thuân và Nguyễn Huy Hựu làm việc nhiều điều không hợp nhau. Vua nghe biết bảo bộ Lễ rằng: «Nhà Thành quân [trường học cao nhất, chỉ Quốc tử giám] là chỗ đầu phong hóa, mà phạm quan hệ ở đấy. Nhà nước đặt tế tửu và tư nghiệp là muốn để dìu dắt học sinh mở rộng văn trị, mà bọn kia nhiều việc lủng

(1) Tiểu Tây-dương: Chỉ thuộc địa của nước Pháp ở Ấn-độ.

https://tieulun.hopto.org

cũng dạy dỗ thưa thớt, nhân tài ít được tiến ích phụ lòng ta nhiều lắm. Hạ lệnh cho bọn ấy tâu cho minh bạch ».

Đến lúc sớ dâng lên để nhận tội, Hồ lại nói thêm rằng : « Học thức thô sơ, không thành khoa mục, vẫn bị bạn đồng nghiệp trêu chọc. Nay tuổi già mờ tối, ý nghĩa sách vở ngày một quên đi, sợ sức trái với lòng, chỉ thêm tội lỗi, xin từ việc giám về hầu ở bộ ». Vua dụ rằng : « Phạm Đình Hổ xuất thân học trò, trẫm thấy văn học tài giỏi, cho nên cất nhắc vượt bực. Phạm Đình Thuân và Nguyễn Huy Hựu đều là khoa bảng xuất thân làm việc lâu ngày, giao cho chức trách nhiệm giữ việc giáo dục, thế mà không biết kính mến nhau, mà gắng gỏi để xứng đáng chức vụ, mà lại lấy ranh giới coi nhau, đến nỗi chẳng để tâm vào chức vụ, tư cách làm thầy như thế thì học trò còn nhìn vào đâu? Nay xét hỏi, tâu đáp thì Hổ còn lấy việc bạn đồng nghiệp trêu chọc mà tự thác, mà Thuân và Hựu thì đều nói hàm hồ, đều là không phải cả. Đáng lẽ giao cho bộ nghiêm bàn, nhưng nghĩ là bởi chưng mờ tối, hãy tạm trừng giới qua loa. Vả lại lời Hổ xin cũng là thành khẩn, và y vốn là người ngay thẳng, nếu cho làm việc quan thì khó có thành hiệu. Vậy cho thôi việc giám vẫn lui về nguyên hàm Hàn lâm viện thừa chỉ giáng hai cấp, bọn Thuân, Hựu cũng đều giáng hai cấp ».

Lại trao cho vệ úy Nguyễn Tài Năng làm thống chế Thủy quân, đổi bổ thự thống chế Trương Văn Tín làm phó thống chế Thủy quân trật tùng nhị phẩm. Vua nghĩ Tài Năng tuổi già, thế khó làm một mình được, cho nên đặt phó thống chế để giúp đỡ.

Lấy phó ngự y Đoàn Văn Hòa làm ngự y hiệp đồng với ngự y Nguyễn Tăng Long lãnh ấn triện ở viện Thái y.

https://tieulun.hopto.org

Bình-định lụt to. Huyện Bồng-sơn, nhà dân bị trôi và đổ mất hơn 300 nhà, chết đuối hơn 30 người. Trấn thần đem việc tâu lên. Vua thương xót lắm, hạ lệnh cấp cho mỗi người chết đuối 3 quan tiền, những nhà trôi mất mỗi nhà 2 quan tiền, 2 phương gạo. Những nhà đổ nát mỗi nhà 1 quan tiền 1 phương gạo, nhà nào lại có người chết đuối thì cho thêm tiền gạo gấp đôi.

Lấy nguyên hiệp trấn Cao-bằng là Lưu Đình Luyện làm hiệp trấn Quảng-ngãi (Luyện nghỉ đình ưu, hết hạn đến Kinh đợi bổ).

Vua chăm nghe chính sự, mỗi buổi chầu đến khi đồng hồ 9 khắc mới nghỉ. Một hôm mưa to rét lắm, bọn thượng thư Nguyễn Khoa Minh tâu rằng: « Ngày nay công việc hơi giản, không có việc gì quan yếu, xin hoãn buổi chầu sớm cho đỡ rét, nếu có việc gì quan trọng sẽ vời tiến triều ». Vua y cho.

Vua bảo Nội các Hà Quyền và Trương Đăng Quế rằng: « Trẫm xem sử chép đời Lương Vũ đế một hộc gạo giá 30 đồng tiền, rất lấy làm lạ. Ngay đời nhà Chu lúc thịnh, phép đúc tiền đã thi hành, dẫu năm được mùa lúa gạo bừa bãi, vẫn chưa nghe nói giá gạo rẻ như thế. Lương Vũ đế làm việc nhiều điều rồ dại, xét việc làm trẫm thường khinh bỉ, có đức chính gì mà được như thế! Hơn nữa nhà nông quanh năm lâm ăn khó nhọc mà gạo rẻ thì tất thiệt hại cho họ, ai lại chịu nhịn đói khát mà cày ruộng được! Người xưa nói: « Tin cả vào sách không bằng không xem sách ». Ấy là lẽ đó.

Dựng công sảnh hai tự Thái-thường và Quang-lộc (ở bên hữu nhà Quốc sử).

Sai thượng thư Hình bộ sung tổng tài luật lệ là Hoàng Kim Xán về bộ làm việc.

Vua dụ rằng: « Gần đây bộ Hình, công việc nhiều chỗ không khớp, như hai vụ án ở kho Kinh thiếu hụt về phủ

https://tieulun.hopto.org

Nội vụ, chưa xét được thực tình có hại cho chức phận. Vả lại Hoàng Kim Xán hiện sung tổng tài luật lệ mà những người tá nhị ở quán ấy cũng nhiều người có học thức, vậy cho Xán tạm nghỉ việc tổng tài về bộ làm việc, mấy tháng sau việc bộ ít bớt, bấy giờ sẽ tuân chỉ trước đến quán làm việc tổng tài cũng được. Các nhân viên sung biện luật lệ, nên đem hết sức làm việc, cho xứng đáng chức vụ, không được vin cớ không có tổng tài mà đun đẩy cho nhau, bỏ phí ngày giờ, không xong công việc, tội lệ không nhẹ đâu. Mọi người đều nên cố gắng, chớ phụ lời trẫm đinh ninh dạy bảo ».

Tả tham tri Lễ bộ kiêm quản Thái thường tự là Nguyễn Đăng Tuân ốm, cho nghỉ về quê điều dưỡng, sai Phan Huy Thực quyền quản Thái thường tự.

THƯ VIỆN SÁCH CÔ VN

Cho Phan Đăng Tuyên và Dương Văn Phong làm lang trung Binh bộ.

Ruộng tịch điền được mùa. Vua dụ rằng: « Năm nay ruộng tịch điền lúa tốt, lòng ta thực mừng. Ngày hôm cày tịch điền, hoàng tử thứ 12 là Miên Bảo đi theo vãi lúa, thưởng cho một cái ngọc bội trắng khắc chữ Thọ, một tòa núi nhỏ ngọc trắng, thượng thư Hình bộ Hoàng Kim Xán, đề đốc Thừa-thiên Nguyễn Xuân và phủ thừa Bạch Xuân Nguyên sung việc vãi lúa thì đều thưởng cho mỗi người 2 tấm đoạn ngũ ty, lại thưởng bọn nông phu 20 lạng bạc để tỏ khuyến khích ».

Lại sắc từ nay hàng năm cứ đến kỳ lúa chín cho bộ Lễ hội đồng với Nội các đến xem gặt lúa, lấy thóc ruộng tịch điền phơi khô cất đi. Lại sai Vũ khố làm một cái hòm chứa thóc để ở kho Thần thương để dùng vào việc cúng tế. Chép làm lệ.

Sai sứ sang nước Thanh. Lấy tả thị lang Lại bộ và

https://tieulun.hopto.org

Hoàng Văn Đẩn sung chánh sứ, tham hiệp Quảng-yên là Trương Hảo Hợp đổi chức Thái thường tự thiếu khanh, Hàn lâm biên tu là Phan Huy Chú thăng chức thị giảng, sung giáp ất phó sứ.

Vua dụ : « Trẫm rất thích thơ cổ họa cổ, cùng sách lạ của cổ nhân, mà chưa tìm được nhiều. Bọn ngươi nên để lòng tìm mua đem về dâng. Vả lại trẫm nghe nói những nhà quan ở Yên kinh nhiều người chép sách riêng, nhưng vì việc quan thiệp đến nhà Thanh, cho nên chỉ chứa riêng ở nhà, chưa dám đem ra khắc in. Bọn ngươi nếu thấy những sách loại ấy dẫu còn là bản thảo cũng không kể giá đắt cứ mua.

Đặt thủ ngự Quảng-bình quan.

Thượng thư Lại bộ là Nguyễn Khoa Minh tâu rằng: « Tự việc thuộc bộ có người là cha con anh em với nhau sợ không khỏi thông đồng làm bậy, xin trích ra bổ sang bộ khác ».

Vua cho lời tâu là phải, hạ lệnh thông dụ cho các nha môn trong ngoài có những trường hợp như thế thì cũng cho tâu rõ để đổi bổ, không được thiên tư ẩn giấu.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LXX

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Canh dần, năm Minh-mệnh thứ 11 [1830], mùa đông, tháng 11, bộ Hộ đem án thanh tra phủ Nội vụ dâng lên, hóa hạng hư hỏng có dấu vết, đều nghị bắt bồi thường. Vua sai xét nghiệm lại để lượng giảm, dụ rằng: « Phủ Nội vụ là chỗ gồm chứa hóa hạng, thế mà không chịu lưu tâm giữ gìn, đáng phải theo từng khoản mà bắt bồi thường, nhưng nghĩ rằng của nhà nước rất nhiều để lâu ngày mà thành ra tỳ vết thì cũng có lý. Bèn sai xét nghiệm lại hoặc miễn cả cho, hoặc chiết giảm bớt đi đến 8, 9 phần 10 cũng được; đấy là đặc ân. Từ nay về sau không cho viện vào lệ ấy. Các ngươi đều phải phát lương tâm, nghĩ sao cho công việc ngày một tốt đẹp nếu cứ cẩu thả như trước, quyết không thể mong ân điển được mãi ».

Vua bảo thượng thư bộ Hình Hoàng Kim Xán rằng: « Hình phạt là để răn kẻ làm ác, thánh nhân không bao giờ bỏ. Trẫm từ lên ngôi đến nay, thường tuyên bố lệnh ân xá những kẻ đại ác, đại tội thì không được dự, vì tha kẻ có tội thì hại cho lương dân, thực không thể mua cái tiếng thương dân mà bỏ cái nghĩa xử đoán rõ ràng được. Kỳ thu thẩm năm nay trẫm muốn mở rộng đức tốt hiếu sinh cho nên đình bắt một lần để cho tội nhân

https://tieulun.hopto.org

được tự toàn, thế mà vừa rồi lại nghe có việc tù phạm ở Bắc-thành làm phản phá ngục, thế là trẫm tìm cho chúng đường sống mà chúng lại muốn chóng chết, điên cuồng trái phép như thế thì làm thế nào khiến chúng biết ăn năn theo lẽ phải để cùng lên cõi nhân thọ được ».

Lại từng cùng với bầy tôi nói đến chế độ đời trước, bảo rằng: « Chế độ giáp trụ đời xưa là để định y phục cho ban võ, việc nước không thể không có được. Nay nhà nước đương yên, trẫm muốn sửa sang cho đầy đủ để cho con cháu và quan dân ta đều biết việc phòng ngừa, không vì yên ổn mà trễ nải được ».

Lại nói: « Trẫm xem Hội điển nước Thanh, những kiểu mẫu giáp trụ đều câu nệ tục nước, thực không coi được, cho đến áo triều mũ triều cũng đều theo thói tục mọi đi, không phải chế độ phục sức của cổ nhân, như thế lại càng sai trái, không có thể làm khuôn phép được ».

Thống chế thủy quân là Nguyễn Tài Năng và phó thống chế là Trương Văn Tín tâu xin cho cơ Kiên chu được dự vào lệ khảo khóa.

Vua nói: « Kiên chu tuy là cơ binh, nhưng chỉ chuyên làm công việc đinh tạo cũng như người thợ không thể ví với các hạng giản binh có lệ khảo khóa ». Không cho lời xin.

Dân xã Phú-điền (thuộc huyện Hưng-nguyên) trấn Nghệ-an nhân lấy đá ong, bắt được hai cái ống hỏa hiệu cổ ở trên núi Nghĩa-liệt.

(Chỗ này có nền cũ thành cổ, thành do tướng nhà Minh là Trương Phụ đắp, người địa phương gọi là Lam thành. Hai ống này trong lòng đều 1 tấc. Một cái

https://tieulun.hopto.org

lông dài 1 thước 4 tấc 5 phân, dài suốt 1 thước 6 tấc 3 phân, cân nặng 46 cân; một cái lông dài 1 thước 4 tấc 4 phân, dài suốt 1 thước 6 tấc 2 phân, cân nặng 44 cân 7 lạng). Trấn thần tâu lên. Sai chở đến Vũ khố thưởng cho người bắt được 3 lạng bạc.

Trấn thủ Quảng-bình là Nguyễn Văn Ân chết. Lấy vệ úy vệ Minh võ quản thần sách là Tống Viết Trí làm trấn thủ Quảng-bình, vẫn giữ hàm kỵ đô úy. Trí là con trưng hưng công thần Tống Viết Phước.

Vua triệu vào yết kiến, dụ rằng: « Trước kia cha ngươi theo đòi, có công lao rõ rệt, mà không được sống để trọn hưởng giàu sang, trẫm rất thương xót. Nay cất nhắc ngươi cũng là có ý đền công báo đức đó. Nếu ngươi vâng phép công giữ đạo chính, dẹp trộm cướp để yên dân thì là tôi trung của nước, con hiếu của nhà; nếu lại lấy ơn đức chi, khinh phạm pháp luật thì có phép nước, ta không thể bênh vực được ».

Lấy vệ úy vệ Tiền phong hữu là Nguyễn Lương Huy làm vệ úy vệ Tả nhị Vũ lâm vẫn kiêm quản các đội Ngân thương, phó vệ úy vệ Trung nhị Vũ lâm là Phạm Phú Chung làm vệ úy vệ Tiền phong hữu, phó vệ úy vệ Tiền nhất Vũ lâm là Nguyễn Văn Doãn làm phó vệ úy vệ Trung nhị, phó vệ úy vệ Hậu nhị Vũ lâm là Bùi Công Huyên làm vệ úy hậu vệ dinh Long võ, vẫn kiêm quản đội Kim thương, phó vệ úy vệ Long võ hậu là Nguyễn Văn Hòa làm phó vệ úy vệ Hậu nhị, cai đội Hữu vệ Tiền quân là Nguyễn Viết Trung làm phó vệ úy vệ Tiền phong hậu, phó vệ úy vệ Tiền cơ tả là Nguyễn Văn Niên thăng thu vệ úy, phó vệ úy vệ Tả nhất Vũ lâm là Trần Văn Vân làm vệ úy vệ hữu Thần cơ, phó vệ úy vệ Hữu nhất Vũ lâm là Phan Văn Song làm vệ úy vệ Thần cơ hậu, phó vệ úy vệ Tả nhị Vũ lâm là Nguyễn Văn Thận làm vệ úy vệ hậu Hổ oai, phó vệ úy vệ Tả thủy

https://tieulun.hopto.org

Thủy quân là Đoàn Kim làm thự vệ úy vệ Tiền thủy vẫn kiêm quản cơ Kiên chu, phó vệ úy vệ Hậu thủy là Đoàn Văn Suất là phó vệ úy vệ Minh võ Thần sách là Phan Văn Bổng đều thăng thự vệ úy.

Thự vệ úy vệ Hữu nhất Vũ lâm là Trần Văn Trí tuổi già về hưu trí; lấy vệ úy vệ Tiền phong hậu là Vũ Đức Hựu thay. Trí khổ vì cảnh nghèo, kêu với triều đình, đặc ân cho 100 quan tiền.

Đặt thêm chức phòng thủ úy ở các cửa ải, trật tùng tứ phẩm. Lấy cai đội vệ Long võ hậu là Võ Văn Dương làm phòng thủ úy Hải-vân quan cai quản những biền binh trú phòng để đóng lâu ở đấy; cai đội vệ Hổ oai hữu là Nguyễn Tiến Viễn làm phòng thủ úy Quảng-bình quan; thủ ngự Quảng-bình quan là Nguyễn Hữu Hựu làm thủ ngự kiêm phòng thủ úy Vũ-thắng quan.

Sai trấn thần bất cấp để canh giữ Quảng-bình quan 15 người biền binh, Vũ-thắng quan 10 người, còn cửa đá của Trường-thành gần cửa Nhật-lệ thì giao cho viên trấn thủ kiêm quản khóa ký lại.

Tiết đông chí. Vua xuống dụ rằng: « Từ nay phàm ngày đông chí hàng năm, các nha môn ở Kinh, nếu có việc gì phải tâu, thì cho làm thẻ bài tiến trình, còn các viên đại thần vào trực và các công sở làm việc thì đều cho nghỉ một ngày để cùng hưởng phúc lý trường(1) ». Việc này ghi lại làm lệnh.

Tham hiệp Quảng-bình là Lê Đường Anh chết, cho Nội các thị độc là Thân Văn Quyền làm thự tham hiệp Quảng-bình.

---

(1) Lý trường: Đông chí là tiết ngày dài nhất trong một năm cho nên xưa có lễ mừng « lý trường », tức là đến lúc ngày dài.

https://tieulun.hopto.org

Thống chế Tiền phong là Phạm Văn Lý ốm khỏi vào yết kiến. Vua triệu lên điện cho ngồi, dụ rằng: « Vừa rồi khanh ốm nặng, trẫm lấy làm lo, nay đã lành, trẫm rất vui mừng, nhưng xem thần sắc chưa được bình phục hẳn, hãy cho ở nhà điều dưỡng. Thờ vua còn lâu dài, bất tất phải miễn cưỡng đi lại vội ». Khi Phạm Văn Lý lui ra, vua quay lại bảo Binh bộ Lê Đăng Doanh rằng: « Phạm Văn Lý tài không hơn ngươi, nhưng mạnh dạn làm việc, trong lúc nguy cấp gian nan không từ. Những người như thế cũng không dễ có nhiều đâu ».

Vua thấy từ trước đến giờ những nhân viên được chỉ bổ đi lãnh chức khác, bộ Lại làm chiếu văn có khi chỉ viết bổ đi lãnh chức mới, có khi cũng viết là lấy bản chức bổ đi lãnh chức mới, chưa có nhất định, bèn dụ rằng: « Từ nay viện nào được bổ đi lãnh chức khác thì trong chiếu văn phải nhất luật nói rõ người ấy nguyên chức hàm gì và cho lấy chức ấy bổ đi lãnh chức hàm mới để được rõ ràng. Bộ Hộ vẫn chiếu nguyên phẩm mà chi bổng ».

Bộ Hộ tâu xin đem những chức quan hương cống và quan viên từ đời Lê cũ châm chước, kê vào các hạng 60 tuổi, trở lên làm lão nhiêu, 59 xuống đến 55 tuổi làm lão hạng, 54 tuổi trở xuống làm tráng hạng.

Vua đặc biệt ra lệnh cho lão hạng và tráng hạng, đều chiếu lệ cũ mà nộp một nửa thuế thân, vẫn gia ân miễn binh dịch và dao dịch cho mình thôi.

Các địa phương tuân theo ân chiếu, làm sớ tâu cử những người quân dân trong hạt biết võ nghệ và khỏe mạnh đưa đến Binh bộ xét lại thì đều thuộc hạng tầm thường.

Vua bảo rằng: « Cất nhắc người tài năng tầm thường để dùng là quá lạm, nhưng nếu nhất thiết bãi bỏ cả thì

https://tieulun.hopto.org

sợ là ngăn trở người sau ». Bèn sai chọn những người khá hơn, được 14 người, cho làm hành tẩu ở vệ Cẩm y để cho học tập, mỗi người mỗi tháng cấp cho 2 quan tiền, 2 phương gạo. (Thừa-thiên 4 người, Quảng-bình 5 người, Quảng-nam, Quảng-trị mỗi tỉnh 2 người, Gia-định 1 người).

Tổng trấn Gia-định là Lê Văn Duyệt thấy là phái quân đi tuần ngoài biển không được việc gì, đáng sở chịu lỗi, lại nói: « Nay đã đến tiết đông, gió bấc thổi mạnh, giặc bể tất phải lẩn trốn, xin rút quân về ngũ ».

Vua dụ Binh bộ rằng: « Các trấn trong hạt thành, giặc biển thường hay trộm nổi, đã nhiều lần xuống chỉ nghiêm sức lùng bắt, trước hết đã đem bọn quan địa phương và bổ biển giảng lưu để xem gắng sức ra sao. Thế mà qua hè sang đông, bọn giặc vẫn lọt lưới không nên công trạng gì, là bởi bọn chúng không chịu ra sức, thực là đáng tội. Lê Văn Duyệt là một đại thần chuyên trách ở ngoài, cố nhiên không chối được lỗi, nhưng nghĩ binh nhật vốn quen việc bắt giặc, không phải không biết phòng ngừa, hoặc giả vì sai phái thiếu người, nên mới hỏng việc. Vậy hãy cho miễn nghị, nhưng phải đem tất cả tinh binh những đám giặc cướp trước sau phát ra ở trong hạt, nhẹ nặng bao nhiêu lần, nhiều người hay ít người cùng đem các quan chức cùng bổ biển và tấn thủ, phân biệt mà tham tấu để đợi chỉ. Còn việc rút quân về thì chuẩn y lời xin. Lê Văn-Duyệt đã được đặc cách ban ơn, từ nay phải vì nước hết lòng, tính việc trước khi xảy ra, để cho dân ta được yên lành, khi bể được êm lặng mà đáp lại lòng trẫm đã một lần lượng tình tha lỗi, nếu không như thế thì tất khó lại mong được ân điển khoan hồng ». Đến khi tâu lên, các quan trấn sở tại và bọn bổ biển tấn thủ đều bị giáng hoặc cách chức khác nhau.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo Nội các Trương Đăng Quế rằng: « Ngươi có giỏi cưỡi ngựa không? Trẫm khi tuổi trẻ vốn hay cưỡi ngựa, cứ mỗi lần cưỡi ngựa thì thấy gân sức khoan khoái. Lâu nay không ngồi yên ngựa, thịt đùi lại nở ra, bây giờ cưỡi không nhanh nhẹn bằng lúc tuổi trẻ nữa. Cho nên mỗi tháng một lần cưỡi ngựa để cho khỏi lười biếng. Người quí ở siêng năng chịu khó, nếu cứ rỗi rãi yên vui thì gân sức yếu đi, khi gặp việc còn làm gì được ».

Định lại lệ lễ ở các đền miếu. (Miếu Lịch đại đế vương, miếu Lê Thánh tông và Văn miếu hai kỳ tế Xuân Thu, lễ đều dùng tam sinh: xôi, rượu, quả; lễ Chính đán dâng hương nến trầu rượu, bớt các lễ thường tiêu dùng nến] và Đoan dương, miếu đô thành hoàng 2 kỳ tế Xuân Thu, lễ dùng tam sinh: xôi, rượu, quả. Miếu Phong bá [thần làm gió] đầu Xuân tế cầu gió và 2 kỳ tế Xuân Thu. Miếu Vũ sư [thần làm mưa], ba miếu công thần, 2 kỳ tế Xuân Thu lễ đều dùng bò, dê, lợn, xôi, rượu, quả. Miếu Nam-hải-long-vương, tế bốn tháng, đền Hà-thần ở Bắc-thành, 2 kỳ tế Xuân Thu, lễ đều dùng trâu, lợn, xôi, rượu, quả. Miếu Hỏa pháo [thần sáng], tế mồng 1 tháng 9. Miếu Hỏa-thần [thần lửa] tế 23 tháng 6, lễ đều dùng bò, lợn, xôi, rượu, quả. Hai đền thờ Quan Công và Thiên phi, đền Thai dương phu nhân, đền thần cửa biển Tư dung, hai kỳ tế Xuân Thu, lễ đều dùng lợn, xôi, rượu, quả. Viên tẩm nhị vương (1) 2 kỳ tế Xuân Thu, lễ dùng lợn, xôi, cỗ, lễ cáo kỵ dùng cỗ, lễ

(1) Nhị Vương: Tuyên vương là con thứ 9 của Nguyễn Phúc Khoát và Mục vương là con Tuyên vương đều ở Xã Long-hồ huyện Hương-thủy.

https://tieulun.hopto.org

chính kỳ dùng tam sinh, xôi và cỗ. Đền Dục-đức (1) 2 kỳ tế Xuân Thu lễ dùng lợn, xôi, rượu, quả, lễ cáo kỳ dùng cỗ, lễ chính kỳ dùng trâu, xôi và cỗ. Đền Dụ-khánh (2), đền Anh-duệ (3), đền Thiệu-hóa quận vương (4), đền hai bà họ Hồ, họ Phạm, (5) 2 kỳ tế Xuân Thu lễ đều dùng xôi, lợn, cỗ, lễ cáo kỳ dùng cỗ, lễ chính kỳ dùng trâu, lợn, xôi và cỗ. Đền Triều-thân, (6) Xuân Thu 2 kỳ tế, lễ dùng xôi, lợn, rượu, quả. Phàm lệ trước có các lễ Trừ tịch. Thượng tiêu. Chính đán. Đoan dương, tế Chạp, và sóc vọng đều bớt cả).

Trấn Thanh-hoa có người nước Thanh là Lương Xương xin khai mỏ đồng ở châu Lang-chánh, nộp thuế hàng năm. Trấn thần tâu xin cho. Vua cho không bao lâu, vua dụ bộ Hộ rằng: « Trẫm nghĩ trấn Thanh-hoa là đất phát phúc, non sông thiêng liêng tốt đẹp, khí vượng chung đúc không nên khinh thường đào xẻ. Huống chi nhà nước không phải thiếu tiền tài, thuế một chỗ mỏ đồng này, có quan hệ gì đến việc thừa thiếu ». Bèn hạ lệnh đình chỉ.

Hiệp trấn Nam-định là Nguyễn Nhược Sơn vào chầu, vua hỏi trong hạt trấn động tĩnh thế nào. Sơn đáp rằng gần đây được yên lặng, dân gian không còn có những việc cắt trộm lúa nữa.

---

(1) Đền Dục-đức : Thờ Thái-bảo quốc công họ Nguyễn và phu nhân họ Phùng, đền làm từ đời Gia-long, sau đổi là đền Diễn-quốc công.

(2) Đền Dụ-khánh : Thờ Thọ-quốc công họ Trần và phu nhân họ Lê, đền làm từ đời Minh-mệnh.

(3) Anh-duệ : Tức là Hoàng tử Cảnh.

(4) Đền Thiệu-hóa quận vương : Con thứ chín Gia-long.

(5) Đền hai bà họ Hồ, họ Phạm : Gia phi họ Phạm về triều trước và Tá thiên nhân hoàng hậu, hợp thờ một đền ở ngoài Kinh thành.

(6) Đền Triều-thân : Thờ các hoàng tử, công chúa chết sớm.

https://tieulun.hopto.org

Vua nói: « Thói ấy đã hết thì dân ta đều được yên ». Lại hỏi: « Những kẻ phạm tội trốn tránh đã ra thú được bao nhiêu? ». Thưa rằng trước sau hơn một trăm người.

Vua nói: « Chúng đã biết ăn năn ra thú nhiều, dù có một vài tên đầu sỏ còn trốn, nhưng vây cánh đã mất, không bao lâu rồi cũng tan rã. Chỉ sợ chúng đổi lỗi ngoài mặt mà không đổi lỗi trong lòng thôi ».

Trấn thủ Hà-tiên là Lê Công Huyên, già yếu không đương nổi việc trấn, giáng làm quản cơ, bắt về hưu trí, lấy trấn thủ Biên-hòa là Trần Văn Hựu làm trấn thủ Hà-tiên, vệ úy vệ Tiền phong hữu là Phạm Phú Chung làm trấn thủ Biên-hòa.

Đổi ty Thanh-thận của Vũ khố làm ty Chế tạo, vẫn phải làm việc sở Nội tạo. Đặt thêm một viên giám đốc [illegible] làm công việc sở Nội tạo.

Trước kia bộ Công trù tính cách chỉnh đốn công việc của thợ ở sở Nội tạo, tâu xin từ nay trở đi, hết thảy mọi việc đều do viên đốc công quản cố, để ngăn ngừa cái tệ thợ trốn tránh nhũng nhẵng. Đình thần bàn lại cho là sở Nội tạo là để cung cấp những thứ cần dùng cho nội cung mà công sở của Vũ khố, công việc cũng rất bận rộn, những việc phải làm, tất có chỗ không giống nhau. Viên đốc công đã chuyên quản ty Chế tạo, lại phải trông coi cả sở Nội tạo, việc nhiều mà thế cách nhau sợ không tai mắt nào thấu được. Lại xin đặt thêm một viên giám đốc phàm công việc ở sở Nội tạo thì trước phải liệu việc mà tính công rồi nói với viên đốc công cấp thợ để cho việc có thống thuộc. Còn chỉ bảo mẫu mực thì viên giám đốc phụ trách một mình. Vua nghe theo.

Đổi định nhật kỳ điểm binh hằng năm của các địa phương, đều cứ ngày mồng 1 tháng 2, phải đến cả để

điểm duyệt, và ở lại thao diễn, đến ngày 1 tháng 3, thì chiếu lệ chia ban.

Chuẩn định hàng năm cứ tháng giêng, thì những binh và voi đóng thú ở hai trấn Quảng-nam, Quảng-trị đến Kinh diễn tập đều đợi đến sau khi lễ Nam giao xong, sẽ do quản lãnh cho đổi phiên. Ghi làm lệ. (Từ trước những biền binh thuộc quản Kinh tượng được phái đem voi đi đóng thú ở Quảng-nam 25 con, ở Quảng-trị 15 con, mỗi năm một lần thay).

Lang trung Binh bộ gia hàm thị lang, lãnh tuyên phủ sứ phủ Lạc-hóa kiêm quản biền binh đồn Uy-viễn là Bùi Phụ Đạo chết, lấy lang trung Hộ bộ hiệp lý Hộ tào Gia-định là Nguyễn Công Tú làm lang trung Binh bộ gia hàm thị lang lãnh tuyên phủ sứ phủ Lạc-hóa, kiêm quản biền binh đồn Uy-viễn.

TIMSACH.COM.VN

Cho Trần Văn Lân là con chưởng dinh Trần Văn Năng, Tống Phước Khải là con Tống Phước Lương và Nguyễn Văn Thu là con phó tướng gia hàm đô thống Nguyễn Văn Xuân đều làm hiệu úy vệ Cẩm y.

Người Nghệ-an là Nguyễn Trọng Dao đào đất được một cái ấn thủy tinh đem dâng, ấn có khắc nổi ba chữ « Tinh huyên đường ». Vua nói : « Trẫm xem cái ấn này, chất ngọc lồng lánh, chữ khắc đã lâu, thực không phải là vật đời gần đây, duy không có sách vở ghi chép làm bằng chứng, không biết là ấn đời nào. Duy hai chữ « Tinh huyên » ý trẫm cho là trời tạnh thì cỏ huyên tươi tốt, lấy nghĩa ở ý xuân huyên (1) khỏe mạnh chăng? Như thế thì cũng có thể là điềm lành thánh mẫu hoàng thái hậu ta hưởng trăm tuổi thọ ». Bèn tự chép lời nói ấy để ghi, thưởng cho Trọng Dao 10 lạng bạc.

---

(1) Xuân huyên : Cây xuân cây huyên, người ta thường dùng để chỉ cha mẹ.

https://tieulun.hopto.org

Tiết Thánh thọ. Sắc rằng từ nay, hàng năm phàm gặp các lễ tiết khánh hạ ở cung Từ thọ, thì quan kinh từ tam phẩm trở lên và ủy viên các thành trấn, đều chuẩn cho xếp theo ban làm lễ ở Duyệt thiện đường, từ tứ phẩm trở xuống đều đến lạy ở bên trong cửa Tiên-thọ. Ghi làm lệnh.

Định lệ xét xử quản mục và y sinh khi có voi ở Kinh hay ở ngoài chết. (Phàm voi sai đi việc quân hay việc ngoài biên, lặn lội khe núi khó nhọc mà chết, hoặc ra trận bị trọng thương rồi chết, và biền binh chăn nuôi để phòng không cẩn thận, hoặc cưỡi qua sông đầm đến nỗi chết đuối, hoặc đánh nhau đến chết, thì ở Kinh do thống quản xét rõ tâu lên đợi chỉ, ở ngoài thì do quan địa phương tra xét rõ ràng tâu lên. Còn những voi thường nuôi ở chuồng, không cứ là voi đực, voi cái, hễ ra bị chết, thì ở Kinh do thống quản, ở ngoài do thượng ty, đều thống kê trong một năm, số voi chết là bao nhiêu làm tập tâu lên. Việc xét xử thì cứ một con voi chết, những binh lính chuyên trách chăn nuôi chính ký phụ ký, đều xử 60 trượng, viên suất thập thì giảm một bực 50 roi. Có thêm một con voi chết thì gia lên hai bực, tội chỉ đến 100 trượng và đóng gông 2 tháng là cùng, suất đội so với suất thập được giảm hai bực xử 30 roi, thêm mỗi một con thì thêm một bực, tội chỉ đến 100 trượng là cùng. Lại ở Kinh và ở ngoài, ngoài số ngạch voi như lệ ra, nếu có con voi nào chết, cứ một con voi chết thì viên cai quản đều xử 30 roi, cứ thêm 2 con voi chết thì xử gia lên một bực, tội chỉ đến 90 trượng là cùng. Vẫn chiếu lệ tội công mà giáng phạt những Tượng y ty, y phó, y sinh, đến cả những người tây thuộc nếu đã qua tay chữa thuốc mà vô hiệu thì xử, so đối với binh, kém binh lính chuyên trách chăn nuôi hai bực 40 roi, nếu là chữa lầm thuốc để voi chết thì tội ngang tội của

https://tieulun.hopto.org

binh lính, cứ thêm một con voi chết, thì xử thêm hai bực, cũng chỉ đến 100 trượng là cùng).

Tháng 12, lấy phủ thừa phủ Thừa-thiên là Bạch Xuân Nguyên thăng thự phủ doãn, thự lang trung Hộ bộ là Nguyễn Huy Chiểu làm phủ thừa, hiệp trấn Định-tường là Phạm Phúc Thiệu làm hiệp trấn Vĩnh-thanh, tham hiệp Định-tường là Tô Trấn thăng thự hiệp trấn Định-tường, tham hiệp Biên-hòa là Ngô Bá Tuấn làm tham hiệp Định-tường, thự tham hiệp Thái-nguyên là Lê Văn Lễ đổi làm thự tham hiệp Biên-hòa, lang trung Công bộ là Nguyễn Dư làm tham hiệp Thái-nguyên, thự hiệp trấn Sơn-nam là Nguyễn Khắc Biểu đổi làm thự hiệp trấn Tuyên-quang, lang trung Hộ bộ hiệp lý Hộ tào Bắc-thành là Nguyễn Văn Mưu thăng thự hiệp trấn Sơn-nam, tham hiệp Thanh-hoa là Nguyễn Văn Thắng làm tham hiệp Nam-định; thự tham hiệp Nam-định là Nguyễn Đăng Giao đổi làm thự tham hiệp Thanh-hoa, viên ngoại lang Công bộ là Phan Hiển Đạt thăng thự tham hiệp Quảng-yên, lang trung Lễ bộ là Nguyễn Đình Vũ làm tham hiệp Lạng-sơn, viên ngoại lang Lễ bộ Ngô Huy Tuấn thăng thự tham hiệp Hưng-hóa.

Triệu hiệp trấn Quảng-trị là Hoàng Văn Diễn về Kinh, lấy lang trung Công bộ là Đỗ Khắc Thư quyền làm việc trấn Quảng-trị.

Lấy Hàn lâm viện thị độc Nguyễn Tri Phương làm thị giảng học sĩ sung biện công việc Nội các, thự lang trung Hộ bộ là Trần Văn Trung đổi sang thự lang trung Công bộ sung biện việc đốc công Vũ khố.

Lấy nguyên trấn thủ Quảng-yên là Nguyễn Văn Đoái làm vệ úy vệ Tiền phong hữu.

Lấy lang trung bộ Hộ là Lê Nguyên Trung hiệp lý Hộ tào thành Gia-định, viên ngoại lang phủ Nội vụ là Đặng

https://tieulun.hopto.org

Đức Thiệm thăng thự lang trung Hộ bộ, hiệp lý Hộ tào Bắc-thành, lang trung Vũ khố là Đoàn Văn Phú làm lang trung bộ Hộ, chuyên làm công việc ở cục Tạo tác Bắc-thành.

Sai vệ úy vệ Tả nhị Vũ lâm là Nguyễn Lương Huy kiêm quản Thị vệ nha bài, thự phó vệ úy là Nguyễn Tiến Lâm kiêm quản bốn đội Giáo dưỡng: nhất, nhị, tam, tứ, hiện úy là Đoàn Quang Mật kiêm quản các đội Tân sai [lấy củi].

Vua bảo Nội các rằng: « Từ trước đến giờ, nha Thương bạc thường đến cuối năm, phái nhân viên chia đi các hạt Gia-định, Bắc-thành, Quảng-nam để hội đồng mà thu thuế buôn bán. Ngạch thuế buôn bán, đã có quy chế, quan lại địa phương sở tại cũng tự làm được, nếu lại phái người đến hội thu, cũng chỉ là thừa thôi. Vậy bãi đi ». Lại dụ rằng: Từ nay có thuyền buôn đến buôn thì cho quan địa phương theo lệ mà đánh thuế, xong rồi làm sách do nha Thương bạc chuyển tâu.

Dựng công quán ở cửa biển Đà-nẵng, ở Quảng-nam (một tòa ba gian hai chái). Phàm những khi phái viên ở Kinh đến làm việc công hay tàu ngoại quốc đến đậu, mà cần phải đòi đến để hỏi han, thì lấy đấy làm nơi làm việc công, lại cấp cho hai chiếc thuyền nhanh nhẹ (theo kiểu thuyền sai, dài 27 thước, ngang 4 thước 5 tấc, sâu 2 thước 2 tấc) để dùng đi tuần xét. Lại thấy từ trước đến nay, tấn sở gặp khi phải bốc tải hàng hóa công thì phải bắt linh trạm đến nhận lãnh, đi lại chậm chạp, chuẩn cho từ nay cứ do viên tấn thủ liệu bắt dân lệ thuộc cùng dân phu cậu chở đi giao cho trạm Nam-hoa để theo thứ tự mà chuyển đệ (Nam-hoa sau đổi làm Nam-ô).

Sai thị lang trung Hình bộ là Nguyễn Trọng Ngọc đồng lý công việc thanh tra ở thành Gia-định, về các

https://tieulun.hopto.org

trấn Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, Bình-thuận thì phải thuộc ty lục bộ đến làm.

Hiệp trấn Hà-tiên là Nguyễn Chương Đạt nhiều lần có lỗi nhiều lần giáng đến bốn cấp, bộ Lại theo lệ tâu xin giáng bổ làm viên ngoại lang Công bộ.

Giá gạo ở Kinh hơi cao ; hạ lệnh ở Kinh phàm những số lương bổng dự chi thì đến trung tuần tháng 12 cho lãnh bằng thóc, đợi đến sang xuân thì cấp tiền, cũng lấy thóc phát thay.

Vua bảo bầy tôi rằng : « Việc ăn của dân là rất cần, mỗi khi gặp đói kém, trẫm lại nghĩ lập cách để tiện cho dân, nếu cứ chẩn tuất luôn, thì dễ khiến cho dân sinh lòng đòi hỏi không chán, mà mở kho phát thóc, cũng khó khỏi cái tệ lại dịch xéo xén. Chi bằng tùy việc mà [illegible] phát lương bổng, lấy thóc phát thay tiền, thì thóc gạo lưu thông, công tư đều được đủ. Thế là trong lệ thường mà ngụ ý thi ơn, trong chỗ thi ơn mà không bỏ mất lệ thường.

Bộ Lễ tâu rằng : « Từ trước đến nay, ba tiết lớn Nguyên đán, Đoan dương và Vạn thọ theo lệ có thiết đại triều, nay xin bớt tiết Đoan dương mà làm vào tiết Đông chí cho hợp với điển lễ ».

Vua nói : « Bắc triều khí đất rất lạnh, cho nên làm lễ tiết Đông chí để đón tiết xuân chớm nở. Còn như triều đình ta gây dựng cơ đồ ở cõi Nam, tiết Đoan dương các đời làm lễ đã lâu ngày thì thay đổi làm gì ! Lời xin ấy không chuẩn ».

Binh thuyền của nước Phú-lãng-sa đến đậu ở cửa biển Đà-nẵng, nói là vâng mệnh vua nước họ, muốn được một viên quan ở nha Thương bạc đến nói chuyện. Vua sai sung biện Nội các thị giảng học sĩ Nguyễn Tri Phương đến để dò hỏi, thuyền trưởng nhất định không nói. Lại

https://tieulun.hopto.org

sai thị lang Trương Đăng Quế quyền chức quan Thương bạc đến. Thuyền trưởng ấy nói rằng vua nước ấy muốn cùng nước ta giao hiếu, nhưng xa cách biển khơi, không đạo đạt được, nay nghe tin nước Hồng-mao mưu đồ xâm lấn đất Quảng-đông[Trung-quốc], thế tất rồi cũng lan đến nước ta, nên vua nước ấy sai đến báo tin dặn ta đừng giúp Quảng-đông.

Trương Đăng Quế về tâu, vua cười nói rằng: « Nước ấy muốn mượn việc đó làm ơn với ta để mong đạt kế muốn giao hiếu đó thôi. Nước Hồng-mao mưu lấn nước Thanh, có can thiệp gì đến ta ». Lại sai Nguyễn Tri Phương đến bảo cho họ biết. Khi Tri Phương đã về, thuyền ấy vẫn còn dùng dằng chưa đi, tự tiện lên núi Tam-thai (1) để xem xét, lại nói muốn được một người hoa tiêu cùng đi ra các hạt Bắc-thành để về đồ bản. Viên tấn thủ báo về, bộ Binh tâu lên.

Vua nói: « Vào nước người ta tất phải hỏi các điều cấm. Vượt qua hải phận còn có điều lệ nghiêm cấm huống chi muốn vào nước người mà vẽ địa đồ mang về sao họ vô lý đến thế! Tấn thủ không biết lấy lời lẽ nghiêm nghị mà cự tuyệt động một tý là tâu báo, sao lại không có định kiến như thế » Sai Tri Phương lại đến hiểu thị thuyền ấy mới đi.

Bọn thành thủ úy án thủ hai đài thành An-hải, Điện-hải là Lê Văn Tường, thủ ngự Đà-nẵng là Nguyễn Văn Ngữ, hiệp thủ là Trương Văn Loan, vì không ngăn cản được việc họ lên núi, đều bị cách chức.

Sai phó vệ úy vệ Ban trực hậu dinh Thần cơ là Lê Sách đến quản lãnh biền binh trú phòng, quyền chức án thủ hai đài thành An-hải, Điện-hải, kiêm quản pháo đài Định-hải, phó đội Vũ lâm là Trần Văn Duyên, chủ sự

(1) Tam-thai: Núi Non nước.

https://tieulun.hopto.org

Hộ bộ là Nguyễn Tiến Trưng quyền chức thủ ngự và chức thủ tấn Đà-nẵng.

Sắc rằng từ nay phàm gặp có thuyền nước ngoài hoặc thuyền quan đến đậu ở cửa biển thì việc phái binh thuyền đi tuần xét cho viên án thủ đài hội đồng với viên trấn thủ, mà làm cho ổn thỏa, nếu việc phải tâu thì làm chung tập cho chạy đệ ngay. Ghi làm lệ.

Định lại điển lễ việc tế đàn Nam-giao.

Bộ Lễ tâu rằng: « Năm Minh-mệnh thứ 9 [1828] chuẩn định nghi thức long trọng tế Nam-giao, tựu trung những việc tiến dâng, những vật phủ qui biên đậu (1) và sắp đặt ngọc lụa chuông khánh thực đã đủ cho đời sau biết được rõ ràng, duy còn có một hai điều khoản còn chưa được chu đáo. Kê cứu điển sách như lễ phẫn sài dùng trâu non và những tiết dâng mâm triệt cỗ thì nên bắt chước đời cổ mà làm, để cho đủ điển lễ tôn sùng thịnh trị. Lại xin soạn lại khúc nhạc cho hợp tiết tấu, và dựng thêm thần khố (2) để cất đồ thờ. (Cứ hằng năm trước lễ lớn một tháng, phủ Thừa-thiên mua thêm một con trâu non, đến kỳ lễ đưa đến chỗ thần trù (3) để mổ và rửa cho sạch sẽ, rồi nhồi bằng tốc hương và lá quế đặt vào trong lò đốt, chờ khi xương phẫn sài thì châm lửa vào lò để đốt. Khi nào cháy hết trâu thì thôi. Còn lễ dâng mâm thì làm vào sau lễ dâng ngọc lụa.

Lễ dâng nghé đực ở các án chính vị và phối vị ở Viên đàn thì làm sẵn bốn cái mâm [trở] sơn đen cho tinh đẹp, đến ngày lễ lớn thì đặt con sinh lên bàn ở chính

---

(1) Phủ quĩ: Đồ đựng xôi lễ.
Biên: Đồ đan bằng tre để đựng quả.
Đậu: Đồ bằng gỗ để đựng chất nước.

(2) Thần khố: Kho để những đồ tế ở đông bắc Giao đàn.

(3) Thần trù: Chỗ bếp để làm cỗ tế, cũng ở đông bắc Giao đàn.

https://tieulun.hopto.org

vị hai mâm ở hai phối vị tả hữu mỗi bên một mâm, đều đặt ở án trong và quay đầu vào. Dự phái 16 viên quản vệ thân binh và cấm binh sung làm quan tư trở [phụ trách mâm], đợi khi xướng đến « tiến trở » (1) thì các quan tư trở thứ tự khiêng vào dâng, rồi rước vừa đến trước các vị làm lễ. Lễ triệt soạn (2) thì làm vào sau lễ ẩm phước thụ tộ (3). Lại chế thêm bốn mâm cỗ theo số phủ quĩ biên đậu mà chia mỗi bàn thành hai mươi sáu ô, các ô ấy đều trong bọc thiếc ngoài sơn đen và chế bốn cái bàn vuông. Đến ngày lễ lớn lấy những phẩm vật ở trong các phủ quĩ biên đậu mỗi thứ một ít đựng vào trong các ô ở mâm. Tại án chính vị và phối vị, ở dưới bàn biên đậu thì đặt sẵn bàn cỗ, đợi khi xướng « triệt soạn » thì hữu ty bưng các thứ thương bích hoàng tông (4) cất riêng ra; các án chính vị, phối vị đều triệt cỗ. Đến khi xướng « phủng nghệ liệu sở » (5) thì đem ra đốt đi.

Lại đổi các khúc nhạc: Khi dâng mâm thì tấu khúc « Đăng thành »; khi triệt cỗ thì tấu khúc « Doãn thành », bớt khúc nhạc về hai tiết phần sài và thượng hương để cho vừa đủ số chín khúc.

Còn khúc « Khánh thành » tấu khi vua về cung, nguyên có 16 câu, nay thêm 8 câu; khúc « Tuy thành » tấu khi tống thần nay đổi làm khúc « Hỹ thành ». Lại ở bốn góc tầng thứ ba của đàn mỗi góc trồng một cây đèn hạng lớn để chiếu sáng suốt đêm. Ở bên tả Thần trù phía ngoài đàn dựng nhà Thần khố năm gian lợp ngói, phàm

---

(1) Dâng mâm đặt con sinh.

(2) Triệt bỏ cỗ bàn.

(3) Ẩm phước thụ tộ: Chủ tế nống rượu và ăn thịt tế.

(4) Thương bích hoàng tông: Những thứ ngọc đời xưa dùng trong việc tế tự.

(5) Phủng nghệ liệu sở: Bưng đến chỗ đốt.

https://tieulun.hopto.org

các kỷ, bàn, tân lọng và giá đèn thường ngày vẫn chứa ở hai gian tả nhị, hữu nhị và hai chái đông tây. Sắp tới ngày thi rước long đình để bản chúc đặt ở gian chính giữa, ngọc, lụa, nậm chén, cùng biên đậu để ở hai gian tả nhất hữu nhất. Trước một ngày, bộ thần vâng rước long đình, bản chúc đến Trai cung, để chờ vua thân điền tên ngự vào bản chúc và đem Thái-thường tự đi hội đồng kiểm duyệt đồ tế để đến giờ thi bày ra.

Vua sai đình thần bàn lại, đều lấy làm phải, bèn cho thi hành như đã bàn. (Duy một tiết dâng mâm thì ở chính vị đặt quay đầu về bắc, phối vị tả thì quay đầu về đông, phối vị hữu thì quay đầu về tây, bên trải chiếu sẵn ở bên chỗ đặt mâm để đặt sẵn mâm sinh, chờ khi nhạc nổi và xướng « tiến trở », vua đến đứng trước ~~ở chính vị chắp tay giơ ngang trán thì những viên tư~~ trở quan đều bưng mâm sinh để tiến cho được tề chỉnh).

Lại sai chế lại chén rượu ở Viên đàn. (Trước nghị định đổi dùng bằng chất bầu, phía trong chén, hai trụ, miệng rót cùng ba chân đều theo kiểu cũ, dùng chất vàng, vẫn đặt trên đài vàng. Nay cho làm bằng chất bầu trong lót vàng có đài, đặt trên cái đĩa làm bằng gỗ bạch đàn hương, hình dáng hơi giống chén).

Chuẩn định từ nay trở đi phàm các chức quản vệ thân binh, cấm binh và cai đội thân binh, ở Kinh theo lệ được cấp phẩm phục nếu có viên nào ra mà hiện không có can khoản gì phải xét xử thì cho được đem theo về một bộ mũ áo thường triều; sau có điền bổ ai thì viên cai quản tư bộ đổi cấp, không phải phiền tấu xin nữa. Chép làm lệnh.

Lấy thự thống chế lãnh viện sứ viện Thượng tứ là Tạ Quang Cự làm thự thống chế đình Tiền phong chuyên

https://tieulun.hopto.org

cai quản Trung vệ, vệ úy vệ Tiền nhị vệ Vũ lâm là Hoàng Đăng Thận làm chưởng cơ lãnh viện sứ viện Thượng tứ, chuyên quản vệ Kiêu kỵ, vệ úy vệ Tiền phong trung là Lê Thuận Tĩnh làm vệ úy vệ Tiền nhị Vũ lâm, vấn kiêm quản các ty Lý thiện vệ Dực bảo, phó vệ úy vệ Long võ hữu là Phan Văn Cần làm phó vệ úy vệ Tiền nhất Vũ lâm, thự phó vệ úy là Nguyễn Tiến Lâm làm thự phó vệ úy vệ Long võ hữu vấn kiêm quản các đội Giáo dưỡng, phó vệ úy vệ Tiền phong tiền là Nguyễn Văn Quý thăng thự phó vệ úy vệ Tả nhất Vũ lâm, cai đội vệ Cẩm y là Lê Văn Phú thăng thự phó vệ úy vệ Tiền phong tiền, phó vệ úy vệ Long võ tả là Nguyễn Đức Trường thăng thự phó vệ úy vệ Tả nhị Vũ lâm, cai đội Vũ lâm là Hoàng Quang Thông thăng thự phó vệ úy vệ tả Long võ, thự phó vệ úy vệ Hoàng trung là Tống Văn Tự thăng thự phó vệ úy vệ hữu nhất Vũ lâm, cai đội vệ Cẩm y là Trần Đình Uẩn thăng thự phó vệ úy vệ Hồ oai trung.

Các lụt ở Bắc-thành ít mưa.

Vua dụ bộ Hộ rằng: « Ở Kinh gần đây nắng mưa điều hòa lúa má xanh tốt, thế mà cứ bọn Hồ Bối ở Sơn-nam, Lê Văn Thường ở Bắc-ninh, Nguyễn Đình Phổ ở Hải-dương, Lê Phúc Bảo ở Sơn-tây tâu báo thiếu mưa, làm cho người ta không yên lòng được. Phải từ ngay hỏi các địa phương ấy đã được mưa hay chưa, việc nông thuận tiện hay không thì kịp làm tập riêng tấu ngay ». Liền sau đó các hạt báo là đã có mưa, vua rất vui lòng.

Ngày kỷ hợi, tế hợp hưởng, vua thân đến Thế miếu làm lễ. Tả thị lang bộ Công là Đặng Chương đọc chúc, đến chỗ tên vua, đọc nhỏ đi. Khi làm lễ xong, vua bảo bầy tôi rằng: « Bề tôi xưng tên ở trước mặt vua, con xưng tên ở trước mặt cha là lẽ đó. Tôn Miếu là trọng há nên kiêng tên! Từ nay trở đi, phàm gặp những lễ tế Giao, tế Miếu, khi đọc đến tên của trẫm, cứ kính cẩn

https://tieulun.hopto.org

mà đọc to bất tất phải kiêng. Kiêm quản Thái thường tự là Phan Huy Thực vì để thuộc viên tự viết văn chúc, khoản thức không hợp bị phạt ba tháng bổng.

Vua thấy từ trước đến nay, hộ tịch là do bộ Hộ, binh ngạch thì do bộ Binh chưa từng đối chiếu nhau, nên trong đó họ tên tuổi và quê quán nhiều chỗ không phù nhau, nên sắc rằng từ nay, hàng năm đến kỳ làm sổ ngạch binh thì phủ Thừa-thiên và các thành trấn ở ngoài trước hết phải đem những thân biền (1) binh lính ở trong hạt, mà so sánh với hộ tịch, nếu có sai lầm thì theo thực mà cải chính lại rồi theo lệ do bộ Binh đệ nộp. Bộ Binh đem các hạng ngạch binh so sánh với đinh tịch của bộ Hộ, cốt sao cho đúng dắn để tiện tra cứu.

Gọi 2.000 biền binh thuộc Ngũ quản ở Bắc-thành đến hạ tuần tháng 2 sang năm đến Kinh để thao diễn.

Đổi định lại lệ thuế của người Thanh, người Man, người Nùng ở các trấn Bắc-thành (Sơn-tây, Bắc-ninh, Lạng-sơn, Cao-bằng, Thái-nguyên, Quảng-yên, Tuyên-quang, Hưng-hóa). Trước kia sổ ngạch người Thanh ở các trấn gọi là Bắc khách, nay chuẩn lời bàn của quan Bắc-thành đổi làm Minh-hương, làm thuộc hộ, làm khách hộ. Bộ Hộ nhân tâu rằng: « Những người Thanh ấy và người Man, người Nùng lệ thuế từ trước đến nay gọi là gia (nhà) táo (bếp) tên gọi không giống nhau, hoặc nộp bằng bạc hoặc nộp bằng tiền nhiều ít khác nhau (người Thanh thì có khi mỗi nhà nộp bạc 1 lạng 2 đồng cân hoặc 5 đồng cân, hoặc nộp tiền 1 quan; người Man có khi 2 người làm một bếp, có khi một người làm một bếp, mỗi bếp hoặc nộp bạc 4 lạng hay 2 lạng, hoặc nộp tiền 1 quan hay 2 quan; người Nùng

(1) Thân là người làm quan văn.
Biền là người làm quan võ.

https://tieulun.hopto.org

hoặc mỗi nhà nộp 2 lạng bạc, hoặc mỗi người nộp 5 đồng cân bạc), chủ yếu là đều noi theo chế độ cũ, chưa đủ làm chuẩn. Nay xin đổi định phép thuế, sổ đều lấy người tinh suất, thuế đều lấy bạc thay tiền. Còn những hạng Minh-hương thuộc hộ khách bộ mới đổi và những người Man đã biên vào hộ tịch từ lâu không khác gì ngạch cũ Minh-hương thì mỗi năm thu thuế mỗi người 2 lạng bạc. Duy có người Nùng, sống về nghề phát rừng làm rẫy, nay dây mai đó bất thường, so với dân thổ trước có khác thì xin thu một nửa thuế». Vua cho là phải.

Nêu thưởng những người con hiếu tử, tiết phụ các địa phương. Trước là các địa phương kính tuân ân chiếu xét hỏi để tâu lên, bộ Lễ lại làm danh sách nghị thưởng từ khi cầm quyền đến nay dạy con hiếu thảo tốt trong luôn để tâm đến việc vun đắp luân thường. Mấy nay các địa phương tiết thứ tâu báo những sự trạng thực đáng hiếu tiết đáng nêu gương, người ta cảm khích nức lòng, như thế thực đáng khen ngợi. Nhưng nêu thưởng là điển lớn, có quan hệ đến phong hóa tất phải có chỗ phân biệt thì danh mới xứng với thực. Xét bộ thần nguyên nghĩ binh hạng 10 người, tựu trung có người con hiếu là Lê Văn Trinh, người vợ tiết là Nguyễn Thị Khách, Nguyễn Thị Phương, nết tốt tiết trinh có thể duy trì đạo lý, khuyến khích phong tục cho đều thăng lên hạng ưu, và thưởng mỗi người 40 lạng bạc, đoạn may ngoài và đoạn lót trong mỗi thứ 2 tấm, một bức biển ngạch và nhà nước dựng nhà treo biển để tỏ đặc cách. Ngoài ra từ Vũ Thị Truyền đến Đinh Thị Viên 7 người thì cho theo binh dạng, đều thưởng mỗi người 30 lạng bạc, đoạn may ngoài và đoạn lót trong mỗi thứ một tấm và một bức biển ngạch, để cho có thứ bực khác

TAILIEU.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

nhau. Thứ hạng từ Lê Thị Bản đến Ngô Thị Thao 7 người, đều có sự trạng rõ rệt đáng ghi. Nguyễn Thị Quý đến Nguyễn Thị Phượng 4 người, là vợ chức quan mà giữ tiết được đều thưởng cho mỗi người 20 lạng bạc. Còn 13 người thứ hạng nữa, sự trạng đều tầm thường, không cần nghị thưởng. (Hạng ưu 3 người: 1 — Lê Văn Trinh, người xã Mỹ-anh, huyện Quỳnh-lưu, là người thuần cẩn, thờ cha mẹ có hiếu hạnh, mẹ thường bị chứng đau bụng, hơn một năm không khỏi, thầy thuốc nói chắc là ăn lầm phải thịt công, phải có cái dạ dày con nhím mà uống thì mới khỏi. Trinh vào rừng tìm kiếm mãi không được, một hôm cầu đảo ở đền đêm nằm mộng thấy thần bảo rằng: « Ngươi có hiếu hạnh cho ngươi một con nhím ở phía đông đền ». Ngày mai quả nhiên bắt được con nhím ở đấy đem về làm thuốc cho mẹ uống, bệnh mẹ mới khỏi. Đầu năm Minh-mệnh cha Trinh bị thổ phỉ bắt giam ở trong núi, đòi chuộc 150 lạng bạc. Trinh vơ vét hết cửa nhà được 90 lạng, vào núi xin chuộc, bọn giặc thấy số bạc không đủ muốn chém người cha. Trinh kêu khóc xin chết thay cha. Bọn giặc cảm là người có hiếu, tha cho. Về nhà rước cha đến trành ở phủ thành, buôn bán để phụng dưỡng. Sau cha chết, Trinh làm nhà tranh ở mộ một năm, khi hết tang, lại dốc hết gia tài, rước linh cữu cha về làng táng tế đủ lễ, không có suy tị gì với anh em, người làng đều khen ngợi. 2 — Nguyễn Thị Khánh người xã Nguyệt-áo, huyện La-sơn, trấn Nghệ-an, khi 16 tuổi lấy người làng là Nguyễn Lai, đã có sinh lễ nhưng chưa về ở nhà chồng, thì người chồng bỗng phải đi linh thú ở Qui-nhơn, chưa được bao lâu thì chết ở nơi thú. Thị được tin buồn, tức thì từ giã cha mẹ về nhà chồng chịu tang, và ở luôn phụng dưỡng cha mẹ chồng. Khi hết tang thị bỏ tiền riêng mượn người đến Quy-nhơn lấy hài cốt của chồng

https://tieulun.hopto.org

đưa về làng an táng rồi thắt cổ để chết theo chồng, nhờ người họ cứu sống được. Sau đó vẫn ở nhà chồng nuôi cha mẹ chồng, lại lập người cháu để thừa tự cho chồng. 3 — Nguyễn Thị Phương, người xã Văn-trung, huyện Bạch-hạc, trấn Sơn-tây, lấy người làng là Văn Đăng Bích. Năm 23 tuổi, chồng chết, không có con, thị giữ tiết thờ cha mẹ chồng. Cha mẹ để vẫn thường khuyên đi lấy chồng, thị thề không lấy ai nữa. Đến khi cha mẹ chồng chết, bỏ tiền tổng táng chu tất, lại lấy vợ cho em chồng là Văn Đăng Điền. Thời loạn Tây-sơn có viên võ phân suất làm chỉ huy ngụy tên là An mến sắc đẹp, sắm lễ vật định lấy ép. Thị trốn về nhà cha nấp không ra khỏi cửa buồng hàng mấy năm. Khi ngụy An đi, thị lại về nhà chồng, giữ trọn tiết cho đến khi chết.

Hạng bình 2 người: 1 — Vũ Thị Truyền, người làng Bất hủ, huyện Quỳnh-lưu, trấn Nghệ-an, lúc có nhan sắc năm 15 tuổi lấy người làng là Đỗ Danh Sỹ, sinh được 1 con trai. Năm 20 tuổi chồng chết, thị giữ chí, thờ cha mẹ chồng, nuôi con thơ. Có nhà hào phú nhiều lần dạm hỏi, thị bèn chặt một ngón tay phải thề không lấy chồng, cuối cùng giữ trọn được tiết. 2 — Lê Thị Hiệt, người làng Thông-lãng, huyện Hưng-nguyên, trấn Nghệ-an, có chút nhan sắc năm 17 tuổi lấy người làng là Cao Đình Toản, mới được 4 tháng thì chồng chết, nhiều lần muốn tự tử bị người nhà ngăn giữ. Khi hết tang nhiều nhà cường hào muốn lấy. Thị bôi nhọ mặt giả ốm để tránh, trọn đời không đổi tiết. 3 — Bùi Thị Chính, người làng Hào-kiệt, huyện Thiên-bản, trấn Nam-định, năm 16 tuổi lấy người làng là Phạm Danh Hoạt, được 3 năm chồng chết không có con, thị giữ tiết thờ cha mẹ chồng. Cha mẹ đẻ muốn bảo cải giá, thị không bằng lòng. Khoảng đầu đời Gia-long có tên thổ phỉ thích sắc đẹp của thị tìm bắt, thị lẻn vào vườn rậm thắt cổ, được người làng

https://tieulun.hopto.org

cứu sống lại. Tên thổ phỉ cho là người có nghĩa nên thôi. 4—Đặng Thị Duyên, người làng Động-trung, huyện Chân-định, trấn Nam-định, năm 16 tuổi lấy người làng là Nguyễn Đình Chức, sinh một con trai đến năm 21 tuổi, chồng chết, ở góa giữ tiết. Thời loạn Tây-sơn, có võ phân suất ở huyện là ngụy đô ty Diên muốn ép lấy. Thị cắt tóc bôi bùn vào mặt, chạy ra đồng, lúc khóc, lúc cười, người ta cho là điên, tên Diên bèn thôi. Lại có người hào phú trong làng muốn lấy, thị nghiêm sắc mặt, lấy nghĩa mà trách để cự tuyệt, rồi giữ trọn tiết. 5 — Phan Thị Đốc, người xã Yên-lâm, huyện Tân-định, trấn Bình-hòa lấy người cùng huyện là Lê Minh Thức, sinh một trai một gái. Chồng chết giữ chí thờ cha mẹ chồng. Sau có tên cường hào muốn ép lấy, cha mẹ đẻ cũng khuyên lấy chồng. Thị thắp hương khấn chồng, cắt tóc mà thề giữ tiết. Cha mẹ thấy bền lòng như thế thôi không ép nữa bèn giữ trọn tiết. 6 — Mai Thị Vãng người xã Kim-xuyên, huyện Nga-sơn, trấn Thanh-hoa, năm 18 tuổi lấy người huyện Hậu-lộc là Thang Phương Xuân, sinh được 3 con gái. Năm 25 tuổi thì chồng chết, thị giữ tiết nương tựa vào người anh chồng, cắt tóc thề không lấy ai nữa. 7 — Đinh Thị Viên, người làng Gia-trạng, huyện Đại-an, trấn Nam-định, năm 19 tuổi, lấy người làng là Đinh Bá Bái. Năm 22 tuổi chồng chết, không có con, cường hào trong làng nhiều người muốn lấy, cha mẹ chồng và cha mẹ đẻ cũng khuyên cải giá. Thị dập trán vào đá thề không đổi tiết. Đến giờ vết thương trên trán vẫn còn.

Hạng thứ 11 người: 1 — Lê Thị Bản, người làng Lộc-du, huyện Thượng-phúc, trấn Sơn-nam, năm 17 tuổi lấy người làng là Tạ Bá Khôi, mới 4 tháng thì chồng chết. Thị giữ chí nuôi cha mẹ chồng để giữ trọn tiết. 2 — Phan Thị Nam, người làng An-đồng, huyện La-sơn, trấn Nghệ-an, có chút nhan sắc, năm 17 tuổi lấy người

https://tieulun.hopto.org

làng là Phạm Đình Thọ. Năm 23 tuổi, chồng chết không có con giữ chí thờ cha mẹ chồng. Nhà quan và nhà hào phú nhiều lần muốn ép lấy, cha mẹ chồng cũng khuyên lấy, thị không theo, giữ trọn được tiết. 3—Phan Thị Đoán, người làng Dương-hồi, huyện Đại-an, trấn Nam-định, năm 18 tuổi, lấy người làng là Phạm Xuân Kính được 3 năm chồng chết không có con, ở góa giữ chí. Nhà hào phú trong làng nhiều người muốn lấy, cha mẹ đẻ và cha mẹ chồng thương còn trẻ tuổi, đều khuyên lấy chồng. Thị kêu khóc, nhịn ăn 2 ngày, hàng xóm láng giềng cho là người có nghĩa mà khuyên giải rồi việc ấy thôi. 4—Phạm Thị Ninh, người xã Hào kiệt, huyện Thiên-bản, trấn Nam-định, năm 15 tuổi lấy người làng là Vũ Đình Nhuệ, được 3 năm, chồng chết không có con, ở góa giữ chí. Có người hào phú mến sắc đẹp muốn lấy, cha mẹ đẻ cũng khuyên. Thị giận chán mà khóc, nhịn ăn 3 ngày, chồng nữa. 5 — Đỗ Thị Tình, người làng La-Ngạn, huyện Đại-an, trấn Nam-định, năm 20 tuổi lấy người làng là Nguyễn Công Linh, năm 23 tuổi chồng chết, không có con, thị ở góa giữ chí. Hào trưởng trong làng nhiều người muốn lấy, cha mẹ đẻ và cha mẹ chồng cũng khuyên cải giá, thị không nghe. 6—Triệu Thị Quyến, người làng Đông-linh, huyện Đại-an, trấn Nam-định, năm 18 tuổi, lấy người làng là Phạm Đức Sảng, năm 21 tuổi chồng chết, giữ chí thờ cha mẹ chồng. Nhà giàu nhiều người muốn lấy thị nhất định không chịu đổi tiết. 7—Ngô Thị Thao, người làng Hoài-hữu, huyện Thanh-quan, trấn Nam-định, năm 16 tuổi, lấy người làng là Nguyễn Thế Thuần, sinh một trai. Năm 18 tuổi chồng chết, giữ chí. Có tên thổ phỉ muốn ép lấy, thị giả điên được thoát. 8 — Nguyễn Thị Quý, người làng An-hòa, huyện Bình-dương, trấn Phiên-an, là vợ Khâm sai chưởng Trung dinh đô thống chế Tống Viết Phước,

https://tieulun.hopto.org

sinh được một trai. Viết Phước tử trận năm thị 24 tuổi, đến nay đã 53 tuổi, giữ tiết không thay đổi đã được ân cấp tiền để nuôi thân. 9— Trương Thị Thanh, người làng Hòa-mỹ, huyện Bình-dương, trấn Phiên-an là vợ viên khâm sai thuộc nội cai cơ, quản Long diện thị vệ Nguyễn Văn Liêm, sinh một gái, năm 22 tuổi, chồng chết giữ tiết, đến nay đã 69 tuổi, đã được ân cấp tiền gạo để nuôi thân. 10 — Trương Thị Bảo, người làng Hòa-mỹ, huyện Bình-dương, trấn Phiên-an, là vợ Khâm sai thuộc nội cai cơ quản Tiểu sai tri Tượng chính Trương Phúc Luật, sinh một trai, năm 30 tuổi chồng chết giữ tiết, đến nay 69 tuổi đã được ân cấp cho tiền gạo để nuôi thân. 11 — Người cùng làng với Thị Bảo là Nguyễn Thị Phượng, vợ cai bạ Quảng-bình Nguyễn Công Khiêm, sinh hai con một trai một gái, năm 25 tuổi, chồng chết, đến nay 53 tuổi giữ tiết không đổi).

Hơn 200 dân man ở Mường-vanh thuộc Quảng-trị, chạy sang ở nguồn An-đại, thuộc Quảng-bình, nói là từ khi sai trưởng là A Điền Cáo bị tội, nhân dân sợ hãi chạy tản đi, xin cùng với dân man thuộc xứ này hàng năm nộp cống. Trấn thần Quảng-bình tâu lên. Vua chuẩn lời bàn của bộ Hộ cho lệ vào sổ Quảng-bình, chiếu theo lệ thuế đất mới phụ ở Thanh Nghệ, mà thu thuế (mỗi người hàng năm nộp 2 đồng cân bạc).

Chuẩn định từ nay, phàm nhân viên mới được thăng thự tri phủ tri huyện, thì số tiền gạo dưỡng liêm chi cấp theo một lệ với hạng thực thụ. Ghi làm lệnh.

Chưởng cơ thống quản thập cơ Uy Thắng ở Hậu quân Bắc-thành là Phan Bá Hùng chết, lấy phó thống Hậu quân là Vũ Văn Thân làm vệ úy thống quản thập cơ Uy Thắng, lãnh quản phủ Vĩnh-tường là Vũ Đình Di làm phó thống thập cơ Uy Thắng. Lấy phó vệ úy vệ Lạc dũng

https://tieulun.hopto.org

là Phạm Hữu Tâm làm phó vệ úy vệ Ban trực trung quân Thần sách.

Quan Bắc-thành tâu rằng: « Các sở cửa quan bến đò trong hạt Bắc-thành có thuyền công tỷ ở phố An-lương châu Vạn-ninh, không có người đấu giá. Hỏi ra thì những người lãnh trưng cũ đều nói rằng năm trước những khách buôn nước Thanh, phần nhiều chở hàng hóa bằng đường bộ. Khi đến phố thì thuê thuyền chở đi hai trấn Quảng-yên, Hải-dương và đến thành. Lái buôn ai đứng chiêu tập thuyền ghe mà chở, thì mỗi năm phải nộp tiền thuế là 5.000 quan. Mấy năm gần đây, đường bộ phần nhiều bị nghẽn, người buôn không đi, người lãnh trưng thường phải bù thuế xin nên bãi đi ».

Bộ Hộ bàn tâu cho rằng ngạch thuế thuyền ấy đặt ra, cốt là đánh thuế những hàng hóa nước Thanh, 20 năm nay đã thành định lệ, nay bọn lái buôn xảo trá thấy cớ chẳng qua là mong được giảm thuế để kiếm lợi thôi, sao nên mà đình bãi ngay được! Xin hạ lệnh cho thành thần chuyển sức cho trấn Quảng-yên truyền bảo bọn thuyền hộ ở phố ấy rằng, phàm có người Thanh đến buôn bán thuê chở hàng hóa thì cho cứ đường cũ mà đi, nhưng những chỗ quan yếu trên đường thủy, thuyền bè tất phải qua lại, thì phái viên của thành hội đồng với phái viên của trấn chia nhau ngồi thu thuế, cứ 3 tháng một lần báo về bộ biết. Vua theo lời bàn.

Ha lệnh cho các địa phương từ Nghệ-an đến Bắc-thành khuyên bảo dân trồng cây.

Vua dụ cho Nội các rằng: « Trẫm từ thân cầm chính quyền đến nay, thường để ý mở nguồn lợi để cho dân được sung túc, đã từng ra lệnh cho trong ngoài kinh thành trồng các cây có tiếng như cây nam mai và cây mít ở khắp nơi, đại khái những cây ấy đã thành cây gỗ,

https://tieulun.hopto.org

dùng được. Nên phải truyền chỉ cho từ Nghệ-an trở ra các quan sở tại phải sức khắp cho quân và dân ở trong thành và hai bên đường cái quan thì trồng cây mít, ở bờ đê ven sông thì trồng cây liễu, và thường phải vun bón bảo vệ cho cây được lớn, để phòng dùng vào việc công. Hạn trong 3 năm, cứ số cây hiện đã trồng, kê thành sách tâu lên. Nên thong thả mà khuyên bảo, đừng đốc thúc khẩn cấp mà hại cho dân ».

Người Bình-định là Lê Văn Lễ làm thư nặc danh tố giác bọn Nguyễn Văn Thể che giấu nòi giống Tây-sơn là Nguyễn Văn Lương (con Nguyễn Văn Nhạc) và Nguyễn Văn Trượng (con Nguyễn Văn Đức, Đức là anh tên Lương). Quan trấn thần bắt được bọn Thể, nghiêm giam rồi mật tâu lên.

Vua sai ngay tả tham tri Hình bộ là Trương Minh Giảng làm chánh khâm sai, đem theo thuộc viên ở bộ và trấn phủ vệ Cẩm y đến nơi để tra xét. Những tên phạm bị bắt đều nói rằng hai tên Lương và Trượng nghe tin lùng bắt đã trốn đi, nếu không ở Thạch-thành trấn Phú-yên, thì ở trong hạt Gia-định. Giảng tâu rõ duyên do. Vua bèn sai truyền chỉ cho các quan địa phương từ trấn Phú-yên trở vào Nam đến Gia-định, cho đi mọi nơi dò bắt, lại treo giải thưởng cho quân dân ai bắt được hai tên phạm ấy giải nộp quan thì thưởng cho 100 lạng bạc, thám báo được sự thực thì thưởng cho 50 lạng bạc, nếu dung ẩn và dẫn đường cho phạm đi trốn thì xử cùng tội.

Làm lại mái hiên các công đường lục bộ, đằng trước, đằng sau bên tả bên hữu công đường thượng thư và công đường tả hữu tham tri đều một mái, đằng trước, đằng sau công đường tả hữu thị lang đều một mái, mặt trước hai dãy nhà ty viên tả hữu đều một mái. Năm trước chỉ phát cho lá dừa, mây và tre, để gác mà che,

https://tieulun.hopto.org

đến nay sáu bộ tâu xin làm lại, trên dùng mái gỗ lợp ngói, dưới đắp nền đất, ngoài bó thềm gạch cho được kiên cố. Vua y cho.

Đắp lại ba sở đê mới ở Sơn-tây và Sơn-nam (Sơn-tây một sở tại xã An-quán huyện An-sơn, dài 217 trượng lẻ; Sơn-nam hai sở, một sở ở xã Tử-dương huyện Sơn-minh, dài 126 trượng lẻ, một sở ở xã Lưu-khê huyện Thượng-phúc dài 90 trượng).

Cho huyện Tam-dương, trấn Sơn-tây đổi thuộc về phủ Vĩnh-tường, huyện Phù-ninh đổi thuộc về phủ Đoan-hùng. Huyện Tam-dương nguyên trước do phủ Đoan-hùng thống hạt, mà đất thì ở gần phủ Vĩnh-tường, huyện Phù-ninh, nguyên trước do phủ Vĩnh-tường thống hạt, mà đất thì ở gần phủ Đoan-hùng, vì đường sá cận tiện, nên đổi lệ như thế.

TAISACH.COM.VN

Sai hữu thị lang Lĩnh bộ là Lê Duy Phiên quyền làm công việc Lễ bộ.

Chuẩn định, từ nay trở đi phàm quan kinh thăng bổ ra làm quan ngoài mà nhận được chỉ vào sau ngày phong ấn, nếu nội thăng bổ có việc quan hệ khẩn cấp, thì cho do bộ tâu xin, cho đi nhận chức ngay, còn thì đều cho lưu lại đến tiết Nguyên đán theo ban vào chầu mừng chờ đến sau ngày khai ấn mới đi. Ghi làm lệ mãi mãi.

Giặc trốn ở Quảng-yên là Nguyễn Bảo, tụ họp hơn 10 chiếc thuyền, ẩn hiện ở hải phận Trực-cát.

Trấn thủ Nguyễn Duy Tân cùng với thự phó vệ úy vệ Tuyên phong hữu do thành phái đến là Phan Văn Đức, đem quân đi tuần bắt, đêm đậu thuyền ở sông Phục-lễ (thuộc huyện Thủy-đường trấn Hải-dương, thông với Trực-cát), giặc chợt xông đến đánh, binh thuyền đầu cuối không tiếp ứng được với nhau, Tân bị giặc giết, binh bị thương và chết nhiều, bỏ thuyền lên bờ chạy.

https://tieulun.hopto.org

Đức ở đằng sau chỉ thúc thuyền đi theo bắn súng để hưởng ứng, đến sáng mai mới đốc quân chận đánh, chém được bốn đầu giặc. Giặc tan vỡ, bắt được 8 chiếc thuyền cùng nhiều súng ống khí giới. Bảo chạy thoát, đồ đảng thì trốn nấp vào bụi lau sậy ở bờ sông, bị dân sở tại bắt được 14 đứa đem nộp. Việc tâu lên, Phan Văn Đức vì không cứu chủ tướng trước bị cách lưu. Đến khi thành thần tâu lên, xét rõ tình trạng hồng việc và công trạng của biền binh lại thắng thi vua bảo bộ Hình rằng: « Việc này Nguyễn Duy Tân điều độ sai lầm để bọn giặc nhỏ thừa cơ sinh chuyện, có phạm đến quân luật. Nhưng nghĩ bị thiệt mạng tại trận, tình cũng đáng thương, vậy chuẩn cho chiếu nguyên hàm mà cấp tuất. Hiệp trấn Lê Đạo Quảng không biết đề phòng trước, phạt 6 tháng bổng. Phan Văn Đức ứng cứu hơi chậm nhưng đã biết hết sức chống giặc suốt đêm, đến trời ban ngày lại hăng hái tiến lên, rồi dẹp giành được thắng lợi, thì cho đổi giáng hai cấp lưu. Những biền binh ra trận cứ chém được một đầu giặc thì thưởng 1 lạng bạc, ai bị chết thì thưởng 3 quan tiền, bị thương thì thưởng 2 quan. Tổng lý dân phu thì thưởng chung cho 100 quan ». Rồi thấy giặc đã trốn xa, sai triệt quân về.

Phó thống chế Thủy sư là Trương Văn Tín chết, cho 300 quan tiền, 2 cây gấm Tống.

Đổi thuyền Tam-đao thuộc thành Gia-định làm đội Gia-nhuệ.

Trấn thần Ninh-bình tâu rằng hai cơ Tiền và Tả thuộc hạt Ninh-bình, mỗi cơ chia làm 3 hiệu, Trung hiệu 4 đội, Tiền hiệu và Hậu hiệu mỗi hiệu 3 đội, từ trước đến nay đã thành sổ ngạch, nay xin bỏ những chữ Trung hiệu, Tiền hiệu, Hậu hiệu cứ theo thứ tự đổi làm mỗi cơ 10 đội, để cho danh hiệu ăn khớp với danh hiệu ở Hữu cơ và Hậu cơ. Vua y cho.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LXXI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Tân Mão, năm Minh-mệnh thứ 12 [1831] (Thanh Đạo Quang năm thứ 11), mùa xuân, tháng giêng, mồng 1, cho hai ban văn võ từ chánh ngũ phẩm trở lên yến và thưởng, giáo hoặc có viên nào còn bị giáng cấp, không được dự thưởng, thì cũng gia ân thưởng cho mỗi người 1 lạng bạc. Ủy viên các địa phương từ chánh ngũ phẩm trở lên được chiếu theo quan Kinh mà dự yến thưởng, tùng ngũ phẩm trở xuống đều được dự yến, lại gia ân đều thưởng mỗi người 2 lạng bạc; những viên sung chức hành tẩu ở Nội các thì tùng ngũ phẩm trở xuống cũng thưởng mỗi người 2 lạng bạc. Về sau lấy làm lệ thường. (Trước kia quan ngoài từ tứ phẩm trở lên mới được dự yến thưởng, ngũ phẩm trở xuống chỉ thưởng mỗi người một lạng bạc).

Quảng-bình tâu báo được mưa. Vua phê bảo rằng: « Tiết đầu xuân nhiều phúc, mừng tiếp tin lành mưa ngọt. Kinh cẩn ơn trời, trẫm cùng dân chúng các ngươi đều được hưởng phúc đó ».

Ở Kinh sir giá gạo cao. Vua du bộ Hộ rằng: « Kinh kỳ là chỗ đô hội người bốn phương tụ tập, giá gạo ngày một tăng lên. Hơn nữa các hạt năm ngoái giá gạo cũng

https://tieulun.hopto.org

lên cao. Nay gặp khi giáp hạt gạo ăn bên ngoài chưa được đầy đủ, gia ơn từ các hoàng tử trước công, và các quan lớn nhỏ, ăn lương năm lương tháng, đều được trích ra tiền lương một tháng, chuẩn cho vào kỳ tháng giêng. cứ 1 quan tiền thì phát thay bằng 1 hộc thóc, nếu có ai bị xử giáng phạt thì cũng cho chiếu nguyên phẩm trật cũ mà cấp phát để cho hột gạo lưu thông, quân dân đều được nhờ ơn ». Lại cho lại dịch các nha cùng các hạng biền binh ở Kinh cũng được phát một tháng tiền lương bằng gạo như thế.

Cho phó vệ úy vệ Dương võ quân Thần sách là Nguyễn Văn Phượng thăng thự trấn thủ Quảng-yên. Cho thành thủ úy Nguyễn Văn Lượng và Lê Văn Hiếu chức hàm phó vệ úy quân Thần sách. Lượng là án thủ đại Điện-hải kiêm quản pháo đài Định-hải. Hiếu là án thủ đài An-hải. Sắc cho vệ Ban trực trong bãi trú phòng ở hai đài Điện-hải, An-hải, chỉ phái từ suất đội trở xuống đến binh dinh, giao cho bọn Lượng hiệp đồng chuyên quản, còn quản vệ thì ở lại Kinh để hầu, đợi khi vệ binh mãn ban về ngũ thì cai quản để sai phái việc công. Từ sau hàng năm đổi phái biền binh các vệ Ban trực quân Thần sách thì cũng theo lệ ấy.

Vua ngự giá ra thăm phía đông giao thấy lúa má tốt, rất vui lòng, thưởng cho các dân cư hai bên dọc đường 2.000 quan tiền. Vua bảo thị thần rằng : « Trẫm nhân rỗi việc, đi tuần những chỗ đi qua, nhân dân đặt nhiều lễ nghi, trẫm không lấy cái đó làm đẹp mắt chỉ mừng thấy lúa xanh tốt mà thôi ». Rồi đưa bài thơ ngự chế cho xem.

Ủy viên các địa phương nhiều người bỏ trực, bộ Lễ hặc tâu. Vua nói : « Ủy viên đến Kinh, đã dụ cho ngày ngày phải trực để có hỏi han, mà còn dám bỏ vắng,

https://tieulun.hopto.org

khinh nhờn như thế thì ngày thường tiếp dân làm việc như thế nào có thể biết được». Rồi phạt bổng và cho trở về.

Thự hữu tham tri Hình bộ là Nguyễn Công Trứ và thự hiệp trấn Nam-định là Nguyễn Nhược Sơn đều bị phạt giáng chức. Trứ trước đi doanh điền ở Nam-định có tên quyền sai đội trưởng ở trấn là Phí Quý Trại có tiếng là hào phú, từng được theo đi để sai phái, đến nay Nhược Sơn vào châu, Trại theo đi, Trứ với Nhược Sơn cùng bảo cử Trại làm huyện thừa huyện Tiền-hải, tả thị lang Hộ bộ là Hoàng Quỳnh trước đã làm việc ở Nam-định biết Trại không có tài năng gì khác, chỉ lo lợi riêng mà cầu cạnh, bèn dâng sớ hặc đại lược nói rằng: « Trại chỉ là một kẻ hào phú ở Nam-định, ruộng đất công tư bị nó bao chiếm, dân nghèo vô sản nghiệp bị nó sai khiến, nếu việc cất nhắc này mà đặt, trong những bọn sĩ phu khoa mục cống cử làm phủ huyện ở ngoài xấu hổ phải đứng cùng hàng mà một huyện Tiền-hải, tất lại sẽ là một nơi sào huyệt những kẻ trốn tránh. Huống chi quan tước là do các tiên đế cùng Thế tổ Cao hoàng đế để lại cho hoàng thượng, để đãi kẻ hiền tài trong thiên hạ, cho nhà nước dùng, cho nên dù một tự hay nửa cấp hoàng thượng cũng chưa từng lấy tinh thần ái mà cho riêng ai. Hai gã kia nghĩ thế nào, mà dám lấy quan tước của triều đình làm cái quà của mình để thù đáp riêng. Xin trị tội để ngăn chặn con đường cầu cạnh, mà răn những kẻ bề tôi dối vua làm riêng».

Vua xuống chỉ khiến bọn Trứ tâu trả lời và giao cho đình thần đối chất nghị xử. Khi lời nghị tâu lên xin đều xử cách chức. Vua đặc ơn đổi giáng bổ Trứ làm tri huyện Kinh huyện, giáng bổ Nhược Sơn tri huyện Tiền-hải. Phạt Quý Trại một trăm trượng và truy thu lại văn bằng của thành, bắt phải về dân.

https://tieulun.hopto.org

Lấy lang trung hiệp lý Hình tào Bắc-thành và Đoàn Khiêm Quang thăng thự hiệp trấn trấn Nam-định, tham hiệp Bắc-ninh là Bùi Nguyên Thọ làm lang trung Hình bộ, hiệp lý Hình tào Bắc-thành, thự tham hiệp Tuyên-quang là Phan Thế Chấn làm tham hiệp Bắc-ninh, thự đốc học Bình-định là Trần Lâm đổi bổ làm viên ngoại lang Binh bộ và thăng thự tham hiệp Tuyên-quang. Lâm đến lỵ sở liền chết, gia ân cho thực thụ tham hiệp và chiếu lệ cấp tuất.

Vua thấy đất Hà-tiên rộng rãi bát ngát, mà ruộng nương chưa mở mang, làng mạc còn thưa thớt, muốn một phen kinh lý để mở rộng địa lợi và ổn định dân cư, dụ cho thành thần Gia-định, cùng đốc suất ba tào hết lòng trù tính, làm thế nào để khiến những dân không nghề nghiệp, đến chỗ đất chưa khẩn hết, chia nhau ra làng mạc, cày cấy làn ruộng trồng dâu để làm chỗ lợi muôn đời. Trù hoạch công việc thế nào, thì làm tập tâu lên, vừa gặp có việc ngoài biên báo về, việc ấy bỏ lại.

Ngày nhâm tuất, tế xuân hưởng.

Sai quan thanh tra bộ Hộ. Lấy thống chế Hậu dinh quân Thần sách là Nguyễn Văn Quế sung chức đổng lý tả thị lang là Đặng Chương sung phó đổng lý, lang trung Binh bộ là Dương Văn Phong và hàn lâm thừa chỉ sung biện các vụ là Cao Hữu Dực sung hiệp lý.

Bắt đầu đặt chức thị lang thương trường, bớt chức giám đốc ở Kinh thương. Lấy nguyên thự hiệp trấn Quảng-ngãi là Trần Danh Bửu làm hữu thị lang thương trường, đúc ấn Thương trường quan phòng bằng đồng và dấu kiểm bằng ngà cấp cho.

Bớt chức giám đốc Mộc thương, đặt thêm một viên lang trung Công bộ chuyên coi công việc ở Mộc thương.

https://tieulun.hopto.org

Sai khắc bản *Ngự chế thi văn sơ tập*.

Trước là sáu bộ và Nội các tâu xin đem các bài thơ văn ngự chế từ năm Minh-mệnh thứ 11 [1830] trở về trước khắc bản in làm sơ tập, để sáng tỏ nền văn trị, vua không cho. Đến nay lại cùng xin lại, vua bèn cho.

Vua thân làm bài tựa tập thơ rằng:

« Thơ ta làm ra, từ năm bính tuất [Minh-mệnh thứ 7 (1826)] trở về trước, cũng có một đôi bài coi ra còn nhạt nhẽo, rồi cũng mất mát đi. Từ năm đinh hợi [(Minh-mệnh thứ 8 (1827)] về sau, gặp việc là cầm bút, thơ ngày một nhiều không nỡ bỏ đi, mới sai chép thành tập, là tạm để làm vui khi rỗi việc đó thôi. Đã có lời xin đem khắc bản in, ta không cho, vì tự nghĩ, những thơ ta làm đó phần nhiều là mình tự dạy mình về đạo kinh không có lời hoa hòe chải chuốt để cho người ta thích nghe. Không như cái học của thư sinh, tìm từng chương trích từng câu mà muốn đua đẹp tranh hay với các văn nhân mặc khách đâu. Vả lại, các bực đế vương từ xưa, làm thơ văn phần nhiều là mượn những kẻ từ thần. Theo ý ta xem thì tuy chốn Hàn lâm Bí các là để thay lời vua nói, dùng vào cáo sắc mệnh lệnh thì được, còn như văn thơ thì vốn là gốc ở lòng phát tự chí, nếu có người làm thay thì không phải là chí của mình, hà tất lại nhận cái hư danh ấy làm gì. Huống chi vua chúa không phải lấy việc hay thơ làm chức vụ. Nghiêu, Thuấn ngày xưa có làm thơ đâu, mà người ta phải khen Nghiêu Thuấn. Thế mới biết thơ văn là một việc thừa đó thôi, việc gì phải khoe tài bằng thơ mà mượn người làm thay làm gì. Cho nên thơ văn ta làm, một chữ một câu đều do tự ý mình, tôi con trong triều đều biết cả. Năm ngoái sáu bộ và Nội các cùng nhau khẩn khoản xin khắc in sơ tập thi văn ngự chế, ta cũng chưa cho. Nay

https://tieulun.hopto.org

lại xin lại. Ta nghĩ nếu không cho làm thì phụ lòng mong muốn của người ta mong muốn, mà gần như là kiểu cách. Nước Việt ta vốn có tiếng là nước văn hiến, từ các triều xưa dựng nước cũng đã có nhiều bực vua chúa tài giỏi, những thơ văn làm ra tất nhiên phải có, mà sách vở không chép, đến nay văn thiếu, chỉ có Lê Thánh tông trước thuật rất nhiều, một vài bài còn lại, người ta đọc lấy làm khoái chá, truyền tụng đến nay, nhưng tiếc là cũng tản mát, không thành tập thành quyển, lại không có bản in để lại. Nay nếu đem những thơ văn ngự chế ban ra thì cũng là một việc hay trong làng văn nghệ nước ta, theo lẽ không có gì là hại, vì thế chuẩn cho làm như lời thỉnh cầu.

Hãy đơn cử một việc mà nói: Ta hàng ngày lúc nào rỗi việc một chút cũng còn chăm việc thi thư, huống chi những kẻ văn học, lấy đấy mà được hiển vinh, nổi tiếng há lại chẳng lo dùi mài cố gắng sao! Lấy điều ấy mà biết cảm phát phấn khởi mà đến được chỗ thành công thì tập thơ này cũng có ích cho bọn văn học các người vậy.

Vua lại dụ Nội các rằng « Trong bản *Ngự chế văn sơ tập* có các bài dụ chỉ do tay ta soạn năm trước đặt ở đầu quyển thì cứ thế mà khắc in cũng đủ, bất tất phải làm tựa ».

Tìm mua thơ văn của Lê Thánh tông.

Vua dụ cho Nội các rằng: « Nước Việt ta mở nước bằng văn hiến, các bực vua hiền đời đều có, duy Lê Thánh tông thì không phải là đời nào cũng có. Những phép hay chính tốt chép cả ở trong sử sách, lại còn khi rảnh việc thì lấy văn nghệ làm vui, trước tác rất nhiều, tiếng hay phong nhã vẫn còn vang vẳng bên tai mọi người. Trẫm nhớ đến cổ nhân rất lấy làm kính mến. Tuy đời đã xa, lời nói đã mất, văn chương tuy đã tản

https://tieulun.hopto.org

mát, nhưng ở trong rừng nho chăm học tất vẫn còn người trân trọng giữ gìn. Nay trẫm muốn tìm cho khắc in để lại lâu dài muôn đời bất hủ. Vậy ra lệnh cho quan Lễ bộ, tư hỏi Bắc-thành và các trấn Thanh, Nghệ, Ninh-bình phàm những nhà quan lại sĩ dân, ai còn giữ được những tập thơ văn ngự chế về đời Hồng-đức (1460—1498) đều đưa đến cho quan sao chép, thu góp lại để khắc in truyền khắp trong nước, để nêu cái tốt đẹp của tiền nhân, lưu một việc hay trong rừng văn nghệ ».

Cho Phan Phu làm lang trung Hình bộ vẫn theo làm việc ở Hình tào thành Gia-định.

Dựng kho Thượng mễ ở trong kho Kinh qui chế gồm một tòa 3 gian, mở một cửa trước, hai đầu xây gạch.

Dựng lầu đình ở hồ sau.

Sai vệ Hữu bảo nhất Hoà Kinh đi thú ở Nghệ-an, vệ Tiền phong tiền đi thú ở Thanh-hoa, ba vệ Thần cơ tả, Long võ hữu và Hậu bảo nhị đi thú ở Bắc-thành.

Thị lang tỷ Vũ khố là Hồ Hữu Thẩm bị tội miễn chức. Khố lại là Hoàng Hữu Nhẫn làm ngấn bớt son bạc, việc phát, vua sai giết và dụ bộ Hình rằng: « Trước đây trẫm sai lấy 1 cân son bạc thế mà vị nhập lưu thư lại ở Vũ khố là Hoàng Hữu Nhẫn đệ lên 15 lạng tính là 1 cân. Trẫm thấy ngấn truyền chỉ gọn hỏi, nó lại tìm lời chống chế. Trẫm biết là gian lại sai đem cân lại để nghiệm, quả nhiên mỗi lạng chỉ được 9 đồng cân linh. Tức thì sắc cho vệ Cẩm y bắt nó xiềng lại, giao cho Nội các tra hỏi. Khi hỏi thì bọn thợ mới nói rõ tình trạng gian dối của nó. Nguyên từ trước đến nay, khi thu vào kho thì ghi rõ mỗi bao nặng 9 đồng cân linh 10 phân, mà khi chi tiêu thì tính là một lạng, các nha môn và thợ thuyền lãnh số son ấy đều chưa tỏ giác, thực là bọn chúng để dành địa bộ để ăn cắp sau này. Đó là tội kẻ khán thủ

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tự ăn trộm, việc phát thi đã có điều luật, nhưng rất đáng ghét là trinh đệ lên vua mà còn dám lừa dối bề trên, nhất định thỏa được lòng gian mới thôi, thực là mất hết lương tâm cam lòng phạm pháp. Vả lại, gần đây, những quan lại binh dịch ở kho tàng, nhiều lần ăn gian vỡ lở đã nghiêm trị ngay không chút nhu nhơ, thế mà ngày nay ở trước mặt trẫm còn xảy ra tình trạng gian dối như thế, thì ở chỗ khác, không hỏi cũng có thể biết được. Vậy cái án này nếu lấy luật giám thủ tự đạo tính tang vật mà luận tội, thì tội nhẹ hơn luật, không lấy gì răn bảo người sau mà sẽ nuôi cho mầm xấu ngày một to thêm, bọn tham lì càng bắt chước nhau mà cố phạm. Phàm thánh nhân xưa đặt ra pháp luật là ý muốn trị tội để mong không phải trị tội nữa, giết người để khỏi phải giết người nữa, thế là giết một người mà muôn người sợ đó. Nay nếu không theo luật nặng mà trị tội thì chỉ được cái tiếng suông khoan hồng mà không đúng với cái đạo sáng hình phạt, mà nghiêm pháp luật, sau này sẽ phạm pháp nhiều ra, thì giết không xuể nữa. Vì thế trẫm đã lập tức sai vệ Cẩm y áp giải chính phạm Hoàng Hữu Nhẫn đến cửa Vũ khố, thắt cổ cho chết, lại chặt bàn tay treo ở trên cửa, để răn những kẻ miệt pháp và khi quân; lại truyền họp các quan lại ở Vũ khố cho quỳ cả ở xung quanh mở mắt mà trông để cho khiếp sợ mà khỏi đến nỗi lại phạm pháp như vậy, còn tên thứ phạm cùng soạn những thoi son mà không đệ trình là Dương Trọng Tác phạt đóng gông nặng, 2 tháng hết hạn, lại đánh 100 hồng côn rồi phát làm lính thú ở Ai-lao. Còn kẻ đồng sự mà ngày ấy không dự là bọn tư vụ Lê Viết Triêm năm người thì đều cách chức đóng gông nặng 1 tháng, hết hạn lại đánh 100 trượng rồi phát làm lính phủ Thừa-thiên. Giám lâm

https://tieulun.hopto.org

thự lang trung Trần Tử Vân và viên ngoại lang Nguyễn Đăng Tin đều xuất thân là khố lại, quen thói làm bậy, Hồ Hữu Thẩm bị nó sai khiến nên năm trước bảo cử nó lạm thăng chức ngày nay, thế mà chúng lòng thiện chưa nở, thói xấu vẫn còn, gần đây việc kho bỏ bễ, dung túng bọn thuộc lại, ngầm có ý ăn không lộc nước, ăn cắp của công, tuyệt nhiên không có chút lòng thành thực cần thận. Đến khi việc phát, trẫm sai truyền chỉ sức hỏi, còn dám che giấu bưng bít, không ngờ muốn đậy lại càng rõ ra. Vậy Trần Tử Vân, Nguyễn Đăng Tin đều cách chức và đóng gông 1 tháng, khi mãn hạn đánh 100 trượng phát vãng đến đài Điện-hải để sai phái ra sức chuộc tội, còn Hồ Hữu Thẩm thì nghĩ ngươi theo đòi lâu ngày vẫn được sai khiến đến nay. Thế mà quá nghe Trần Tử Vân, Nguyễn Đăng Tin tả lời hữu kéo không biết đường nào, đến nỗi cất nhắc kẻ kém, dung túng kẻ gian, mơ hồ mất cả hạt châu, đáng lẽ phải trừng trị nặng, nhưng nghĩ tuổi đã già lại lòa điếc, chuẩn cho cách chức về dân. Lại hạ lệnh cho bộ Hộ truy xét, từ sáng mồng 1 năm Minh-mệnh thứ 1 [1820] đến nay thực số son Vũ khố chi tiêu là bao nhiêu, rồi lấy số ngân hụt của mỗi lạng son lần này là bao nhiêu, mà trục tinh số thừa ra cứ những tên giám làm chủ thủ mà nghiêm bắt phải đền. Từ nay trở đi các kho tàng thu chi thì phải chiếu thực số mà làm, nếu còn dám gian dối mảy may thì lấy án này làm lệ. Dụ này phải đem sao ra cấp cho Nội vụ, Vũ khố, Nội tạng và Kinh thương mỗi nơi một bản trước để treo yết ».

Đổi bổ tả thị lang Hộ bộ là Hoàng Quỳnh làm tả thị lang Binh bộ, quản lý công việc Vũ khố.

Sai thự Tiền quân Trần Văn Năng kiêm quản các đội binh giáo dưỡng, vệ úy Vũ Văn Giải kiêm quản thị vệ nha bài.

https://tieulun.hopto.org

Ngày quý dậu duyệt binh.

Vua đến Nam-đài để xem, bảo bầy tôi rằng: « Nước nhà nay gặp lúc thanh bình, mà việc binh thường săn sóc, việc huấn luyện chưa lợi chút nào. Nay đầu xuân điểm duyệt dung dáng kỷ luật của quân đội được chỉnh tề như thế, ta thực lấy làm vui lòng, vậy thưởng cho từ suất thập đến binh lính mỗi người 1 quan tiền ».

Có thự phó vệ úy vệ Hữu nhất tả dực là Tống Văn Tự cho riêng quân lính nghỉ việc đến khi hội điểm, lại nhờ người mạo thay, phải tội trảm giam hậu.

Hiệp trấn Quảng-nam là Phạm Quang Nguyên, tham hiệp là Lê Bá Tú đều bị tội miễn chức. Năm ngoái gặp tiết tứ tuần đại khánh vua ban ân chiếu cho các địa phương, dân huyện Hà-đông có người nói rằng: « Những khoản nguợn thóc công và lương tiền tích khiếm đều được miễn, thế mà thuế ruộng chưa được giảm. Lại bọn dân chính kim hộ [hộ đãi vàng] bảo nhau rằng: các hộ chuyên nghiệp bọn chúng cũng là con đỏ của triều đình, mà không được tha giảm chút nào. Tri huyện Hoàng Kim Đẳng, huyện thừa Nguyễn Đăng Đạo, đem việc ấy báo lên. Trấn là bọn Quang Nguyên cho là lời nói có vẻ oán thán, tư lên bộ Hộ để xin chỉ thị. Quan bộ Hộ tâu lên. Vua dụ rằng: « Trẫm tứ lên ngôi đến nay, lòng thương yêu dân ngày một thêm mãi, miễn thuế điền, tha thuế thân, ra ân đã trải nhiều lần. Năm nay gặp tiết tứ tuần của trẫm, trước sau đã ban ân chiếu đến hơn 20 điều, thần dân trong ngoài đều đội ơn rộng, ai cũng tai nghe mắt thấy đâu phải là lời nói suông. Nay đã miễn giảm thuế thân bọn kia lại còn muốn miễn giảm cả thuế ruộng, thế thì lòng tham của chúng còn biết đâu là đáy. Vả lại chính kim hộ là dân biệt nạp từ trước đến nay không chịu binh dao tạp dịch thì có dự gì đến thuế thân. Huống chi trong ân

https://tieulun.hopto.org

chiếu có một điều thưởng cấp các người kỳ lão, nếu bọn chúng vì là dân tá điền kim hộ không dự lệ được miễn giảm, há chính lại không có ông cha chú bác dự vào hạng kỳ lão được thưởng cấp hay sao? Thế mà lòng tham không chán, nói càn những lời oán thán, thực là mất hết lương tâm. Những người có chức trách trị dân tất phải nên hiểu thị rõ ràng dạy bảo nghiêm nghị, để chúng biết ăn năn tỉnh ngộ, nếu người nào ngoan ngạnh lập tức tra bắt trị tội để khuyên răn kẻ ngu tối. Thế mà huyện viên để khi việc đã xảy ra rồi mới báo lên, thế thì bụng nghĩ ra sao? Hay là ngấm ngầm hy vọng được ban ơn nữa, để lấy lòng bọn ấy chăng? Nếu thế thì gian xảo quá lắm. Phạm Quang Nguyên, Lê Bá Tú có trách nhiệm cai trị giáo hóa, từ trước đến giờ chính sự, giáo dục ra thế nào, mà trong hạt còn có những kẻ ngu dại ngoan ngạnh như thế? Quảng-nam là một trấn lớn ở gần Kinh kỳ, phàm gặp dịp ban ân, so với các địa phương khác vẫn có hậu hơn, huống chi ba chục năm nay, được nhờ ơn dạy dỗ đã lâu, mà dân mọn còn có kẻ ngu tối ngông cuồng, không biết ơn vua ơn nước, thế thì những kẻ trị dân chẳng phải ngồi rồi ăn không là gì. Không có thể không nghiêm trị để răn những kẻ sau này. Trước hết cách chức tri huyện Hoàng Kim Đảng và huyện thừa Nguyễn Đăng Đạo. Phạm Quang Nguyên, Lê Bá Tú cũng giao bộ Hình nghiêm nghị xét xử. Lại hạn cho trong 10 ngày, Phạm Quang Nguyên và Lê Bá Tú phải tra bắt những kẻ đích phạm nói lời oán thán khi trước, áp giải đến Kinh để trừng trị, nếu quá hạn mà không bắt được, thì hai chữ « oán thán » là tự miệng các ngươi nói ra, thì các ngươi phải chịu lấy tội chớ có oán vọng nữa. Những tên phạm trong bọn kim hộ đã giải đến Kinh đều giao cho bộ Hình tra xét nghĩ xử. Lại hạ lệnh cho

TAISACHCOM.VN

https://tieulun.hopto.org

đình thần bàn xét lại. Đến nay án tâu lên, kẻ phạm bị xử tội giáo giam hậu, Hoàng Kim Đăng và Nguyễn Đăng Đạo thì phát đi Cam-lộ để ra sức chuộc tội; Phạm Quang Nguyên và Lê Bá Tú cũng đều phải cách chức theo bộ để gắng sức chuộc tội.

Đổi bổ hiệp trấn Ninh-bình Phan Thanh Giản làm hiệp trấn Quảng-nam, thự hiệp trấn Tuyên-quang là Nguyễn Khắc Biểu làm thự hiệp trấn Ninh-bình. Lấy lang trung Binh bộ hiệp lý Binh tào Bắc-thành là Nguyễn Hữu Khuê thăng thự hiệp trấn Tuyên-quang, tư vụ Nguyễn Đức Hội thăng thự viên ngoại lang Lại bộ thự tham hiệp Quảng-nam.

Cho tư nghiệp quốc tử giám là Nguyễn Huy Hựu thăng thự tế tửu, viên ngoại lang Hộ bộ là Nguyễn Xuân Tiếp làm đốc học Bình-định.

Sai bọn điển bạ Nội các Nguyễn Đại Cần và tư vụ Nội các Trần Văn Tuân đi thuyền Bình-hải đến Hạ-châu làm việc công.

Sửa lại Trai cung ở đàn Nam-giao

Ở tấn Thuận-an, có thuyền của nước Phú-lãng-sa chạy đến, ngày hôm sau, sau khi tàu ấy đi, bọn tấn thủ Lê Đình Trang mới đem việc ấy báo lên. Sai đánh trượng để trách phạt và sắc rằng từ nay về sau, nếu có thuyền công của ngoại quốc đến đỗ ở tấn thì phải việc phái binh thuyền đi tuần xét phòng bị, cho viên ấn thủ Trấn-hải đài hội đồng với viên tấn thủ mà làm việc cho ổn thỏa, nếu việc phải tâu báo thì đứng tờ chung tâu lên. Ghi làm lệ vĩnh viễn.

Cấp binh khí cho các vệ của dinh Thần cơ (mỗi vệ súng tay và súng trường đều 150 cây, 1 lá cờ vệ, 30 lá cờ đuôi nheo, chiêng trống và thanh la đồng đều 1 chiếc, đạn dược và đồ vật đầy đủ). Chuẩn định từ nay

https://tieulun.hopto.org

về sau những chiêng trống thanh la đồng, khánh đồng tròn và não bạt thau, nhà nước cấp cho các dinh vệ thì cứ 10 năm là một lần đổi, chưa đến hạn mà hư hỏng thì bắt đền, lại chiếu luật trừng trị.

Triệu thự hiệp trấn Cao-bằng là Hoàng Quốc Điều về Kinh; lấy tham hiệp Cao-bằng là Dương Tam thăng thự hiệp trấn, thự lang trung Lễ bộ là Doãn Văn Xuân làm tham hiệp.

Trấn thần Quảng-ngãi là bọn Trần Văn Dưỡng, Lưu Đình Luyện và Tống Đức Hưng dâng bốn tập sớ tâu. Vua xem không bằng lòng bảo Nội các rằng: «Trẫm xem những tập tâu của Quảng-ngãi, một tập tâu báo việc được mưa, lại không nói đến lúa ruộng đã đủ nước chưa, việc nông đã thuận tiện chưa? Chỉ nói số tiền chi tiêu về việc đảo vũ, tạ vũ mà thôi. Trẫm dẫn do khi nắng, khi mưa. Thiết tha đến việc làm ruộng, mà bọn chúng chỉ biết việc tính tiền không nghĩ gì đến đời sống của dân. Vả lại tiền nong là do bộ Hộ chi phát hàng tháng, có quan hệ gì đến việc tâu báo mưa xuân. Một tập tâu nói việc thuyền người Thanh bị nạn bão chỉ cấp lương ăn 10 ngày. Thuyền của họ bị vỡ của cải không còn tỷ gì, đáng lẽ phải liệu cấp tuất kha khá để bao rộng lòng nhân của nhà vua, nhỏ mọn như thế thì còn ra sự thể gì. Một tập phúc tâu về việc tên thư lại xuất thú thì nhật ký đảo lộn, đất dìu mơ hồ. Một tập tâu nói trong thuyền buôn của người Thanh thấy có 20 cân hồng đan và thủy phấn, đã sức thu trữ lấy phòng để nhà nước mua dùng. Chất đan diên vốn không phải là quý trọng gì mà số chỉ có 10 cân có đáng gì cho nhà nước kể là có hay không, thế mà cũng nêu ra để tâu lên. Ta không ngờ mấy bản sớ cũng tâu lên một ngày mà toàn một giọng quê mùa lẩm nhẩm, không câu nào nghe được. Phàm chương sớ đệ thẳng đến trước mặt

https://tieulun.hopto.org

vua mà còn biện lý sai trái, kiến thức thấp kém như thế thì khi ở hạt cai trị dân xét việc, sao có thể xét rõ được nỗi oan khuất của dân và làm cơ ứng biến cho sáng suốt được. Thực là ăn phi bổng lộc, phụ ân của nước vậy. Bọn Trần Văn Dưỡng thì hãy phạt nhẹ, giáng một cấp, lại truyền chỉ nghiêm sức từ nay về sau gặp việc nếu còn hồ đồ thì sẽ cách chức ngay, quyết không tha thứ ».

Định lại lệ cấm trong việc phòng hỏa ở Kinh thành. Vua dụ Nội các rằng: « Kinh sư là nơi người ở đông đúc, phải định rõ điều cấm về lửa để nghiêm chỗ kinh kỳ. Nay chuẩn định: phàm trong kinh thành mà thất hỏa, nếu chỉ cháy nhà mình, không lan sang nhà khác, thì người gây nên hỏa hoạn phải đánh 100 trượng; cháy lan sang nhà người khác chưa đến một trăm nhà thì đóng gông 10 ngày, mỗi trăm nhà trở lên thì đóng gông 1 tháng, bất hạn đều đánh 100 trượng; nếu cháy lan đến nhà công và trại quân hay chỗ kho tàng thì chiếu luật nặng mà xử ». Ghi làm mệnh lệnh.

Cửa biển ở Nghệ-an, có giặc biển ra vào ở ngoài biển, trấn thần phái ngay binh thuyền đi xét bắt. Việc tâu lên. Sai truyền dụ rằng các địa phương ven biển từ trấn Thanh-hoa trở ra Bắc đều phải theo địa phận mà tuần bắt. Vua lại bảo bộ Binh rằng: « Địa thế nước ta ở ven biển, vốn lấy thủy quân làm món sở trường. Nhà Lê xưa không phòng thủy chiến, đến nỗi bại vong. Tây-sơn sau khi được nước cũng coi khinh thường không chịu thao luyện cho tinh. Thủy quân của Hoàng khảo ta tiến một trận giặc liền tan vỡ, dư uy lừng lẫy, cũng vì cớ đó. Nay tuy gặp buổi thanh bình, thủy quân càng không thể coi thường được. Nên bắt thao diễn luôn để ngày thêm tinh thục rồi cho tuần xét ngoài mặt biển để dẹp yên giặc biển, thế cũng là làm một việc mà được hai

ITMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vậy hạ lệnh cho vệ úy vệ Hữu nhị quân Võ lâm là Nguyễn Lương Huy, phó vệ úy vệ Nội thủy là Đoàn Dưỡng đem những binh ngân thương, giáo dưỡng thủy binh, pháo thủ, chia nhau cỡi các hiệu thuyền lớn tiến đến các dương phận phía Bắc cho đến Quảng-yên, đi lại diễn tập và đi tuần khắp những nơi cù lao và vụng sâu, sao cho đường thủy chỗ đi chỗ dừng đều quen thuộc hết và biết tình hình mặt biển đều hiểu rõ hết, nếu gặp giặc biển ẩn nấp thời tùy cơ đánh bắt ».

Trong kinh kỳ có mưa, vua du bộ Lễ rằng: « Ở Kinh liền mấy ngày đầu năm, được liền mấy trận mưa rất quý, đến sau ngày mồng 10 lại gặp nắng luôn, mưa xuân chưa thấm. Ngày hôm qua trẫm thành tâm mật đảo, làm ra mấy bài thơ, nửa đêm hôm nay ơn trời được mưa chan chứa, suốt đêm đến sáng hãy còn thánh thót, trẫm không xiết vui mừng, càng thêm kính sợ. Này lúa má ở huyện kinh đều đã xanh tốt không biết phía Nam phía Bắc kinh kỳ đã được mưa chưa? Bộ Lễ các ngươi phải lập tức truyền chỉ đi xét hỏi chuẩn cho đều cứ sự thực tâu lên, để yên lòng trẫm ».

Vua thấy các chức thông phán, kinh lịch các trấn từ trước đến nay phần nhiều dùng người trong hạt, tình riêng làng xóm khó giữ cho khỏi dựa nhau làm bậy, bèn dụ cho quan trên các địa phương đều phải xét người nào quê ở bản hạt thì liệu tùy xa gần mà đổi bổ đi hạt khác. Từ nay nếu có chỗ nào khuyết thì do bộ Lại lựa chọn sung bổ.

Người nước thanh là Giám sinh Trần Khải, tri huyện cách chức Lý Chấn-thanh cùng dân ông dân bà hơn 40 người, đáp thuyền buôn, gặp bão giạt đậu ở hải phận Thúy-cơ thuộc Bình-định. Sai cấp cho Lý Chấn-thanh 20 lạng bạc, cho Trần Khải 10 lạng, các người khác mỗi

https://tieulun.hopto.org

người 1 quan tiền, 1 phương gạo. Có người dân ấp Tân-phượng, nhân lúc bọn kia lên bờ, mưu ăn trộm gạo của họ rồi dốt thuyền làm giả hỏa tai. Trấn thần tin cũng tâu là thuyền thất hỏa. Chợt khi phái viên là Phạm Bạch Như phụng mệnh đến xét hỏi những người bị nạn là Trần Khải và thuyền hộ, nhân đem việc tố giác ra và chỉ rằng ở bờ biển và đường núi hãy còn có gạo rơi vãi làm bằng chứng. Bạch Như đem việc về tâu.

Vua dụ Nội các rằng: « Trước kia trấn thần tâu nói thuyền đó thất hỏa, vì người trên thuyền bỏ sót than lửa, xét không việc mưu trộm, nay cứ lời thuyền hộ nói thì tập tâu trước chưa xác đáng, sao thiếp phục được lòng người. Vả lại đây là việc ám nặng mưu lấy của mà đốt, quyết không thể hồ đồ liễu sự được. Vậy ra lệnh cho bộ Hình truyền chỉ cho khâm phái Trương Minh Giảng đến tận nơi đem cả phạm và chứng ra, mà công bằng tra xét sao cho tỏ được chân tình, rồi chiếu luật mà xét nghĩ tâu lên. Những quan lại ở trấn có xuất nhập ám tình hay không cũng tham hặc tất cả một lượt, không được khoan thứ chút nào. Nếu vì tình quan với nhau mà bênh nhau hay theo hùa nhau, một khi việc phát giác, không những phép nước rất nghiêm, mà Trương Minh Giảng nhà ngươi còn mặt mũi nào mà trông thấy ai nữa ».

Đến khi án tâu lên, bọn phạm tội đều xử lưu, trấn thần xử giáng chức, tịch thu gia sản của phạm nhân giao trả cho thuyền hộ. Rồi liền sai vệ úy Lê Thuận Tĩnh đem theo bọn quan bị cách làm việc chuộc tội là Lý Văn Phức cưỡi thuyền lớn Thuy-long đưa bọn người Thanh về nước.

Ban các hộc phương và cái gạt mới chế cho trong ngoài. Vua thấy hộc phương kiểu cũ ở kho, người coi kho thu vào chi ra, nhiều khi nặng tay nhẹ tay, mới sai

https://tieulun.hopto.org

bộ Hộ, bộ Công hội đồng đổi định hộc phương và cái gạt kiểu mới, và làm thùng vuông để rót thóc gạo, có dấu sắt đóng vào để làm tin. (Kiểu hộc phương cao thêm mà nhỏ bớt lại, hai bên miệng đều phụ miếng gỗ xoi thông ở giữa để nhận hai đầu cái gạt, hai đầu cái gạt thì cong xuống và nhỏ đi như hình cựa gà, để khi gạt thì cái gạt cứ do chỗ xoi thông của hai miếng gỗ phụ mà chạy thẳng đi. Cái thùng vuông thì rộng, giữa thu, đáy thùng có lỗ nhỏ, dưới lỗ đặt ngang một miếng ván nhỏ có thể mở ra đóng lại được. Phàm khi thu chi thì đổ thóc gạo vào thùng rồi hứng hộc hay phương ở dưới, mở miếng ván ở lỗ thùng ra để thóc gạo chảy xuống đầy thì gạt. Hai đầu cái gạt và miệng hộc phương chỗ đỡ gạt đều bọc sắt. Cái dấu sắt thì khắc nổi chữ « Tín » nung đỏ in vào cái hộc cái phương để làm dấu). Chế xong sai đình thần bồi đồng, mà cấp lương, không sai thì ban cấp cho trong ngoài thi hành. Chuẩn cho ở Kinh thì bắt đầu từ mồng 1 tháng 2, ở các thành trấn thì bắt đầu từ mồng 1 tháng 4, phàm thóc gạo thu vào chi ra, từ 2 hộc 2 phương trở lên mà thành đôi, thì người coi kho và người lãnh ra hoặc người nộp vào mỗi bên được gạt một nửa, còn số lẻ thì do người trong kho gạt. Lại vì số kho tàng ở các thành trấn có nhiều, cấp cho mỗi thành trấn một cái hộc, một cái phương, cho cứ theo đúng kiểu chế thêm cái khác để dùng, gởi cho cái dấu sắt để đóng. Thùng vuông thì do bộ Công gởi kiểu cứ y như thế mà chế. Vũ khố lại xin chế hai cái hộc để thu với phòng khi thu phát. Vua y cho.

Công thần Vọng-các là chưởng cơ hưu trí Mai Tiến Vạn chết. Chuẩn cấp một người mộ phu.

Tháng 2, vua bảo bộ Lễ rằng: « Ngày mồng 3 tháng này là ngày kỵ Cao hoàng hậu. Ngày chính trẫm phải thân đến điện Phụng-tiên làm lễ, ngày hôm trước thì

https://tieulun.hopto.org

cho các hoàng tử thay phiên nhau làm lễ cáo. Từ nay về sau lấy thế làm lệ mãi mãi.

Hai phủ Trấn-tĩnh và Lạc-biên thuộc trấn Nghệ-an tình nguyện đóng thuế. Trấn thần tâu lên xin chuẩn định ngạch thuế.

Vua du bộ Hộ rằng : « Hai phủ này ở chỗ xa xôi hoang vắng từ khi qui phụ bản đồ, sổ sách của triều đình, nhờ ơn vỗ về đã lâu, vẫn cho giữ lễ cống. Nay lại biết cái nghĩa thờ bề trên, tấm lòng thành thực đáng khen. Vậy thuế khóa của phủ Trấn-tĩnh chuẩn cho theo cùng một lệ với các phủ Trấn-ninh, Trấn-định và Trấn-biên, mỗi người mỗi năm nộp 2 đồng cân bạc, bắt đầu thu từ năm nay trở đi. Duy phủ Lạc-biên, nhân dân còn chưa được yên tĩnh, gia ơn cho triển hoãn, vẫn mỗi năm một lần đăng lễ cống như trước. Trấn thần nên chuyên sức cho trị phủ chiêu dụ dân lưu tán trở về để họ yên nghiệp làm ăn, bấy giờ sẽ chiếu lệ này mà làm ».

Định lại điều lệ cho các quan văn võ trực ban, cho các bộ và Nội các kiểm xét lẫn nhau.

Vua dụ bầy tôi rằng : « Nhà nước đặt ra pháp độ, cốt phòng ngừa từ chỗ chưa chớm phát, để cho giềng mối giữ nhau, phẩm tiết không sót, mới đủ để cho muôn đời tuân theo. Từ trước đến giờ, phàm việc đều do sáu bộ tuân lệnh làm, nhất thiết sớ tâu văn thư đều có bản phó, hoặc bản sao, giao cho Nội các lưu giữ, duy gặp khi có dụ chỉ do trẫm soạn thì bản thảo giao cho Nội các viết tinh ra để thi hành. Về việc đóng ấn quốc bảo, trước kia do Nội các và một viên võ ban xét nghiệm để đóng, sáu bộ đều không dự biết đến. Cứ quan hệ làm mãi như thế, e chưa được mười phần chu đáo. Nay nên đặt chương trình thế nào, để cho sáu bộ thay phiên nhau hội đồng kiểm xét cho được ổn thỏa tốt đẹp, để

https://tieulun.hopto.org

làm phép mãi về sau. Phải nên hết lòng bàn bạc kỹ càng tâu lên ». Đến khi tâu lên chuẩn cho như nghị mà thi hành:

(1. Lệ trước văn ban thì sáu bộ, từ thự thị lang trở lên, cùng với võ ban từ thự thống chế trở lên thay phiên nhau vào trực một ngày một đêm, từ nay sáu bộ chia làm ba ban thay nhau vào trực, cứ một ngày một đêm làm một ban, mỗi ban phải có hai viên đường quan của hai bộ. Phàm khi có bản thảo chỉ dụ châu phê ban ra thì quan đương trực cùng với quan Nội các hội đồng kính duyệt, do Nội các viết ra bản khác, ở cuối giấy đều phải viết tên và ký chữ, rồi đem nguyên bản trình lên. Nguyên bản ấy để lại ở trong để tiêu đi, còn bản viết thì sau khi ban ra, việc do bộ thì bộ viết lại, việc do các thì các viết lại, rồi đóng ấn quốc bảo để thi hành. Trong hai viên đương trực, nếu một viên gặp việc cần phải hồi tị thì còn một viên khác phải cùng với Nội các đứng lên mà kính duyệt. Nếu việc quan hệ cả đến hai bộ mà hai viên đều cần hồi tị thì cho lưu việc đến ban sau. 2. Sau khi tâu sớ văn thư, cho các nha môn trong ngoài, dâng lên mà có lời sắc chỉ và bất thần có sắc bảo soạn dụ chỉ nếu do bộ nghĩ soạn thì Nội các duyệt, do Nội các nghĩ soạn thì quan đường trực duyệt, vẫn do Nội các tâu xin dùng ấn quốc bảo. Nếu nghĩ soạn có chỗ sai lầm cho hai bên được tham hạch lẫn nhau. 3. Phàm có lời châu phê ban ra thì quan Nội các và quan đường trực hội đồng cùng duyệt, việc thuộc bộ nào thì do Nội các sao gởi cho bộ ấy, bộ thần lại chiếu nguyên bản sao ra tường tất, do quan đương trực xét thực, chính tay viết chữ ký vào rồi giao cho Nội các để xét nghiệm lẫn nhau. 4. Khi dùng ấn quốc bảo, thì quan đương trực cùng với Nội các hội đồng kiểm duyệt, rồi đăng ký vào sổ; lệ trước, có một viên võ ban xét nghiệm thì bỏ. 5. Phàm tâu

https://tieulun.hopto.org

nghị của đình thần cùng văn bằng có ấn công đồng, thì các quan văn võ đương trực hội đồng để kiểm xét và đăng ký. 6. Quan văn quan võ vào trực đều tự làm ban, cấp cho hai tấm bài ngà, một tấm khắc « Văn ban đại thần nhập trực », một tấm khắc « Võ ban đại thần nhập trực », còn cái bài trước khắc chữ « Đại thần nhập trực » thì giao cho Nội các thu tiêu đi. 7. Theo lệ trước thì quản vệ thân binh và cấm binh ngày đêm ứng trực, còn như quản vệ quân Thần sách và các quân khác thì ban ngày trực ở tả vu hữu vu cùng lang trung và viên ngoại lang sáu bộ thì chỉ theo ban mà tâu việc, và tiến bài đều không có lệ trực đêm. Từ nay hai vệ Cẩm y Loan giá làm một ban, mỗi ban có 1 quản vệ 5 suất đội, hai dinh Tả dực Hữu dực quân Vũ lâm làm một ban, mỗi ban có 5 quản vệ, 20 suất đội, bốn dinh Thần cơ, Tiền phong, Long võ, Hổ oai làm một ban, mỗi ban có 5 quản vệ, 20 suất đội, các ban ấy chiếu lệ trực ở điện Cần-chánh và Tả vu Hữu vu, các vệ kinh tượng làm một ban, mỗi ban một quản vệ, ban ngày trực ở Tả vu, ban đêm trực ở Tả triều đường và 10 suất đội ngày đêm đều trực ở xưởng voi, các bảo Thần sách, Thượng tứ làm một ban, mỗi ban hai quản vệ ngày trực ở Tả vu, đêm trực ở Tả triều đường và 4 suất đội ngày đêm đều trực ở Tả triều đường. Mỗi bộ mỗi ngày đêm một viên lang trung, viên ngoại, chủ sự theo quan đương ban của sáu bộ vào trực, mà thường trực ban đêm thì lang trung lưu lại ở Hữu vu. Viên ngoại lang và chủ sự thì đều lui ra Hữu triều đường để túc trực. 8. Đại thần văn võ cùng quản vệ các quân, dinh, lang trung viên ngoại lang, chủ sự của Nội các và sáu bộ, ai đương ban vào trực, quan văn thì do Lại bộ, ban võ thì thân binh cấm binh do đại viên quản lãnh, các bảo Kinh tượng Thần sách Thượng tứ thì do Binh bộ Nội

https://tieulun.hopto.org

các cũng cứ những viên đương trực, mỗi ngày một lần đều làm danh sách, danh sách văn võ giao cho Nội các, danh sách Nội các thì giao cho quan văn ban đương trực. Mỗi ngày hai buổi sớm và chiều, Nội các chiếu điểm các quan văn võ, văn ban chiếu điểm Nội các có ai thiếu thì hặc tâu, nếu ai phải đi việc công vắng hoặc bị đau ốm thì cho trực thay).

Lại sắc rằng đại thần, võ ban một người và đại thần văn ban hai người vào trực, phàm tập tấu, màn mùng giường chiếu, đều do nhà nước chế cấp cho. Còn võ từ quản vệ, văn từ lang trung trở lên và những viên sung biện công việc ở Nội các đều cho ăn mỗi ngày 2 lần.

Lại ra lệnh từ nay phàm Nội các có tâu việc, thì đường quan sáu bộ đương trực cho đều được theo ban mà dự biết. Hoặc khi vua có đến điện Đông-các, thì quan đương trực cũng cho được cùng với Nội các theo hầu quan Nội các tâu việc gì hay vâng sắc bảo gì cũng được nghe biết. Ghi làm lệ.

Thưởng bạc và y phục cho quan hưu trí tuổi thọ đến 80 theo thứ bực khác nhau (Bình-định 15 người, Gia-định 6 người, Thừa-thiên, Quảng-bình, Quảng-ngãi, Phú-yên, Bắc-ninh đều 7 người). Thừa-thiên có biên lẫn vào hai người tượng mục (1), ra lệnh đình thưởng. Sắc rằng từ nay phàm những thợ thuyền tạp chức thấp bé thì đều không cho dễ đạt xin thưởng. Ghi làm lệ.

Nếu thưởng những người dân thọ trăm tuổi ở các địa phương (Quảng-trị 10 người đàn ông, Quảng-bình 1 người đàn ông, Quảng-ngãi 2 người đàn ông, 1 người đàn bà, Bình-định 1 người đàn ông, Quảng-nam 3 người đàn bà, Thành Gia-định Vĩnh thanh 1 người đàn ông.

(1) Tượng mục : Đầu mục thợ thủ công.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Định-tường 1 người đàn bà, Nghệ-an 2 người đàn ông, 1 người đàn bà).

Tu sửa lại kỳ đài ở Kinh thành. (Trên đài đường rãnh nước, bốn bên xung quanh chỗ nào thấm nước nứt vỡ thì tu bổ lại, hai bên bực cửa xây thêm lan can, mặt nền tầng trên thì lát gạch vuông).

Thanh-hoa đặt mua hơn 11.500 cây gỗ lim, nhiều cây ngắn nhỏ. Bộ Công nghị xin khâm phái một viên đại thần cùng với ty viên am hiểu công trình đến hội với trấn thần Thanh-hoa, chiếu số 6 chiếc thuyền Điện hải còn thiếu, trước hết đem số gỗ ấy xét cây nào có thể dùng đóng thuyền được thì sức cho xẻ ra, nếu thiếu thì mua thêm, còn thừa thì chước lượng tư đưa ra Bắc-thành để dùng vào việc xây dựng kho tàng.

Vua bèn sai thượng thư Nguyễn Kim Bảng đem theo ty thuộc trong bộ và thợ mộc Kiên-chi đến nơi chiếu nghị trù tính mà làm. Bọn Đoàn Viết Nguyên quan bị cách mới được khởi chức tư vụ lệ theo để ra sức. Sau Nguyên bị triệt về, chuẩn cho được giữ nguyên hàm về dân hưu dưỡng.

Sai thượng thư Công bộ là Lê Đăng Doanh kiêm lãnh công việc Công bộ. Đóng thuyền ngự tên là thuyền Vĩnh-ninh, sai thống chế thủy quân là Nguyễn Tài Năng trông coi công việc.

Bổ thự phó vệ úy vệ Hữu thủy Thủy quân là Nguyễn Văn Sáng làm phó vệ úy thự chức vệ úy vệ Tả thủy.

Bọn man dữ ở Bình-định, cướp phá nguồn Trà-bình, dân sở tại đánh nhau với chúng, bắt và chém được sáu tên. Trấn thần đem việc tâu lên.

Vua khen sai thưởng chung cho 100 quan tiền. Người bị thương được thưởng mỗi người 1 lạng bạc. Những dân man bắt được đều áp giải đến chỗ chúng phạm tội, chém đầu bêu lên.

https://tieulun.hopto.org

Đặt thêm một viên ngoại lang ở thương trường.

Bộ Hộ tâu nói: « Các trấn thuộc hạt Gia-định và Bắc-thành, từ trước đến nay những sở án về việc dân trong hạt xiêu tán hay trở về và những sổ sách về việc chi tiêu vật hạng công, Gia-định thì do thành làm đệ lên, Bắc-thành thì do các trấn soạn sửa, tào của thành xét thực mà chuyển đệ cách làm không được nhất luật, xin từ nay Gia-định phải làm theo một lệ với Bắc-thành ». Vua nghe theo.

Lấy vệ úy ở Trung vệ hộ lăng là Tôn thất Tường làm phó vệ úy vệ Hữu nhất Tả dực quân Vũ lâm, vệ úy Tiền vệ là Tôn thất Đạo làm vệ úy Trung vệ, phó vệ úy Trung vệ là Tôn thất Tự làm phó vệ úy Tiền vệ, cai đội là Tôn thất Cung làm phó vệ úy Trung vệ.

Lấy thống thủ úy Bắc-thành là Nguyễn Văn Vân làm phó vệ úy vệ Lạc dũng.

Khởi phục viên quan bị cách là Nguyễn Cửu Lợi làm thành thủ úy Bắc-thành, kiêm quản các đội pháo thủ Tuần thành và Tùng thiện (Lợi trước làm trấn thủ Bắc-ninh, phải tội bị cách, theo bộ Binh để gắng sức chuộc tội).

Bắt đầu chế đồ ngự phục, áo cổn và mũ miện. (Kiểu mẫu: *Mũ miện*, trên vuông dưới tròn, đính hai chữ « Vạn thọ » bằng vàng, 12 hình rồng mây bằng vàng, 6 hình ngọn lửa, 2 vân rủ, 4 tường bao quanh hoa sen, đóa mây vòng bao quanh, liền dăng ở biên mỗi thứ một cái, hột vàng 256 hột, cúc và khuyên mỗi thứ 2 cái, trước sau 24 tua rủ, bên tả bên hữu 2 dây, nu ngọc dây sắc vàng, cùng xâu san hô, trân châu, pha lê, hột vàng, cả thảy 300 hột; bốn mặt kim tuyến rủ xuống kết hột vàng hột ngọc 400 hột, trâm ngọc khảm bằng trân châu, dây bằng tơ vàng, phàm những mắt rồng đều khảm bằng hột

https://tieulun.hopto.org

trân châu nhỏ, mũ lưới sức 4 cái vòng vàng. *Áo cộn:* dùng lương sa thuần tuyến màu thiên thanh sáng bóng, thêu sáu thứ: mặt trời, mặt trăng, sao, núi, rồng, trùng; tua rủ thêu hình rồng mây. Áo đơn trong dùng lương sa thuần tuyến màu bạch tuyết sáng bóng. Cửa ống áo thêu rồng mây. Cổ áo bằng đoạn bát ty màu quan lục sáng bóng, thêu hình « phất » trong lót bằng lụa trắng, tua rủ thêu rồng mây và thủy ba. *Xiêm:* dùng lương sa thuần tuyến màu vàng chính sắc sáng bóng, thêu sáu thứ: hoa ngũ sắc, ngọn lửa, hột gạo, hình « phủ »(1) hình « phất » (2) hình tôn di (3) và các kiểu cổ đồ bát bửu liên đăng, bờ văn thủy ba viền bằng gấm hạng nhất, hoa sen thuần vàng màu bảo lam trong lót bằng lương sa nam màu vàng chính sắc, áo kế bằng lụa trắng, có 2 cái ngọc bội ở trên miếng ngọc ngang là hành, khắc hình con đơi, giữa đeo một miếng ngọc tròn là vũ, ở hai bên tả hữu đều một miếng ngọc vuông gọi là cứ, dưới đeo cái khánh rủ xuống, gọi là xung nha, hai bên tả hữu đều một miếng ngọc hình bán nguyệt gọi là hoàng. Tất cả đều dùng ngọc trắng, có 8 dây đều xâu hột vân mẫu, san hô, hổ phách đen, mỗi bên đều hơn 200 hột. Đầu mỗi miếng hành đều đính một cái móc bằng vàng. *Đai* da 1 cái, bọc bằng đoạn bát ty, màu vàng chính sắc, sáng bóng có 1 miếng khấu hình vuông và 6 miếng hình bầu dục bằng ngọc trắng, đều bọc vàng, 6 cái chân đinh cúc, 2 cái hình lá bằng vàng sắc tía và hai tấm ghép bằng bạc. *Tấm:* che gối bằng đoạn bát ty màu vàng chính sắc sáng bóng lót bằng lụa đỏ, thêu rồng, mấy ngọn lửa bốn bên riều bằng đoạn gấm lan can, màu lam giả thêu hoa mai bằng chỉ, bốn bên bịt bằng gấm đoạn hoa mai

---

(1), (2) Phủ, phất: Phủ là hình cái búa, phất là hình hai cái búa đấu lưng nhau.

(3) Tôn di: Đồ đựng rượu lễ.

https://tieulun.hopto.org

màu bảo lam lan can thuần bạc, xen vào bằng đoạn bát tỷ hoa hồng sáng bóng, viền bằng gấm hạng nhất hoa sen thuần vàng, móc vàng nút vàng đều 4 cái. *Dải thao* lớn màu thanh thiên bóng sáng thêu rồng mây, thủy ba, cờ đỏ, phía trên bịt hình bán nguyệt bằng đoạn bát tỷ hoa hồng bóng sáng thêu rồng mây, trên xen lan can bằng kim tuyến, bên bịt bằng gấm đoạn hoa mai màu bảo lam lan can thuần bạc, viền bằng gấm hạng nhất hoa sen thuần bằng vàng màu bảo lam, trong lót lụa màu vàng dưới tết dải bằng các thứ ngọc, chỉ nhung, lưới hai bên tả hữu có hai tua rủ, làm bằng trừu dùng xen các màu vàng, đỏ, trắng; 4 cái móc bạc, 7 cái cúc vàng. *Đai lớn* bằng đoạn bát tỷ, màu bảo lam bóng sáng, trong lót bằng trừu hoa hồng. hai đầu tết bằng 392 hột, các hạng châu ngọc cùng 10 cái tua rủ bằng kim tuyến. *Bí tất* cũng như đại triều phục. *Thần hia* bằng đoạn bát tỷ đen thêu rồng mây, liền đăng, ngọn lửa vàng hồi văn bằng kim tuyến xen đính những miếng kính tây, bên dưới bằng vũ tỷ màu vàng thêu kết hình 2 con rồng bằng các thứ hạt trân châu và san hô nhỏ và những hình cỏ đỏ, xen đính những miếng kính tây nhỏ, mỗi chiếc lại đính 3 cái kim hồn, một viên ngọc hổa tễ, 2 hột kim cương, trong lót bằng đoạn bát tỷ màu đỏ).

Vua sai bộ Lễ kê cứu chế độ cổn miện đời xưa dâng lên, tự mình chế ra thể thức để dùng khi đã xong, đem bảo bầy tôi. Mọi người đều nói hoàng thượng ta luôn luôn nghĩ đến những điển lễ xưa, sửa sang, định đoạt theo phép đời xưa mà châm chước, thêm bớt văn chất đều được vừa phải, thực là nước Việt ta từ đời Hùng Lạc đến nay chưa từng có thế.

Vua nhân bảo bộ Lễ: «Năm nay lễ lớn Nam giao, trẫm phải mặc áo cổn đội mũ miện này để làm lễ, còn như các viên chấp sự thì bộ ngươi nên châm chước

https://tieulun.hopto.org

nghĩ chế mũ áo cấp cho họ đợi sang đầu sang năm thì dùng để tỏ rõ điển lễ long trọng ».

Bộ Lễ lại tâu : « Lễ trước hàng năm ngày lễ Nam giao, lễ phẩm có đặt trầu nước và giấy vàng bạc, đó là theo quốc tục, không thấy chép trong sách Nay dùng ra lễ nghi long trọng, có đủ lễ vật tiến dâng, lễ phẩm kia nên đình giảm. Lại, ở bên ngoài cửa Trai cung, lúc canh năm khắc thứ tám có lệ đánh trống đồng và phóng ống lệnh, lúc ấy chính là lúc làm lễ, mà quân nhạc rầm rộ như thế không phải là nghiêm kính, cũng xin thôi lệ ấy ».

Vua cho lời tâu là phải, ra lệnh đêm ấy lệ đánh trống và phóng ống lệnh vào lúc giáp canh hai cùng đều đình chỉ. Ghi làm lệ.

Thự đốc học trấn Quảng-ngãi là Nguyễn Chước, tuổi già về hưu trí, lấy Hàn lâm kiểm thảo Phan Hoành Hát thăng thự đốc học Quảng-ngãi.

Có người lính Kinh mới đào ngũ lần đầu, bắt được giải về, bộ Binh tâu lên xin chỉ. Vua hạ lệnh đóng gông 40 ngày, hết hạn đánh 100 hồng côn, rồi giao về nguyên ngũ. Cho từ nay trở đi chiếu lệ ấy mà làm.

Sai hữu thị lang Hình bộ quyền biện công việc bộ Lễ Hà Duy Phiên lại trở về Hình bộ cung chức.

Bắt đầu chế hốt cấp cho các quan. Vua bảo bộ Lễ rằng : « Người bề tôi cầm hốt để tâu việc là lễ chế đời xưa phải nên châm chước mà làm, cho đủ lễ nghi trong triều ». Bèn sai hữu ty chế cấp ở Kinh, văn, võ từ tam phẩm trở lên thì chế bằng ngà voi, tứ phẩm trở xuống thì chế bằng gỗ thếp bạc, cho cả túi đựng hốt. Sắc rằng từ nay phàm gặp những lễ chầu mừng tế tự và khi làm việc công mà có mang mũ áo đại triều hay thường triều, đều phải cầm hốt. Các quan ở ngoài, đã được nhà nước

https://tieulun.hopto.org

cấp cho phẩm phục thì cũng đều chiếu phẩm mà cấp cho; còn ai tự chế lấy phẩm phục, thì chuẩn cho theo kiểu mẫu mà chế lấy hốt.

Cho thự lang trung Hộ bộ sung biện Hộ tào Bắc-thành là Nguyễn Văn Bình làm lang trung Binh bộ.

Ngày canh tý tế Trời Đất ở đàn Nam giao.

Vua mang áo cổn, mũ miện làm lễ. Lễ xong, về cung, bầy tôi xin dâng biểu chúc mừng. Vua y cho.

Ngày tân sửu, đặt đại triều nghi ở điện Thái-hòa. Vua ngự điện nhận lễ chúc mừng, bảo bầy tôi rằng: « Chế độ cổn miện, đặt từ đời Hiên-viên (1), đời Tam-đại (2) trở xuống ít dùng, nay theo phép mà làm cũng là một việc phục cổ, và lại thể thức ấy có tua rủ coi trang nghiêm, có ngọc bội lẻng kẻng, đội mũ mặc áo vào, trầm nàng vào thấy rất nghiêm kính ung dung càng tỏ rõ lễ độ, mới biết thâm ý của cổ nhân chế ra. Trẫm xem khắp sử cũ, không những nước ta từ trước không có, mà ngay Trung-quốc từ khi nhà Thanh dựng nước đến nay cũng bỏ đã lâu. Nay ta chế dùng, thẳng hoặc sau này nhà Thanh đổi đời điển lễ mất đi, chắc họ sẽ phải bắt chước nước Đại Nam ta, thì đối với Trung-quốc càng được vẻ vang. Nhưng lòng trẫm cũng chưa dám lấy thế đã là hay lắm, vì thờ trời phải cốt ở thực không cốt ở văn, há phải phô những thứ hoa mỹ mà tô điểm vẻ với sao! ».

Vua lại nói: « Thế tông nhà Minh không tự minh tế Nam giao là trái cái nghĩa thờ Trời, nhà Thanh thì mỗi năm tế Trời đến hai lần, cũng là nhầm việc tế tự đều là

---

(1) Hiên-viên: Tức vua hoàng đế, một vị vua truyền thuyết của Trung-quốc.

(2) Tam đại: Hạ, Thương, Chu.

https://tieulun.hopto.org

không đáng bắt chước. Duy Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta định mỗi năm một lần tế, rất hợp điển lễ, truyền đến muôn đời, đáng nên noi theo ». Rồi thưởng cho những người chấp sự, các hoàng tử tước công mỗi người 3 tấm sa, văn võ quan viên đều một lần kỷ lục, đường quan bộ Lễ được gia cấp kỷ, các ty viên được thưởng lương tiền, theo thứ bực khác nhau.

Định điều cấm dân gian mua bán gỗ lim.

Phàm gỗ lim không cứ lớn nhỏ, dài ngắn, cành hay là ngọn đều cấm không được mua bán riêng, nếu ai trái phạm thì tính tang theo luật nặng mà trị tội. Tang từ 1 lạng trở xuống, người bán và người mua không cứ mà mới phạm hay tái phạm, đều phạt 100 trượng; từ 1 lạng đến 6 lạng, đều phạt 100 trượng và đồng gông 1 tháng, đến 10 lạng đều phạt 100 trượng và đồ 3 năm; 10 lạng trở lên, phạt vĩnh viễn quân ở biên giới xa. Gỗ tang đều thu sung công. Những kẻ phạm bị sung quân và đồ, lại bị tịch biên gia sản, một nửa thưởng cho người cáo giác, một nửa sung công, những kẻ phạm bị đánh trượng và gông thì được miễn. Lân bàng và lý trưởng tri tình mà không trình báo thì phạt 100 trượng, tri tình mà chia tang với nhau thì cũng tội như kẻ phạm. Những tuần tý có trách nhiệm mà không xét hỏi ra hay quan địa phương không xét biết thì đều giao bộ phân biệt nghiêm nghị. Đến như những gỗ dân gian chứa từ trước mà chưa dùng đến cho đem nộp vào quan chiếu giá trả tiền, nếu cố tình giấu giếm thì cũng tội như người mua vụng. Còn những nhà đình đền chùa đã dựng từ khi chưa có lệ cấm thì những chức dịch bảy bạ không được sách nhiễu, nếu kẻ nào dám mượn cớ sinh sự thì chiếu luật lừa dối dọa nạt mà trị tội.

Lại ra lệnh cho Bắc-thành và trấn Ninh-bình từ nay trở đi nếu có tu tạo gì dùng đến gỗ lim thì cho phép dự

https://tieulun.hopto.org

trả liệu trước số gỗ ván cần dùng, làm tập tâu xin đợi chỉ, do bộ Công lục gởi cho để chiếu đó làm bằng mà xét nghiệm, không được mượn cớ làm việc công, mà phải đi mua để kẻ lại dịch được do đó mà kiếm lợi, si làm trái sẽ giao bộ nghiêm nghị.

Lại thấy ở Thanh-hoa giá gỗ hơi rẻ, ra lệnh từ nay nhà nước mua chiếu theo giá ở Quảng-bình và Nghệ-an mà trả tiền.

Chuẩn định từ nay phàm những nhân viên can án bị đình bổng, sau khi kết án tâu lên đã được sắc chỉ rồi, nếu được miễn nghị thì chiếu lệ bổng vẫn lãnh mà truy cấp cho, người bị giáng cấp thì chiếu cấp bị giáng mà truy lãnh, tính bắt đầu từ ngày đình bổng, người bị phạt bổng thì cũng lấy ngày bắt đầu đình bổng mà truy trừ, thừa ra thì cấp cho, nếu trừ không đủ thì đợi kỳ sau sẽ lại trừ.

TAISACH.COM.VN

Viên kiêm quản viện Thượng trà là Vũ Văn Giải tâu xin mộ thêm số binh thuộc viện, lấy 100 người làm hạn. Vua y cho.

Kho ở trong thành phủ Hà-hoa trấn Nghệ-an, ban đêm phát hỏa, quan binh trú đóng trong thành đều không biết, đến khi nghe thấy người ngoài kêu thì cứu không kịp nữa, gạo muối trong kho bị cháy gần hết.

Vua được tin, lập tức sai thự lang trung Hình bộ là Lê Dục Đức đem bộ ty cùng viên trấn phủ đến truyền sắc chỉ đem bọn vệ án thủ phủ thành là Lê Văn Quảng và đề lãnh thương binh cách chức trước, rồi bắt đề tra hỏi.

Rồi xuống dụ rằng: « Tri phủ Nguyễn Văn Mỹ và phủ đồng tri Ngô Quang Diện ở gần trong cùng thành, đã không biết đề phòng trước, đến khi lửa phát lại như là không nghe biết gì, xem của nhà nước như là vật bỏ, bụng dạ như thế thì chức phận ở đâu, không những hỏi việc trị dân, ngay một việc này đã tỏ ra là hư vị tội

https://tieulun.hopto.org

cơm rồi. Nguyễn Văn Mỹ và Ngô Quang Diệu đều cách chức giao cho phái viên Lê Dục Đức xét xử cả để tâu lên. Đến khi án đệ lên, Lê Văn Quảng, Nguyễn Văn Mỹ và Ngô Quang Diệu đều theo như chỉ trước mà cách chức, trấn thần phải giáng một cấp, còn những vật liệu và gạo muối bị tổn hại chia ra từng thành bắt phải bồi thường. Lấy thự vệ úy vệ Uy võ quân Thần sách là Nguyễn Hữu Cần làm án thủ phủ thành Hà-hoa kiêm quản việc phủ.

Ngày ất tỵ tiết Thanh minh, vua thân đến lăng Thiên thọ, làm lễ yết lăng. Chợt gặp mưa gió, biền binh đi hộ giá phần nhiều không theo đúng hiệu lệnh, quản quan đều bị phạt.

Chuẩn định từ nay trở đi, phàm đình nghị có thu liệm, đợi kêu gì, thì cứ lẽ mà xét định rồi đem cả nguyên đơn đình trình lên. Giản hoặc đơn có chỗ khoản thức không hợp và có chỗ quan ngại thì đều phải tâu rõ. Không được cho thay đổi.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LXXII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Tân mão, năm Minh-mệnh thứ 12 [1831], mùa xuân, tháng 3, người lái buôn nước Thanh là Trần Ưng dâng hai bộ sách là *Hoàng Thanh Kinh giải* và *Thư kinh tập giải*. Trần thần Quảng-nam thu lấy.

Vua bảo Nội các rằng: « Những sách này đều đã có ở trong kho sách, duy nghĩ người ta là người ở xa, biết trẩm vốn thích sách vở, lòng thành vượt biển đem đến kinh dâng, thực cũng đáng khen ». Sai thu lấy bộ *Kinh giải* đưa vào nhà Quốc tử giám và thưởng cho 20 lạng bạc.

Sửa điện Minh-thành.

Sai thống chế thủy quân là Nguyễn Tài Năng trông coi công việc đóng 5 cái thuyền các hiệu An ba, Thanh lãng và An hải.

Xây gạch tầng thành thứ ba phía trong mặt trước của Kinh thành (xây gạch hạn trên dày 2 thước 5 tấc, dưới dày 3 thước 5 tấc, chân dày 3 thước 6 tấc 5 phân). Sai thự Tiền quân Trần Văn Năng và thự Trung quân Tống Phước Lương chia nhau trông nom công việc. Lệ trước công việc làm cứ sáng sớm thì bắt đầu, đầu giờ ngọ thì nghỉ, đến đầu giờ mùi lại làm. Vua nghĩ khi trời đã bắt

https://tieulun.hopto.org

đầu nóng dữ cho đổi lại, khắc đầu giờ tỵ thì nghỉ, khắc đầu giờ mùi lại làm.

Lại sai Thái y viện chia đông nhiều nơi ở công trường để điều trị quân sĩ trong khi có bệnh hoạn.

Một hôm, vua đến xem, thấy những người đốc công dùng roi vọt, bảo rằng: « Công việc tự có trình hạn, việc gì phải đốc thúc đánh đập? Bắt thôi ngay ».

Xây thêm lan can ở vườn hoa tại bờ phía bắc hào sau hoàng thành.

Đất Mán ở vùng núi nguồn Chiên-dân, trấn Quảng-nam có sản vàng. Trấn thần đem vàng cốm hiện tìm được dâng lên và tâu xin cho đào lấy.

Vua dụ rằng: « Vàng có quan hệ đến sự chi dùng của nhà nước. Núi này sản xuất khí vàng, thực là đất không tiếc của báu, nhưng chưa rõ nhiều hay ít có vượng hay không. Nay sai Tôn Thất Cách là Thượng Phúc Hương, đem theo 4 người thị vệ hộ vệ cùng đi làm việc sắm đủ lễ phẩm tam sinh để kính cáo thần núi rồi bắt 300 người dân phụ cận đào lấy, mỗi người cấp cho 3 quan tiền 1 phương gạo, hạn trong 1 tháng, số vàng cốm lấy được bao nhiêu do trấn thần làm tập tâu để về nộp ».

Vua bèn sai bộ Hộ chước định lệ thưởng về số vàng lấy được gửi cho. (Dân phu đi lấy vàng, cứ 10 người làm một đội, định lệ mỗi ngày mỗi đội lấy số vàng cốm là 1 đồng cân hoặc 8, 9 phân cũng được; lấy được 1 đồng 2 phân vàng trở lên thì thưởng 1 đồng cân bạc; lấy được 1 đồng 4 phân vàng trở lên, thì thưởng 2 đồng cân bạc; lấy được 1 đồng 6 phân vàng trở lên, thì thưởng 3 đồng cân bạc; lấy được 1 đồng 8 phân vàng trở lên, thưởng cho 4 đồng cân bạc; lấy được 2 đồng cân vàng trở lên, thì thưởng 5 đồng cân bạc; lấy được 2 đồng 5 phân vàng trở lên thì thưởng 1 lạng bạc; lấy được 3 đồng cân vàng trở lên thì thưởng 1 lạng 5 đồng cân bạc;

https://tieulun.hopto.org

lấy được 5 đồng cân vàng trở lên thì thưởng 2 lạng bạc. Nếu mỗi đội chỉ được 7 phân vàng trở lên thì không thưởng, chỉ được 6 phân trở xuống thì ngày khác phải bù).

Rồi Phúc Cương bị bệnh, lấy anh là Phúc Đình viên ngoại lang Hình bộ thay vào.

Lấy hữu tham tri Lại bộ là Vũ Xuân Cẩn đổi bổ tả tham tri, tả thị lang Lại bộ là Hoàng Văn Đản thăng thự hữu tham tri, hữu thị lang Hình bộ là Trần Danh Bưu làm tả thị lang Lại bộ, vẫn sung thị lang thương trường, tả thị lang Công bộ là Đặng Chương thăng thự hữu tham tri Lễ bộ, thự hữu tham tri Binh bộ là Bùi Phổ đổi thự hữu tham tri Hộ bộ, tả thị lang Hình bộ là Hà Quyền đổi bổ tả thị lang Hộ bộ vẫn sung biện việc Nội các, nguyên hiệp trấn Hưng-hóa là Đào Đức Lung bổ thu hữu thị lang Lễ bộ, tả thị lang Binh bộ là Hoàng Quỳnh thăng thự hữu tham tri Binh bộ vẫn quản lý việc Vũ khố, hữu thị lang Lại bộ là Phan Bá Đạt thăng thự hữu tham tri Hình bộ, thự hữu tham tri Hộ bộ là Ngô Phúc Hội đổi thự tả tham tri Công bộ vẫn quản lý việc phủ Nội vụ, hữu thị lang Lễ bộ là Nguyễn Tú thăng thự hữu tham tri Công bộ, thự hữu thị lang Công bộ là Nguyễn Trung Mậu bổ thu tả thị lang Công bộ, nguyên hiệp trấn Quảng-nam là Hoàng Văn Diễn bổ thu hữu thị lang Công bộ, thự hiệp trấn Thanh-hoa là Tôn thất Lương cải bổ hàm thị lang thự tả tham tri Hộ bộ, thự tham hiệp Thanh-hoa là Nguyễn Đăng-Giai thực thu tham hiệp thự hiệp trấn Thanh-hoa, tham hiệp Ninh-bình là Nguyễn Khắc Tuấn đổi bổ tham hiệp Thanh-hoa, lang trung Hộ bộ là Trần Lê Hoán đổi bổ tham hiệp Ninh-bình, quyền biện việc trấn Quảng-trị là Đỗ Khắc Thư thăng thự hiệp trấn Quảng-trị, thự hiệp trấn Quảng-bình là Hoàng Sỹ Quang bổ thự hữu thị lang Lại bộ, thự tham hiệp Quảng-bình là Thân Văn Quyền bổ thự làm lang

https://tieulun.hopto.org

trung hiệp trấn Quảng-bình, thự lang trung Binh bộ là Võ Thân đổi bổ thự tham hiệp Quảng-bình, thự tham hiệp Bình-định là Tôn thất Bạch và Hàn lâm viện thị giảng học sĩ là Nguyễn Tri Phương đều bổ thụ thị độc học sĩ sung biện việc Nội các, lang trung Lại bộ là Trịnh Đường đổi bổ tham hiệp Bình-định.

Bắt đầu đặt nha Đại lý tự.

Vua bảo bộ Lại rằng: « Đại lý tự xét lại những án nặng để giúp việc hình của nước, chức vụ không phải là không quan trọng. Từ trước đến nay đặt chức tự khanh, chỉ lấy bản hàm mà suy làm công việc Hình bộ mà thôi. Nay nên đặt riêng một nha để cho rõ chức vụ ». Bèn đặt một chức tự khanh, một thiếu khanh, một viên ngoại lang, 2 chủ sự, 2 tư vụ, bát cửu phẩm thư lại đều 4 người, vị nhập lưu thư lại 10 người, mỗi năm cấp cho tiền công sai 15 quan.

TIMSACH.COM.VN

Lấy thự hiệp trấn Nam-định là Đoàn Khiêm Quang làm tả thị lang Hình bộ kiêm đại lý tự khanh, thự tham hiệp Phiên-an là Nguyễn Thừa Giảng làm Đại lý tự thiếu khanh, thự tham hiệp Hải-dương là Nguyễn Khắc Hài bổ thụ hàm lang trung thự hiệp trấn Nam-định, thự tham hiệp Quảng-yên là Phan Hiển Đạt đổi bổ thự tham hiệp Hải-dương, lang trung Lễ bộ là Nguyễn Đôn Tố đổi bổ tham hiệp Quảng-yên.

Sai thị độc học sĩ Nội các là Nguyễn Tri Phương, đem thuộc viên các nha đến phủ Nội vụ, chiếu xét sổ vàng chi tiêu ra từ ngày mồng 1 tháng 6 năm Minh-mệnh thứ 1 [1820] đến cuối năm Minh-mệnh thứ 4 [1823] đối chiếu sổ sách và giấy tờ bằng chứng sao cho được rõ ràng xác thực, nếu có sự giả dối gian lận thì tham bặc để trị tội.

Xây thành trấn Nghệ-an. (Một cửa tiền, một cửa tả, một cửa hữu. Thân thành, mặt ngoài cao 11 thước 5 tấc,

https://tieulun.hopto.org

móng sâu 1 thước, trên dày 2 thước 7 tấc, dưới dày 4 thước; mặt trong cao 6 thước 7 tấc, móng sâu 5 tấc, trên dày 2 thước 3 tấc, dưới dày 3 thước). Lấy 1.000 binh Thanh-hoa, 4.000 binh Nghệ-an làm việc, sai thống chế Tả đinh quân Thần sách là Đỗ Quý đốc suất công việc. Hơn một tháng công việc xong, thưởng Đỗ Quý gia một cấp, thưởng biền binh hơn 10.000 quan tiền, lại cho ăn yến một bữa, xem hát một ngày. Lại ha lệnh cho trấn thần khai một con ngòi ở bờ hào bên hữu mặt trước thành thông ra sông cái (con ngòi trên rộng 5 thước, dưới rộng 3 thước, sâu 4 thước).

Lấy lang trung Binh bộ là Phan Hữu Tinh hiệp lý Binh tào Bắc-thành.

Lại ra lệnh về việc đúc trộm tiền.

Vua dụ bộ Hộ rằng: "Từ mùa thu năm ngoái đến nay, các địa phương phần nhiều được mùa, lúa gạo có nơi hoạch hơi kém, chẳng qua chỉ 1,2 phần trong trăm nghìn phần. Song như Thừa-thiên và các hạt Gia-định được mùa, chứ không mất mùa thế mà giá gạo gần đây so với năm đầu Minh-mệnh [1820] gần gấp hai là tại sao? Lại như, vải, lụa, gỗ lạt cho đến các thứ dân gian thường dùng hàng ngày, trẫm hỏi rõ giá cả thì thường thấy ít thứ giảm mà nhiều thứ tăng. Làm ruộng nuôi tằm lúc được lúc mất, còn có thể nói được chứ như các thứ gỗ lạt và đồ dùng chả lẽ cũng có được mùa mất mùa ư? Tóm lại, chỉ vì cái tệ đúc trộm tiền chưa trừ được hết, tiền nhiều mà hóa vật đắt đó thôi. Huống chi đồng tiền trộm lại ham nhẹ và mỏng, dễ gãy nát nên người buôn bán xem khinh. Nếu dùng thứ tiền ấy lẫn lộn với tiền đúc nhà nước, không những quan hệ đến thể thống của nước mà lại làm hại cả vật giá nữa. Vả lại lệnh cấm đúc trộm tiền, trước đã xuống dụ dạy bảo, lấy việc đó mà nghiệm thì cái tệ đúc trộm tiền, hình như chưa trừ

https://tieulun.hopto.org

hết được. Nay không thể không dự bảo nữa. Bọn Kinh doãn và thành trấn cho đến phủ huyện các ngươi đều phải hết sức nghiêm xét có kẻ phạm pháp tất phải trừng trị, lại phải bất thần dò hỏi những nơi chợ búa, nếu có đồng tiền khác dạng không phải là tiền của nhà nước, và những chỗ làng mạc hẻo lánh rừng rú xa xôi, nếu thấy chỗ nào tích trữ chất kẽm và giấu giếm những đồ đúc trộm tiền, đều phải lập tức xét bắt, chiếu theo luật nặng mà xử trị, nhưng không được phái ủy người xằng bậy để đến nỗi quấy nhiễu xóm làng. Nếu địa phương không tra xét ra được, để đến quan lại địa phương khác tra ra, hoặc để người khác cáo giác ra, rồi mới bắt được thì quan địa phương bị khép vào tội nịch chức mà quản đầu hạt cũng bị xét nghị.

Cho thự phó vệ úy vệ Võng thành là Trương Viết Sủy làm phó vệ úy thự chức phó sứ ty Bố chính.

Biền binh cơ Điện hải trấn Quảng-nam, hiện số chỉ còn 20 người, sai hạ lệnh cho trấn thần trích lấy 2 đội trưởng và 10 lính, phát giao đi đóng giữ ở pháo đài Định-hải, còn 8 đội trưởng thì rút ngay về trấn đợi bổ.

Truy tặng những bề tôi cũ ở tiềm đế, Hàn lâm viện Hoàng Văn Trị làm hàn lâm viện trực học sĩ, cai đội Dực võ Trần Văn Giảng làm vệ úy dinh Tiền phong, cai đội Nguyễn Văn Lý, Nguyễn Văn Quyền, phó đội Lê Văn Thị, Nguyễn Văn Hòa làm phó vệ úy dinh Tiền phong. Con Nguyễn Văn Lý là Nguyễn Văn Tài, con Nguyễn Văn Quyền là Nguyễn Văn Thông, con Lê Văn Thị là Lê Văn Sỹ đều được ấm thụ chức thiên hộ vệ Cẩm y.

Truy tặng thự phó vệ uý vệ Hữu nhị, Hữu dực quân Vũ lâm là Nguyễn Văn Trung làm phó vệ úy, cho 100 quan tiền.

Vua mở xem sổ danh sách các quan, phê vào trên chỗ tên viên ngoại lang Lại bộ Đặng Văn Nguyên rằng:

https://tieulun.hopto.org

« Mưu mô cho trốn tội lại vào được chỗ tuyển bổ quan lại. Thực là khôn khéo, thực là thần thế ».

Đặng Văn Nguyên là cử nhân ở Gia-định, từng làm tham hiệp Sơn-nam, vì án tha kẻ cướp bị giáng bổ đi nơi khác. Bộ Lại trước đã án bổ chủ sự của bộ, rồi lại cất nhắc lên chức viên ngoại lang. Đến nay thấy có chữ phê bảo như vậy rất là sợ hãi, dâng sớ xin nhận tội và xin đổi bổ Đặng Văn Nguyên sang nha khác.

Vua dụ Nội các rằng : « Đặng Văn Nguyên bị lỗi là việc tư tình, trước kia ta phê bảo như vậy, chính là muốn nhắc nhở cho y có lòng cảm sợ, vạch cho con đường cải quá tự tân. Phàm người ta ai không có điều lầm lỗi, lầm lỗi mà biết sửa đổi thì cũng có thể bỏ được vết xấu mà dùng. Nếu y quả vì thế mà biết thay lòng rửa ruột, không mắc khó nhọc lo bổ lỗi trước thì trẫm tất cũng cất dùng. Nếu cứ thế không biết xét mình lỗi quá, mà tối lương tri lương năng thì sẽ đem cả tội trước ra hỏa tinh mà xử trí theo luật nặng. Việc bộ Lại xin đổi bổ đi nha khác, bất tất thi hành còn mấy lần đường quan chẳng xét ra, thì nay việc đã qua rồi, không nên moi ra nữa ».

Bọn sung toản tu luật lệ Bùi Phổ đem bản mẫu dâng lên.

Vua hạ lệnh cho các quan ở bộ và ở các hội đồng xét duyệt. Các chức toản tu, biện tu, khảo hiệu, hiệu san, nếu là quan Kinh thì đều về nha cũ cung chức, nếu là quan ngoài thì do bộ Lại xét bổ.

Chuẩn định, từ nay phàm cơ chỉ dụ quan hệ đến việc quân cơ quan trọng thì chuẩn cho bộ thần đến Đông-các, viết ra để thi hành, ai không phải là người sung các vụ thì không được đi lại dự nghe. Ghi làm lệ.

Tổng trấn Gia-định là Lê Văn Duyệt nói đã cho thám thính được tin nước Xiêm nói phao là cất quân để

https://tieulun.hopto.org

phòng ngự con A Nỗ nước Vạn-tượng là Hạt-xà Bông, kỳ thực là muốn nhân lúc sơ hở đến xâm lấn. Lại kẻ phản thần nước Chân-lạp là Ốc-nha Chiết-ma (là con Chiên-chủy Biện và là em A-phi Phù-biệt, năm trước Biện lấy hai phủ Bắc-tầm-bôn là Lô-khu-vật đất Chân-lạp làm phản, chạy sang nước Xiêm, người Xiêm dung nạp. Sau khi Biện chết, con là Phù-biệt đóng giữ phủ Bắc-tầm-bôn. Năm ngoái Chiết-ma lại đem gia quyến sang Xiêm) ở sóc (1) Chàng-kế (thuộc phủ Bắc-tầm-bôn) ngầm dụ người Chân-lạp trốn đi làm phản. Ta phải nên dự phòng, hiện đã phái binh thuyền của thành đến bảo Châu-đốc, nói giả là đi lấy gỗ, nhưng mật sức cho viên bảo hộ tùy cơ ứng biến.

Vua dụ: « Cái mưu đánh nước người ta, cơ mật quan trọng biết là chừng nào, mà vua tôi nước họ lại khinh thường để tiết lộ cho người ngoài biết được, hoặc giả Hạt-xà Bông từ trước đến giờ vẫn lần lút, nay mới thu thập quân tản, toan lại cử sự và nói thác dựa vào uy thế của triều đình ta để dọa nạt người Xiêm, cho nên nước Xiêm mới có cử động đột ngột này để tự phòng bị đó thôi. Vả lại không cứ lời của thám tử thực hư thế nào chưa rõ, nhưng cái kế biên phòng vẫn phải như việc giọi nhà từ lúc chửa mưa. Huống chi việc binh có thể không dùng, nhưng không có thể không phòng bị; phòng bị sẵn thì gặp việc có thể không lo. Vậy những biền binh ở thành hạt, nên đình chỉ ngay tất cả công việc để cùng với các hiệu ở đồn điền, chăm chỉ thao diễn. Cho đến khi giới súng ống, quân nhu cũng phải chuẩn bị trước. Nếu tiếp được tin địch thực, một mặt phải làm tờ phi tâu lên, một mặt phải tùy cơ phòng ngự. Trọng binh

(1) Sóc (tiếng Chân-lạp): Một đơn vị hành chính như tổng của ta.

https://tieulun.hopto.org

hiện đóng ở Kinh sẽ liên tiếp đến mau cũng chưa muộn gì ».

Lại dụ cho trấn thủ Bình-thuận là Hoàng Văn Trạm, trấn thủ Bình-hòa là Nguyễn Quế, Phú-yên thì phái ủy phó quản cơ, đều quản lĩnh binh thuyền đến ngay Gia-định đóng lại phòng bị theo sự điều khiển của thành thần.

Khi dụ đến trấn Phú-yên thì gặp lúc phó quản cơ thuộc trấn là Trần Văn Song bị bệnh, hiệp trấn Nguyễn Công Liêu và tham hiệp Hồ Sỹ Lâm đều khuyên trấn thủ Nguyễn Văn Hợp thân đi. Hợp cho là không có chỉ rõ ràng không chịu đi, bèn ủy suất đội đi thay. Bọn Công Liêu đem việc tâu lên. Viên ngoại lang bộ Binh là Nguyễn Văn Toản thảo lời chỉ cho là Hợp khéo tìm cách trốn tránh, làm phiếu nghĩ giáng một cấp, phiếu ấy đương quan Binh bộ chưa được xét đến. Đến khi phiếu nghĩ dâng lên, vua bảo Nội các rằng: « Nguyễn Văn Hợp tuy là người tầm thường, không thấu suốt lý lẽ, nhưng việc này theo lý là đúng. Trấn thủ có chức nhiệm về bờ cõi, nếu thực có giặc ngoài xâm lăng mặt biển không yên dù không có chỉ rõ ràng cũng phải thống suất binh thuyền đi chống giữ ngay. Nay việc ở ngoài nghìn dặm, chưa biết chắc đã có tình binh ngoại hoạn hay không, há nên thiện tiện đòi bỏ chức nhiệm. Thế thì Nguyễn Văn Hợp không đi là phải, mà bọn Công Liêu khuyên đi là không phải. Nay bộ Binh muốn buộc Hợp vào tội, sao kiến thức sai lầm như thế ». Rồi triệu đường quan là Lê Đăng Doanh và Lê Văn Đức đến dụ quở trách.

Lại thấy từ trước đến nay, sáu bộ có nghĩ soạn lời chỉ thì chỉ viết là bộ tỳ phụng thảo, mà đường quan không đứng tên, sắc rằng : « Từ này về sau, phàm có nghĩ thảo lời chỉ trình lên thì ở cuối tờ giấy phải viết rõ những chữ : « Bộ tỳ là viên nào phụng thảo, đường quan là viên

nào phung duyệt ». Nếu trong đó có chỗ sự lý không hợp thì tùy theo nặng nhẹ mà phân biệt trừng phạt. Ghi làm lệ ».

Cho thống chế Hậu dinh quân Thần sách là Nguyễn Văn Quế quản lý biền binh thành Gia-định, và hiệp cùng tổng trấn Lê Văn Duyệt làm công việc thành, phàm có việc gì phải tâu thì cùng ký tên, sai hữu ty chế ấn quan phòng bằng ngà cấp cho (khắc những chữ triện « Quản lý Gia-định biền binh quan phòng »). Quế vào bệ từ, vua cho 200 lạng bạc, 20 tấm sa lụa, phái 30 biền binh vệ Ban trực hầu đi hộ tống.

Lấy thự thống chế Tiền phong là Tạ Quang Cự đổi bổ thự thống chế Hậu dinh quân Thần sách thay cho Nguyễn Văn Quế, sung đồng lý thanh tra công việc bộ Hộ, hội đồng với những viên phó đồng lý và hiệp lý đã phái trước để tra xét.

Lê Văn Duyệt lại dâng sớ nói về việc phái người do thám tình trạng quan dân nước Chân-lạp theo ta hay không. Phàm những quan Phiên có thân thích ở nước Xiêm thì đều có vẻ trông ngóng, chỉ có một mình Chiêu-chủy Tôn-la A-suất, còn biết lo về Xiêm mà trù tính nhiều đường, còn ngoài ra thì chỉ khoanh tay mà thôi. Còn như dân Phiên thì quá nửa là bất lòng. Những việc quân và tình hình biên giới ở thành trong sớ tâu không thể nói hết được, xin ủy viên thị lang Hình tào là Võ Du về Kinh để diện tâu về việc cơ yếu. Lại xin phái thêm phó tướng Nguyễn Văn Xuân, với tinh binh ba vệ vài mươi chiếc thuyền to tải thêm súng lớn, vải sại và lương thực để phòng dùng việc quân.

Vua dụ: « Cái việc người Xiêm làm bậy, trẫm đoán hẳn là không có. Năm trước họ giết hành nhân của ta bắt thổ tỳ của ta, ta không hỏi tội nó, chỉ lấy hòa hiếu

https://tieulun.hopto.org

làm đầu, thì nó còn nói gì được nữa, mà lại khinh thường hành động càn dỡ như thế. Túng sử nó mờ tối cả lẽ trời lòng người, bỏ hòa hiếu, chác cừu thù, mà gây chuyện ra trước thì đã có trời đất soi xét, thiên hạ quan chiêm mà lý thẳng là mạnh, nghĩa lớn rõ ràng, trời giúp nước ta, người bỏ nước nó, nó dù ngang ngược cũng không sợ gì. Huống chi khanh tuy già yếu mà danh vọng vẫn còn, nên trấn tĩnh để phục lòng người không nên phô trương mà động tai mắt người ta! Gia-định vẫn có tiếng lắm quân mạnh vốn không thiếu người, há lẽ vì cái bọn giặc nhỏ ở Chà-bà năm trước, nhân tên quan võ hèn kém Nguyễn Văn Nghi làm hỏng việc mà cho là biến binh hạt ấy không ngăn chống được giặc hay sao? Nay quân lương khí giới đã sẵn đầy đủ, khanh nên yên tâm mà điều khiển, mặt ngoài làm ra như không có việc gì mà bề trong vẫn ngầm ngầm phòng bị. Rồi phái người đi trinh thám khắp mọi nơi đường thủy đường bộ, nếu có tin địch thực là người Xiêm vào cướp thì một mặt làm tờ tâu cho phi ngựa báo lên, một mặt phái biền binh tùy cơ đánh giữ. Vả lại Gia-định và thuộc hạt Chân-lạp, đường sông có nhiều ngả, nếu khi biền binh ở thành bất tất phải tranh giành thắng lợi, về mặt đường bộ có thể cứ chặn đóng ở các nơi ngã ba sông. Thời chúng bay sang thế nào được, rồi trong thời gian không đầy một tháng quân ở Kinh đã đường thủy đường bộ tiếp tục kéo đến thì cũng không muộn gì. Nay ở Kinh đã chỉnh bị trước rồi, ngươi không nên quá lo.

«Lại nữa, Chân-lạp là nước thần thuộc của ta, nên lưu ý việc yên ủi, vỗ về lòng người là thượng sách, không nên vì một vài đứa giặc cướp như bọn Chiết-ma, mà coi họ như người ngoài, thì tức là đẩy họ đi theo giặc, rất là thất sách nên phải nghĩ kỹ.

https://tieulun.hopto.org

« Lại nay mới sai thống chế Nguyễn Văn Quế đến coi quản biền binh ở Gia-định và làm việc thành, phàm công việc gì, ngươi nên cùng y và các tào một lòng vì nước, giữ đạo công bình chính trực, không có yêu ai ghét ai, cho đến các quan trong trấn và các hàng tướng tá, cũng nên đem lòng thành thực mà đối xử, người nào chức chưa được xứng đáng thì cất nhắc lên, người hiền tài thì khuyên thưởng cho, cốt sao làm phấn khởi được sỹ khí, tiến cử được nhân tài, để dùng vào việc nước. Trẫm đã đinh ninh dặn bảo ngươi nên càng gắng sức thêm lên ».

Vừa được vài ngày Lê Văn Duyệt lại có tờ tâu về nói : « Cứ người Chân-lạp thám báo, nhân dịp vua Phiên [Chân-lạp] sắp sửa làm lễ kỷ phúc báo hiếu cho mẹ, nước Xiêm có sai Phi-nhã Chất-tri hộ tống em vua Phiên là Nặc Yêm, Nặc Dun về nước, hiện đã đến đất Bang-khương (địa danh nước Xiêm, giáp với phủ Bắc-tầm-bôn nước Chân-lạp). Chúng mượn cớ nói việc báo hiếu sự thực là có ý dòm dỏ việc ngoài biên rất quan trọng, khẩn xin truyền bảo cho tuân hành ».

Vua dụ : « Chân-lạp là phên giậu của ta, há nên để cho nó gâm nhấm. Tin đó nếu quả có thực, nên tư sức cho vua Phiên chuyển báo cho Nặc Yêm, Nặc Dun rằng : các người ấy đối với vua Phiên tình tuy là anh em, nghĩa thì là vua tôi danh phận đã rõ ràng nếu thực lòng hiếu với mẹ, cho đem theo vài mươi đầy tớ cũng đủ, còn như đem đại binh đến thì tức là tranh giành với vua Phiên, sự bất kính còn gì hơn, thì quyết không thể tiếp được. Nếu bọn ấy không dám trái, sớm biết nghĩ lại, không những tình anh em chúng không đến nỗi tổn thương, mà ta với nước Xiêm cũng vẫn giữ được hòa hiếu như cũ, không thế thì là họ tự gây hiềm khích trước, ai phải ai trái đã rõ ràng thì chuẩn cho

https://tieulun.hopto.org

phái ngay trọng binh chia đi đóng giữ các trấn Châu-đốc, Hà-tiên, giương thành thế trước để trấn áp, làm tiêu tan tà tâm của họ đi, nếu họ cứ nhất định kéo đến xâm lấn ta thì lập tức phân phái quân đi chống giữ. Lại ủy cho viên bảo hộ đến thành Nam-vang, gia tâm đề phòng giúp đỡ, nếu xảy có việc biến thì đem vua Phiên và các quan Phiên về thành [Gia-định] sẽ có cách xử trí.

« Nay nên chọn phái người nào làm được việc đi thám xét tình hình biên giới. Không nên chỉ bằng vào lời nói của người Lạp, nhỡ ra sai lầm. Vả lại, ngươi là người đứng đầu chuyên trách ở ngoài công việc biên cương quân sự vốn đã quen lắm, nên làm thế nào tỏ hết mưu kế, tùy cơ điều khiển, cốt sao được vẹn toàn mới tốt ».

TIMSACH.COM.VN

Duyệt lại được tin quân Xiêm tiến đóng Bắc-tầm-bôn, bèn sai viên bảo hộ Nguyễn Văn Tuyên đem hơn 2.000 biền binh đến thành Nam-vang hộ vệ, rồi đem việc tức tâu lên.

Vua dụ rằng: « Xem cách cử động của người Xiêm, còn chưa lộ ra tình hình muốn sinh chuyện. Lời của thám tử nói lần trước, chẳng qua chỉ là truyền hư chắc không phải là tin đích thực. Nhưng thận trọng việc biên phòng thì phái quân đi cũng không phải là không nên, nếu đến tuần tháng tư mà bờ cõi Chân-lạp quả đã yên tĩnh, thì tức khắc rút quân ta về, không nên ở lâu ».

Sai bộ Binh truyền sắc chỉ cho quan trấn Nghệ-an phải người nào làm được việc ngầm đến thành nước Vạn-tượng thám thính xem có quân Xiêm đóng đồn ở đó không, tin tức tên Hạt-xà Bông và tình hình động tĩnh của nước Xiêm ra sao, phải kịp tâu về ngay.

https://tieulun.hopto.org

Quan Trấn Nghệ-an liền tâu nói: « Thám tử đến thành nước Vạn-tượng, thấy thành ấy bỏ hoang rậm, không có người ở cũng không có quân Xiêm đóng đồn, chỉ có vài mươi tên quân thổ đóng giữ ở đồn Nùng-khai, để chiêu tập dân Vạn-tượng lác đác còn sót lại mà thôi. Hỏi bọn quân thổ ấy đều nói từ sau khi A Nỗ thua, Hạt-xà Bông chạy trốn vào rừng, không biết còn hay chết, lòng nghi của vua Xiêm nay đã bớt, không còn nhắc đến việc Hạt-xà Bông nữa ».

Vua bảo bộ Binh rằng: « Gần đây thành Gia-định thám báo việc nước Xiêm, đều là nghe thấy người ta nói cả, nay cứ trấn Nghệ-an tâu phái viên đã được thật mắt trông thấy thì tình hình hoàn toàn không có việc gì đáng kể, nên đem tập ấy lược sao ra gởi cho Lê Văn Duyệt, Nguyễn Văn Quế xem rõ để suốt được tình hình ngoài biên. Lại sai tỉnh cho 3 trấn Bình-thuận, Bình-hòa, Phú-yên đều rút quân về, thưởng cho người phái thám của Nghệ-an 15 lạng bạc.

Vua nghe thấy việc chi lãnh thóc gạo quân lương ở kho Kinh phần nhiều lộn xộn, gian dối, sắc cho từ nay phàm các hạng biền binh lãnh lương, thuộc về vệ hay cơ thì 1 quản vệ hay quản cơ, 2 suất đội, thuộc riêng đội thì 1 suất đội hoặc đội trưởng, đều phải đến tận kho mà quản nhận, nếu dung túng cho binh lính làm rằm rộ và lừa dối thì tội ở người cai quản.

Trấn thủ Thanh-hoa Hồ Văn Trương, nguyên tham hiệp mới đổi đi tham hiệp Nam-định là Nguyễn Văn Thắng, đều có tội bị mất chức.

Trước kia, bọn Hồ Văn Trương khoán mua gỗ lim, dung túng cho người nhà và lại thuộc thông đồng nhau nắm mua tất cả, lạm chi tiền công hơn 50.000 quan, gặp khi Nguyễn Kim Bảng đi trù tính việc làm kho tàng

https://tieulun.hopto.org

và đóng thuyền bè, xét biết được tình trạng, đem việc hặc tâu.

Vua dụ cho Nội các rằng: « Việc đặt giá gỗ lim là việc ích nước lợi dân, không tiếc phí tổn lớn, thế mà bọn kia không giữ phép công làm việc, lại dung túng cho người nhà và lại dịch, tạ sự kiếm lợi riêng, nhiều món không thể kể xiết; những tệ như thế, thực là đáng ghét. Nay lập tức cách chức Hồ Văn Trương, Nguyễn Văn Thắng và cùng với bọn lại dịch can liên vào việc này, đều cho điều tra tận quê quán niêm phong gia sản phòng để bắt bồi ».

Rồi sai Hữu thị lang bộ Binh là Lê Vạn Công lãnh cờ bài khâm sai, đem ty thuộc 6 bộ và ty trấn phủ đến hội đồng với Nguyễn Kim Bảng nghiêm ngặt tra xét. Nguyên hiệp trấn Tôn thất Lương vì là đồng sự cũng bị giải chức để đợi án.

TMSACH.COM.VN

Khi án thành, thủ phạm là Nguyễn Văn Thắng bị tội chém giam đợi chỉ, Hồ Văn Trương bị tội thắt cổ cho chết được giam đợi chỉ, Tôn thất Lương xét ra tang không vào đến tay bị cách chức, phát vãng đài Trấn-hải để gắng sức chuộc tội, Hồ Văn Trương rồi chết ở trong ngục.

Cho chưởng cơ lãnh trấn thủ Hải-dương là Nguyễn Đình Phổ lãnh trấn thủ Thanh-hoa, thự thống chế Nguyễn Văn Quyền lãnh trấn thủ Hải-dương.

Đổi bổ đốc học trấn Quảng-bình là Nguyễn Quỳnh làm viên ngoại lang bộ Hộ, thự chức lang trung trong bộ, đốc học trấn Nghệ-an là Đặng Huy Dư làm viên ngoại lang Lễ bộ thự chức lang trung, đốc học Quảng-ngãi là Nguyễn Hữu Đạo làm viên ngoại lang Binh bộ thự chức lang trung, đốc học Thanh-hoa Đoàn Bá Trinh làm viên ngoại lang Hình bộ thự chức lang trung,

https://tieulun.hopto.org

đốc học Quảng-nam Trần Lê Hiệu làm viên ngoại lang Công bộ thự chức lang trung, cho viên ngoại lang Hình bộ Lê Văn Luyện làm đốc học Sơn-nam, chủ sự bộ Hình Trần Văn Tự làm đốc học Phiên-an, chủ sự Lại bộ Nguyễn Xuân Thiều làm đốc học Quảng-trị, thự chủ sự kho gỗ Trịnh Ngọc Lâm thự chức đốc học Quảng-bình, tu soạn viện Hàn lâm Nguyễn Hữu Tố thự chức đốc học Quảng-nam, tư vụ Lễ bộ Hoàng Quốc Bảo thự chức đốc học Nghệ-an, biên tu Viện Hàn lâm Đào Trinh thự chức đốc học Biên-hòa, giáo thụ phủ Tĩnh-gia Nguyễn Đình Xưởng thự chức đốc học Thanh-hoa.

Vua cho là bộ Công xếp đặt hiện đã đủ người, sai bọn Nguyễn Tú, Nguyễn Trung Mậu và Hoàng Văn Diễn quyền lãnh ấn, triện bộ Công để làm việc, Lê Đăng Doanh không phải kiêm lãnh nữa.

TIMSACH.COM.VN

Bộ Lại tâu: « Từ trước đến nay quan viên ở tòa Nội các từ chánh tứ phẩm trở lên đều sung làm công việc trong các, từ chánh ngũ phẩm trở xuống, hoặc có người sung làm công việc Nội các, cũng có người sung vào chức hành tẩu (1) ở các. Vả lại thể thống triều đình, chức lớn chức nhỏ cùng nối tiếp nhau, việc cất nhắc các quan chức mỗi ngạch, mỗi bậc một khác. Trong tòa Nội các quan từ tứ phẩm trở lên, đều có cái trách nhiệm cai quản, đều nên sung làm công việc của các, còn như ngũ phẩm trở xuống đều là thuộc viên, xin chiếu đình nghị năm thứ 10 (1829) đều cho sung chức hành tẩu ở Nội các để cho có phân biệt ». Vua nghe lời tâu.

Cho thống chế tả doanh quân Thần sách là Đỗ Quý kiêm quản ty Thương-bạc, thống chế quân Tiền phong là Phạm Văn Lý kiêm quản ty Tào chính.

---

(1) Chức quan tập sự.

https://tieulun.hopto.org

Chủ thủ ty Vũ Khố là Trần Văn Đạo thông đồng với thợ trong cục, ăn cắp đồng đỏ, việc phát giác đem giết.

Vua nhân nghĩ rằng: « Từ trước đến giờ, việc chế tạo các đồ vật, số nguyên vật liệu cần dùng bao nhiêu, đều do viên Tượng mục chiếu số mà lãnh, khiến cho kẻ bậy bạ được nhân đó mà làm gian, bèn chuẩn định từ nay nhất thiết nguyên vật liệu cần dùng vào việc chế tạo đều do viên đốc công phải châm chước liệu tính công việc xem dùng hết bao nhiêu kê thành đơn do bộ Công nhận thực để lãnh rồi sẽ đưa giao cho thợ làm. Việc này ghi làm lệ ».

Bộ Lễ tâu: « Chức quan học chính ở nhà Quốc tử giám nguyên đặt ra 3 viên, mà các tôn sinh học ở giám chỉ có trên dưới 60 người, xin từ nay bớt đi 1 chức học chính, chỉ đặt 2 viên và xin sai ghi việc này làm lệ ».

TIMSACH.COM.VN

Định lại lệ thuế thuyền buôn của ngoại quốc. (Trước kia chuẩn định lệ thuế, những thuyền đến buôn bán ở Gia-định của các xứ: Quảng-châu, Thiều-châu, Nam-hùng-châu, Huệ-châu, Triệu-khánh, Phúc-kiến, Triết-giang, Mã-cao và các nước ở Tây-dương, cứ bề ngang thuyền từ 25 thước đến 14 thước, mỗi thước tiền thuế 140 quan, bề ngang từ 13 thước đến 11 thước, mỗi thước 90 quan; từ 10 thước đến 9 thước mỗi thước 70 quan; 8 thước đến 7 thước mỗi thước 35 quan. Thuyền của Triều-châu, bề ngang 25 thước đến 14 thước, mỗi thước 110 quan; 13 thước đến 11 thước, mỗi thước 70 quan; 10 thước đến 9 thước, mỗi thước 50 quan; 8 thước đến 7 thước, mỗi thước 30 quan. Nếu các thuyền nói trên đến buôn ở Thừa-thiên, Quảng-trị, Quảng-bình, thuế giảm đi 4/10, đến Quảng-ngãi, Thanh-hoa, Nghệ-an giảm 3/10, đến Bình-thuận, Bình-hòa, Phú-yên, Bình-định, Quảng-nam, Bắc-thành giảm 2/10. Duy thuyền bề ngang từ 26 thước trở lên, chưa có định ngạch. Đến

https://tieulun.hopto.org

nay mới định rõ: « Phàm các thuyền đến buôn bán ở Gia-định: A) Bề ngang từ 26 thước đến 29 thước: thuyền của Quảng-châu... cho chí các nước Tây dương, mỗi thước 160 quan; B) Thuyền bề ngang từ 30 thước đến 36 thước: thuyền của Quảng-châu... cho chí các nước Tây dương, mỗi thước tiền thuế 180 quan, thuyền của Triều-châu, mỗi thước 130 quan. Nếu đến buôn bán ở Kinh và các thành trấn, đều chiếu lệ giảm dần xuống »).

Vua đi tuần du đến đài Trấn hải, thưởng cho các quan quân đã dựng cái rạp nghỉ mát, the và tiền mỗi người một khác. Hạ sắc lệnh, từ nay trở đi những khi ngự giá đi tuần du, các quan văn võ đến phiên thường trực ở triều, nếu không phải dự đi hộ giá, đều được lưu lại nha để làm việc, không phải đến thường trực và ngủ [illegible] đều, dự khi ngự giá về cung, liền chiếu lệ đã định mà thi hành.

ITMSACH.COM.VN

Cho Nguyễn Hữu Thức làm lang trung Lễ bộ, Trần Văn Trung làm lang trung Công bộ, vẫn sung làm việc ở sở đốc công ty Vũ khố.

Các trấn Thanh-hoa, Ninh-bình làm sổ địa bạ, ra lệnh phàm những dân ở ven rừng núi và các huyện mới đặt ra, đều cho dinh hoãn (về Thanh-hoa 3 huyện: Cẩm-thủy, Thạch-thành và Quảng-địa thuộc phủ Thuận-hóa; châu Thọ-xuân, Lang-chánh và Quan-da thuộc phủ Thọ-xuân; 2 tổng Như-lăng, Lăng-lăng thuộc huyện Nông-cống. Về Nghệ-an thì: 4 huyện Tương-dương, Hội-nguyên, Kỳ-sơn và Vĩnh-hòa; 7 tổng Đường-khê, Phác-lỗ, Lâm-la, Nghĩa-hưng, Thuần-cạm, Hạ-sưu và Nhiêu-hợp thuộc huyện Quỳnh-lưu; 5 xã Cự-lâm, Tri-chỉ, Dương-xá, Tiên-kỳ, và Đồng-xâm thuộc huyện Đông-thành. Về Ninh-bình thì: 4 huyện Lạc-thổ, Phụng-hóa, Yên-hóa và Kim-sơn).

https://tieulun.hopto.org

Trấn Thanh-hoa tâu xin nay nhân kỳ làm sổ xin nghiêm sức cho lý dịch đều cứ những ruộng đất bỏ hoang đã thành ngạch, và ruộng đất công tư hiện cày cấy được mà bỏ hoang phải theo sự thực mà biên vào sổ. Ruộng đất công bỏ hoang thì cho dân xã đều khai khẩn, ruộng đất tư bỏ hoang thì chủ ruộng tự khai khẩn lấy; nếu có chỗ nào ẩn lậu không khai mà để người khác khẩn trưng thì người ta khẩn trưng trước người ta được ruộng, mà lý dịch thì bị chiếu luật cố ý phạm tội, gia bậc trừng trị.

Trấn Ninh-bình cũng tâu xin: «Phàm những ruộng nào trong sổ điền năm trước biến là công, năm sau vô cố biến là tư, và ruộng cấy chiêm lại biến là ruộng cấy mùa, ruộng thực cấy được lại biến là ruộng bỏ hoang, đều bắt phải cải chính lại. Xã nào nhiều ruộng xin rút bớt ra để bù cho xã ít, thì cho trừ đi không phải vào sổ, ruộng bỏ hoang tất phải là dân xã không có sức khai khẩn được, mới cho người xã khác khẩn canh, nếu dân này lưu tán đi mà dân khác cày cấy để nộp thuế, thì cho cai tổng làm sổ thay». Vua đều cho lời tâu là phải.

Thự hữu thị lang Binh bộ lâm việc Binh tào thành Gia-định là Trần Đăng Nghi mất, truy bổ cho hàm thị lang, chiếu phẩm trật cấp tiền tuất. Cho phủ doãn Thừa-thiên Bạch Xuân Nguyên làm hữu thị lang Binh bộ lâm công việc Binh tào thành Gia-định.

Những người do Kinh phái đi tuần ngoài biển là vệ úy Nguyễn Lương Huy đi tuần đến hải phận đồn đồng muối thuộc Nam-định và phó vệ úy Đoàn Dưỡng đi tuần đến hải phận đồn cửa biển Kiền-hải thuộc Nghệ-an, đều thiện tiện đi bắt những thuyền buôn của người Thanh khám xét thấy có thuốc phiện, nhân đó dung túng cho thuộc hạ cướp lấy của cải, đem người và thuyền

https://tieulun.hopto.org

cùng lang vật giao cho đồn Biện-sơn canh giữ rồi đi chỗ khác.

Việc đến tai vua, hạ lệnh đều phải rút quân về, giao xuống cho bộ Hình xét xử còn, những can phạm và thuyền buôn, thì giao cho các viên Khâm phái ở Thanh-hoa là Nguyễn Kim Bảng, Lê Văn Công cùng nhau tra hỏi, nghĩ xử chính phạm phải tội lưu, chủ thuyền phải tội đồ, lái thuyền và chân sào phạt trượng, hóa vật và thuyền đều tịch thu. Khi bộ Hình xét lại thì các lái thuyền và chân sào cũng phạt tội đồ.

Khi án tâu lên, vua bảo Nội các rằng: «Chở trộm thuốc phiện xử tội như thế, thực không oan uổng gì, duy đáng giận cho biền binh đi tuần ngoài biển mượn tiếng là bắt giặc, mà bắt người cướp của làm như một kẻ cướp; thực ra không phải là chúng biết có thuốc phiện mà bắt. Và lại những của cải trong thuyền rất nhiều, quyết không phải hết thảy là của tên chính phạm. Ta muốn châm chước liệu lượng thi ân để tỏ sự phân biệt và làm rõ công bằng, duy trong án, xét ra bọn kia có nói là thông tin cho các nhà buôn bán ở Bắc-thành, việc này không khỏi có sự trên dưới mưu mô, xoay xở, dùng nhiều cách đút lót cậy cục nhau, nay nếu ra ân, không những những kẻ buôn gian buôn lậu không biết gì đã không có lòng cảm kích mà còn cho rằng đồng tiền là có thế lực, rồi thì những kẻ thân cận với bọn quyền thế xui giục và huênh hoang khoác lác làm lộn bậy cả lẽ phải trong nước, thành ra ta bị bọn chúng mê hoặc mà làm sai pháp luật, dung túng kẻ gian. Như thế thì xa gần nghe tiếng càng sinh lắm sự tham lam đen tối, mà những kẻ phú thương gian lậu ngày thêm kiêu căng thì quốc thể còn ra gì nữa.

Vậy ra lệnh cho bộ Lại truyền sắc chỉ cho quan Bắc-thành, dòi tất cả các lái buôn người Thanh đến, đem

https://tieulun.hopto.org

chỉ dụ tuyên rõ cho biết rằng: « Triều đình ta hình phép rất nghiêm, không vì nhưr nước nhà Thanh các ngươi bán quan buôn tội, trên dưới bị bưng bít, đút lót thì được kiện, có tiền thì làm quan. Các ngươi đều nên tự xét mà kịp thời hối lỗi, nếu từ trước đến giờ có sợ tội tiếc của mà đến nha môn nào, quan chức nào, đem tiền của đút lót cầu cạnh, có nhận hay từ chối? nhất thiết thú rõ ra, thì được miễn tội, nếu thú không hết hay không thực, sau này bị phát giác thì không những kẻ nhận của đút phải theo luật nặng trị tội, mà những người đưa của đút, cũng phải tội lừa dối, xử tử không tha ».

Quan Bắc-thành 2, 3 lần tra hỏi họ đều nói là do chiếc thuyền ấy đã chở hàng hóa của những nhà buôn bán ở trong thành góp vốn buôn chung. Cho nên viết thư để biện bạch với nhau về việc buôn bán, tịnh không có tình trạng đút lót thỉnh thác gì cả. Quan Bắc-thành tâu lên, vua sai đình thần chiếu án xét, đều đồng ý nghị tội.

Người mang thuốc phiện phải tội thắt cổ nhưng còn đợi lệnh, chủ thuyền và bọn đầu mục đàn em đều phải tội phát lưu, của cải trong thuyền đều sung công, lái thuyền và chân sào đều phạt đánh bằng trượng rồi tha, những của cải riêng của hành khách đáp thuyền đều trả lại hết; viên võ quan phạm tội Nguyễn Lương Huy phải tội chém đầu hãy giam đợi lệnh, nhưng trước hết hãy đánh 100 hồng côn, thuộc hạ là thủ phạm Hồ Văn Mão, phải trảm quyết đem đầu đến bêu ở cửa biển Thanh-hoa, Nam-định trong 3 ngày, tòng phạm đều phát vãng sung quân. Còn Đoàn Dưỡng, tra hỏi chưa chịu thú nhận thì cách chức giao cho bộ Hình giam cấm. Trước kia Dưỡng đến hải phận Quảng-yên có người lái buôn nhà Thanh là Trần Quý (năm trước vì việc bắt được giặc biển là Lý Công Đồng đã được lãnh thưởng) lãnh bằng

TAISACHCOM.VN

https://tieulun.hopto.org

của trấn Quảng-yên đi thám bắt giặc biển họp nhiều những thuyền đánh cá, người Trung-quốc đỗ ở vũng Cát [bà (?)] mang theo khí giới lừa gạt cướp bóc nhân dân, Dưỡng nhân khi chúng đến chào, ập vây bắt lấy, bắt sống hơn 100 tên, đâm giết và chúng bị rơi xuống nước chết rất nhiều, lại bắt được mấy chục chiếc thuyền. Việc tâu lên vua giao xuống cho bộ Hình nghị xử, Quý phải tội chém đầu nhưng giam đợi lệnh, còn đồ đảng thì phát vãng đi các đồn trại biên giới làm quân, những kẻ a dua thì phạt đánh bằng trượng rồi tha. Quan trấn Quảng-yên vì đã sơ suất tuần phòng, giáng 2 cấp. Đoàn Dưỡng tự tiện giết người có tội, phải xử tội đồ. Nay y còn can vào cái án trước nhưng đã chết ở trong ngục.

Chuẩn y lệ nộp thuế thay bằng tiền cho những bộ làm nghề nếu sáp ở Gia-định.

Gỗ lạt ở trong kho gỗ phần nhiều mục nát, bộ Công xin đem làm củi đun, khi sai kiểm xét lại còn có thể dùng được, vua bảo Nội các rằng : « Những mạt cưa đầu tre một tí cũng không nên bỏ, thế mà bộ Công không chịu kiểm xét kỹ muốn bỏ tuốt cả đi, rất không có ý tiếc của. Vậy phải truyền chỉ nghiêm sức, cái gỗ nào còn có thể dùng được, thì cứ để ở kho, tùy việc mà dùng, còn thì cân giao cho thủy quân Thừa-thiên để dùng vào việc đốt uốn những tấm gỗ ván và để đốt nung gạch ngói ».

Các trấn Sơn-nam, Hải-dương, giá gạo lên cao. Vua nghe thấy xuống dụ chuẩn cho thuế vụ hạ năm nay cùng số thuế nộp bằng thóc gạo năm xưa còn đọng lại và số thóc cho vay năm ngoái, cho dân đều được nộp trả bằng tiền.

Cho Nguyễn Khả Bằng thự vệ úy vệ hữu nhị quản Vũ-lâm, lâm chưởng cơ lãnh trấn thủ Thanh-hoa, chưởng

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

cơ lãnh trấn thủ Thanh-hoa Nguyễn Đình Phổ lấy chức ấy thống quản 10 cơ Kiên nhuệ Tả quân Bắc-thành.

Giáng bổ trấn thủ Sơn-nam bị cách lưu là Hồ Bôi làm phó vệ úy vệ Nghiêm võ quân Thần sách và cho phó vệ úy vệ Nghiêm võ là Nguyễn Văn Cận thăng thự trấn thủ trấn Sơn-nam.

Cho đô thống Nguyễn Văn Hiếu làm đô thống trung doanh quân Thần sách vẫn lãnh chức trấn thủ Nghệ-an, phó đô thống chế trung doanh Đoàn Văn Trường làm thống chế hữu doanh, phó vệ úy Tả vệ doanh Hồ oai là Nguyễn Văn Dụ thăng thự phó vệ úy vệ hữu nhị quân Vũ lâm, phó vệ úy vệ Tráng võ Tô Huệ Văn thăng thự vệ úy vệ Tuyển phong hữu, phó vệ úy vệ Oai võ là Nguyễn Hữu Cẩn, phó vệ úy vệ Tráng võ là Tống Văn Uyển đều thăng thự vệ úy.

TAISACH.COM.VN

Cho Nguyễn Hữu Văn đội trưởng ngành trưởng họ nhà vua làm phó sứ tử tế ty Tử tế để trông giữ nguyên miếu (1).

Quan Bắc thành tâu nói: « Những quân lựa chọn vào 5 quân thuộc Bắc-thành, trước đã được nghị chuẩn chia cho lệ thuộc vào 5 trấn nội, mỗi trấn đều 1 cơ, và đóng ở đồn các phủ rồi lần lượt cứ 6 tháng lại một lần đổi phiên, nhưng cơ đội phần nhiều không đủ số, người thường thường phải phái thêm, không khỏi thêm bận, mà 6 tháng một lần đổi, cũng là thay đổi mau quá. Xin từ nay trở đi, những biền binh cho đi lệ thuộc các trấn, cứ mỗi trấn 500 người, mỗi phủ 150 người, và các cơ đội đều đủ số người. Thẳng hoặc cơ đội nào có thiếu người, thì sẽ lấy ở cơ đội khác bù vào cho đủ, và ấn định cứ một năm thay đổi một lần. Lại 2 đội cơ hữu dực Thủy quân coi giữ thuyền công ở Hải-dương, trước

(1) Nguyên miếu: Miếu lập ở làng quê hương nhà vua.

https://tieulun.hopto.org

vẫn cứ 6 tháng đổi phiên một lần. Nay xin chiếu lệ của 5 quân chia cho lệ thuộc về đồn thủy Nam-định, mỗi năm đổi phiên một lần ». Vua đều nghe theo.

Đổi định lại lệ cấp áo mặc về mùa xuân, cho quan viên văn võ.

Vua cho là từ trước đến nay, văn bản từ lang trung trở lên cấp cho áo hàng màu mặc về mùa xuân, mà điển bạ đãi chiếu hàng bát cửu phẩm ở Nội các, cùng chánh đội trưởng, thí sai suất đội vào hàng thất phẩm, võ ban ở các quân cũng được dự, đều là theo lối cũ, chưa phải là công bằng. Bàn đổi định lại từ nay, phàm văn võ từ chánh ngũ phẩm và thự tứ phẩm trở lên thì cấp cho áo hàng màu, nếu có chức tam phẩm trở lên mà bị giáng cấp xuống dưới chánh ngũ phẩm thì cũng chuẩn cho chiếu theo cái cấp giáng xuống ấy mà cấp cho áo màu đối với phẩm cấp mình, còn ngoài ra đều chuẩn phẩm trật mà cấp bằng tiền.

Ra lệnh cho Quốc tử giám lựa chọn để cử những giám sinh có học rộng biết nhiều, kê tên tâu lên. Quan trong giám dâng sớ cử 7 người giao cho bộ Lễ xét thực, chỉ có một người có thể dùng được. Tế tửu Nguyễn Huy Hựu, tư nghiệp Phạm Đình Thoán vì lạm cử phải phạt 3 tháng lương.

Trấn Gia-định mua voi ở Chân-lạp, quan phiên nhân tặng riêng cho Lê Văn Duyệt 1 con. Duyệt xin đem biên cả con voi này vào ngạch. Vua đặc ân cho 40 lạng bạc, sai chuyển cấp cho quan phiên, không nên nhận không của người ta cho. Và răn từ nay nên cẩn thận những việc như thế, thà rằng thiệt người trên mà lợi người dưới, đừng để người phương xa còn có điều nói mình về sau.

Chuẩn định từ nay, phàm ban văn vào thường trực, cứ một thượng thư bộ này trực thì một tham tri hoặc một thị lang một bộ khác xen vào. Những ty thuộc 2 bộ

https://tieulun.hopto.org

này lệ phải theo ban đi trực, vẫn được trực và ngủ đêm ở triều đường bên hữu; còn 4 bộ mà đường quan không ở trong ban thường trực thì chuẩn cho các lang trung, viên ngoại đều trực và ngủ đêm ở giải vũ bên hữu, để phòng khi vua có việc gì hỏi đến, còn chủ sự trở xuống không được dự. Việc này ghi lại làm lệ.

Định lệ về bạc chứa ở kho các địa phương. (Bắc-thành thường chứa 30.000 lạng bạc, thành Gia-định 10.000 lạng, Nghệ-an 8.000 lạng, Thanh-hoa 5.000 lạng, Quảng-nam 4.000 lạng, Bình-định 3.000 lạng, Quảng-bình, Quảng-trị, Quảng-ngãi, Bình-hòa, Bình-thuận, Phú-yên, Sơn-nam, Nam-định, Bắc-ninh, Hải-dương, Sơn-tây đều 2.000 lạng; Ninh-bình, Vĩnh-thanh, Định-tường, Phan-an, Biên-hòa, Lạng-sơn, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Hưng-hóa, Cao-bằng, Quảng-yên đều 1.000 lạng; Hà-tiên 500 lạng; còn dư ra đến gấp đôi trở lên trấn nào thuộc về thành thì nộp vào thành, rồi 2 thành và các trấn chuyên hạt đều nộp về Kinh. Còn như vàng thì số hiện chứa ở kho và số thường năm thu vào đều nộp hết về Kinh).

Huyện Trình-cố thuộc trấn Thanh-hoa tranh dân mán Sầm-bản châu Ninh-biên thuộc trấn Hưng-hóa là thuộc về địa phận huyện mình. Việc ấy tâu lên, vua sai Bắc-thành và Thanh-hoa hội khám. Khi án tâu lên, xin lấy sông Mã làm giới hạn: phía nam sông thuộc Thanh-hoa, phía bắc sông thuộc Hưng-hóa. Dân Mán ấy ở bên nam sông, gần huyện Trình-cố, mà xa châu Ninh-biên, nên đổi cho lệ thuộc về huyện Trình-cố, để khỏi tranh giành. Vua nghe theo.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LXXIII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Tân mão, Minh-mệnh năm thứ 12 [1831], mùa hạ, tháng 4, mồng 1 làm lễ hạ hưởng (1).

Quan Bắc-thành tâu nói: « Dân hạt Bắc-thành trước nộp sản vật (được miễn linh), nay bắt phải về để chịu ra lính, số dân quê ở 85 xã thôn thuộc 5 nội trấn tuyển lựa làm lính được 826 người. Xin trích lấy 500 người dồn thành đội ngũ, đặt làm một cơ. Rồi lựa ra đặt dưới quyền coi quản của các viên có hàm quản cơ, phó quản cơ trong thành và những viên cai đội thừa ngạch cho lệ thuộc vào thành sai phái; còn thì bổ sung vào số thiếu trong năm quân ».

Vua nghe theo, cho đặt tên là cơ Bắc-an (cấp cho 150 súng điểu sang, 150 giáo dài, 1 cờ vuông, 10 cờ đuôi nheo, 11 cái đầu cán cờ và chiêng, trống, thanh la đồng mỗi thứ 1 chiếc.)

Dân Nùng thuộc Lạng-sơn có cái trại gọi Bạch-bố (vải trắng), số đinh hơn 670 người, hạng tráng hằng năm phải nộp thuế 1 tấm vải trắng, thay cho số tiền phải nộp là 1 quan 2 tiền; hạng lão thì nộp một nửa. Quan Bắc-thành tâu xin đổi thu thuế bằng bạc, mỗi người

---

(1) Hạ hưởng: Lễ hợp tế các tổ tiên về mùa hạ.

LUVIET.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

phải nộp 8 đồng cân bạc, và bỏ cái tên trại Bạch-bố đi. Vua nghe theo.

Xây đắp đợt thứ ba ở mặt trong phía tả của kinh thành (Xây gạch cũng như kiểu mặt trước). Sai thống chế Trần Văn Long và Nguyễn Văn Trọng trông coi công việc.

Quan thành Gia-định tâu nói : « Các cơ giản binh lựa chọn vào các trấn thuộc thành Gia-định theo lệ đã định, mỗi cơ đặt một quản cơ hoặc một phó quản cơ; nếu gặp khi có việc, viên cai quản chợt vì duyên cớ gì phải sai phái đi nơi khác, phải lấy viên khác quyền thay thì binh sĩ không phải là chỗ được vỗ về đã quen sợ khó thu được cái hiệu quả dễ dàng như cánh tay sai khiến ngón tay. Vậy xin xét xem cơ nào có quản cơ thì đặt thêm một phó quản cơ, cơ nào có phó quản cơ rồi thì đặt thêm một quản cơ, để cho đủ số mỗi cơ 2 viên ». Vua chuẩn y lời tâu.

Chuẩn định thưởng cấp áo mặc mùa xuân cho cháu trai, cháu gái nhà vua và con trai, con gái các tước công : từ 10 đến 14 tuổi làm một bực, 15 tuổi trở lên làm một bực ; nếu con trai đã có chức quan, con gái đã lấy chồng thì thôi không cấp nữa.

Quân ở hai cơ An, Thuận thuộc Nghệ-an phần nhiều trốn đi, không thành đội ngũ, sai dồn lại làm 3 đội : Nhất, Nhì và Ba.

Trấn thần Quảng-trị tâu xin thu tiền thóc ngạch thuế 2 tổng trong huyện Đăng-xương (tiền hơn 4.100 quan, thóc hơn 5.400 hộc) đem chứa ở kho thành Vĩnh-ninh thuộc Cam-lộ để phòng khi chi dùng đến. Vua y cho.

Đổi định lại các hiệu thuyền ở Kinh : thuyền hiệu chữ : « ba 波 » đổi làm thuyền hiệu chữ « bình 平 », thuyền hiệu chữ « lãng 浪 » đổi làm thuyền hiệu chữ

https://tieulun.hopto.org

« định » 定, đánh số thứ tự từ 1 đến 20; thuyền ở các trấn ngoài: thuyền hiệu chữ « ba » đổi làm thuyền hiệu chữ « an », thuyền hiệu chữ « lãng » đổi làm thuyền hiệu chữ « tĩnh », cũng đánh số bắt đầu từ 1 trở đi, nhưng phải thêm chữ tên trấn thành ở trên chữ « an », chữ « tĩnh », để dễ phân biệt (thí dụ: thuyền hiệu chữ « ba » ở Gia-định đổi là « Gia-an », thuyền hiệu chữ « lãng » đổi là « Gia-tĩnh »; ở Bắc-thành: thuyền hiệu chữ « lãng » đổi là « Bắc-tĩnh »; ở Nghệ-an: thuyền hiệu chữ « ba » đổi là « Nghệ-an », thuyền hiệu chữ « lãng » đổi là « Nghệ-tĩnh »). Liền ra lệnh: ở Kinh do bộ Công, ở các trấn ngoài do quan địa phương, phải lường xét lại số trọng tải thích hợp của thuyền, lập thành danh sách tâu lên để lưu chiểu vĩnh viễn tuân hành.

Vua lại thấy các hiệu thuyền bọc đồng đỗ ở giang phận Vũng-tàu thuộc hạt Thanh-phúc và vũng Trà-thuộc trấn Quảng-nam, từ trước đến nay chỉ do suất đội trông coi, nên hạ sắc từ nay [mỗi nơi] đều phải thêm 1 viên quản vệ thủy quân, cứ hàng tháng thay phiên coi giữ, lại phải chịu trách nhiệm về việc thời thường huấn luyện thủy thủ sửa sang buồm cột buồm, và tất cả các đồ dùng trong thuyền nếu có cái gì hư hỏng. Nhưng nếu [thuyền đó] đã được sai phái lâu ngày, thì mới được tâu xin cấp cho những dụng cụ khác. Sắc dụ này đặt làm lệ vĩnh viễn.

Ban bàn thử biểu cho Cao-bằng để trắc nghiệm khí hậu.

Định lệ xem xét do đạc các cửa bể ven biển.

Vua dụ cho tòa Nội các rằng: « Nước nhà ta mở mang bờ cõi, tới mãi biển nam, hằng năm thuyền bè vận tải qua lại, đã có lệ thường, đường biển chỗ nào khó dễ nông sâu, phải nên thuộc hết.

https://tieulun.hopto.org

« Vậy truyền chỉ cho các quan địa phương ra lệnh cho các viên coi đồn cửa bể trong hạt, bắt đầu từ năm nay, phàm những cửa biển sở tại, rộng, hẹp, nông sâu thế nào phải xem xét đo đạc cho tường tận hơn những chỗ ven biển gần bờ nếu có đống đá, ghềnh đá, bãi cát nông, bãi cát ngầm, mà thuyền bè cần phải tránh, đều phải chua rõ là cách với bờ bao nhiêu trượng, thước; nếu cách bờ hơi xa, khó xem xét đo đạc, cũng phải ước lược xem xa gần mấy dặm, đi độ mấy giờ mấy khắc thì vào đến bờ, và ở chỗ ấy trông lên cái núi trên bờ xem hình nó lớn hay nhỏ, hình giống cái gì, nhất nhất phải biên kê hết cả ra, để cho dễ nhận. Hằng năm cứ vào khoảng tháng 6 tháng 7 tiếp giáp nhau, sở tại gởi bản biên kê đó đến bộ Công để lục giao cho thủy quân và các thành trấn lưu chiểu. Việc đó cốt để cho sự đi biển được thuận lợi; nếu làm sai thì những viên đóng giữ các đồn cửa bể tức thì bị chiểu luật nặng trị tội ». Rồi lại chuẩn cho bộ Công tư đi các địa phương đều chiếu theo hải phận trong hạt, vẽ thành bản đồ nộp bộ để căn cứ xét dùng.

Dọc đường các hạt Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa, và Bình-thuận, gần đây, có nhiều ác thú gây ra tai nạn. Vua được tin sai truyền chỉ cho các quan địa phương đều chiểu theo những đoạn đường cái thuộc hạt mình tùy tiện đặt kế; hoặc mộ những tay bắn giỏi, hoặc chia đặt ra hầm, cạm để trừ ác thú; chỗ nào có cây rậm rạp thì phát quang đi.

Ra lệnh cho các địa phương trồng gai.

Vua dụ cho tòa Nội các rằng: « Vỏ cây gai là một thứ cần dùng rất nhiều, thừng, chão dùng cho thuyền bè tất phải cần đến nó. Vả lại, giống nó rất mạnh, rất dễ trồng, chỉ phải cái dân gian không chịu trồng nhiều. Vậy ra lệnh cho bộ Hộ tư sức cho phủ Thừa-thiên và các thành

https://tieulun.hopto.org

trấn đều phải chọn những ruộng đất công tư 1, 2 trăm mẫu, thuê dân trồng gai, mỗi năm hai lần lấy vỏ đem nộp. Sau lại sắc cho mỗi hạt chỉ chọn trồng độ trên dưới 50 mẫu, để dễ làm, dân khỏi đau khổ.

Ra lệnh cho Bắc-thành chọn mua những ngựa tốt của tỉnh Vân-nam.

Vua dụ cho tòa Nội các rằng: « Người ta truyền nói là đất Điền-trì (1) có nhiều rồng, về mùa hè, giao cấu với giống ngựa, cho nên ngựa ở Vân-nam thường phần nhiều giống loài rồng. Tuy việc ấy chưa chắc có, nhưng ngựa sản ở đất ấy có nhiều con tốt. Vậy ra lệnh cho bộ Binh tư đi Bắc-thành chuyển sức cho các trấn Hưng-hóa, Cao-bằng, Tuyên-quang, phái người đến nơi ấy hỏi mua lấy 1, 2 con, cốt được những con cao lớn mà chạy giỏi, và nhân tiện chọn mua những thứ châu ngọc và đồ chơi quí báu (như lông bảo lục, tức hạt châu hỏa-tế, tục gọi đá hồng-lựu, và ngọc bích, ngọc phỉ thúy, đã làm thành đồ vật như thao quạt có ngọc đeo (?) và cái chặn giấy) ». Sau đó, Tuyên-quang mua được 1 con ngựa dực (sắc đen, cao 3 thước ta) 1 chuỗi bảo thạch (gọi là triều châu), dâng lên. Vua phát cho hơn 1 trăm lạng bạc.

Lại sai các trấn Quảng-nam, Quảng-ngãi, Bình-định, Phú-yên, Bình-hòa đều chọn mua thứ ngựa trắng tốt, độ 2, 3 con, để lựa chọn vào chuồng ngựa Thiên nhân.

Triệu Hình bộ hữu tham tri Trương Minh Giảng về Kinh cung chức. Trước kia Giảng được phái đi Bình-định, tra bắt những con cháu dòng dõi Tây-sơn còn sót lại, trước sau bắt được các thân thuộc của ngụy và phạm nhân chứa chấp hơn 1 trăm người; lại phái

(1) Điền-trì: Một tên khác của tỉnh Vân-nam.

(2) Chữ hán là « phiến trụy » (扇 墜).

https://tieulun.hopto.org

Cẩm y binh Lê Công Chất, Nguyễn Văn Hóa bí mật đến trấn Gia-định, tiếp tục bắt được đồng dõi ngụy là Nguyễn Văn Đức và con là Nguyễn Văn Đâu đem về lên án.

Vua bèn triệu Trương Minh Giảng về, ủy cho thự hiệp trấn Hoàng Văn Quyền lãnh quân và thuyền áp giải phạm nhân về Kinh đợi chỉ.

Lại thấy Nguyễn Văn Lương, Nguyễn Văn Trượng còn lọt lưới, bèn sai vẽ hình dạng truyền dưa đến các địa phương từ Quảng-nam tới Gia-định, nghiêm sức cho quân, dân trong hạt, hễ lòng do thám, ai bắt được hai tên phạm ấy hay tố giác báo được đúng đích thực thì đều thưởng cho 50 lạng bạc, lại theo luật thưởng cho quân thì chức quân, dân thì được dân quan.

Rồi trấn Vĩnh-thanh căn cứ vào tin báo của thám tử Mai Văn Cử, vây bắt được Nguyễn Văn Lương (trước kia Lương và Trượng nghe tin mà bắt, bèn đổi họ đổi tên, đáp theo thuyền công vận tải vào Nam của đốc vận Trần Văn Tha, để trốn vào Gia-định. Khi đến Cần-thơ, Tha tình nghi, tố cáo với thủ ngự Lê Thiện Anh. Anh cho là không phải, thả cho đi), giao cả cho bộ Hình chiếu luật định nghĩ.

Lại sai đình thần xét lại án của đồng dõi ngụy là Nguyễn Văn Lương, Nguyễn Văn Đức, Nguyễn Văn Đâu, đều chém ngang lưng, ném thây xuống bể, thân thuộc và con gái của ngụy cùng con của đồng đảng ngụy là Trần Quang Tồn (con ngụy thiếu phó Trần Quang Diệu), kẻ phạm tội chứa chấp ngụy là Nguyễn Văn Thể cộng 15 tên, đều trảm quyết.

Những thân thuộc của ngụy còn nhỏ tuổi và Lê Thiện Anh khinh thường thả đồng dõi ngụy, Trần Văn Tha tri tình mà cố ý tha, cộng 14 tên phạm đều phải án chém nhưng được giam đợi lệnh. Lại phát vãng làm quân,

https://tieulun.hopto.org

làm nô lệ, và bị tội đồ, tội lưu tất cả hơn 40 tên phạm. Còn bao nhiêu đều tha.

Cẩm y binh Lê Công Chất, Nguyễn Văn Hóa, đều thưởng thu chánh đội trưởng và cho thêm 50 lạng bạc; thám tử Mai Văn Cự, thưởng 50 lạng bạc, tha thuế thân; Lê Văn Lễ vì tố cáo phát giác ra ấn ngụy này, thưởng thu chánh cửu phẩm bá hộ và 100 lạng bạc.

Đặt chức giáo thụ ở các phủ Điện-bàn, Quy-nhơn, Tân-bình, Phúc-long, Định-viễn, Kiến-an, Thiệu-phong, Quảng-bình, Thọ-xuân, Trường-khánh; còn những huyện kiêm lý trước có huấn đạo đều rút bớt đi.

Đặt thêm đội thứ 8 thự Thanh-bình (1) lấy 50 ca công biệt tính ở Bắc-thành sung vào, miễn cho cả thuế thân, đi lính và dao dịch. Ra lệnh cho bộ Lễ đem gộp cả vào với các đội thứ 4, thứ 5, thứ 6, thứ 7 của các trấn Quảng-nam, Quảng-ngãi, Thanh-hoa, Nghệ-an mới đặt ra, châm chước nghĩ đặt các điều lệ đưa về Kinh diễn tập và chiếu kỳ đến ban diễn tập, tập xong cho về chuẩn định thi hành.

(1. Gọi đến diễn tập trong hạn 3 tháng, chia làm 2 lần 3 đội của Quảng-nam, Quảng-ngãi, Nghệ-an, nhằm trung tuần tháng 6 năm nay đến Kinh, trung tuần tháng 9 cho về; 2 đội Thanh-hoa và Bắc-thành nhằm trung tuần tháng 9 đến Kinh, trung tuần tháng 12 cho về.

2. Việc chiếu kỳ gọi đến phải tế trực từ 10 hôm trước ngày lễ hưởng để biền diễn lại, sau khi lễ xong 1 ngày cho về. Ba đội Quảng-nam, Quảng-ngãi, Nghệ-an, mỗi đội 2 ban, ngày 28 tháng 12 năm nay, một ban phải đến đủ, đến mồng 9 tháng giêng sang năm cho về; ngày 21 tháng 3, một ban phải đến đủ, đến mồng 2 tháng 4 cho về; ngày 21 tháng 6, lại một ban đến đủ, đến mồng

(1) Thự Thanh-bình: Ban bát.

https://tieulun.hopto.org

2 tháng 7 cho về, ngày 21 tháng 9, lại một ban đến đủ, đến mồng 2 tháng 10 cho về; ngày mồng 5 tháng 12, lại một ban đến đủ, phải chầu hầu lễ hiệp hưởng, rồi lưu lại đợi đến năm sau, khi lễ xuân hưởng xong mới cho về. Hai đội Thanh-hoa, Bắc-thành, mỗi đội 2 ban, vì đường xa, nên trung tuần tháng 12 năm nay diễn tập hết hạn, cho một ban về, còn một ban phải ở lại, đợi sang năm 2 lễ xuân hưởng hạ hưởng xong, đến mồng 1 tháng 4 cho về; ngày 21 tháng 6, một ban đến đủ, phải đợi sau khi thu hưởng, đông hưởng xong, mồng 2 tháng 10 mới cho về, mồng 5 tháng 12, lại một ban đến đủ, chầu hầu lễ hiệp hưởng, rồi lưu lại đợi năm sau 2 lễ xuân hưởng, hạ hưởng xong mới cho về. Từ đây trở đi, hằng năm, các ban cứ chiếu kỳ, lần lượt ứng trực [như thế] làm thường lệ mãi mãi. Các lễ ở đàn xã, đàn tắc, miếu đế vương các đời và Văn miếu trong hai kỳ lễ vào tháng trọng xuân và tháng trọng thu, hợp dùng các điệu múa bát dật, lấy các người ứng trực trong 2 đội Thanh-hoa và Bắc-thành theo với 3 đội ở Kinh để cùng làm việc.

3. Sự chi cấp tiền và gạo, mỗi người mỗi tháng được 1 quan tiền, 1 phương gạo, kể bắt đầu từ ngày hiện đến diễn tập và ngày đến ban, tính từng ngày mà cấp.

Trong 7 đội, người nào quán ở Thanh-hoa rồi đó được chuẩn cho chiếu theo kỳ hạn cùng đến ban thứ với các đội Quảng-nam, Quảng-ngãi và Nghệ-an).

Lúa chiêm ở Thừa-thiên được mùa to.

Định lệ tính cấp lương ăn đi đường cho binh lính từ Kinh sư vào Nam. Hồi đầu năm Gia-long [1802], bàn cấp lương ăn đi đường, cứ lấy từ trấn sở này đến trấn sở khác làm một kỳ lãnh lương, mỗi ngày đi 2 trạm, trên dưới 8, 0 nghìn trượng. Từ trước đến giờ, từ Kinh đi ra Bắc, cứ theo thế mà cấp, đều đã vừa phải. (Kinh

TIỂU LUẬN

https://tieulun.hopto.org

sư đến Quảng-bình 4 ngày, Quảng-bình đến Nghệ-an 5 ngày, Nghệ-an đến Thanh-hoa 4 ngày, Thanh-hoa đến Bắc-thành 5 ngày, từ Bắc-thành trở về Kinh cũng thế). Duy có đường đi vào Nam, hoặc căn cứ vào độ đường ngựa trạm, hoặc căn cứ vào số dặm đường còn chưa thống nhất; nay mới chuẩn cho bộ Hộ nghị định, cứ dọc đường từ Kinh đến Gia-định số trạm của các trấn nhiều ít tuỳ khác nhau, nhưng cứ thống nhất lấy mỗi ngày đi trên dưới 8, 9 nghìn trượng làm mức; đi hay về đều theo lệ ấy thi hành. (Từ Kinh sư đến trấn thành Quảng-nam, cấp 3 ngày lương; từ Quảng-nam đến Quảng-ngãi cũng cấp 3 ngày lương; từ Quảng-ngãi đến Bình-định cấp 4 ngày lương; từ Bình-định đến Phú-yên cấp 2 ngày lương; từ Phú-yên đến Bình-hòa cấp 4 ngày lương; từ Bình-hòa đến Bình-thuận cấp lương 4 ngày rưỡi; từ Bình-thuận đến Gia-định cấp lương 8 ngày rưỡi).

Phái viên thuyền Định-dương là bọn Nguyễn Trọng Tĩnh, Trần Chấn, trước được phái sang xứ Tiểu-tây, ngày thuyền về, gặp bão giạt vào giới phận nước Miến-điện, hơn một năm mới về đến Kinh, những viên chức văn võ đi chuyến ấy, phần nhiều bị ốm chết.

Vua thương họ chết về việc công, truy tặng phó vệ úy Nguyễn Văn Quân làm tòng tam phẩm vệ úy, cai đội Lê Văn Đàm làm phó quản cơ; còn những người khác đều tặng cho tiền tuất có thứ bực khác nhau.

Thuyền Phấn-bằng từ xứ Tiểu-tây về, cũng gặp bão. Cai đội gia hàm phó vệ úy Nguyễn Văn Lễ chết ở dọc đường, tặng hàm phó vệ úy chánh tứ phẩm; những binh linh chết phải thủy táng đều được cho tiền tuất mỗi người 5 lạng bạc, phát về gia đình.

Vua lại bảo bộ Lễ: « Hai chiếc thuyền ấy xông pha sóng gió, mà nay đều được yên lành phần nhiều là nhờ

https://tieulun.hopto.org

thần lực phù hộ, vậy gia phong 2 chữ « phổ trạch »(1) cho thần Thiên-hậu.

Phái viên đi lấy vàng ở trấn Quảng-nam là Trương Phúc Đĩnh, mãn hạn 2 tháng, lấy được linh 84 lạng vàng cám, đem về dâng. Vua lại sai Nội các thừa chỉ Trương Văn Uyển đem theo thị vệ, hộ vệ lại tiếp tục đi lấy nữa. Điều 1.000 người quân và dân để làm việc, cũng hạn trong 1 tháng, sau lại đổi làm nửa tháng. Trải qua mấy hạn, nhưng số vàng cám lấy được ngày càng ít đi, bèn bãi bỏ việc này.

Tiết Vạn thọ. Vua dụ bộ Lại và bộ Binh lập thành danh sách những quan chức văn, võ trong Kinh, ngoài trấn, từ năm Minh-mệnh thứ 11 [1830] trở về trước, vì việc công, phải giáng chức, tâu lên để vua liệu lượng cho khôi phục.

TIMSACH.COM.VN

Nước Chân-lạp sai sứ đến cống. Sứ đến Gia-định, quan trấn Gia-định tâu lên. Vua dụ miễn cho sứ bộ đến Kinh và ban cho Phiên vương, sắc thư, lụa màu, lại cho sứ bộ bạc lạng có thứ bực khác nhau.

Chín châu ở phủ Cam lộ vào cống. Vua thưởng cho các thổ tri châu mũ áo thường triều mỗi người một bộ. Ban tặng ưu hậu rồi cho về.

Định lệnh kiểm soát thuyền chở lậu thuốc phiện.

Vua dụ Nội các rằng: « Thuốc phiện do ngoại phiên chế ra chuyên bán cho những kẻ ngu ngốc ngoan cố, làm hại hoại nhân tâm, có quan hệ đến phong tục không phải là nhỏ. Năm trước đã nhiều lần nghiêm cấm thuyền buôn ngoại quốc chở lậu thuốc phiện, đã viết thành điều lệ rõ ràng. Lại nghĩ đến những quan thuyền nước ta đôi khi có phái đi ngoại quốc, cũng cần phải nghiêm ra lệnh cấm để ngăn ngừa mối tệ.

---

(1) Phổ trạch 普澤 : Ra ơn rộng khắp.

https://tieulun.hopto.org

« Vậy bắt đầu từ năm nay phàm những quan thuyền đi việc công ở ngoại quốc trở về, tạm đỗ ở bạt nào, thì quan địa phương lập tức phái quân lính phải đề ý đề phòng càng hơn nếu có kẻ đem thuốc phiện lên bờ, lập tức bắt cả người và tang vật tâu lên, thuyền nào đỗ bẫn ở cửa bể Đà-nẵng thì do quan trấn, đỗ bẫn ở Kinh thì do phái viên 2 bộ Binh, Hình, hội đồng với thị vệ, đến lấy cung chắc chắn và khám xét cẩn thận, nếu vì tình riêng mà bao che cho nhau, khi việc phát giác thì người phạm sẽ phải trị tội nặng, mà viên kiểm sát cũng bị nghiêm xử ».

Sai vệ úy hậu vệ doanh Long võ là Bùi Công Huyên kiêm quản các đội Ngân thương.

Tháng 5. Đổi bổ Hình bộ tả thị lang kiêm đại lý tự khanh Đoàn Khiêm Quang làm thự Thừa-thiên phủ doãn. Trước đây Đoàn Khiêm Quang đang làm thự Nam-định hiệp trấn thì nhận được lệnh mới, liền có chỉ cho lưu lại Thanh-hoa, hội đồng với Nguyễn Kim Bảng và Lê Vạn Công chuyên việc điều tra cái án lái buôn người Thanh mang thuốc phiện do quan quân đi tuần biển bắt được, Quang xét xử có nhiều điều không đúng. Đến nay về Kinh, vua dụ bộ Lại rằng: « Đoàn Khiêm Quang đã được bổ vào chức quan Kinh, vừa mới cho thử làm việc hình, mà xét cái án lái buôn người Thanh, rất trái với ý nghĩa pháp luật, thực là phụ cái ý trẫm muốn đào tạo cho, đáng lý ra giao cho bộ nghiêm xét, nhưng nay hãy tạm phạt nhẹ, chuẩn cho đổi thự hàm tam phẩm. Thế rồi bổ cho chức [thự Phủ-doãn] này.

Dùng Hình bộ hữu thị lang Hà Duy Phiên làm tả thị lang kiêm đại lý tự khanh, Hộ bộ hữu thị lang Hoàng Công Tài làm Hình bộ hữu thị lang, Trấn Chấn có hàm hiệp trấn làm Hộ bộ hữu thị lang.

https://tieulun.hopto.org

Dùng vệ úy Hồ oai hậu vệ là Nguyễn Văn Thận làm vệ úy vệ Hữu dực tả nhị doanh Vũ lâm, phó vệ úy vệ Tiền bảo nhị là Nguyễn Trọng Tính làm phó vệ úy hậu vệ doanh Hồ oai thự vệ úy.

Khởi phục cho mấy viên bị cách là Nguyễn Trọng Vũ làm Vũ khố tư vụ, Nguyễn Đình Tân làm Nội vụ phủ tư vụ, Đặng Văn Khải được truy thụ Lễ bộ viên ngoại lang (bọn Nguyễn Trọng Vũ trước vì việc đi sứ bị lỗi, phải cách chức. Tân và Khải được phái theo thuyền đi biển để làm việc chuộc tội, Khải chết ở dọc đường).

Lễ bộ tả tham tri kiêm quản Thái thường tự Nguyễn Đăng Tuân vì bị bệnh, xin về hưu, chuẩn cho nghỉ giả hạn 2 tháng để điều dưỡng. Vua sai Hộ bộ thượng thư Phan Huy Thực kiêm quản Thái thường tự.

Tù phạm ở Thái-nguyên, nhân lúc chiều tối quân canh bực cửa chợt, vượt ngục trốn ra, quan quân lại bắt lại được. Quan Bắc-thành đem việc tâu lên, vua dụ bộ Hình rằng: « Thành hạt đã mấy lần xảy việc vượt ngục, thế mà còn có sự canh phòng sơ sót như thế, vậy há có thể vì cớ bắt lại được ngay mà cho khoan miễn không? ». Rồi phạt cai đội coi ngục là Trịnh Văn Tiêu phải cách chức, lính canh ngục đều phạt 100 trượng, còn viên đề lao và quan trấn phải giáng, phải phạt có khác nhau.

Nguyên trấn thủ Hà-tiên hưu trí là Tống Phúc Giáo, chết. Phúc Giáo trước theo đi Vọng-các, có nhiều công lao. Buổi đầu trung hưng, Phúc Giáo từng đánh nhau với giặc, bị trúng đạn mù một mắt. Đến nay ốm chết, quan trấn thành tâu lên. Vua thương xót ra lệnh ngoài lệ cấp tuất, thưởng thêm cho 2 cây gấm Tống, 200 quan tiền, lại cấp cho 1 người coi mộ.

Sai bộ Hình xét xử cho xong những án còn đọng lại.

Vua dụ Nội các: « Bộ Hình đặt ra nhân viên hiện đã đầy đủ, gần đây lại mới đặt ra ngạch viên Đại lý để làm

https://tieulun.hopto.org

việc tưởng không phải là thiếu người, thế mà việc án còn chồng chất lại nhiều. Vậy truyền chỉ: phải chia nhau mà xét xử ngay, dù án nặng, án nhẹ đều hạn trong một tháng phải làm xong xuôi. Trước hết phải biên kê rõ viên nào được chia cho xét những án nào rồi gởi vào Nội các lưu chiểu sau này. Hễ để chậm trễ thì trách cứ vào người ấy ».

Sau đó lại sắc cho nhân viên Đại lý tự theo bộ Hình làm việc: phàm có tấu sớ, án từ gì được chuyển làm đều phải liên danh ký tên.

Quan coi việc đê ở Bắc-thành là bọn Lê Đại Cương tâu nói: « Các nơi sửa chữa đê đều đã xong cả, từ tiết tiểu mãn đầu mùa hạ, thường có những trận mưa lớn, nước sông dâng mau, to hơn nước mùa xuân đến hơn 15 thước, nay mới xuống dần, nhưng các đê đều không quan ngại gì ».

Vua phê bảo: « Nay đê điều đã nhất luật làm xong, nước sông tuy dâng mau, mà đê điều đều được vững chắc, xem tờ tâu, ta rất yên lòng. Các ngươi đã cẩn thận lại nên cẩn thận thêm, sao cho sông lặng sóng êm, dân yên, vật thịnh. Đó là điều mong mỏi thiết tha của ta đấy ».

Sai hữu thị lang bộ Lễ sung làm công việc Nội các là Trương Đăng Quế quyền trông coi công việc bộ Công.

Bộ Công tâu nói: « Từ trước đến nay, những vật liệu cần dùng vào mọi công việc, chưa có thể thức lưu hành nhất định. Ở Kinh thì lấy những việc làm rồi làm lệ, còn các thành trấn ở ngoài thì chỉ là tùy việc liệu làm, không khỏi có chỗ hơn kém khác nhau về vật liệu. Đến khi sở chi dùng vật liệu đưa đến Bộ, Bộ tư giao cho Vũ khố xét lại, nhất luật lấy mực lệ ở Kinh mà tính, nhiều

https://tieulun.hopto.org

thì là chi lội lên, ít thì là kém lệ, đến nỗi xin bác, xin bồi, giấy má phiền bận mà các thành trấn cũng vẫn chưa biết lệ định như thế nào. Vậy xin sắc cho Vũ khố chiếu theo lệ ở Kinh, suy tính cho rõ thêm, như các số ngói gạch, vôi, mật và giấy bản cần dùng vào việc làm nhà cửa, kho tàng, đình miếu thì lấy chiều dài 1 thước, chiều ngang 1 thước làm tiêu chuẩn; các số gạch, đá, vôi, mật, giấy, rơm cần dùng vào việc xây thành, tường vách, bờ hào, và cầu cống, thì lấy bề cao 1 trượng, bề rộng 1 trượng làm tiêu chuẩn, cho đến những thứ đinh sắt đồng vân gỗ đồng, thau làm khí giới, than gỗ để rèn đồ sắt, cùng những số thành khí và số hao là bao nhiêu, nhất thiết các vật liệu cần dùng đến mọi công việc [xây dựng, chế tạo], đều chiếu từng khoản mà châm chước, liệu lượng, lập thành quy thức nhất định, rồi xin khâm định rồi sao gởi cho trong Kinh ngoài trấn tuân hành ».

Vua nghe theo lời nghị ấy.

Vua dụ Nội các rằng: « 8 thước gọi là một tầm, gấp đôi tầm gọi là thường, nhiều chỗ chú giải như vậy, thế mà từ trước đến giờ, thường lấy 5 thước làm 1 tầm, thực là noi theo những cái sai lầm, nếu cứ lần lữa không đổi, thực là sai cả nghĩa chữ. Vậy ra lệnh cho sai bộ Công thông tri cho các nha môn, từ nay, phàm đường sá và các thứ gỗ lạt, nên đo bằng trượng, tính toán thì cứ biên ghi là trượng và thước, không được dùng chữ « tầm » như trước nữa ».

Trấn thủ Phiên-an Nguyễn Hữu Thuyên, hiệp trấn Phạm Vũ Phác, nguyên thự tham hiệp Nguyễn Thừa Giảng, vì xử án không đúng bị dân trong hạt kiện, vua ra lệnh đều phải giải chức, đợi xét xử.

Cho phó vệ úy ở ban trực Tả-vệ quản Thần sách là Trần Hữu thăng thự trấn thủ Phiên-an, Binh bộ lang

https://tieulun.hopto.org

trung hiệp lý Gia-định Binh tào là Nguyễn Văn Điển tạm quyền hiệp-trấn, Hình bộ lang trung theo làm việc ở Hình tào là Phan Phu tạm quyền tham hiệp.

Khi án xử xong, Thuyên và Phác phải giáng xuống chánh thất phẩm, Giảng phải giáng xuống chánh lục phẩm, hậu bổ do bộ.

Ngày bính dần. Vua thân đi cày ruộng tịch điền, người dắt trâu bước đi không hợp với nhịp điệu. Vua thương là tuổi già, không nỡ đánh mắng, sắc sai từ nay những người lão nông sung vào việc dắt trâu, đỡ cày phải dùng hạng người chạc 50, 60 tuổi, cốt để lúc đi lúc dừng cho đúng nhịp, nếu khi tiến khi lui sai hàng lối thì phạt nặng; viên Kinh doãn cũng sẽ bị giao xuống bàn xử. Chiều hôm ấy, ngự giá đến nghỉ tại nhà Lương tạ (1).

Ngày đinh mão. Vua đến thăm đài Trấn-hải, ngày hôm sau hồi loan.

Hai mặt tiền và tả Kinh thành đã xây xong, thưởng cho các đồng lý là Trần Văn Năng, Tống Phước Lương, Trần Văn Cương, Nguyễn Văn Trọng mỗi người một thứ kỷ lục và 3 tấm sa; quản vệ mỗi người 2 tấm sa; và cho chung biền binh hơn 17.600 quan tiền. Lại cho họ ăn yến một bữa, xem trò chơi vui 3 ngày. sắc sai cứ mỗi tháng hai lần, ngày mồng một và ngày rằm, vệ thì quản vệ, đội thì suất đội, đều chiếu theo những phần công việc mình đã làm, thân hành đến xem xét suốt một lượt bẽ thấy dâu hơi lở một chút vôi hoặc đất sứt mẻ hay là cây cỏ mọc lên, tức thì bắt linh sửa sang giữ cắt ngay, cốt cho hết thảy mọi chỗ đều chỉnh đốn sạch sẽ. Đề đốc Kinh thành cũng phải cứ 3 tháng một lần, phân phái người đi khám xét, nếu chỗ nào không được sạch sẽ chỉnh đốn thì vạch ra tham.

---

(1) Lương tạ: Cái nhà để nghỉ mát.

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

bậc để trừng trị. Đến năm sau mặt hữu và mặt sau, xong việc xây đắp sửa sang, cũng làm theo lệ này.

Xây hai cổng chồi chính bắc và tây-bắc ở mặt sau Kinh thành.

Vua được tin những thuyền nhà Thanh đến buôn bán, phần nhiều khởi hành từ Quảng-châu ra cửa biển, chở những hàng Quảng-đông, lại nói dối là hàng Quỳnh-châu để mong được giảm thuế, vua bèn sai bộ Hộ tư đi các thành trấn từ nay những thuyền buôn nếu chở nhiều hàng hóa mà không phải ít ỏi như hàng Quỳnh-châu thì phải đánh thuế theo lệ hàng Quảng-châu.

Tiết hạ chí. Trước đây, vua cho rằng cổ nhân mỗi năm cứ đến ngày hạ chí và đông chí, đều có đo lường bóng mặt trời, cân đất và than để thí nghiệm, bèn sai Khâm-thiên giám đến những ngày ấy theo đúng phép mà cân, nghiệm rồi tâu lên. Đến nay bọn giám chính Hoàng Công Dương, giám phó Đinh Xưởng vẫn không tuân hành, nên đều sai phạt trượng cả, viên kiểm quản Khâm-thiên giám Nguyễn Khoa Minh thì phạt 6 tháng lương.

Chuẩn định từ nay, các chức lang trung viên ngoại lang, chủ sự và tư vụ ở Vũ khố, cũng theo lệ như ty viện trong sáu bộ, mỗi ngày đêm thay lượt nhau một người vào túc trực.

Phái viên thuyền lớn Uy phượng là vệ úy Đoàn Dũ về đến Bình-hòa, trong thuyền có viên bị cách chức theo đi làm việc chuộc tội là nguyên ngân bài thị vệ Vũ Hữu Đường lên bờ, lẻn trốn đi.

Vua được tin dụ bộ Binh rằng: «Vũ Hữu Đường là tôi tớ từ khi trẫm chưa lên ngôi thường được dạy bảo, đã cất nhắc cho lên quan chức, hàng ngày chầu hầu bên cạnh, nhưng tính nó không tốt, cam lòng lười biếng

https://tieulun.hopto.org

chơi bời, thường bỏ không lên hầu trực cứ bắt được lại trốn đi hàng trăm hàng chục lần. Năm ngoái đã toan xử tội nặng, nhưng nghĩ chưa nỡ, mới xuống chỉ tha cho xiềng xích, cho đi theo đường biển để gắng sức chuộc tội, nay lại cam tâm cố phạm, rất là đáng ghét. Vậy truyền chỉ cho các địa phương bất cứ quan, quân, dân chúng hễ ai bắt được đích phạm Vũ Hữu Đường thưởng cho 30 lạng bạc, cáo giác mà bắt được đúng thì thưởng 20 lạng; nếu dung túng chứa chấp và chỉ dẫn đường lối để đến nỗi nó xa lánh được thì cũng cùng tội như phạm nhân. Đoàn Dũ không quản thúc được tên Đường tức thì bắt giải chức, cho ở ngoại để tầm nã, nếu quá hạn một tháng mà không bắt được tất phải trị tội nặng ». Liền đó, Đường bị trấn Phú-yên bắt được, khôn tay giải về Kinh, giam cấm nghiêm ngặt lâu rồi lại tha. Đoàn Dũ phải phạt 3 tháng lương, rồi đi chuẩn cho phục chức.

Khâm sai cai cơ làm quản cơ Hòa-thắng hưu trí là Nguyễn Văn Cải có công theo đi thành Vọng-các, nay bị bệnh chết. Vua được tin, thương xót truy tặng làm Thần sách phó vệ úy, thưởng thêm 100 quan tiền.

Vũ khố chủ thủ là bọn Lê Công Dực cân thu số kẽm của Bắc-thành nộp thiếu đến hơn 1.000 cân, đến khi phải người cân lại thì dôi ra 500 cân.

Vua nói: « Đó đều do bọn chúng cố ý làm nặng làm nhẹ, để hòng chấm mút về sau », bèn sai khôn tay chúng lại giao cho bộ Hình nghiêm xét. Khi án đã thành, đều phát vãng đến đồn thú ở Ai-lao làm lính.

Lần chiêm trấn Quảng-nam bị tổn hại, quan trấn cho rằng 4 huyện Lễ-dương, Duy-xuyên, Duyên-phúc và Hòa-vinh bị hại nặng hơn, tâu xin số thóc lô phải đóng năm nay cho dân được thay nộp bằng tiền.

https://tieulun.hopto.org

Vua bảo bộ Hộ rằng: « Trẫm thà để sự giàu có ở dân còn hơn. Quan trấn tâu xin tuy không nói đến huyện Hà-đông, nhưng cùng bọc, cùng loài, đối đãi cũng một lòng nhân, há nên phân biệt? Vậy ra lệnh nhất luật cho suốt cả trấn được thay nộp như thế».

Định rõ lệ bắn đại bác ở hai pháo đài Điện-hải và An-hải trong cửa biển Đà-nẵng thuộc trấn Quảng-nam (khi có tàu đồng lớn vào hải phận, bắn 3 phát súng thì 2 đài cũng đều bắn 3 phát súng; nếu có nhiều thuyền lớn cũng vào một lúc dầu có bắn nhiều phát súng, hai đài cũng chỉ bắn mỗi đài 3 phát).

Tu bổ điện Phụng-tiên.

Ống chạy giấy trạm của Bắc-thành đệ đến bộ Binh mở ra xem thấy những tập tâu có nhiều chỗ co gấp. [illegible] bộ Binh bắc tập lên. Vua sai lấy một tập ra và dụ rằng: « Phan Văn Thúy người và viên chức các tào thử xem, lễ thờ vua có nên như thế này không?». Thúy sợ hãi, dâng sớ xin nhận tội. Vua đặc cách tha cho.

Thự hiệp trấn Bình-thuận là Lê Hữu Đức bị lỗi, phạt xuống đến 5 cấp, giáng bổ làm Hàn lâm viện tu soạn.

Tu bổ điện Kiến-nguyên và dãi vũ hai bên tả, hữu điện Cần-chánh.

Định thể lệ xét công các phủ huyện khuyên dân trồng trọt.

Trước kia vua cho rằng, đất ở các hạt phần nhiều bỏ không, vì khi xét thành tích các phủ huyện chưa có việc ghi công về sự khuyên dân trồng trọt, nên đã sắc cho ba bộ Lại, Hộ, Công xét định chương trình đệ tâu. Đến nay nghị dâng lên, cho là trong loại thực vật, chỉ có cây mít, quả có thể ăn, gỗ có thể làm rường cột, càng là thiết dùng. Vậy xin từ Quảng-bình vào Nam, Nghệ-an ra Bắc, bên đường cái quan và ven sông đều cho trồng một loạt thứ cây ấy. Còn tất cả những chỗ hai bên

https://tieulun.hopto.org

đường lớn, đường nhỏ trong cả nước, và những chỗ bên sông, bên ngòi, bờ ao, chân rừng, gò đống, hiện còn bỏ hoang thì phủ huyện sở tại phải sức khắp lượt cho dân đều nên tùy từng thổ ngơi, hoặc có thể cấy được lúa và lúa miến hoặc trồng dâu, gai, hoặc có thể trồng được mít, không cứ là quân hay dân, thực hộ hay khách hộ, cho phép ai khai khẩn trồng trọt trước thì người nấy được. Nếu là ruộng đất tư, thì ra lệnh cho chủ ruộng đất tự khai khẩn lấy, cũng kể bắt đầu từ năm tự báo việc khai khẩn ấy. Mãn 3 năm, làm thành danh sách báo lên bộ, lại kể đủ 3 năm nữa, sẽ chiếu theo số đã trồng trọt được nhiều hay ít và thành tích như thế nào, chia ra từng hạng mà xét công. Nếu đã tới 3 năm mà đất bỏ hoang còn nhiều, thì xét bậc nghị xử, để phân biệt người chăm, kẻ lười. Số ruộng đất canh trưng đó, sau 6 năm, thì đã xét thành tích rồi, đều cho theo vào hạng ruộng đất tư, bắt đầu đánh thuế.

Vua nghe theo lời kiến nghị ấy, dụ Nội các rằng: «Việc mở mang ruộng đất, khuyến khích làm ruộng trồng dâu, thực có ích lợi lớn cho quốc kế dân sinh, cho nên các vương giả xưa không ai là không chăm lo khuyến khích giúp đỡ dân, để cho đất không có nguồn lợi bỏ sót, dân không có sức người để thừa, rồi sau vương đạo mới được thành tựu.

«Nước nhà ta, bờ cõi rất rộng, địa lợi rất tốt, nhưng những đất cày cấy được còn chưa mở mang hết, tức như phủ Hà-hoa thuộc Nghệ an đất bỏ hoang trông bát ngát không biết là mấy nghìn, mấy trăm mẫu, thì những chỗ khác như thế chắc cũng không phải là ít. Phải nên chú ý hơn nữa vào việc khai khẩn trồng trọt, mong ruộng đất ngày thêm màu mỡ.

«Vậy ra lệnh cho bộ Hộ truyền chỉ đi các đại thần đứng đầu các địa phương, chuyển sức cho các viên phủ,

https://tieulun.hopto.org

huyện, đều xét xem ở trong hạt những ruộng đất còn bỏ hoang, sức bắt phải khai khẩn trồng trọt, những đợt báo việc khai khẩn và đợt xét việc thành tựu đều chiếu theo điều khoản trong lời nghị của bộ mà thi hành. Đó là một điều cốt yếu mở mang mối lợi, bồi bổ đời sống cho nhân dân, mọi người đều phải hết lòng làm việc, không được coi là giấy tờ suông; nhưng cũng không nên đốc thúc khẩn bách quá, đến nỗi làm hại cho dân. Phải làm thế nào tìm phương pháp mà dạy bảo, để cho người chăm thì được khuyến khích, kẻ lười thì biết răn chừa, hết thảy đều nỗ nức chăm chỉ, mà không sinh ra mối tệ khác, để cho ngoài đồng không có đất bỏ không, trong nước không có người lêu lổng, mới là không phụ chức phận của mình. Trong việc này, càng có thể biết được sự dụng tâm làm việc của các người nhờ thế nào ».

Cho Binh bộ lang trung Phan Đăng Huyên làm Công bộ lang trung, sung làm đốc công trong sở thợ thuyền ở Vũ khố.

Đoàn Cảnh Thạc, thự phó vệ úy vệ Bắc-thành, mùa hạ trước đốc tải bè gỗ ở Gia-định, gặp bão bị giạt đến huyện Điện-bạch nhà Thanh, người Thanh hộ tống cho về lại bị sóng gió ngăn trở, bè gỗ bị tan nát mất cả.

Vua sai truyền dụ cho Quảng-yên tư sang Khâm-châu nhà Thanh liệu lý giúp cho [Cảnh Thạc] để về đường bộ. Đến nay Cảnh Thạc cùng với 28 biền binh cùng đi đều về đến Kinh.

Vua nói: « Bè gỗ không đủ tiếc, chỉ nghĩ bọn biền binh hai lần gặp nạn gió bão lênh đênh trôi giạt bấy lâu, là đáng thương! » Rồi cho Cảnh Thạc được thực thụ [phó vệ úy], cấp cho áo mặc, các biền binh cũng đều thưởng cho áo mặc và tiền, rồi cho về hàng ngũ cũ.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN THỨ LXXIV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Tân mão, Minh-mệnh năm thứ 12 [1831], mùa hạ, tháng 6. Sơn-tây, gạo kém. Vua chuẩn cho dân trấn ấy thuế vụ chiêm năm nay cùng số thóc gạo [thuế] thiếu từ hãm trước đều được tính giá nộp bằng tiền. Phạt quan trấn 3 tháng lương vì tâu báo chậm.

Thăng Lễ bộ viên ngoại lang Nguyễn Thường Trân làm thự tham hiệp Tuyên-quang.

Quan Bắc-thành tâu : « Số lính 2 cơ Bắc-thuận thứ nhất và Bắc-thuận thứ ba chỉ có hơn 40), xin dồn vào 1 cơ Bắc-thuận thứ nhất ». Vua y cho.

Dùng nguyên thự hiệp trấn Cao-bằng Hoàng Quốc Điều quyền thự tả thị lang bộ Hộ.

Thượng trà viện sứ Vũ Văn Giải làm vệ úy Tiền vệ doanh Tiền phong, vẫn lãnh chức Thượng trà viện sứ, kiêm quản các đội thị vệ Ngân bài Nha bài cùng các đội Thượng-thiện, Hòa-thanh, Thanh-bình. Thăng bổ thự phó vệ úy ở kinh tượng nhất vệ Lê Văn Thụy làm vệ úy. Cho phó vệ úy Lê Phục Tấn làm phó vệ úy ở Hữu vệ doanh Thần cơ vẫn kiêm quản các tượng cơ ở Nam, Trị, Quảng. Cho vệ úy Hồ Văn Đa làm vệ úy Hậu vệ doanh Tiền phong, vẫn kiêm quản các tượng cơ ở Ngãi,

https://tieulun.hopto.org

Bình, Phú, Hòa, Thuận, Định. Cho vệ úy Nguyễn Văn Thị làm vệ úy Tả vệ doanh Hổ oai, vẫn kiêm quản các tượng cơ ở An (1), Hoa (2), Ninh, Bắc. Thăng vệ úy hậu vệ doanh Long võ Bùi Công Huyên làm thự vệ úy vệ Hữu nhị ở hữu dực doanh Vũ lâm, vẫn kiêm quản các đội Kim thương, Ngân thương. Cho quản cơ cơ Hậu tiệp ở Tiền quân Nguyễn Văn Cáo làm phó vệ úy vệ Tác võ doanh Thần sách.

Cho biền binh Bắc-thành thao diễn ở Kinh trở về đội ngũ. Đầu mùa xuân, các biền binh ấy theo lời triệu tập về Kinh thao diễn. Nhân sai đi xây đắp bờ phía bắc sông Ngự-hà. Đến bấy giờ, công việc xong, thưởng cho mỗi quản cơ 1 thứ kỷ lục, từ suất đội đến lính mỗi người một tháng tiền lương. Thưởng thêm cho quản cơ 4 lạng bạc, suất đội 2 lạng, trí ba 1 lạng. Lại cho ăn yến, xem chèo hát 1 lần. Lính, người nào chết, cấp thêm cho 2 quan tiền tuất và 1 tấm vải.

Thự Công bộ hữu tham tri quản lý Nội vụ phủ Ngô Phúc Hội và Nội vụ lang trung Trần Công Chương vi phạm tội, bị cách chức.

Vua dụ Nội các: « Nội vụ là nơi chứa để hết thảy của công, phải nên kiểm xét từng khoản từng thứ kê rõ số mục thì mới thực là thận trọng và mới ngăn ngừa được sự xâm lạm. Thế mà lũ Ngô Phúc Hội, chỉ bằng cứ vào sự kiểm xét của lại dịch, sai lầm rất nhiều. Thậm chí bỏ sót của kho, không vào sổ xuất nhập, đã quá nửa năm, mới biết mà đưa việc ra. Lại cuối năm ngoái, theo sách tổng [kho] thiếu đến hơn 20 lạng vàng, [bọn Phúc Hội] cũng không nghe biết, kịp khi trẫm hỏi đến, mới tra xét ra. Thế thì chức phận ở đâu? Vậy phải hạ lệnh cho

---

(1) *An* : tức Nghệ-an
(2) *Hoa* : tức Thanh-hoa

https://tieulun.hopto.org

bộ Hình xử». Hai người đều phải cách chức, nhưng vẫn cho làm hành tẩu ở Nội vụ phủ để gắng sức làm việc chuộc lỗi.

Nội các thị độc học sĩ Nguyễn Tri Phương làm việc tầm thường, giáng bổ làm Nội vụ phủ viên ngoại lang thự lang trung. Cho Nội vụ chủ sự Trần Duy Trinh làm thự viên ngoại lang, cho cùng giữ ấn quan phòng của Nội vụ phủ; khi có làm bản tâu, cả hai phải cùng ký và đề tên vào.

Dùng Thừa-thiên phủ thừa Nguyễn Huy Chiểu làm Hàn lâm viện thị độc học sĩ, sung làm công việc ở Nội các, Hình bộ thự lang trung Trương Phúc Đĩnh thay làm thự Thừa-thiên phủ thừa.

Đặt thêm nghi chương lễ nhạc trong việc cúng tế ở tôn miếu.

Bộ Lễ bàn: Từ đời xưa việc phụng thờ ở tôn miếu trong thì hết lòng thành, ngoài thì đủ lễ vật, cho nên lễ nhạc rõ ràng đầy đủ, cẩm cách thiêng liêng, đó mới là đạo hiếu bất di bất dịch của đế vương. Lễ cúng tế của bản triều cũng đã rõ ràng có trật tự, nhưng trong đó còn nhiều cái noi theo nếp cũ, chưa được hợp với ý nghĩa đời xưa, như nậm chén, lụa, hộp đựng lụa, phạn gỗ vuông, phạn gỗ tròn, mâm bồng tre, bát gỗ cao chân, cho đến âm nhạc nên chế thêm, nghi tiết nên định lại, tất phải một phen tham khảo cho đủ lễ điển. Vậy nên bàn rõ từng khoản để tâu:

(*1. Đồ thờ:*

a) Nậm và chén. — Các chỗ thờ các vị Tiên đế, tiền hậu ở các miếu, mỗi chỗ chế thêm 3 chén 1 đĩa, cộng 72 chén, 24 đĩa, đều dùng bằng sứ và pha lê tráng màu vàng, vẽ rồng mây. Nậm hình con trâu, nậm hình voi, nậm không chân, nậm hình hổ, nậm hình núi, mỗi thứ 1 cái. Lại mỗi gian thờ 5 nậm mỗi thứ 1 cái kiểu ấy. Các

https://tieulun.hopto.org

hạng nậm mỗi thứ 36 cái đều bằng đồng mạ vàng, đủ cả khăn phủ màu vàng cùng cái giuộc. Hằng năm, 5 lễ hưởng, chén dĩa bày hết cả ra. Mùa xuân, dùng nậm hình con trâu; mùa hạ dùng nậm hình voi; mùa thu, dùng nậm không chân; mùa đông dùng nậm hình hổ. Tế hiệp dùng nậm hình núi. Mỗi gian thờ có 1 cái nậm đựng nước lã để trên án có bày những bát đựng dưa mắm, đựng canh nhưng không rót. Mỗi vị thờ có 1 cái nậm đựng rượu để ở trước thần vị, dùng để rót dâng. Còn như ngày giỗ, mồng một tết, mồng 5 tháng 5, ngày rằm, mồng một và khi nhân có việc mà cáo lễ, vẫn dùng nậm đĩa, chén cũ bằng bạc.

Các thần huân, công thần được dự thờ mỗi vị thêm 3 chén, 1 đĩa, 1 nậm. Nậm dùng nậm hình hổ. Tất cả có 75 cái chén, nậm đĩa mỗi thứ 25 cái, đều bằng thau. Đến lễ thời tiết, rằm, mồng một, vẫn dùng nậm chén cũ bằng pha lê.

b) Cái đăng (2), cái hình (3).—Các vị tiên đế tiền hậu ở các miếu, mỗi vị thờ 1 cái đăng, 1 cái hình, cộng mỗi thứ 24 cái. Đăng làm bằng sứ, hoặc bằng pha lê, ngoài mạ màu vàng, vẽ rồng mây, lòng trắng, miệng bịt vàng, để đựng nước xuýt (4). Cái hình làm bằng đồng trổ rồng mây, mạ vàng để đựng canh.

Các vị được dự thì ở tả hữu vu (5) mỗi vị thờ 1 cái hình cộng 25 cái, đều làm bằng thau, không chạm trổ.

---

(1) Ngày đản : Ngày sinh nhật.
(2) Đăng : Bát to.
(3) Hình : Như cái đỉnh, có nắp, 2 tai, 3 chân dùng đựng canh.
(4) Nguyên văn là « thái canh », tức nước luộc thịt, ta gọi nước xáo hay nước xuýt ;
(5) Tả hữu vu : Hai nhà giải vũ ở 2 bên trước tôn miếu.

https://tieulun.hopto.org

c) Cái phủ (1), cái quĩ (2). Ở các miếu 12 ban thờ và 19 ban các vị được dự thờ, mỗi ban thờ có 1 phủ, 1 quĩ, đều làm bằng gỗ. Phủ, quĩ thờ ở các miếu mỗi thứ đều 12 cái, sơn son, bịt vàng, vẽ rồng mây, trong lót thau. Phủ, quĩ ở ban các vị được dự thờ, mỗi thứ 19 cái, đều sơn son bịt bạc, vẽ mây, trong lót thiếc. Phủ để đựng xôi, quĩ để đựng cơm.

d) Cái biên (3), cái đậu (4). — Ban thờ các miếu ở mỗi án, biên, đậu mỗi thứ đều 12 cái ; ban thờ các vị thân huân mỗi án có 6 cái ; ban thờ các vị công thần mỗi án có 4 cái. Biên đan bằng tre, đậu tiện bằng gỗ. Các án ở ban thờ các miếu, cộng có 144 cái biên, đều sơn màu vàng, núm và vành, sơn son, bịt vàng, và 144 cái đậu đều sơn son, bịt vàng, vẽ rồng mây, trong lót thau. Các án ở ban các vị được dự thờ, biên có 92 cái, đều sơn son, núm và vành bịt bạc, đậu có 92 cái, sơn son bịt bạc, vẽ mây trong lót thiếc. Biên để đựng quả phẩm, đậu để đựng dưa mắm.

2. *Lễ phẩm* :

a) Lụa và hộp đựng lụa. — Các vị tiên đế, tiên hậu ở các miếu, mỗi vị thờ 1 tấm lụa gọi là lụa phụng tiên (5), cộng 24 tấm, đều dài 9 thước. Những vị thân huân được dự thờ, mỗi vị 1 tấm lụa gọi là lụa « triển thân » (6), cộng 8 tấm, đều dài 7 thước. Các công thần, mỗi án thờ 1 tấm lụa gọi là lụa « báo công » (7) cộng 11 tấm, đều dài 5 thước, tất cả đều màu trắng. Hai đầu tấm lụa dệt thành

---

(1) Thứ phạn vuông bằng gỗ ;
(2) Thứ phạn tròn bằng gỗ ;
(3) Mâm bằng tre ;
(4) Bát gỗ có nắp, cao chân ;
(5) Phụng tiên : Thờ tổ tiên ;
(6) Triển thân : Mở rộng tinh thần ;
(7) Báo công : Báo đáp công lao.

https://tieulun.hopto.org

chữ, và đều đựng vào hộp. Các ấn thờ các miếu có 12 cái hộp ngoài thếp vàng trong sơn son, mép và chân trang sức bằng vàng. Các bàn những vị được dự thờ có 19 cái hộp, đều sơn son, mép và chân trang sức bằng bạc. Tất cả có đủ khăn phủ màu vàng, màu đỏ. Hằng năm, lễ hưởng cứ trước kỳ làm lễ, Nội vụ phủ đưa giao tơ công cho quan phần việc thuê thợ dệt lụa ấy, đến ngày làm lễ dâng lên.

b) Xôi thịt. — Lệ cũ : Triệu miếu, Thái miếu, Hưng miếu, mỗi ban thờ dâng 1 trâu, 1 dê, 1 lợn, và 1 mâm xôi to, 2 mâm thau đơm xôi lùn tịch điền (1), 1 cỗ nấu hạng nhất. Ở Thế-miếu, 3 trâu, 3 dê, 3 lợn và 3 mâm xôi to, 2 mâm thau đơm xôi lùn tịch điền, 3 cỗ nấu hạng nhất. Tất cả đều vẫn làm theo như cũ. Các ban các vị được dự thờ, mỗi bàn thờ 1 cỗ nấu hạng ba thêm 1 con lợn, 1 mâm xôi.

3. *Âm nhạc :*

a) Bài nhạc. — Lệ trước tuần tham thần (2) tấu bài nhạc Hàm-hòa ; tuần dâng rượu thứ nhất tấu bài Thọ-hòa ; tuần rượu thứ 2, tấu bài Dự-hòa ; tuần rượu cuối cùng, tấu bài Ninh-hòa ; tuần từ thần (3), tấu bài An-hòa, tuần vọng liệu (4), tấu bài Ung-hòa. Cộng 6 bài nhạc. Nay thêm tuần dâng lụa, tấu bài Gia-hòa ; tuần hạ cỗ, tấu bài Túc-hòa ; tuần dâng nước chè tấu bài Mỹ-hòa, cho đủ 9 bài nhạc. Lại thêm khi tế lễ xong, nhà vua về cung, tấu bài nhạc Khánh-hòa.

---

(1) Tịch điền : Ruộng nhà vua thân đi cày, lấy lúa làm lễ cúng tế.

(2) Tham thần : Lễ bắt đầu chào thần.

(3) Từ thần : Lễ tạ thần.

(4) Vọng liệu : Đốt tờ văn tế

https://tieulun.hopto.org

b) Nhạc khí. — Chiếu theo toàn bộ nhạc khí tế Giao, chế thêm ra 3 bộ nữa, mỗi bộ 1 cái chuông to, 1 cái khánh to, chuông nhỏ khánh nhỏ mỗi thứ 12 cái. Hằng năm 5 lễ hưởng, ở trước sân bên tả bên hữu các miếu, bày toàn bộ nhạc khí, rồi nối đến nhạc bộ bằng tiếng tơ, tiếng trúc. Cứ chiếu mỗi bộ chọn lấy 6 người ở thự Hòa-thanh, đội mũ mặc áo sung vào chức đánh chuông đánh khánh. Đến lúc tấu nhạc, cứ mỗi một bài nhạc, thì trước hết đánh 3 tiếng chuông to. Khi đã cử nhạc rồi thì đánh chuông nhỏ, khánh nhỏ hòa với tiếng đàn, tiếng phách. Khi khúc nhạc đã hết, thì đánh 3 tiếng khánh to để kết thúc.

c) Múa nhạc. — Hằng năm, 5 lễ hưởng. Thái miếu, Thế miếu đều dùng múa bát dật. Mỗi bộ phận múa điệu văn, múa điệu võ đều chọn trong đội Thanh-bình lấy 2 người làm vũ sư, 64 người làm vũ sinh, có đủ áo mũ và đồ để múa. Điệu võ : múa khiên, búa ; điệu văn : múa sáo tre, cờ lông, chia hàng đứng ở phía dưới chỗ treo nhạc khí. Hai bên đông, tây hướng lại với nhau. Đợi đến khi xướng đáng tuần rượu thứ nhất, người giữ chuông đánh 3 tiếng chuông to, nhạc cử lên thì vũ sư về điệu võ cầm cờ tinh dẫn vũ sinh đến chỗ lát gạch bên tả bên hữu trước sân miếu, quay mặt phía bắc [hướng vào trong miếu] đứng bày làm 8 hàng, múa cái khiên, cái búa. Khi ca sinh tấu bản nhạc xong, người giữ khánh đánh 3 tiếng khánh to, thì những người múa đều trở về đứng chỗ cũ. Đến tuần rượu thứ hai, vũ sư về điệu văn cầm cờ tiết dẫn vũ sinh vào hàng, múa sáo tre, cờ lông. Tuần rượu cuối cùng, cũng như tuần rượu thứ hai.

4. Nghi tiết :

Những quan vâng mệnh làm lễ tế ở 8 ban thờ tả hữu Thái miếu, phàm các tuần dâng hương, dâng lụa, dâng rượu, đều qui lạy để tỏ ý nghĩa cung kính thay nhà vua

https://tieulun.hopto.org

làm lễ. Các quan phân hiến ở dải vũ hai bên nhà Thái miếu, Thế miếu, đều theo lạy ở trước sân chính miếu, phía ngoài gác. Sau tuần đọc chúc, họ chia nhau đến các ban các vị được dự thờ tuần dâng lụa, dâng rượu đều làm riêng một tuần phân hiến. Ba tuần dâng rượu xong, lại về chỗ cũ, theo lạy để tỏ rằng việc lễ thống thuộc về bậc tôn qui. Còn các nghi tiết khác đều theo như cũ).

Nghị ấy tâu lên, vua sai đình thần bàn lại, thì đều cho là bộ Lễ dựa vào lễ cổ, và châm chước với tình hình ngày nay như thế đều đã thỏa đáng. Duy có 8 ban thờ tả hữu Thái miếu theo lệ trước, chọn phái hoàng tử, các tước công 4 người, văn võ đại thần 4 người vào thừa tế. Tra sách *Ngũ lễ thông khảo*, chế độ dưới thời Khai-nguyên đời Đường thì 5 lần tế hưởng ở Thái miếu, nên chọn trong các hoàng tử và các tước quận vương, người nào có đức vọng thì cho tạm quyền chức tam công (1) để làm việc, những quan họ khác thì không được thay. Theo điển lệ nhà Thanh thì lễ Hiệp hưởng, ở trước thần vị các tổ các tôn, có sai quan làm lễ thay, nhưng việc dâng hương, chỉ phái hoàng tử thân vương mà thôi. Bởi vì việc kính tế ở Tôn Miếu, người cùng họ thân mà thần với người dựa nhau, trong chỗ huyết mạch mới dễ cảm thông. Cho nên các đời phái ủy việc tế tất châm chước chọn người trong họ, ý nghĩa ấy cũng nên lượm dùng. Vậy xin từ nay, phàm 5 lễ hưởng cùng các tiết mồng một tết, mồng 5 tháng 5, ở 8 ban thờ tả hữu Thái miếu chỉ chuyên phái hoàng tử và các tước công đến thừa tế.

Vua dụ: « Dù tôi hay con thì lòng tôn thân cũng là một cả, có gì khác đâu. Chuẩn định từ nay, gặp mọi lễ tiết, quan thừa tế đều do bộ Lễ để cử trước, trẫm sẽ lựa

---

(1) Tam công: Thái sư, Thái phó, Thái bảo.

https://tieulun.hopto.org

chọn, phái các hoàng tử, các tước công, hoặc các quan văn, võ đại thần cũng được. Còn các điều khác đều chuẩn y lời nghị, và cho bắt đầu cử hành từ lễ xuân hưởng năm tới ». Vua liền hạ lệnh: 5 thứ nậm rượu thờ đều làm nắp đậy. Những chữ ở tấm lụa thờ thì lụa hạng nhất, đầu tấm dệt chữ vàng, lụa hạng nhì, hạng ba, dệt chữ bạc, để tỏ vẻ trang nghiêm kính cẩn).

Bộ Lễ lại bàn thêm: văn tế cùng lụa thờ nên đặt chỗ đốt. Đặt thêm lò đốt và cái chậu đốt để dùng vào việc tế lễ. Vua chuẩn y lời bàn (Trước sân Thái miếu có 2 lò đốt ở phía đông phía tây. Nay đặt thêm 1 lò đốt ở chính giữa dưới thềm về phía nam lối đi. Lại đặt ở phía đông và phía tây 4 cái chậu đốt ở mé trên phía bắc cái lò đốt cũ. Từ nay gặp lễ hưởng thì văn tế cùng lụa thờ ở ấp giữa đem đốt ở cái lò trước lối đi. Lụa thờ ở các ấp bên tả, bên hữu đốt ở cái chậu phía đông và phía tây. Hễ gặp các lễ về tuần tiết, ngày rằm, mồng một hay cáo yết thì văn tế và giấy vàng giấy bạc ở ban thờ gian giữa đốt ở cái lò trước lối đi. Còn giấy vàng giấy bạc của ban thờ bên tả bên hữu đều đốt ở lò cũ ở phía đông, phía tây. Triệu miếu, Hưng miếu, Thế miếu về mé tây trước sân mỗi nơi trước có 1 cái lò đốt nay đều dời đến dưới thềm giữa phía nam lối đi trước miếu).

Vua cho rằng các thành của các phủ huyện Tĩnh-gia, Diễn-châu, Hà-hoa, Thạch-hà thuộc 2 hạt Thanh Nghệ xây đắp trước đây, so với qui chế thành các phủ huyện [do bộ] mới tư ra Bắc-thành, thì có hơi thấp. Sắc cho bộ Công vẽ kiểu xây cao hơn, tư ra quan trấn trù tính nhân công vật liệu xây đắp thêm lên.

Đặt [6 người] lễ sinh ở nhà Nhu-viễn (ở thành Nam-vang).

Đắp cửa ải Hải-sơn ở trên núi Hải-vân, đặt tên là núi Cao-an. Thưởng cho biền binh làm việc ấy tiền lương

TAISACHTAY.VN

https://tieulun.hopto.org

một tháng. Sắc cho từ nay về sau, khi có chỉ ân thưởng thì chỉ suất đội trở lên mới được chiếu lệ lương của họ mà cấp; còn các suất thấp dẫu có lương theo lệ cũng chỉ chiếu cấp tiền lương nhất luật như binh lính.

Chế thuyền hiệu chữ « Bình 平 » kiểu mới. Trước đây, vận tải ván gỗ Gia-định đi đường biển, chuyên dùng đòng bè, xông pha sóng gió, sự chuyên chở thường thường không được tuyền vẹn. Vua nghĩ những thuyền hiệu, trong khoang có nhiều ngăn, nếu thay đổi lại, liệu bỏ ngăn mà cho thông luôn thì có thể chứa được ván dài, bèn sai Lê Văn Đức, Hà (Tông) Quyền, Trương Đăng Quế hội đồng nghĩ cách đóng thuyền kiểu mới để dàng lên. (Theo kiểu thuyền chữ « Bình » số 2, từ ngăn mũi thuyền đến ngăn lái thuyền dài 9 trượng 5 tấc. Xà ngang trong, tấm dài 1 trượng 6 thước 5 tấc, lòng sâu 1 thước 2 tấc. Nay triệt bỏ vách ngăn. Ở dưới chỗ lát ván bằng, đem chở gỗ ván thông tính từ ván dài 6 trượng 5 thước đến 2 trượng, thì chứa được 238 tấm các hạng ván nặng ước 271.620 cân. Chiếu lệ trọng tải cũ, còn thiếu 28.380 cân, dành cho chỗ cửi nước, nấu ăn. Chỗ ván bưng đằng mũi thuyền mở hai cửa nhỏ vuông ngang dọc đều 1 thước 5 tấc, để tiện việc đem đặt tấm ván. Việc xong thì bội dầu buộc dây lại cho được vững bền).

Sắc bộ Công phái tay lành nghề trong cơ Kiên châu đi Gia-định theo mẫu chỉ bảo trông coi đóng một chiếc thuyền đợi đến tháng 4 sang năm, chở ván gỗ ở thành về Kinh nộp luôn thể. Khi thuyền đóng xong vận tải đến Kinh. Vua khen là nhanh chóng tiện lợi, thưởng cho lũ Đức mỗi người một thứ kỷ lục và 2 tấm sa.

Vua dụ Nội các: « Nay sắp đến kỳ nước sông lên to, chính là lúc cần phải săn sóc đê điều. Gần đây, nghe nói Sơn-nam mưa to luôn mãi, tuy mừng lúa đã

https://tieulun.hopto.org

nước cấy, nhưng lại lo nước sông lên to. Vậy sai bộ Công truyền chỉ cho các viên Đê chính Lê Đại Cương xét xem nước sông có lên to hay không, và mức nước ở cột đo ven sông lên xuống thế nào, kịp phi tâu vua biết.

Lã Lê Đại Cương tâu nói: « Nước sông nay đã rút xuống hơn lúc thường; mực nước ở cột đo nước cao hơn mực thường ngoại 10 thước. Vả, nghiệm ra trước giờ nước sông dẫy to, phần nhiều vì nước ở trên nguồn đổ về. Còn như các trấn đông, tây, nam, bắc thành hạt, dẫu mưa nhiều, cũng không đến nỗi làm nước sông lên to lắm. Lại, hằng năm nước to hay vào tuần mạt phục (1) hiện đã phân phái ty thuộc đến các phần đê tuần tra xem xét và dự bị vật liệu hộ đê. Vua phê bảo: « Xem tờ tâu, ta hơi yên lòng ».

Chế thư đấu làm tin để cấp phát cho các kho tàng ở Kinh. (Kho Thương trường, kho Nội tàng, phủ Nội vụ, kho Vũ khố, kho thuốc súng, mỗi kho một cái, theo cách thức dấu tin của sáu bộ, dấu làm bằng sừng trâu khắc chữ chim, như « Thương trường tín tích » (2), ngoài ra cũng theo lệ ấy mà làm. Phàm niêm phong cửa kho đều có miếng da giáp nhau, dùng cánh kiến đốt chảy ra rồi lấy dấu tin đóng vào).

Bộ Hộ tâu: « Sở Nội tàng thuộc bộ quản giữ, thì dấu tin ấy do bộ giữ, còn các dấu tin khác xin giao cho quản viên giữ để tiện làm việc niêm phong ». Vua nói: « Kho tàng là việc trọng đại nhưng nếu giao cho quản viên cầm giữ thì hình như coi nhẹ, nếu do bộ giữ cả thì

---

(1) Mạt phục: Có 3 ngày phục là sơ phục, trung phục và mạt phục. Mạt phục là ngày canh đầu, sau lập thu thường vào thượng tuần tháng 7.

(2) Nghĩa là « dấu tin của kho Thương trường ».

https://tieulun.hopto.org

đến lúc có việc lại lịch kịch rầy rà. Vậy chuẩn định: phàm đến cuối năm phong ấn (1), phủ Nội vụ, kho Nội tàng, kho Thương trường thì do bộ Hộ; Vũ khố, kho thuốc súng thì do bộ Binh một viên đường quan trong các bộ ấy đem ấn triện hiện hành ở bộ, hội đồng với quản quan kính cẩn niêm phong; đến ngày khai ấn (2) lại hội đồng xét dấu niêm phong rồi mở niêm phong. Còn lúc việc thường thì niêm phong hay mở phong đều cho quản viên theo việc mà làm.

Sai Trấn thủ Hưng-hóa Vũ Văn Tín và thự tham hiệp Ngô Huy Tuấn đem lính và voi đến châu Chiêu-tấn kinh lý việc biên thùy.

Trước đây, huyện Kiến-thủy nhà Thanh bắt giữ lũ Điêu Vĩnh Điền, báo tin tỉnh Vân-nam, sức ép hai động Phong-thu, Bình-lư phải nộp thuế bạc và giao trả Điêu Doãn An đem nộp. Sau đó lũ Vĩnh Điền đã về, còn Doãn An vẫn ở lại trại Mãnh-thích, chưa dám về. Đến bấy giờ, phủ Lâm-an (huyện Kiến-thủy thuộc phủ này) thuộc trấn Lâm-nguyên nhà Thanh lại phái mục luyện hơn 600 người đến đòi lấy đồn Phong-thu và nói: Phong-thu là đất Mãnh-thoa cũ của nhà Thanh, đồn binh của ta phải rút đi, không được đóng nữa. Bắc-thành đem việc tâu lên.

Vua dụ bộ Binh rằng: « Trấn Hưng-hóa giáp liền nước Thanh bờ cõi đã rõ ràng rồi. Nay quan biên giới nhà Thanh, hiếu sự như thế, ta nên xử trí cho thích đáng mới giữ được quốc thể. Vậy hạ lệnh cho Hộ tào Đặng Văn Thiêm, thống quản Uy thắng thập cơ Nguyễn Đình Phổ đem 1.000 biền binh cần thánh hạt và 10 thớt voi, đi gấp lên đóng giữ trấn Hưng-hóa. Khi đến trấn, lập

(1) Phong ấn: Cất ấn, nghỉ việc quan.
(2) Khai ấn: Mở ấn, bắt đầu lại làm việc quan.

https://tieulun.hopto.org

tức trích lấy 300 cả biền binh lẫn trấn binh và thổ binh 5 thớt voi, ủy cho quan trấn Vũ Văn Tín và Ngô Huy Trấn đem đến Chiêu-tấn tìm chỗ đóng lại phòng ngữ. Rồi tư giấy đến quân thứ nhà Thanh đóng, để xem động tĩnh thế nào ». Tờ tư đại ý lược nói: Phong-thu là đất cũ của bản quốc. Từ xưa đến nay, đóng giữ theo địa phận giới hạn đã rõ ràng. Còn chỗ gọi là Mãnh-thoa hoặc giả cũng có nhưng chưa được nghe nói ở vào chỗ nào. Vậy không nên nghe lời Doãn An mà gây ra hấn khích. Được mấy ngày, quân Thanh tiến bức đồn Phong-thu. Thủ đồn là Chử Đình Thông sức không chống nổi, phải lui về động Bình-lư. Vua lại dụ lũ Đặng Văn Thiêm điều thêm 200 biền binh, 2 thớt voi cho theo lũ Vũ Văn Tín tiến thẳng đến nơi. Nhưng rồi quan quân nhà Thanh không chịu thủy thổ, bị ốm chết nhiều, ngày càng tan rã. Lúc lũ Vũ Văn Tín đến đồn Phong-thu, thì chúng đã bỏ đi trước rồi. Lũ Tín thu được súng lớn, súng nhỏ, gươm trống bỏ sót lại, bèn phái ủy chánh đội trưởng suất đội Bùi Văn Hương quản lãnh 100 vừa trấn binh vừa thổ binh đóng giữ. Rồi lập đồn ở chỗ cách sông, chia quân phòng ngữ. Ngay lúc ấy, người nhà Thanh đệ văn thư đến, yêu cầu ta đợi mươi ngày, hai bên sẽ dàn xếp hòa hảo, không nên vì cớ một tên Điêu Doãn Án mà động binh, nhọc dân. Bắc-thành cứ đem việc tâu lên.

Vua dụ: « Người Thanh trước đây lầm nghe lời Điêu Doãn An thỉnh thác, lại thấy đồn binh ta yếu, nên chực cầu may làm bậy. Đến lúc nghe đại binh ta tiến lên bèn nao núng rút lui. Nay xem lời lẽ trong công văn, ý muốn giảng hòa, thì ta cũng nên nhân dịp này dập tắt việc ấy đi cho dân được yên hà chẳng phải là kế hay làm yên bờ cõi. Vậy hạ lệnh cho Đặng Văn Thiêm tư ngay cho lũ Vũ Văn Tín: phàm những khí giới nghi

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

tượng bắt được của quân Thanh, đều đưa trả hết. Không cần phải họp mặt với họ, lập tức rút hết biền binh về trấn, khỏi đến nỗi giằm giãi lam chướng lâu ngày. Hôm nào Đặng Văn Thiêm, Nguyễn Đình Phổ tiếp được lũ Tín về đến trấn thì lập tức rút cả về thành số lính và voi mà trước đã phái đi. Sau đó người nhà Thanh trả lời thế nào, sẽ tùy tiện mà đáp lại, cũng xong việc được.

Bảo hộ Chân-lạp kiêm quản đồn Châu-đốc là Nguyễn Văn Tuyên tâu: Năm Minh-mệnh thứ 8 (1827) nguyên bảo hộ Nguyễn Văn Thuỵ tự xuất của nhà ra dựng kho công, bỏ sót không biên vào sổ sách. Vua bảo bộ Công: «Nguyễn Văn Thuỵ năm trước tự tiện làm những nhà kho, trẫm nghĩ cũng là việc công, nên tạm tha tội cho, lại ban cho 1.000 quan tiền, đó là ơn riêng. Sau đó, [Thuỵ] tự ý làm bậy, chẳng phải chỉ một việc mà tựu trung không khỏi có cái tệ mượn việc công làm việc tư. Đáng lẽ phải chiếu luật trừng trị. Nhưng [Thuỵ] đã chết rồi, miễn cho».

Rút lính phòng biên Gia-định về.

Tổng trấn Lê Văn Duyệt quản lý biền binh trong thành hạt. Nguyễn Văn Quế tâu: «Nước Chân-lạp bắt được bọn Bồn Nha Tiên, bộ thuộc của kẻ bề tôi làm phản là Ốc-nha Chiết-ma, đưa sang cho ta xét hỏi. Bọn ấy nói: trước kia, Chiết-ma phản nước Lạp, chạy sang nước Xiêm, kể lể vua Phiên ngu tối hoang dâm, lòng dân oán ghét, nó xin người Xiêm đem quân đưa Nặc Yêm, Nặc Giun về Bắc tầm-bôn (1) để bọn ấy xúi dân Lạp làm loạn, trước lấy phủ Bồng-suy, sau đánh úp thành Nam-vang để mưu việc phế lập. Người nước

(1) Tức Bát-tầm-băng.

https://tieulun.hopto.org

Xiêm đã nghe theo. Đến lúc được tin quan quân ta đã trấn áp thì rút lui chỉ để lại có 200 linh Xiêm giữ Bắc-tầm-bôn. Vả nay việc làm chay của vua Phiên chưa xong, quân Xiêm chưa rút về hết nên [bọn thần] đã lưu 600 biền binh đóng đồn ở Nam-vang, còn đều rút về ».

Vua dụ: « Tờ tâu trước nói thám tử báo tin rằng Xiêm đem quân đến lấn, sự tình to tát biết nhường nào, nay lại nói quân Xiêm nửa đường đã rút về thì còn ra sự thể gì nữa! Nghiệm ra trước sau tâu báo, đều là những tin thám tử nghe bóng nghe hơi ở nơi đường sá toàn chuyện hão huyền cả, thì can gì phải làm khó nhọc quân ta mãi? Việc cầu phúc làm chay là tục mọi rợ, họ muốn làm thì cứ làm, ta cần gì phải đợi? Nếu họ cứ cầu phúc hết năm này qua năm khác, tháng này qua tháng khác thì cũng đợi mãi sao? Còn như Bắc-tầm-bôn là thuộc đất nước Xiêm, quân Xiêm đóng đồn, cũng là để giữ nước. Nay ta nhân thấy thế, lưu quân lại đóng há chẳng tỏ ra với người là mình yếu ư? Hoặc giả họ thấy ta lưu quân lại, sinh ngờ vực mà thêm quân đóng lâu, thì quân ta cũng cứ đóng mãi đấy để án ngữ ư? Nếu bảo rằng quân ta rút về, sợ có việc xảy ra không ngờ, vậy thì cả nước Chân-lạp lại không địch nổi 200 quân Xiêm hay sao? Những lý do này không thể không phân tách rõ ra để bảo cho biết. Vậy, ngày tiếp được dụ này phải rút hết quân về ».

Tham hiệp Quảng-nam Nguyễn Đức Hội bị tội, phải cách chức. Hội cư xử trong gia đình không có khuôn phép. Người vợ bị đuổi, vào kêu ở Kinh. Đình thần bàn rằng Hội là người giữ việc nuôi dạy dân mà không cảm hóa được một người đàn bà, làm nhục cả đám quan thân (1).

---

(1) Quan thân: Quan là mũ; thân là dải áo. Quan thân chỉ vào bọn làm quan.

https://tieulun.hopto.org

Xin giải chức giao trấn xét hỏi. Hội cuối cùng bị cách chức, phái theo bộ Lễ sai phái gắng sức làm việc chuộc tội.

Dùng Hình bộ thự lang trung Lê Duc Đức làm tham hiệp Nam-định.

Bộ Lễ tâu: « Từ trước đến nay các hoàng tử, các tước công cứ đến ngày sinh nhật của mình đem lễ vật đến điện Phụng-tiên cúng, ý cũng cho là lễ do ở điều nghĩa mà ra, tình lấy cốt nhục làm trọng. Đó là lễ thường của người trong nhà thì nên như thế. Còn như điển lễ của nhà nước thì phải thống thuộc vào bậc tôn, thì sự hơn kém tất nhiên có khác. Hơn nữa, con cháu như chân chấu (1) đầy dân, như hạt tiêu (2) đầy đấu, nếu mỗi người cứ đến sinh nhật, lại đem lễ đến cúng, thì sợ Tôn Miếu là chỗ tôn nghiêm không nên làm cái việc [illegible] Vậy xin từ nay các hoàng tử, các tước công gặp sinh nhật không phải đem lễ đến cáo yết, để tỏ ý chí kính. Vua theo lời bàn.

Kinh sư mưa. Phủ doãn Đoàn Khiêm Quang viết thẻ bài dâng lên. Vua bảo Nội các rằng: « Ta so ngày mưa, tính ngày tạnh, lúc nào cũng nghĩ đến việc làm ruộng. Gần đây, luôn được mưa thuận đúng lúc thế mà Kinh doãn không được một tờ giấy tâu, là cớ sao? Nay, viết bài chỉ là việc tầm thường, chẳng qua dùng chữ để thay lời nói mà thôi. Còn đến việc nông quan hệ rất lớn đến đời sống của dân, há nên làm qua loa cho xong

---

(1) Châu chấu: Chữ Hán là chung tư, *Kinh Thi* có câu: 宜爾子孫繩繩兮 « Chung tư vũ sẵn sẵn hề », ý nói con cháu bà hậu phi nhiều lắm.

(2) Hạt tiêu: Chữ Hán là tiêu thực, *Kinh Thi* có câu: 椒聊之實蕃衍盈升 « Tiêu liêu chi thực phồn diễn doanh thăng », nghĩa là hạt tiêu kia nhiều đầy thưng.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

việc như thế? Sai trói phủ doãn ở triều đường bên tả, quở trách và phạt trượng. Lại vì Khâm-thiên giám là bọn Hoàng Công Dương, Đinh Xưởng đo tính mực nước mưa, phân tấc không được phân minh, phạt mỗi người 6 tháng lương.

Vua lại bảo bộ Lễ: «Gần đây, chốn kinh kỳ được mưa, thấm khắp ruộng đất, và Sơn-nam ở Bắc-thành cũng có mưa luôn. Thế mà Thanh, Nghệ, Ninh-bình lại tâu báo vẫn còn mong mưa. Những hạt ấy ở vào quãng giữa nam bắc, lẽ nào mưa lại không tới? Chỉ có chưa biết hiện nay đã được thấm nhuần chưa. Bộ ngươi nên tư hỏi xem».

Ninh-bình làm lễ cầu mưa 2, 3 lần, tiền chi mua lễ phẩm, chỉ hạn có 1 lần. Vua nghe biết, hạ lệnh thông dụ các địa phương: «Từ nay có làm lễ cầu mưa đến 2, 3 lần, cho mỗi lần đều được chiếu lệ chi tiền, không được giảm bớt lễ phẩm, cốt để lòng thành được cảm thấu đến trời».

Chuẩn định: «Từ nay, phàm biền binh các hạt Gia-định, Bắc-thành và Thanh Nghệ, có chỉ triệu đến Kinh theo diên hoặc sai phái việc công, bất cứ lưu lại ở Kinh lâu hay chóng, cứ ngày được trả về đến thành trấn thì quản vệ quản cơ, suất đội, trí hạ, vẫn lưu lại ở hàng ngũ đồn thú. Còn suất thập đến binh lính thì cho chiếu theo thể lệ kinh binh, được về quê nghỉ ngơi một tháng hết hạn lại theo ban thứ trở về quân ngũ. (từ trước đến nay, kinh binh đi thú các địa phương khi rút về đến Kinh, theo lệ được về quê nghỉ ngơi một tháng).

Thống chế lãnh ấn bảo hộ nước Chân-lạp kiêm quản đồn Châu-đốc là Nguyễn Văn Tuyên, chết. Vua cho 100 lạng bạc, 3 cây gấm Tống.

Thanh-hoa, Ninh-bình, Bắc-ninh gạo kém. Cho hoãn thuế vụ hạ năm nay và cho đề số thóc gạo thu dở năm

https://tieulun.hopto.org

trước đến vụ đông thu một thể. Lại cho một nửa thuế được nộp thay bằng tiền. Các quan trấn vì kỳ hạn thu thuế sắp hết, mới tâu xin hoãn thuế, đều bị phạt 6 tháng lương.

Các hoàng tử hoàng nữ thấy mùa hạ nóng nực nhiều người bị ốm, xin tự xuất thuốc men, sai thầy thuốc đặt nhà phát thuốc không lấy tiền ở những chỗ đông đúc trong kinh thành để phát thuốc cho người ốm. Vua cho làm.

Phủ Trấn-ninh thuộc Nghệ-an, có người lính đội Ninh-thiện là Hồ Công Thuộc, nhân lúc thao diễn, bắn bỗn một phát súng, làm người trúng phải đến nỗi bị chết. Quan trấn cho là ngộ sát (1) tâu xin lượng giảm. Vua dụ: « Tên phạm này nguyên trước can án nặng đã tha tội chết cho làm binh, lại còn dám đương lúc thao diễn, bắn súng giết người, thì cái thói hiếu nộ vẫn không chừa. Súng không phải là đồ chơi, đồn trại không phải là chỗ đùa bỗn, sao được lấy cớ lầm lỡ vô ý mà cầu mong khoan giảm. Vậy khép vào tội chém được giam để đợi chỉ ».

Đặt đội lính coi kho thóc Hà-tiên, gọi là đội An thương. Đội hạn là 50 người, sai chọn lấy ở thôn Tân-thịnh gần tiện đấy hợp với số lính đội An khố cũ ở Long-xuyên đem sung bổ vào, còn thiếu thì mộ thêm.

Ác man ở Quảng-nam lên xuống nguồn Chiên-đàn giết hại nhân dân, đốt nhà, cướp của rồi bỏ đi. Hiệp trấn Phan Thanh Giản được tin báo, lập tức đem 200 biền binh thuộc trấn, 5 thớt voi, và mang theo phó vệ úy đóng giữ đài An-hải là Lê Văn Hiếu, tiến thẳng đến đồn nguồn Chiên-đàn tùy cơ đò bắt. Việc tâu lên, vua sai vệ

---

(1) Ngộ sát: Không định giết người mà lầm lỡ thành ra giết người.

TIMSACHCOVN

https://tieulun.hopto.org

úy ở Kinh tượng Nhất vệ là Lê Văn Thuỵ, và thự phó vệ úy ở Long võ tiền vệ là Phạm Văn Tường chạy ngựa trạm đi điều thêm binh và voi cùng theo đi tiễu. Lại phái thị vệ Lê Kim Trợ, Tống Viết Binh theo đi đánh giặc, và cho viên bị cách là Phạm Văn Điển cũng theo đi làm việc chuộc tội. Thưởng cho Thanh Giản cùng chánh phó vệ úy mỗi người 15 lạng bạc, lũ Kim Trợ mỗi người 3 lạng. Những biền binh dự đi trận ấy được thưởng một tháng tiền lương.

Sai thự Lại bộ hữu thị lang Hoàng Sĩ Quang quyền biện việc trấn Quảng-nam, phó vệ úy ở Ban trực trung vệ doanh Thần sách Phạm Hữu Tâm, đến hai đài Điện-hải, An-hải, hiệp đồng với Nguyễn Văn Lượng chia phái biền binh phòng ngữ.

Vua được tin các phủ Tuy-hoà giáp hai phủ Ninh-hoà (thuộc Sơn-nam) Quảng-ngãi (thuộc Sơn-tây) thuộc Bắc-thành có nhiều giặc cướp, du cho tổng trấn Phan Văn Thúy xét hỏi tình hình hiện tại tâu lên. Thúy tâu: « Chỗ ấy đều là rừng rậm. Tù phạm xổng trốn, phần nhiều ẩn núp ở đấy. Mỗi khi sai quân bộ biền đến canh phòng chặn bắt thì cứ bị dân vu cho là bắt người cướp của nên rồi lại rút về, thành thử quân trộm cướp vẫn thường thường thừa cơ sơ hở lên lút nổi lên ».

Vua dụ: « Nhân tình ai chẳng muốn yên; nếu bộ biền quả thực chịu dẹp giặc, yên dân thì đâu đến nỗi động một tí bị dân kêu ca. Chỉ vì những kẻ được phái đi, phần nhiều mượn tiếng đi tuần bắt giặc, làm bừa những việc phi pháp. Gần đây như việc Nguyễn Văn Trung dong túng cho quân đi cướp của cải cũng bảo là dân vu cho ư? Một vài đứa điêu ngoan tố bậy thì tự đã có phép trừng trị. Nếu cứ vin vào cớ ấy mà xu tay áo đứng xem phỏng có nên không? Nay nên nghiêm cấm những

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

bộ biền được phái đi, phải thận trọng không được sinh sự, nhiễu dân, là hay hơn cả ».

Sửa bờ hồ, tường bao ở đàn Xã Tắc.

Định lệ tâu báo thời khắc xe vua ra đi cáo yết về các ngày lễ tiết (2 lễ hưởng mùa hạ, mùa thu, định vào canh năm, khắc thứ 8, hai lễ hưởng mùa đông, mùa xuân và lễ hiệp hưởng vào canh năm, khắc thứ 9; các tiết Thánh thọ, Vạn thọ, mồng một tết, mồng 5 tháng 5, đều dùng vào mờ sáng. Một ngày trước hôm lễ Giao, ngự giá đến Trai cung theo giọt lậu ban ngày định vào lần chuyển thứ nhất. Ngày tế Giao, từ Trai cung đến đàn Nam giao làm lễ, định vào canh năm, khắc thứ 6, ngày cày ruộng Tịch điền, từ cung Khánh-ninh đến ruộng, cũng vào canh năm khắc thứ 6).

TIMSACH.COM.VN

Vua ngự ở Đông-các, du các hoàng tử rằng: « Đến giờ, theo lệ định, khi các con vào chầu phải dâng trình sách vở giảng tập để ta hỏi thử. Chẳng qua chỉ lấy đó làm chương trình hạn định. Các con càng phải xét lại ở mình, lấy sách làm thầy trong tinh hữu ái, bỏ ý riêng tư, không một việc nào, không một ngày nào không phải là học. Ngày sau con lên nối ngôi thì được có dân, được có người, các con làm thân vương, cũng lấy trung hiếu giữ trọn tiếng tốt, cái gì chẳng phải bởi học mà ra?» Vua lại quay bảo Nội các Hà (Tông) Quyền, và đại thần đương phiên trực là Trương Minh Giảng: « Phàm người biết lo nghĩ thì lòng thiện sinh ra. Lũ ngươi nếu biết kính cẩn giữ mình, không nảy xa vọng thì sẽ giữ được tiếng tốt mãi mãi ». Các hoàng tử cùng lũ Quyền đều lạy, vâng lãnh lời dạy.

Mồng một, tháng 7, mùa thu, làm lễ thu hưởng.

Mở khoa thi hương ở các trường Thừa-thiên, Nghệ-an, Gia-định.

https://tieulun.hopto.org

Sai thượng thư bộ Hình Lê Đăng Doanh làm chủ khảo trường Thừa-thiên, thự hữu tham tri bộ Hình Phan Bá Đạt làm phó chủ khảo ; thự hiệp trấn Thanh-hoa Nguyễn Đăng Giai làm chủ khảo trường Nghệ-an, thự hiệp trấn Hải-dương Hoàng Tế Mỹ làm phó chủ khảo ; thự hữu tham tri Công bộ Nguyễn Tú làm chủ khảo trường Gia-định, thự hiệp trấn Quảng-bình Thân Văn Quyền làm phó chủ khảo. Lấy đỗ 51 cử nhân.

(*Trường Thừa-thiên* 14 người : Nguyễn Hàm Ninh, Lê Khánh Trinh, Mai Công Bình, Trần Văn Đạo, Phạm Huy, Nguyễn Văn Chấn, Đồng Thạc, Nguyễn Ba, Lê Đức Quang, Lê Bá Thân, Nguyễn Tự, Nguyễn Bá Nghi, Nguyễn Đức Chính, Nguyễn Văn Thịnh.

Trường Nghệ-an 18 người : Đinh Danh Trạc, Phan Đình Bảo, Ngô Tế Thục, Nguyễn Phan Cung, Phan Kim Xuyến, Nguyễn Duy Cát, Hồ Mậu Đức, Lê Trí Trạch, Phan Doãn Nhạ, Nguyễn Xuân Thức, Đoàn Danh Dương, Cô Danh Đán, Trần Hậu Tiết, Nguyễn Huy Thưởng, Phạm Đình Đĩnh, Nguyễn Duy Thuật, Nguyễn Kim Cảnh, Nguyễn Ngọc Chấn.

Trường Gia-định 19 người : Đinh Văn Huy, Lương Quốc Quang, Hoàng Mẫn Đạt, Hồ Tiến Đức, Vũ Doãn Cung, Nguyễn Đồng Khoa, Nguyễn Khắc Điều, Bùi Minh Thành, Phan Đồng Văn, Nguyễn Văn Chiêm, Vũ Thế Lộc, Phan Vĩnh Định, Lê Trung Tín, Vũ Thành Phong, Nguyễn Khắc Tuy, Trần Văn Tín, Nguyễn Đức Du, Nguyễn Văn Trị, Nguyễn Quang Khuê).

Đến khi những quyển văn thi đỗ, đưa lên bộ duyệt lại thì 2 trường Thừa-thiên, Gia-định có 11 người bị đánh hỏng hoặc bị giáng xuống : (2 người trường Thừa-thiên : Lê Đức Quang, Phạm Huy, ông cha đều làm quan bản triều, thế mà mặt quyển chỗ « cung khai tam đại »,

https://tieulun.hopto.org

biên lầm là quan chức đời Lê do đấy bị xóa bỏ tên ở sổ cử nhân. 9 người trường Gia-định là Hồ Tiến Đức, Nguyễn Khắc Điều, Phan Đăng Văn, Nguyễn Văn Chiêm, Vũ Thế Lộc, Nguyễn Khắc Tuy, Nguyễn Đức Dụ, Nguyễn Văn Trị, Nguyễn Quang Khuê, vì văn kém, giáng xuống hạng tú tài).

Trường Nghệ-an 2 người bị đổi thứ tự (người đỗ thứ 4 là Nguyễn Phan Cung, văn viết lầm thường bị giáng xuống thứ 12. Người đỗ thứ 12 là Cồ Danh Đán văn hay hơn, nhắc lên thứ 4).

Quan trường và các quan Quốc tử giám đều bị giáng bị phạt có nặng nhẹ.

Lê Đức Quang, Phạm Huy đã bị truất, lại đi kêu rằng việc khai lầm quan chức của ông cha là do quan Quốc tử giám chỉ bảo. Vua sai đánh mỗi người 80 trượng nhưng lại cho vào hàng cử nhân, và cho đến kỳ thi hội, nếu ở vào hạng liệt thì lại bị cách tuột cả. Đến lúc thi hội, hai người này đều không trúng cách, lại bị truất cả cử nhân.

Đốc học Nghệ-an Hoàng Quốc Bảo, vì kỳ thi vừa rồi đệ nộp danh sách những quyển thi nhiều chỗ có vết hoen ố dây mực nên bị phạt.

Vua nhân đó dụ bộ Lễ rằng: « Tự trước đến nay, điều lệ qui thức thi hương, đã chuẩn định cho thi hành. Duy học quan các nơi phần nhiều già yếu, chưa quen việc, lại không có ty thuộc làm giúp, nên mỗi khi đến kỳ thi việc thu quyển thi làm danh sách, không khỏi thuê học trò, hay là giao cho con em trong nhà làm giúp cho nên những kẻ bảy bạ, làm lạo thảo giữ sao cho khỏi có sự tệ hại? Phép thi nghiêm ngặt há nên noi theo cẩu thả. Từ nay đến kỳ thi hương quan trấn phải nên phái trước những viên rồi việc cùng các lại dịch hội đồng với học

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

quan chiếu theo qui thức mà làm. Phàm quyển thi của học trò, những chỗ ghi trường, đề tên, không được để một tỷ vết tích gì. Số mục danh sách cùng với họ tên, tuổi và quê quán, phải xét cho tường tận đích xác rồi cùng ký tên vào danh sách. Quan trấn phải duyệt lại xét thực đóng ấn triện vào, rồi do học quan chuyển đệ. Nếu làm không chu đáo còn sinh mối tệ gì khác, thì bắt tội cả.

Định lại điều lệ phép thi hương, thi hội.

Phàm các kỳ thi hương thi hội ở cửa trường hay trong vi, hễ khám bắt được người nào mang theo giấy có chữ đích thực là chép văn cũ hoặc ghi nghĩa sách, thì người phạm tội phải gông một tháng ; ngày mãn hạn, đánh 100 trượng rồi tha. Nếu là cử nhân, giám sinh, thì cho lại bị xóa bỏ chân đó bắt về làm dân chịu sai dịch vĩnh viễn không được đi thi nữa, và không được vào làm việc ở các nha môn, các quan trong Kinh ngoài trấn không ai được bảo cử cho. Biền binh nào khám bắt được việc gian ấy, sẽ được thưởng 3 lạng bạc. Nếu dương trường khám thấy ở lều chiếu, hòm, tráp hoặc khăn gói, hay khăn trầu, đề lẫn giấy có chữ, xét ra không phải giấy chép nghĩa sách và văn bài đi thi thì lập tức đánh 40 roi, rồi cho vào trường làm văn.

Bổ Trương Viết Súy làm binh mã phó sứ tỷ Hộ thành binh mã, Nguyễn Văn Xưởng làm phó vệ úy vệ Giám thành.

Sai bộ Công nghĩ vẽ mẫu tượng đá quan văn, quan võ, lính thị vệ, voi đá, ngựa đá để tư đưa Quảng-nam, Thanh-hoa chế tạo (tượng quan văn, quan võ mỗi thứ 1 đôi, 6 tượng thị vệ, đều cao 3 thước 6 tấc ; voi đá 2 con, mỗi con cao 4 thước 1 tấc ; ngựa đá 2 con, mỗi con cao

https://tieulun.hopto.org

2 thước 7 tấc). Khi chế tạo xong, đệ về Kinh, vua sai đem bày ở lăng Thiên thụ (1).

Khai mỏ diêm tiêu ở Nà-ngõa, mỏ chì ở Làng-nho trấn Thái-nguyên (Hai mỏ đều thuộc huyện Đồng-hỷ. Thuế diêm tiêu mỗi năm 200 cân, thuế chì mỗi năm 600 cân).

Tham hiệp Bắc-ninh, Phan Thế Chấn chết, điều bổ tham hiệp Cao-bằng Doãn Văn Xuân làm tham hiệp Bắc-ninh.

Dựng nhà dãy dài ở bờ bên bắc sông Ngự-hà (182 gian), sai bộ Công chia cấp cho thợ các cục Vũ khố, Mộc thương, thuộc Nội vụ phủ đến ở. Còn những nhà lợp ngói ở 2 bên bờ nam bờ bắc sông thì giao cho quản vệ Vũ Văn Giải và Nguyễn Trọng Tịnh phái lính canh giữ.

Định lại quy thức cột cờ và kỳ đài các địa phương. (Mặt trước kỳ đài Gia-định và Bắc-thành xây theo hình thế thành. Các nơi khác cũng thế. Mặt sau rộng 5 trượng bên tả bên hữu đều rộng 4 trượng 1 thước, cao 8 thước. Cột cờ: đoạn dưới dài 3 trượng 7 thước 5 tấc, đoạn trên dài 2 trượng 7 thước; trừ chỗ giáp nhau mất 6 thước 5 tấc, tất cả còn cao 5 trượng 8 thước).

Kỳ đài các trấn thành mặt sau rộng 3 trượng 2 thước, bên tả bên hữu đều rộng 2 trượng 7 thước, cao 6 thước. Cột cờ: đoạn dưới 3 trượng 2 thước 5 tấc, đoạn trên 2 trượng 3 thước; trừ chỗ giáp nhau mất 5 thước 65 tấc, tất cả còn cao 5 trượng. Các kỳ đài ở Trấn hải, An hải, Điện hải và Biện sơn cũng theo như thế.

Kỳ đài phủ thành mặt sau rộng 3 trượng, bên tả bên hữu đều rộng 2 trượng 5 thước, cao 5 thước. Cán cờ:

---

(1) Thiên thụ: Lăng Gia-long.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đoạn dưới 3 trượng 1 thước 5 tấc, đoạn trên 2 trượng 2 thước 5 tấc, trừ chỗ giáp nhau mất 5 thước, tất cả còn cao 4 trượng 9 thước. Kỳ đài các huyện thành mặt sau rộng 3 trượng, bên tả bên hữu đều rộng 2 trượng 5 thước, cao 4 thước. Cột cờ: đoạn dưới 3 trượng 5 tấc, đoạn trên 1 trượng 9 thước, trừ chỗ giáp nhau mất 4 thước 5 tấc, tất cả còn cao 4 trượng 5 thước. Kỳ đài thành Vĩnh-ninh và các đồn Định-hải, Tĩnh-hải đều giống thế.

Chế 2 con dấu để đóng làm tin vào chỉ và thiếc (làm bằng sắt tốt, mỗi cái ngang 5 phân, dài 1 tấc. 1 cái khắc 2 chữ « quan diên » (1), 1 cái khắc 2 chữ « quan tích » (2). Sai Nội vụ hội đồng với bộ Hộ, thị vệ đem những chỉ thiếc hiện chứa ở Vũ khố, đóng dấu vào trên mặt tấm chỉ, tấm thiếc, và sau này có thu chỉ thiếc vào kho thì cũng đóng dấu như thế. Sau đó lại làm lại 10 con dấu khác chỉ khắc có 1 chữ « quan » (官) (sau lại đổi là chữ công) (工) để dễ đóng được sâu và rõ nét hơn.

Sai lũ Hàn lâm thừa chỉ Trương Văn Uyển và thị vệ Tôn thất Bột đáp thuyền Bình hải đi công cán ở Hạ-châu (3).

Khai phục cho viên bị cách là Hồ Hữu Thẩm làm Hàn lâm viện biên tu.

Vua dụ bộ Lại: « Hồ Hữu Thẩm tuy vì ngu muội, mắc nhiều tội lỗi, song tính cũng hiền lành mộc mạc, không đến nỗi dã là người bỏ đi, nên liệu bổ cho một chức quan, để tỏ ý ta thương nhớ đến tôi tớ cũ ngày xưa ». Nguyễn Khoa Minh tâu: « Thẩm nay tuổi già, không kham được chỗ nhiều việc có điều y là người hơi có văn học

---

(1) Quan diên 官鉛 : Chì của công.
(2) Quan tích 官錫 : Thiếc của công.
(3) Tức Xinh-ga-po.

https://tieulun.hopto.org

giá cho làm việc ở nơi văn hán thì tưởng cũng thích hợp ». Vua bèn bổ cho Thẩm chức này.

Quan thành Gia-định tâu : « Từ trước đến nay, lệ khoa thanh tra ở thành hạt, những phái viên, khi đi, được đi ngựa trạm ; khi về thì liệu điều lính coi kho ở trấn thành theo đường bộ, đem sổ sách đến Kinh đệ nộp, đường xa, trèo dèo lội suối, rất là khó nhọc. Nay xin chiếu theo lệ nộp sổ sách đinh điền, lấy ngựa trạm đệ đi; phái viên khi trở về cũng cho đi ngựa trạm ». Vua chuẩn y và cho ghi lại làm lệnh.

Quanh thành [Gia-định] lại tâu : « Việc thanh tra ở cục tạo tác thuộc thành ấy đã xong, xin chọn phái bát cửu phẩm thư lại ở Công phòng thay làm chức chủ thủ ». Vua ha sắc : « Từ nay về sau những người làm việc ở cục ấy, từ chức lại-vụ trở lên hễ ai đã mãn 3 năm, gặp khóa thanh tra, cũng theo lệ ấy mà thay đổi ».

Cho biền binh cơ Tĩnh-biên đồn Uy-viễn thành Gia-định, được cấp lương bổng (từ phó quản cơ đến suất đội, chiếu theo phẩm chi lương. Binh lính hiện đương tại ban, mỗi người mỗi tháng lương được một phương gạo).

Trấn Bình-hòa bị phát bệnh dịch.

Sai Hình bộ thượng thư Hoàng Kim Xán kiêm quản Khâm-thiên giám.

Lại tuyển lính cơ Bắc-thành (Sơn-nam, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh và phủ Hoài-đức).

Vua dụ Nội các : « Lính để giữ nước qui nhất là ở chỗ tinh nhuệ. Từ trước đến nay, việc kén chọn lính cơ đã có qui tắc sẵn. Nhưng từ lúc tuyển lính đến nay, gần 30 năm, dân số chỗ tăng nhiều, có chỗ giảm sút tình hình xưa nay khác nhau, cần phải chọn điểm lại, cho khỏi có sự nặng, nhẹ chênh lệch. Nay hộ khẩu lấy sổ làm

https://tieulun.hopto.org

bằng; binh linh có quan hệ với dân, một phen xếp đặt lại cho thỏa đáng cốt là để dân tình được yên, không đến nỗi sinh tệ. Vậy hạ lệnh cho sáu bộ chọn trong số từ lang trung đến tư vụ, lấy một cán viên, một bát cửu phẩm thư lại và 4 người vị nhập lưu thư thủ (1) cho chuyên làm việc này. Đường quan chia làm 2 ban, mỗi ban 3 người luân phiên đến nhà ở bên hữu triều đường căn cứ vào sổ đinh năm Minh-mệnh thứ 11 [1830] đối chiếu với ngạch lính năm nay theo lệ 7 người lấy một, hội đồng với nhau mà lựa chấm xem xã thôn nào phải lấy mấy lính để đương ban đều đề bằng chữ son và theo từng ngày, đăng ký vào sổ lưu chiểu. Đây là phép lớn xây dựng quân đội, cốt làm cho việc tuyển lính tùy theo chỗ đông người hoặc ít người mà tăng, giảm đều được thích đáng công bình. Đến như thừa hay thiếu, đáng phải sai bổ như thế nào, cũng nên châm chước mà làm cho được thỏa đáng tốt đẹp. Công việc xong làm sổ sách tâu lên, đợi chỉ thi hành. Quan sáu bộ bèn châm chước nghĩ đặt ra các điều khoản nên làm, liệt kê đầy đủ tâu lên:

(1. Xã, thôn nào nguyên số dân 7 người đã chịu một suất lính, bây giờ số dân chỉ còn 1, 2 người hoặc không còn người nào nữa, mà người lính của xã thôn ấy hiện còn tại ngũ, thì xin cho cứ lưu ngũ. Ngoài ra lấy đấy mà suy.

2. Xã, thôn nào nguyên số dân 70 người chịu 10 suất lính, nay số lính thiếu mất 5 người: a) Nếu thiếu vào mờ sáng ngày mồng một tháng giêng năm Minh-mệnh thứ 1 [1820] về trước thì xin xét xem dân số hiện nay có 30 người trở xuống sẽ được miễn, không phải điền

---

(1) Vị nhập lưu thư thủ: Người viết chữ tốt nhưng chưa vào chính ngạch, chưa có phẩm.

https://tieulun.hopto.org

vào nữa. Quá số ấy từ 1 người đến 6, 7 người đều phải điền 1 lính. Số trước còn thiếu bao nhiêu sẽ được miễn.

b) Nếu thiếu vào ngày mồng một tháng giêng năm Minh-mệnh thứ 1 [1820] về sau, cho đến ngày có chỉ dụ năm nay, đã có ơn trên chuẩn cho kỳ hạn điền vào, nay hoặc hết hạn hay chưa hết hạn, cũng xin cứ theo số dân hiện nay có 30 người trở xuống không phải điền thế, quá số ấy từ 1 đến 6, 7 người cũng phải chịu 1 tên lính. Còn số thiếu trước vẫn được miễn. Ngoài ra lấy đấy mà suy. Nếu xã thôn nào không có ơn trên chuẩn cho kỳ hạn, đều chiếu số thiếu, điền cho đủ.

3. Xã thôn nào nguyên số dân chỉ có 1, 2 người nay tăng lên 5, 6 người và xã thôn nào nguyên số dân có 5, 6 người nay cũng cứ vẫn 5, 6 người, tuy chưa đủ lệ 7 người, nhưng xưa nay chưa ra lính bao giờ thì nay trở xã thôn ấy xin chọn lấy một lính. Duy xã thôn nào số dân hiện nay chỉ có 4 người trở xuống thì miễn.

4. Xã thôn nào nguyên dân số chỉ có 1, 2 người, nay tăng đến 7 người trở lên và những xã nguyên dân số cứ 7 người chịu một lính, nay hiện số cả binh cả dân cộng tăng đến 13 người trở lên, đều chiếu theo lệ 7 đinh 1 lính mà chọn lấy số lính, giản hoặc có số thừa 6 người xin lấy thêm 1 lính. Nếu chọn đã được đến 7 lính mà còn số thừa, đều chiếu theo lệ 7 đinh một lính mà chấm, không chọn lấy vào số thừa 6 người ấy nữa.

5. Xã thôn nào nguyên đã có ngạch lính sau dân xiêu tán đã thành sự thực nay mới về làng chỉ còn được 5, 6 người thì chọn lấy 1 lính; 13 người thì chọn lấy 2 lính. Ngoài ra lấy đấy mà suy. Nếu đã lấy đủ số lính khi trước rồi mà còn có số thừa thì nên chiếu lệ 7 đinh 1 lính mà làm không lấy lính vào số thừa 6 người nữa.

6. Xã thôn nào đã phải gánh số giản binh rồi, lại phải chịu cả lính trạm hoặc lính lệ phủ huyện nếu còn thiếu,

https://tieulun.hopto.org

cứ số dân trong sổ đinh trước hết chiếu lệ lấy đủ số giản binh rồi mới lấy đến linh trạm linh lệ. Nếu giản binh đã đủ, mà linh trạm, linh lệ còn thiếu, thì chiếu dân số trong sổ đinh, trừ số đã gánh về giản binh đi, còn thừa mới tính lấy linh trạm, linh lệ cho đủ lệ. Nếu linh trạm linh lệ đã đủ, mà số linh giản còn thiếu thì cứ số thiếu ở vào mỗi sáng ngày nguyên dân trở về trước hoặc ngày nguyên dân trở về sau, y theo khoản [2] nói trên mà làm. Điền bổ đã xong mà dân số còn thừa, xin đều cứ chiếu lệ 7 đinh 1 linh mà tính. Xã thôn nào toàn số chỉ là linh trạm, linh lệ, mà không phải gánh số giản binh nếu thiếu, nên cứ số dân trong sổ đinh mà điền, còn thừa cũng chiếu lệ 7 đinh 1 linh.

7. Xã thôn nào nguyên có cả giản binh và linh thợ (giản trong) cứ dân số trong sổ đinh, lấy số 5 đinh, 7 đinh mà trừ, còn thừa 6 người, lấy 1 linh; thừa 13 người lấy 2 linh. Ngoài ra lấy đấy mà suy. Nếu số linh đã được 7 người rồi mà số dân còn thừa thì lại chiếu lệ 7 đinh một linh mà chấm. Xã thôn nào chỉ gánh số linh thợ, vẫn cứ lấy lệ 5 đinh mà chiết trừ, số dân còn thừa, cũng chiếu lệ này mà chấm lấy giản binh.

8. Xã thôn nào nguyên đã gánh số linh coi kho 10 người, mà đã rút về bổ làm linh cơ, số linh ấy còn đủ cả thì cứ cho tại ngũ, giản hoặc có thiếu từ 1 đến 3 người, tính ra chưa quá lệ 7 đinh, thì thôi không phải điền nữa. Nếu thiếu đến 4 người, thì phải điền 1 người; thiếu 5 người, phải điền 2 người; thiếu 6 người, phải điền 3 người cho đủ số 7 linh mới thôi. Ngoài ra lấy đấy mà suy. Như số linh vẫn đủ 10 tên, hoặc thiếu 1, 2 tên thì vẫn chiếu dân số ở sổ đinh, theo lệ 5 đinh mà chiết trừ. Nếu thiếu đến 3 tên, phải chiếu lệ 7 đinh mà trừ. Nếu còn thừa đến 7 người trở lên chiếu lệ 7 đinh 1 linh mà thêm. Xã thôn nào số linh nguyên rút về chưa

https://tieulun.hopto.org

đầy 7 tên, chiếu theo số dân trong sổ đinh nếu số linh đủ thì theo lệ 5 đinh, số linh thiếu thì theo lệ 7 đinh mà chiết trừ, số còn thừa, nếu 6 người thì lấy 1 linh, nếu 13 người thì lấy 2 linh. Khi số linh đã đủ 7 người thì lại theo lệ 7 đinh 1 linh mà làm.

9. Các phường, vạn thủy cơ nộp thuế gọi là thủy sản, nhưng thực ra là nộp bằng tiền. Có chỗ đã không phải nộp thuế, lại cũng không ra lính. Đáng lẽ cũng phải nhất luật chấm linh cả. Nhưng bên trong hoặc có tình hình gì đặc biệt, khó phỏng đoán được. Vậy xin giao cho quan thành tào(1) sức hỏi quan địa phương sở tại xem nên xếp đặt thế nào, bàn định cho thỏa đáng, tâu lên để sẽ làm sau).

Lại phủ Hoài-đức thuộc Bắc-thành, trước đây chưa tuyển tinh. Nay xin cũng làm theo lệ, và cho xin lệ thuộc về trấn Sơn-nam là nơi cần tiện để sung bổ vào sổ giản binh còn thiếu. Vua chuẩn y lời bàn, và thưởng bạc lạng cho đương quan cùng nhân viên chuyên trách việc này có thứ bực khác nhau.

Chuẩn định: từ nay, phàm những viên chức văn, võ bị lỗi, có chỉ cách hay truất làm linh để gắng sức làm việc chuộc tội đều được mỗi tháng cấp cho 1 phương gạo. Việc này đặt làm lệ mãi.

Quản thị vệ Vũ Văn Giải và Nguyễn Trọng Tinh đốc thợ Vũ khổ sửa chữa hơn 900 cây súng điểu thương, máy đá cũ, phần nhiều làm lạo thảo, không kiên cố.

Vua bảo bộ Binh rằng: « Vũ Văn Giải, Nguyễn Trọng Tinh đều là cựu thần từ lúc trẫm chưa lên ngôi lần lượt cất nhắc đến chức ngày nay. Lúc mới còn siêng

(1) Nguyên văn là « Thành tào thần » tức là quan phụ trách từng tào (như Binh tào, Hình tào, v.v...) ở Bắc-thành.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

năng, gần đây trễ nải, không biết chỉnh đốn lại bọn lính thị vệ và không làm xong công việc đã giao cho. Phạt về tội « không làm nổi chức vụ » tưởng cũng là nhẹ. Vậy, Vũ Văn Giải thì cách chức, Nguyễn Trọng Tĩnh thì giáng 4 cấp và đều lột mũ áo nhưng cho lưu lại để xem hiệu quả sau này. Nếu biết hối hận, cảm kích mà hăng hái làm việc sẽ liệu rộng ban ơn cho ; nếu cứ điềm nhiên như nước chảy xuôi, cam tâm làm cây gỗ mục, thì trẫm chỉ biết phép công đâu còn nghĩ đến tình riêng được, không những bãi bỏ cho về, có khi còn đem giết đi nữa. Phải kính cẩn nghe lời ».

Chẳng bao lâu, lại gia ân cho: Vũ Văn Giải đổi làm giáng 2 cấp, Nguyễn Trọng Tĩnh đổi làm giáng 1 cấp, đều trả lại áo mũ.

Dựng công sảnh ở kho gỗ.

Tặng quản cơ Lê Văn Phong làm Thần sách phó vệ úy. Phong là bề tôi cũ từ khi vua chưa lên ngôi, trước đây vì già yếu về hưu, đến bấy giờ chết, đặc cách phong tặng cho chức ấy và thưởng thêm 100 quan tiền, 2 cây gấm Tống.

Tha thuế thân thuế dao năm nay cho lính đồn điền và lính Thanh-châu tam đội ở đồn điền Gia-định.

Lệ trước, lính đồn điền mỗi năm mỗi người phải nộp 1 quan 5 tiền thuế thân, 2 hộc thóc thuế dao. Lính Thanh-châu tam đội mỗi người 10 quan tiền thuế dao. Tháng xuân thì đi diễm duyệt rồi lại cho về. Gần đây, nhân có việc ở ngoài biên mới gọi tập hợp để thao diễn và phải lên núi đốn gỗ làm ván. Quan thành [Gia-định] nhân thế lấy cớ ấy xin tha thuế cho họ nên vua cho.

Hiệp trấn Quảng-nam Phan Thanh Giản từ đầu nguồn Chiên-đàn đi tiễu giặc Man, chia ủy: vệ-úy Lê Văn Thụy cai quản hơn 100 tượng binh và 10 thớt voi đóng

https://tieulun.hopto.org

ở đồn Viên-thủy (thuộc đất man Tà-vang; phó vệ úy Phạm Văn Tường làm tiền đạo, Thanh Giản đi thứ hai; phó vệ úy Lê Văn Hiếu đi thứ ba; mỗi người đem hơn 100 biền binh tiến đến xứ Xa-thủy đóng lại. Đạo quân Phạm Văn Tường đi trước lên núi Xã-bá (đường này thông thẳng với các sách Tu-mặc, ác-man), gặp phục binh giặc vụt đến bao vây, Tường đánh thua, bị bắt. (Sau đại binh đến, sai người đi phủ dụ, người Man lại đưa Tường về trả). Quản cơ cơ Quảng-nam Trần Kiêm Lịch bị chúng giết chết. Chánh đội trưởng của trấn binh nhị đội Trần Văn Phú cố sức đánh đến chết. Biền binh bị chết trận hơn 40 người. Thanh Giản thấy khí thế quân mình đã bị nao núng lại lo núi, khe hiểm trở xa khơi đường vận lương không tiện, bèn rút quân về đóng ở đồn nguồn Chiên-đàn, dâng sớ xin chịu tội.

Vua phê bảo: « Không ngờ lũ người liền nhát như thế, đến nỗi làm nống cho giặc, nhụt mất uy thế của mình, xem tờ tâu thật là giận đứng tóc gáy ! ».

Vua lại bảo bộ Binh: « Quân Man ấy từ trước ở tản mát các thung lũng, nhân lúc sơ hở, chúng lại lén lút đến đánh cướp mà thôi. Nay chúng dám tụ họp kháng cự quan quân, thì đã là hung hăng không sợ hãi gì. Cần phải kịp thời dập tắt ngay. Khiến chúng biết sợ uy vũ nhà vua mới được ».

Vua bèn sai thống chế Thần sách hữu dinh Đoàn Văn Trường tổng lãnh đại binh kíp đi ngay. Lũ vệ úy Bùi Công Huyên, Trương Văn Hậu, phó vệ úy Mai Công Ngôn đều thuộc dưới quyền điều khiển của Trường. Vệ-úy Hồ Văn Khuê là Nguyễn Văn Hùng tình nguyện theo đi đánh vua cũng cho đi. Phan Thanh Giản và Lê Văn Hiếu đều bị cách chức cho sung vào tiền đội để ra sức làm việc chuộc tội. Lê Văn Thụy bị cách lưu, cũng cho theo đi thuộc quyền điều khiển.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ Đoàn Văn Trường rằng: « Biền binh cả kinh phái lẫn trấn phái trước sau có đến hàng nghìn hàng trăm. Nên chia làm 10 đội tiến lên. Mỗi đội hơn 100 người, đầu đuôi đội nọ cách đội kia một tầm tên bắn cốt có thể nghe thấy tiếng trống, trông thấy bóng cờ của nhau được, thì giặc không thể đỡ ngón chận đường đánh úp được. Một khi gặp chỗ rừng rậm hiểm yếu, giặc có thể ẩn phục được, thì dùng gỗ thước nạp vào súng đại bác mà bắn, lại sai quân tinh nhuệ tiến thẳng đến nơi, lúng bắt thì giặc không dở được cái trò phục kích. Khi đến Xa-thủy, lập tức đặt đại đồn, tạm dựng trại quân, để đại binh đóng. Các vùng Viên-thủy, Luật-thủy cũng đều đặt đồn nhỏ, vận lương đến chứa, chia quân canh giữ, để cho hình thế được liên lạc, cùng viện trợ lẫn cho nhau. Lại đến các sách gần quanh chỗ Phạm Văn Tường thua trận là nơi thủ phạm cầu ác Man, lập tức đào hang đốt tổ, hết sức tiêu diệt. Lại chấm chước định ra giải thưởng, như bắt sống được một thủ lãnh ác Man, thưởng 20 lạng bạc; chém được thưởng 10 lạng bạc; bắt sống được 1 ác phạm thứ nhì thưởng 10 lạng bạc; chém được thưởng 5 lạng. Bắt sống được 1 tên man, thưởng 3 lạng bạc; chém được thưởng 2 lạng ». Vua bèn sai tải bạc kho ở trấn đến quân thứ để dự bị phát thưởng. Lại phát hơn 20 tấm gồm các thứ sa, the, đoạn, nhiễu để liệu thưởng cho những viên văn võ nào đánh trận có công. Người mán nào thực lòng đưa đường cũng thưởng ưu hậu.

Lại dụ Quảng-ngãi chọn lấy một vài viên quản cơ trong cơ Tĩnh-man đã am hiểu tình tình người Man và biết cơ nghi tiểu giặc, cho đem 100 linh tinh nhuệ đi theo làm việc quân.

Sai thống chế Thần sách tả doanh Đỗ Quý, hữu thị lang Hộ bộ Trần Chân tạm quyền coi việc trấn Quảng-nam.

https://tieulun.hopto.org

Trước kia Phạm Văn Tường bị thua trận, viên quyền coi việc trấn là Hoàng Sĩ Quang được tin báo lập tức sai phó vệ úy Phạm Hữu Tâm đem 100 biền binh đóng ở đài An-hải đi tiếp ứng, rồi phi tấu việc ấy vào Kinh, lời lẽ nhiều chỗ tỏ ra hoang mang.

Vua quở rằng: « Ngươi chưa trông thấy mũi mác của giặc mà đã hoảng hốt như thế; thân làm chức chăn nuôi dân, kiến thức để đâu? ». Vua bèn sai lũ Quý đi, cho Quang đốc vận lương thực. Quang đến đồn nguồn Chiên-đàn bị ốm. Vua lại sai Chấn thay, kiêm làm cả việc giấy tờ trong quân và dùng hữu thị lang bộ Hình Hoàng Công Tài quyền coi việc trấn Quảng-nam.

Đại binh Đoàn Văn Trường tiến đến đồn nguồn Chiên-đàn. Đỗ Quý tâu lên. Vua dụ bộ Binh rằng: « Lũ người Dao (1) sao ngu xuẩn kia dám kháng cự trước mặt ta! Tội không thể tha được. Cũng nói trước kia Phan Thanh Giản, Lê Văn Hiếu hèn nhát, vô mưu, để đến nỗi giặc hung hăng dòm ngó. Nay nghe thấy đại binh ta tiến đánh hoặc giả nó hổ sảo huyệt trốn tránh trước thì quân ta lại phải tốn công lùng tìm. Vậy hạ lệnh cho Đoàn Văn Trường: khi du này đến phải tề chỉnh ngay đội ngũ tiến thẳng đến vùng Xa-thủy. Còn những việc bố trí, phòng giữ, mưu cơ hành quân, đã có dụ trước nói kỹ, ngươi phải hết lòng hết sức, hăng hái tiến lên, lấy binh lực của ta mà dẹp, lũ người Lạo ngây ngô ấy có khác gì bóp cái trứng, đốt sợi lông, chớp mắt thành công được. Hơn nữa, trước kia loài Man có nhiều, chưa biết kẻ nào là thuận, kẻ nào là nghịch. Nay các sách Tu-nặc, Tu-trang, Mô-ô, Mường-tra kháng cự quan quân, thì đã rõ ràng chúng là thủ phạm rồi. Vậy quân ta cứ việc tiến theo đường ấy mà giết, không để sót một tên nào. Ngoài ra,

---

(1) *Thực lục* in là 猺, đáng phải viết là 獠 hoặc 仡.

https://tieulun.hopto.org

có những Man Lạo nào theo giặc cũng cho tru diệt luôn thể.

Đoàn Văn Trường từ đồn nguồn Chiên-dàn, chỉnh đốn binh và voi, chia làm 5 đồn, tiến phát. Khi qua xứ vùng Oa-thủy, giặc Man ẩn phục ở trên núi, ném đá, bắn tên xuống. Quân ta bắn súng lớn, giặc đều chạy trốn. Văn Trường bèn tiến đóng đồn Viên-thủy, dâng sớ nói : « Sách Man Tà-vinh ở vùng này vẫn cùng với Man Tu-nặc giúp nhau làm điều ác, kháng cự quan quân. Vậy xin trước hết diệt man Tà-vinh, rồi diệt đến Tu-nặc để cắt hết gốc rễ giặc ». Vua cho là phải. Rồi thấy Hoàng Sĩ Quang đã khỏi bệnh, vua dụ sai mau đến quân thứ Đoàn Văn Trường đốc thúc hộ tống, áp tải các thứ lương thực, quân nhu, gắng sức làm việc chuộc tội.

Ban cho các trạm Thừa-thiên, Quảng-nam mỗi trạm 30 quan tiền. Vì biên-thùy có việc, chạy trạm khó nhọc nên cho số tiền ấy (tự trạm Thừa-nông đến trạm Nam-kỳ 南技 cộng 10 trạm).

Cao Bá Phấn người Sơn-tây thuộc Bắc-thành nhà có cái mâm đá (1) của tổ bảy đời để lại, đem dâng vua, do bộ Lễ tiến lên. Vua xem rồi bảo : « Cái mâm này kiểu làm chất phác lại có khắc chữ và thơ là đồ cổ ; phải cái không đề niên hiệu, không biết là đồ vật đời nào. Ta nghĩ : Người dân không dám giấu làm của qui riêng mà đem dâng cũng là đáng khen. Vậy thưởng cho 5 lạng bạc ».

Lại có Hoàng Xuân Khiêm, người Nam-định, đem dâng đồ sứ cổ từ năm đời để lại. Vua thưởng cho 3 lạng bạc.

Nước Hỏa-xá sai sứ đến cống (1 đôi ngà voi, 1 chiếc sừng tê). Vua ban vàng lụa, quần áo rồi cho sứ về.

---

(1) Nguyên văn là « thạch bàn » 石 盤.

https://tieulun.hopto.org

Bộ Lễ bàn xin chuẩn định số đồ cống (ngà voi 1 đôi, sừng tê 2 cái), kỳ tiến cống (cứ các năm tỷ, mão, ngọ, dậu) 3 năm 1 lần, bắt đầu từ năm Minh-mệnh thứ 15 (1834). Còn việc cung cấp ban yến và tặng thưởng thì hơi kém Nam-chưởng và Chân-lạp, nhưng hậu hơn Lạc-biên, Mục-đa-hán. Vua chuẩn y lời bàn.

Dùng thự lang trung Hình bộ Đoàn Bá Trinh làm tư nghiệp Quốc tử giám, thăng giáo thụ Nam-sách Phạm Gia Lâm lên thự đốc học Phú-yên.

Định lại qui thức thành xây gạch ở các phủ huyện. Hạ lệnh cho Giám thành cứ theo kiểu mẫu số trượng, số thước, vẽ thành bản đồ do bộ Công đóng ấn triện vào, rồi đưa đi các địa phương. Từ nay có nơi nào xây thành, đều cho làm theo qui thức mới này.

Quan Bắc-thành tâu « Cục Bảo tuyền (1) thuộc Bắc-thành, địa thế khá rộng, mà việc đúc tiền đã đình chỉ. Xin dỡ tường, nhà đi, để làm trường thi hương năm nay. Về sau cứ đến kỳ thi hương hay kỳ tuyển lãnh, đều lấy đấy làm trường sở ». Vua cho làm.

Bổ Nguyễn Trọng Ngọc, Trần Văn Quán, Nguyễn Đại Phong làm lang trung Lại bộ, Đặng Văn Bằng làm lang trung Hộ bộ, Bùi Ngọc Thành làm lang trung Lễ bộ, Nguyễn Chí Quản làm lang trung Hình bộ, Phạm Xuân Bích làm lang trung Công bộ.

Dùng Hình bộ viên ngoại lang Hoàng Đăng Hiến làm Hình bộ lang trung, Hàn lâm viện thừa chỉ Phạm Đình Hổ làm thị giảng học sĩ.

Cho con các quan văn từ tam phẩm trở lên được chức ấm. Con Nguyễn Khoa Minh là Nguyễn Khoa Dục, con

(1) Tục gọi Tràng tiền.

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Hoàng Kim Xán là Hoàng Kim Thắng, con Lương Tiến Tường là Lương Tiến Trí, con Nguyễn Kim Bảng là Nguyễn Kim Hòa đều ấm thu quan chánh thất phẩm. Con Vũ Xuân Cẩn là Vũ Xuân Phúng, con Bùi Phổ là Bùi Tuệ, con Phan Bá Đạt là Phan Bá Quỹ đều ấm thu quan chánh bát phẩm. Con Đào Đức Lung là Đào Đức Lâm, con Lê Vạn Công là Lê Vạn Thạch, con Nguyễn Trung Mậu là Nguyễn Trung Ngạn, con Hoàng Văn Diễn là Hoàng Văn Thâm, Con Nguyễn Danh Giáp là Nguyễn Trọng Phác đều ấm thu quan chánh cửu phẩm. Chuẩn cho đều theo phẩm hàm bổ gá vào hai ty Nội vụ phủ và Vũ khố để theo viên cai quản thừa hành việc công. Con Phan Huy Thực là Phan Huy Vịnh đã đỗ cử nhân, đợi sang năm thi hội xong, sẽ bổ thu.

Đặt đường quan báo cùng đường trạm và nhà trạm ở các trấn thuộc Bắc-thành.

Vua dụ bộ Công rằng: « Bắc-thành thống hạt 11 trấn, từ trước đến nay chỉ có một đường cái quan từ Sơn-nam trở lên bắc đến Nam-quan. Những chỗ khác trấn tiếp giáp nhau, còn nhân đường nhỏ của dân gian mà đi lại cũng vẫn chưa có đường lớn giao thông. Giả sử khi có việc cần cấp, sao khỏi trở ngại chậm trễ được? Vậy tư cho quan thành căn cứ vào các trấn lỵ, chỗ nào có thể mở đường cái to, khiến cho khi có việc công, tiện thông báo lẫn cho nhau và liên lạc tiếp ứng với nhau để chặn bắt giặc cướp. Lại ngay từ các trấn lỵ hoặc nhân đường mới này, hoặc mở đường khác, xem có thể chạy ngựa trạm đến thẳng kinh đô, thì lập tức sai sở tại xem xét hình thế, liệu chỗ đặt nhà trạm, rồi vẽ thành bản đồ, báo về bộ để tâu lên ». Đến khi các trấn tâu lên, vua sai bộ tư giao qui thức về để thuê nhân công làm. *(Đường*, lấy mặt đất bằng làm mức, mặt

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

rộng 1 trượng, chân rộng 1 trượng 5 thước, giữa cao 2 thước, hai bên đường đều cao 1 thước. *Trạm* — Nam-định có 3 trạm: Nam-xá, Nam-hoàng, Nam-đội. Hải-dương có 4 trạm: Đông-mai, Đông-khê, Đông-thượng, Đông-bồng. Sơn-tây có 10 trạm: Sơn-xá, Sơn-đông, Sơn-quảng, Sơn-lâu, Sơn-ân, Sơn-thanh, Sơn-bình, Sơn-vân, Sơn-xuân, Sơn-hòa. Bắc-ninh có 1 trạm Bắc-đông. Thái-nguyên có 1 trạm Thái-long. Lạng-sơn có 6 trạm: Lạng-uyên, Lạng-chung, Lạng-dù, Lạng-cẩm, Lạng-chỉ, Lạng-hoằng. Cao-bằng có 2 trạm: Cao-phúc, Cao-nhã. *Nhà trạm* — mỗi nơi một nhà trạm 3 gian 2 chái, tre, gỗ, cỏ tranh tùy dùng. Linh trạm, mỗi trạm 30 người. Duy Sơn-tây, từ Sơn-lâu đến Sơn-hòa 7 trạm, mỗi trạm 20 người. Trạm Nam-xá ở Nam-định sau đổi là trạm An-xá, cho lệ thuộc Hưng-yên).

Đổi Thanh-hoa cơ Nhất đội làm Thanh-hoa đội, bỏ bỏ tên « cơ » đi.

Tham tri hưu trí Nguyễn Hữu Thận chết. Truy tặng thượng thư, thưởng 200 quan tiền. Cho phép con trai Thận thự Binh bộ thị lang lãnh Bắc-thành Binh tào là Nguyễn Hữu Gia về quê lo việc tang. Dùng thự Sơn-nam hiệp trấn Nguyễn Văn Mưu tạm quyền làm việc Binh tào Bắc-thành. Hình tào lang-trung Nguyễn Sĩ Bằng tạm quyền làm việc trấn Sơn-nam.

Sai pháo thủ Nguyễn Cửu Nghị chế hỏa cầu (Có hỏa cầu nghìn hạt châu, hỏa cầu trăm mắt, hỏa cầu sấm sét, hỏa cầu đạn lửa) cho đem thí nghiệm, rất tinh xảo. Thưởng cho 10 lạng bạc.

Sửa và xây tường bao quanh miếu đế vương các triều đại (mặt sau miếu xây rộng thêm tường gạch. Mặt trước phía ngoài cửa miếu, đắp thêm 2 cấp, xung quanh xây tường gạch, dựng cổng ngõ; ngoài cổng đào một cái hồ.

Bổ Nguyễn Đức Nhuận làm hiệp trấn Bắc-ninh,

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LXXV

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Tân mão, Minh-mệnh năm thứ 12 [1831], mùa thu, tháng 8. Thống chế Đoàn Văn Trường đóng quân ở đồn Viên-thủy, chia phái quân đi lùng bắt man Tà-vang. Đảng chúng đã bỏ nhà trốn đi từ trước. Trường sai đốt cả nhà đi rồi tiến quân đến đồn Xa-thủy. Quân đi qua những chỗ đường hiểm đều có giặc ẩn phục, nhưng động nghe tiếng súng chúng liền sợ chạy. Trường đem tình hình ấy tâu lên, và nói: từ đồn Chiên-đàn đến đồn Xa-thủy đường đi độ hơn 2 ngày, mà quân ta đi mất 7 ngày, vì dọc đường gặp nhiều ngăn trở, nên chậm trễ.

Vua phê bảo: « Việc binh cốt phải quân nhanh chóng, như tiếng sấm không kịp bịt tai, thế mà ngươi quá thận trọng hành quân giữ gìn từng bước, thực làm lỡ cả cơ hội! Nay nên tiến quân đi nhanh, quét hang, phá tổ, giết hết dòng giống ác man, để tỏ phép nước, thì mới là xong việc. Còn như các dụ chỉ trước và sau đều là những lời ân cần tha thiết, nếu biết thể theo ý ta, thì cũng có thể nắm lấy mà làm được. Còn ngoài ra kể về sự lý, ở xa khó mà ức đoán, nói ra có lẽ lại sinh cản trở. Vậy ngươi phải suy nghĩ cho kỹ, chớ để phụ việc đã ủy thác là hơn. Ngoài ra còn biết nói gì nữa ».

https://tieulun.hopto.org

Thế rồi Trường chia quân làm 3 đạo tiến đến núi Xá-bá, đánh phá các sách Tu-nặc, Tu-trang, Mô-ô, quân Man đều bỏ súng nỏ chạy ẩn vào trong rừng rậm. Trường tung quân đi lùng bắt, đốt hết cả cửa nhà, kho tàng, rồi đem tình trạng ấy tâu lên.

Vua dụ: «Lần lượt xem tờ tâu về tình hình đánh giặc, ta đã rõ hết cả rồi. Vì giặc sợ oai quân ta, mỗi một khi giáp trận, ta vừa bắn súng, chúng đã chạy trốn trước. Hơn nữa, giặc vốn quen vượt núi, chèo đèo, luồn rừng, ẩn hang. Lúc quân ta tiến đến sào huyệt của chúng, dẫu đốt nhà cửa, phá tài sản, nhưng chúng đã trốn xa, cho nên chưa làm được một trận chém giết lớn. Nhân thế ta nghĩ: binh bất yếm trá, làm việc có lúc kinh, lúc quyền, lũ ngươi nên trở hết mưu kế, tùy cơ mà đánh bất giặc, hoặc tính biết đường giặc tất phải đi qua thì trước lúc ấy, tuyển lấy vài trăm kiện nhi cứng làm 3 toán, phục ở hai bên đường; lại cho 50,60 người đi thong thả giả đi mở đường hay vận lương hễ gặp giặc thì bỏ chạy nhử giặc đến chỗ mình phục binh sẵn. Giặc theo đến đấy, quân ta vùng dậy thì giặc không có đường chạy. Hoặc khi giặc đến gần sát trại quân ta thì ta chia quân thành hai đường tả hữu quành ra đằng sau giặc, còn lính ở trong trại thì bỏ trại rút ra phía sau. Giặc tất tranh nhau xô vào trại. Bấy giờ quân ta 3 mặt ập lại bao vây, chém cửa mà vào, giặc không còn sót một mống. Hoặc bỏ thuốc độc vào cơm, rượu, cá, thịt phải linh chia nhau mang đến chỗ rừng rậm, giả làm thức ăn còn thừa. Giặc đói tìm ăn vớ được khó lòng phân biệt, hễ ăn phải độc là chết. Hoặc những nơi ruộng khoai ruộng lúa giặc vẫn nhờ để cứu đói, ta cho đào bới hết sạch những chỗ gần đấy rồi lưu một vài toán quân chia ra phục ở hai bên tả hữu chỗ sào huyệt giặc. Giặc thấy không có người, đói thì ra tìm kiếm thức ăn, thế là sa

https://tieulun.hopto.org

vào vòng vây của ta. Hoặc sai toán quân đi trước giả cách rút lui về độ nửa ngày hay vài mươi dặm đường, đặt sẵn 3 toán quân mai phục. Giặc ngờ quân ta hết lương, rút về, thời nó đuổi theo sau, gặp chỗ mai phục, giặc sẽ là cá trong nồi cả. Hoặc phái người Man quen thuộc của mình đến dọa dẫm bọn Man sai chúng gấp tìm bắt thủ phạm hoặc đến giập đầu trước cửa quân thì búa riu còn có thể khoan dung được, chứ nếu cố ý chống cự không những ngày nay khó tránh khỏi cái vạ phá tổ, tuyệt nòi, mà sau này còn đánh giết nữa, lại không cho ai đến đổi chác muối và nồi, thì lũ Man Lạo các người sẽ phiêu lưu mãi mãi, cuối cùng rồi đói chết rấp cả khe ngòi, bèn lấy đâu mà kháng cự với quan quân được? Lấy những lời lẽ ấy mà hiểu dụ, có thể khiến bọn giặc quay đầu lại với ta. Đấy là những điều ta nhân nghĩ ra được, vậy dụ cho các người thể ý mà làm ».

Rồi Trường lại tiến đánh sách Mường-tra, trước sau đi đến 27 sách làm cho sào huyệt của giặc đều sạch không cả, bèn sớ tâu lên. Vua nghĩ địa phương ấy lam chướng nước độc, không tiện đóng quân lâu, sai rút quân về Quảng-nam, cho ăn tiệc một bữa, xem chèo hát một ngày. Biền binh đều được thưởng thêm một tháng tiền lương. Những người ốm chết, là binh lính, cho mỗi người 2 lạng bạc, dân phu mỗi người một lạng. Ai bị thương nặng, cho mỗi người một lạng bạc. Những dân ở nguồn Chiên-đàn trước bị ác Man quấy nhiễu thì đem tiền phát chẩn cho.

Triệu Đỗ Quỳ và Trần Chấn về Kinh cung chức. Hoàng Công Tài vẫn cho lưu lại làm việc trấn Quảng-nam. Những người theo đi làm việc chuộc tội là Hoàng Sĩ Quang, Phan Thanh Giản và Lê Văn Hiếu đều cho theo Đoàn Văn Trường dẫn về Kinh để đợi chỉ.

https://tieulun.hopto.org

Sai phó vệ úy ở Thần sách Ban trực tiền vệ Trần Văn Hùng đem vệ binh đóng giữ đài An-hải, cho Phạm Hữu Tâm về Kinh cung chức như cũ.

Sai đình thần chước lượng bàn định về công hoặc tội của quan quân đi tiễu giặc Man. Bên võ ban cho rằng: Lũ Đoàn Văn Trường, trận này chém bắt giặc không được mấy, mà quân lương cũng tốn kém không nên bàn thưởng. Bên văn ban, lũ Hoàng Kim Xán cho rằng lũ Trường tuy dẫu không có công trạng, nhưng trèo đèo, lội suối, khó nhọc cũng đáng thương, xin đều cho thưởng kỷ lục 1 thứ. Còn như bọn Phan Thanh Giản, Lê Văn Hiếu, Phạm Văn Trường làm hỏng việc, đều xin chiếu luật, nghị tội. Lời bàn ấy dâng lên, vua dụ bộ Binh rằng: « Các quan văn võ đi trận ấy từ Đoàn Văn Trường trở xuống, phụng mệnh đi đánh dẹp, quân giặc lương nhiều, mà không chém được thủ cấp, bắt được tướng giặc, trừng trị giết chóc giặc Man thật nặng, bàn về quân chính như thế sao đủ nói là có công? Nhưng nghĩ: trên đường tiến quân núi non hiểm trở, huống chi quân Man Lạo, chẳng khác gì chim muông, xuyên rừng, ẩn hang, chưa dễ đã lùng bắt được. Mà quan quân ta thì đã lâu ngày xông pha lam chướng, trên mù dưới ướt cũng có khó nhọc. Vậy từ Đoàn Văn Trường, Hồ Văn Khuê, Trần Chấn, Trương Văn Hậu, Bùi Công Huyên, Trần Văn Hùng, Phạm Hữu Tâm, Mai Công Ngôn, Nguyễn Văn Giao đến bọn suất đội, đều gia ơn thưởng kỷ lục một thứ. Lũ Phan Thanh Giản, kẻ thì khinh địch, hỏng việc, kẻ thì lui trận, cầu sống, đáng phải khép vào tội nặng, nhưng nghĩ Phan Thanh Giản là văn quan, chưa quen việc quân, tướng tá đi theo lại nhiều người hèn kém, đến nỗi lầm lỡ việc quân cơ thì cũng khó trách cứ vào một người Giản được. Lê Văn Hiếu làm việc đã lâu ngày tuổi già, sức

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

yếu, khó kham, sai khiến. Phạm Văn Tường đã là một tướng nhỏ lại không quân cứu viện đến lúc lầm đường bị bắt dù có muốn tự tử cũng không làm sao được. Xét tình, định tội, cũng đáng khoan cho. Vậy Phan Thanh Giản cho cách chức, nhưng được cố sức làm việc dưới quyền bộ để chuộc tội. Lê Văn Hiếu cấp cho hàm đội trưởng chánh thất phẩm, bắt về hưu trí. Phạm Văn Tường giáng xuống đội trưởng, phát đi đồn nguồn Chiên-đàn để cố sức làm việc chuộc tội. Hoàng Sĩ Quang làm việc này ít ngày, tàu báo hoang mang, rồi bị ốm ngay, xét ra không phải là ốm giả, sau lại xuất lực đốc vận quân lương không đến nỗi lỡ việc cũng còn có thể đền bù chút ít lỗi trước thì cho giáng bổ, dùng vào chức viên ngoại lang trong sáu bộ. Lê Văn Thuỵ, đương lúc thất trận, vì đường xa, không được biết còn có thể chối tội được, thì cho giáng 4 cấp nhưng được lưu dùng. Phạm Văn Điển theo việc quân từ lúc trẻ tuổi có công lao cũ kể cũng đáng thương, cho khôi phục làm thành thủ úy. Nguyễn Kim Trợ, giáng làm đội trưởng. Tống Viết Bình gặp giặc chạy trước phải phạt trượng, cách chức, bắt làm lính ».

Chánh đội trưởng chết trận là Trần Văn Phú, đương trường đánh giặc liều chết bỏ mình, thì tặng phong hàm quản cơ chánh tứ phẩm, thưởng thêm 50 lạng bạc. Trần Kiêm Lịch chống giặc, bỏ mình, xét ra cũng là chết về việc nước thì tặng phong hàm phó vệ úy, tùng tam phẩm, thưởng thêm 30 lạng bạc. Đội trưởng Hồ Văn Cứ, tặng hàm chánh đội trưởng, chánh lục phẩm, thưởng cho 10 lạng bạc.

Lại lập đền thờ ở đồn nguồn Chiên-đàn, tự Trần Văn Phú trở xuống đến các binh lính chết trận, đều cho tế một tuần. Có cai đội giáo dưỡng Hồ Văn Đạo nhân ngã nước ốm chết, quan trấn Quảng-nam tâu lên, đặc cách

https://tieulun.hopto.org

tặng hàm phó quản cơ tùng tứ phẩm, cho chiếu hàm cấp tiền tuất.

Mới chia định phủ, huyện châu các địa phương làm 4 hạng khuyết (1): 1. tối yếu khuyết (2), 2 yếu khuyết (3), 3. trung khuyết (4), 4. giản khuyết (5).

Trước đây, vua sai bộ Lại bàn xét kỹ tình trạng công việc các phủ, huyện châu, chỗ nào xung yếu, chỗ nào bận rộn, chỗ nào vất vả, chỗ nào khó khăn. Bộ thần tâu nói : xét theo điển lệ nhà Thanh, thì phủ huyện chia làm 4 hạng khuyết : xung yếu, bận rộn, vất vả, khó khăn, nhưng không kể rõ thực trạng như thế nào. Nay xin cứ tình hình công việc phủ huyện có giống cái nghĩa xung yếu, bận rộn, vất vả, khó khăn nhất nhất tóm tắt lại mà trình bày đại lược như sau :

Một là nơi xung yếu.

1. Những chỗ phủ cận kinh thành, trấn, đạo, sài dịch tần phiền bận rộn.

2. Những chỗ đô hội xe thuyền tụ họp nhân vật huyên náo phức tạp, hay sinh ra tranh cãi đánh nhau và trộm cắp.

3. Những nơi ven núi, ven biển, có đất kiểm trở, có thể làm căn cứ, giặc cướp thường hay ẩn hiện cướp bóc dân cư.

4. Những nơi tiếp giáp trấn khác hoặc các trại man, hay có giặc cướp vượt bờ cõi, sang quấy nhiễu.

5. Đất liền đường cái quan, có nhiều cầu cống, công văn, công hóa phải tải đi, cũng là đường sứ dịch phải

---

(1) Khuyết : Thiếu quan trị nhiệm.
(2) Khuyết ở nơi tối quan trọng.
(3) Khuyết ở nơi quan trọng.
(4) Khuyết ở nơi công việc thường.
(5) Khuyết ở nơi ít việc.

https://tieulun.hopto.org

đi qua ; phàm những chỗ quan yếu qua lại, phải gia tâm đề phòng bảo vệ.

6. Chỗ có đê công, quan hệ đến lợi hay hại của nhà nông, gặp có mưa lut, cần phải phòng bị trước.

Hai là nơi bận rộn.

1. Đất rộng, người nhiều, số binh lương gấp bội phải đốc thúc nhiều.

2. Thưa kiện nhiều, văn án bận, phải tra hỏi khám xét luôn.

Ba là nơi vất vả.

1. Đất xấu lắm sỏi đá hoặc chua, hoặc mặn, hàng năm cấy nhiều gặt ít, hoa lợi cũng kém.

2. Đất khô khan hoặc thấp ướt, hơi nắng hơi lut đã bị tổn hại.

TIMSACH.COM.VN

3. Dân xã nhiều người xiêu tán, hộ khẩu giảm sút, thuế khóa sưu dịch vì thế không đồng góp được.

Bốn là nơi khó khăn.

1. Xưa nay nhiều những kẻ du thủ du thực, không chịu làm ăn lại chứa chấp tụ họp côn đồ, cướp bóc bừa bãi, sinh trộm cướp nhiều.

2. Dân nhiều kẻ điêu toa ngoan ngạnh, lại dịch nhiều kẻ xảo trá, đọa nạt thường dân, lập ra bè đảng cùng hại lẫn nhau, đến nỗi xảy nhiều án mạng.

3. Có nhiều cường hào tạ sự chia nhau ăn cho béo, lại khéo lo toan được lọt lưới, đến nỗi linh trốn thuế thiếu, khó đồng góp cho đủ được.

Phàm phủ huyện châu nào có đủ 4 điều nói trên là « tối yếu khuyết », kiêm 3 điều ấy là « yếu khuyết », kiêm 2 điều ấy là « trung khuyết », chỉ có một hay không có điều nào thì là « giản khuyết ».

https://tieulun.hopto.org

Đình thần bàn lại, cho rằng: Địa lý nước ta, lấy biển làm dải áo, lấy núi làm vạt áo, địa thế trọng yếu và hiểm trở, các trấn hùng mạnh tiếp giáp nhau, đường cái thông đồng từ nam đến bắc, một dãi núi liền, có nhiều Man Lạo cùng ở, nhưng đều kính cẩn qui thuận. Trong nước trên đường chạy trạm, cầu cống liền nhau. Gián hoặc có những nơi đất tuy hiểm trở tiếp giới với nước láng giềng, nhưng nhân dân tài sản đều được yên ổn vô sự. Nếu nhất thiết cứ lấy cớ ven núi, ven biển hoặc giáp trại Man Lạo và có đường cái quan mà nói thì không mấy phủ huyện không ở vào lệ ấy. Vậy nếu kể vào hạng « xung yếu » thì phải là: « ven biển, ven núi, có chỗ hiểm trở có thể dựa làm căn cứ, giặc cướp ẩn hiện cướp bóc dân cư, khó nhọc trong việc đánh bắt; tiếp giáp với hạt khác và các trại Man Lạo, giặc cướp vượt bờ cõi, sang quấy nhiễu » -chế ngự khó nhọc; « đất có đường cái quan, có nhiều cầu cống », tu bổ mệt nhọc, có công văn, công hóa chuyển đệ và « đường sứ dịch đi qua »; có chỗ quan yếu, cần phải đốc thúc dân phu đài đệ và đề phòng bảo vệ thì mới có thể gọi là nơi « xung yếu ». Nếu không như thế thì không thuộc lệ này. Còn nếu kể vào hạng « khó khăn » thì phải là « dân nhiều kẻ điêu ngoa ngoan ngạnh, lại dịch nhiều kẻ xảo trá. Ôi! dân tình nhàm hiểm, từ xưa vẫn sợ. Dân mà điêu ngoa ngoan ngạnh cố nhiên là « khó khăn ». Đến như lại dịch là kẻ dùng để sai khiến hằng ngày, tội ác họ chưa rõ rệt, há nên vội buộc trước; nếu xảo trá có thực trạng thì đã có phép xét xử, há nên ngồi nhìn không làm gì rồi cho là « khó khăn » sao? Vậy xin xóa bỏ mấy chữ « lại dịch nhiều kẻ xảo trá », còn các khoản khác xin cho làm theo lời bàn.

Vua cho là phải. Sắc sai quan trên các địa phương xét sự trạng các phủ, huyện, châu trong hạt, làm thành sách

https://tieulun.hopto.org

do bộ duyệt tâu. Lại sai đình thần bàn lại. Đến bấy giờ, tâu lên, vua chuyển định:

Tối yếu khuyết

Có 12 phủ: Yên-khánh, Thiên-trường, Kiến-xương, Ninh-giang, Kinh-môn, Nam-sách, Quốc-oai, Vĩnh-tường, Lạng-giang, Từ-sơn, Thiên-phúc, Tiên-Hưng;

và 12 huyện: Yên-khánh, Yên-mô, Nam-chân, Thư-trì, Châu-định, Tiền-hải, Tứ-kỳ, Yên-lạc, Yên-lãng, Tiên-du, Văn-giang, Từ-liêm.

Yếu khuyết

Có 15 phủ: Diễn-châu, Hà-trung, Ứng-hòa, Lý-nhân, Thường-tín, Khoái-châu, Thái-bình, Hải-đông, Bình-giang, Quảng-oai, Thuận-an, Phú-bình, Thông-hóa, Gia-hưng, Quy-hóa;

và 47 huyện: Hương-trà, Phú-vinh, Bình-chính, Bình-dương, Hương-thủy, Kim-sơn, Thạch-thất, Phú-xuyên, Thanh-oai, Chương-đức, Nam-xang, Hưng-nhân, Thanh-quan, Diên-hà, Thụy-anh, Phù-dung, Cẩm-giàng, Gia-lộc, Kim-thành, Tiên-minh, Thanh-lâm, Thanh-hà, Thạch-thất, Mỹ-lương, An-sơn, Phúc-thọ, Võ-giàng, Yên-phong, Gia-lâm, Kim-hoa, Việt-yên, Yên-dũng, Bảo-lộc, Yên-thế, Hữu-lũng, Hoa-phong, Thanh-xuyên.

và 2 châu: Bạch-thông, Thủy-vĩ.

Trung khuyết

Có 20 phủ: Quảng-ninh, Điện-bàn, Thăng-hoa, Quy-nhơn, Bình-thuận, Tân-bình, Định-viễn, An-biên, An-tây, Hà-thanh, Anh-sơn, Tĩnh-gia, Thiệu-hóa, Thiên-quan, Nghĩa-hưng, Lâm-thao, Đoan-hùng, Trường-khánh, Trấn-man, Trấn-ninh.

62 huyện: Quảng-điền, Duy-xuyên, Hà-đông, Tuy-viễn, Bồng-sơn, Vĩnh-an, Kiến-hòa, Hà-tiên, Long-xuyên, Kiên-giang, Quỳnh-lưu, Thạch-hà, Đông-sơn, Gia-viễn,

https://tieulun.hopto.org

Lạc-thổ, Phụng-hóa, Hoài-an, Thanh-liêm, Duy-tiên, Kim-bảng, Phu-dực, Mỹ-lộc, Thượng-nguyên, Quỳnh-côi, Đại-an, Ý-yên, Phong-doanh, Tiên-lữ, Thiên-thi, Kim-động, Đường-hào, Thanh-miện, An-dương, Nghi-dương, An-lão, Thủy-đường, Đông-triều, Lập-thạch, Phù-ninh, Bất-bạt, Minh-nghĩa, Hạ-hoa, Hoa-khê, Thanh-ba, Tam-nông, Tam-dương, Lục-ngạn, Lang-tài, Hiệp-hòa, Cẩm-hóa, Văn-chấn, Tư-nông, Trình-cố, Sầm-nưa, Man-xôi, Liên-huyện, Khâm-huyện, Khang-huyện, Cát-huyện, Quảng-huyện, Xôi-huyện, Mộc-huyện.

và 8 châu: Tiên-yên, Vạn-ninh, Vân-đồn, Đà-bắc, Chiêu-tấn, Ôn-châu, Văn-quan, Văn-uyên.

Giản khuyết

Có 20 phủ: Triệu-phong, Quảng-ngãi, Phú-yên, Diên-Khánh, Bình-hòa, Hoằng-an, Phúc-long, Kiến-an, Lạc-hóa, Đức-thọ, Tương-dương, Quỳ-hậu, Trấn-biên, Trấn-định, Trấn-tĩnh, Lạc-biên, Thọ-xuân, Hoài-đức, Yên-bình, Trùng-khánh.

72 huyện : Hải-lăng, Đăng-xương, Lệ-thủy, Bố-chính, Hòa-vinh, Bình-sơn, Mộ-hoa, Tuy-hòa, Phúc-điền, Vĩnh-xương, Tân-định, An-phúc, Phúc-lộc, Thuận-an, Vĩnh-định, Bảo-an, Bình-an, Long-thành, Phúc-yên, Tuân-nghĩa, Trà-vinh, Kiến-đăng, Thiên-lộc, Nghi-xuân, Thanh-chương, Chân-lộc, Hưng-nguyên, Hương-sơn, Vĩnh-hòa, Hội-nguyên, Kỳ-sơn, Thủy-vân, Trung-sơn, Xa-hồ, Sầm-tộ, Man-soạn, Mường-lan, Cam-cát, Cam-môn, Cam-linh, Thâm-nguyên, Yên-sơn, Mộng-sơn, Nông-cống, Quảng-xương, Thạch-thành, Cẩm-thủy, Quảng-địa, An-định, Vĩnh-lộc, Nga-sơn, Thọ-xuân, An-hóa, Thọ-xương, Vĩnh-thuận, Quế-dương, Gia-bình, Hàng-quan, Sơn-dương, Đặng-đạo, Yên-hưng, Hoành-bồ, Đồng-hỉ, Phú-lương, Bình-tuyền, Võ-nhai, Phổ-yên, Đại-từ, Văn-lăng, Trấn-yên, Yên-lập, Hàm-yên.

https://tieulun.hopto.org

và 50 châu: Hưởng-hoa, Mường-vang, Làng-thin, Nàbôn, Thượng-xế, Tá-bang, Xương-thịnh, Ba-lan, Tămbôn, Mường-bổng, Lang-chánh, Tâm-châu, Quan-da, Định-châu, Mai-châu, Mộc-châu, Mai-sơn, Thuận-châu, Ninh-biên, Phù-hoa, An-châu, Sơn-la, Tuần-giáo, Văn-bàn, Quỳnh-nhai, Lai-châu, Luân-châu, Thoát-lãng, An-bác, Thất-tuyền, Lộc-bằng, Đại-man, Bảo-lạc, Lucyên, Thu-châu, Vị-xuyên, Thạch-lâm, Quảng-uyên, Thượng-lang, Hạ-lang.

Trong kinh kỳ mưa lụt, nước lên to. Ở các cửa bể Thuận-an và Hải vân quan, nhà cửa tài sản của quân, dân bị trôi mất nhiều. Vua sai chia ra từng hạng, chẩn cấp cho.

Vua lên kỳ đài xem nước lụt, biền-binh ở Nhất đội, ty Loan nghi, nhiều người vắng mặt. Suất đội Hồ Văn Dục bị đánh 100 trượng, cách chức. Quản quan Tôn thất Thiện bị giáng 1 cấp.

Đổi bổ Đoàn Kim thự vệ úy vệ Tiền thủy Thủy quân làm phó vệ úy vệ Nội thủy vẫn kiêm quản cơ Kiên chu. Bổ Đoàn Khắc làm phó vệ úy vệ Trung thủy, Phan Văn Mẫn làm phó vệ úy vệ Tiền thủy, Nguyễn Bá Tinh làm phó vệ úy vệ Tả thủy, Nguyễn Văn Chất làm phó vệ úy vệ Hữu thủy. Dùng cai đội gia hàm phó vệ úy, Nguyễn Tiến Khoan làm phó vệ úy vệ Hậu thủy, quản cơ Trung dực Lương Văn Nghĩa làm thự vệ úy vệ Tiền thủy, thự phó vệ úy ở Tiền phong hậu vệ Nguyễn Viết Trung làm vệ úy ở Tiền bảo nhất thuộc Tiền quản.

Sai làm cửa sổ bằng pha lê ở mặt trước điện Trunghòa. Dùng Vũ Đĩnh viên ngoại lang bộ Binh làm lang trung bộ Binh, Bạch Xuân Nguyên hữu thị lang bộ Binh làm việc Binh tào thành Gia-định có tội bị giáng chức. Xuân Nguyên trước làm phủ doãn Thừa-thiên, có người tố giác việc lậu đinh, Nguyên bỏ đi không xét mà tự

https://tieulun.hopto.org

tiện cho dân xã ấy biên theo số đinh lậu vào sổ đinh. Đến đây việc phát giác, Nguyên bị giáng 3 cấp và đổi đi nơi khác. Rồi Nguyên, lại can án khác, bị giáng 1 cấp, bèn giáng bổ làm viên ngoại lang ngoại ngạch ở Nội vụ phủ.

Điều bổ : dùng Lễ bộ hữu thị lang Đào Đức Lung làm hữu thị lang Binh bộ biện lý Binh tào thành Gia-định, Hộ bộ lang trung hiệp lý Hộ tào thành Gia-định Lê Nguyên Trung thăng thự Hiệp trấn Bình-thuận, Hình bộ lang trung Nguyễn Huy Chiêm làm tham hiệp Cao-bằng.

Định điều lệ thao diễn voi ở Kinh.

Hằng năm : *thao diễn riêng* 24 lần — cứ vào thượng tuần, trung tuần hằng tháng, do thống quản vệ kinh tượng liệu phái 1 quản vệ và 150 biền binh, vệ Thần cơ phái 10 pháo thủ, đều mang đủ súng nhỏ súng lớn, thuốc đạn, chọn chỗ đất rộng rãi bỏ không, liệu trích số lấy voi, chiếu thường lệ thao diễn. Số lính, số voi thao diễn đều chiếu kỳ cho thay lượt nhau. *Thao diễn chung* 12 lần — từ tháng giêng đến tháng 11, vào ngày cuối tháng, tháng 12 vào ngày 20, đều phái thân binh, cấm binh, cộng 1.000 người, mang đủ súng nhỏ, súng lớn, thuốc đạn với lính và voi ở Kinh đến sấp quân và voi trong ba vệ đều xếp hàng ở trước Nam-đài

Bộ Binh đã tâu trước xin vua đến ngự duyệt hoặc phái đại thần đến giám thị.

Mỗi lần thao diễn riêng có : 3 cỗ súng quá sơn, 60 khẩu súng điểu thương mỗi khẩu thuốc súng đều đủ 5 phát, pháo Du-long, pháo Hỏa-sa đều 15 ống, 60 bó đuốc. Mỗi lần thao diễn chung : 4 cỗ súng Võ công tướng quân, 15 cỗ súng quá sơn, 500 khẩu súng điểu thương, thuốc súng đều 5 phát ; 100 ống Du-long pháo, 150 ống Hỏa-sa pháo, bó đuốc 350. Những thuốc súng và vật dẫn lửa đều lấy ở kho ra. Còn đuốc mỗi lần thao diễn riêng

https://tieulun.hopto.org

được cấp 3 quan tiền, mỗi lần thao diễn chung, cấp 15 quan.

Đặt thêm chức hiệp thủ ở bốn đồn cửa bể: Khẩu, Luật, Hội, Càn thuộc trấn Nghệ-an.

Điều bổ Hình bộ tả tham tri Trương Minh Giảng làm Hộ bộ tả tham tri.

Bộ Hộ tâu: «Các hòn thuộc Phiên-an, Hà-tiên, hạt thành Gia định gồm 15 nơi có tổ yến (Các hòn thuộc Phiên-an: hòn Nghề [Nghề-dữ] hòn Hoa-cau [Hoa-lang dữ], hòn Cau [Binh-lang dữ], hòn Đầm-tre [Trúc-đàm dữ], hòn Muối [Diêm dữ], hòn Tre-con [Tiểu trúc dữ], hòn Tre-to[Đại trúc dữ], hòn Hang-én [Yến-cốc dữ]. Các hòn thuộc Hà-tiên: hòn Nghệ [Nghệ-dữ], hòn Cổ-chu [Cổ-chu dữ], hòn Chuối [Tiêu-dữ], hòn Tranh [Mao-dữ], hòn Sơn [Thổ-châu dữ], hòn Rái [Phật-dữ], hòn Tre [Trúc dữ]). Hằng năm quan thành phái người đến khám xét, sai các đội Tàn-tiệp, Thanh-châu đi lấy về nộp, mỗi năm chỉ được hơn 2 cân. Xin liệu định ngạch thuế.

Vua bèn sai quan thành mộ 30 người dân ngoại tịch, lập làm yến hộ (1) hằng năm nộp thuế: khi mới mộ hạn nộp 10 cân yến sào, 3 năm sau ấn định là 20 cân, và cứ thế làm thành lệ mãi mãi. Nếu chưa mộ được người để lập hộ thì hãy cứ phái người đi lấy yến sào.

Mường-cai thuộc Trấn-ninh và Xà-cốc-bạn ở nước Vạn-tượng, bị nước Xiêm quấy nhiễu, xin nhập quốc tịch ta và nộp thuế. Quan trấn Nghệ-an đem việc ấy tâu lên. Vua bảo bộ Hộ rằng: « Vương giả coi dân nào cũng một lòng thương yêu, không phân biệt nơi này, nơi khác. Nhưng sự việc biên giới cũng nên xử trí cho hợp nghi. Mường-cai trước thuộc Trấn-ninh, sau vì thay đổi chỗ ở, nay lại trở về chỗ cũ thì nên theo ý muốn

(1) Hộ gồm những người làm nghề lấy yến sào (tổ chim én).

https://tieulun.hopto.org

của họ. Còn như Xá-cốc-bạn là dân Vạn-tượng còn sót lại, nếu nhân họ đến mà mình tiếp nhận ngay, sợ có lẽ không hợp với cái chủ trương của triều đình là mềm mỏng với người phương xa. Vậy nên cho họ trở về đất cũ. Nếu vì thế bách thiết mà họ cố ý xin lưu lại nước ta thì chỉ nên cho họ ở mé ngoài biên giới và răn bảo dân ta chớ có nạt nộ sách nhiễu họ. Đó là kế hoạch cương giới mà ngụ ý thương xót vỗ về những dân xiêu giạt ».

Quan trấn Nghệ an tâu : « Phủ Trấn-ninh là nơi mới mở mang, việc binh linh, võ bị không thể thiếu được. Nay bốn đội Ninh-thiện đã dồn lại, ủy cho trú phòng Nguyễn Trọng Thai đốc suất. Thế là việc coi quản đã có người rồi, nếu nay cấp cho võ khí, thường thường cho luyện tập, khiến cho binh linh đều cầm khôn ngoan, chẳng những vững mạnh được việc biên phòng mà lúc có việc sai phái cũng đắc lực. Vậy xin chế cấp cho mỗi đội 4 cây cờ, 20 ngọn thương dài, 20 khẩu súng điểu sang và đạn dược đầy đủ ».

Vua y cho làm, lại hạ lệnh chiếu theo số lính hiện có chế cấp cho áo quần mỗi người một bộ. Từ đấy về sau, mỗi năm cấp cho một lần.

Đắp u đề súng ở đài Trấn-hải (39 sở).

Sửa đắp đường trạm trấn Sơn-nam. Vua bảo Nội các : « Năm nay đê Bắc-thành đều vững chắc, nước sông thuận dòng. Gần đây, chỗ hai hạt Sơn-nam — Ninh-bình giáp với đường cái quan có nước sông tràn ngập ruộng lúa, hoặc giả vì chỗ ấy địa thế trũng thấp hay là vì đê tư bị tàn khuyết, không tu bổ được đúng cách thức mà ra thế chăng? Nghĩ đến đời sống của dân ta, vẫn canh cánh bên lòng. Vậy hạ lệnh : bộ Công truyền chỉ cho các bề tôi ở thành trấn và ở Đê chính khám xét cho rõ,

https://tieulun.hopto.org

trù tính thế nào để chữa mối tệ giúp cho dân được tiện lợi rồi làm sớ tâu lên ».

Quan thành tâu : « Xin ở đường chạy trạm đoạn thuộc các phủ Thường-tín, Ứng-hòa, Lý-nhân, chỗ nào bị nước sông tràn vào, thì đến sang xuân năm khởi công đắp cao lên và xây cống Mỹ-lâm (tên xã, thuộc huyện Phú-xuyên) còn như đê tư các xã Trường-lâu, sau sẽ bàn tính để làm ».

Vua y cho.

Trấn thủ Hưng-hóa Vũ Văn Tín, thự tham hiệp Ngô Huy Tuấn bắt được tên Điêu Doãn An, bèn từ đồn Phong-thu rút quân về. Trước đây, khi quân nhà Thanh đã rút lui, bọn Tín cho người mật đến trại Mãnh-thích dụ dỗ Điêu Doãn An về. Suất đội giữ đồn là Bùi Văn Hương đón đường đánh bắt được. Tín vì cớ làm mạo lam chướng ốm chết ở dọc đường. Vua rất thương, truy phong Tín hàm chưởng cơ, cho chiếu hàm cấp tiền tuất, lại cho thêm 2 cây gấm Tống, 5 tấm lụa, 10 tấm vải và 20 quan tiền. Tuấn cũng bị bệnh, về trấn. Biền binh đi chuyến ấy, hơn 300 người ốm chết ở dọc đường, còn đều ốm yếu tản mát, không ai chiếu cố được ai nữa.

Việc tâu lên, vua bảo bộ Binh rằng: « Trước kia, người nhà Thanh vô cớ bỗng phái binh lính sang cướng bức chiếm đóng đồn bảo của ta. Quốc thể và biên phòng, hai việc đều là quan trọng, nên mới phái binh lính đến phòng ngừa, cũng là việc bất đắc dĩ phải làm để ứng phó với họ, chứ há muốn nhọc sức người để mưu đồ việc xa xôi đâu? Không ngờ chỗ ấy thủy thổ quá xấu, lam chướng quá nặng, biền binh đi về chỉ trong vòng mươi ngày đến một tháng mà ốm chết nhiều đến thế, thậm chí còn có những người ốm đường, mê man, không biết sống chết thế nào. Tình cảnh như thế, thương

https://tieulun.hopto.org

xét biết chừng nào! Vậy đu cho quan thành là Phan Văn Thúy xét những biền binh ốm và chết trong chuyến này ai có quan chức thực thu thi chiếu theo phẩm, gia tặng một cấp; ai thi sai, quyền sai thi đều cho thực thụ. Còn các binh lính đều thưởng mỗi người 2 lạng bạc, giao cho gia đình. Đối với những người ốm đã về, sức cho quan trấn gia tâm trông nom, thuốc thang điều trị; nếu ai ốm chết cũng theo lệ ấy mà thưởng cấp. Hễ còn thiếu ai, thi lập tức phái người đi tìm đưa về; và thu nhặt hài cốt những người đã chết, gói ghém bằng vải đưa về quê quán họ an táng. Đến như những người đã về rồi, từ Ngô Huy Tuấn đến quan quân trèo đèo lội suối khó nhọc đáng thương, chuẩn cho Tuấn thực thu. Từ suất đội trở lên, những người thực thu rồi đều thưởng kỷ lục một thứ; những người thi sai, quyền sai, khi về làm việc lâu hay mới, đều cho thực thụ. Văn võ binh lính đều thưởng cho tiền lương hai tháng. Bùi Văn Hương, thưởng 100 lạng bạc ».

Kẻ phạm đã bắt được là Điêu Doãn An cùng tùng đảng là Điêu Doãn Kiên, Điêu Doãn Võ đều giải về Kinh, giao cho 2 bộ Binh Hình xét nghĩ, khép vào tội « trảm giam hậu »(1). Điêu Vĩnh Điền, Điêu Chinh Định đều đánh mỗi tên 100 trượng, tha cho về.

Rồi dùng con Điêu Quốc Thuyên là Điêu Quốc Long quản lý 2 động Phong-thu, Binh-lý, kiêm coi quản cả đồn Phong-thu. Trước kia, khi Điêu Doãn An mới bị bắt, Trấn Lâm Nguyên nhà Thanh có sai người đem công văn đi đường Ngưu-giang đệ thẳng đến Bắc-thành. Quan Bắc-thành cho là trái lệ, bắt cả người tâu lên.

(1) Bị xử chém nhưng còn được giam lại để đợi vua quyết định.

https://tieulun.hopto.org

Vua dụ rằng: « Trấn hay phủ nhà Thanh có chuyển đệ công văn, phải do đồn biên giới, sao lại trái phép vượt bậc như thế. Đáng lý không tiếp nhận, nhưng nghĩ văn thư này của họ đưa đến cốt để nói về việc Điêu Doãn An, không phải là tự nhiên vô cớ, cũng nên châm chước xử đối, cho xong cái việc vừa rồi đi. Vậy hạ lệnh cho quan Hưng-hóa làm tờ trả lời, đại khái nói: Đồn Phong-thu vốn thuộc nước ta, đất Mãnh-thoa vẫn thuộc nhà Thanh, bất tất phải xét gì lắm. Còn Điêu Doãn An là người nước ta, nay đã trở về, sẽ có cách xử trí. Trước đây hai nước có chút hiềm nhỏ là bởi huyện Kiến-thủy cả nghe đứa bậy, bị nó đánh lừa nay đừng nên lấy cớ nhỏ mọn ấy mà ngờ vực nhau nữa, đại ý như thế, rồi giao tờ ấy cho kẻ đưa thư, phải người tiễn hẳn ra khỏi bờ cõi cho về ».

Lại thấy người nhà Thanh vượt đường Vĩ đến được như thế thì việc biên phòng của mình quá sơ sài, bèn hạ lệnh bàn định kỹ về cách khám xét các đồn các nơi quan tấn. Quan thành xin đặt cửa ải canh phòng ở đồn Bảo-thắng, giao cho thổ mục, thổ binh nghiêm ngặt canh giữ; phàm người Thanh qua lại đổi chác mua bán, chỉ cho ở một phố, không được theo đường tắt mà đi vào.

Vua lại nghĩ: « Nước ta cùng nhà Thanh vẫn tốt với nhau, cần gì phải đề phòng quá như vậy chi bằng cứ để như cũ ». Việc bàn định ấy bèn đình chỉ.

Đổi tên hai đội Tiền thuận nhị, Tiền thuận tứ thuộc Tiền quản trấn Nghệ-an làm hai đội An nghĩa nhất, An nghĩa nhị.

Vua đi tuần du sông Lợi-nông, thăm lúa.

Sai thự vệ úy Hồ oai hậu vệ Nguyễn Trọng Tinh kiêm lãnh Ngân bài, Nha bài thị vệ và các đội Tân sai.

https://tieulun.hopto.org

Tháng 9 mở khoa thi hương ở Thanh-hoa, Bắc-thành và Nam-định.

Sai thự Hộ bộ hữu tham tri Bùi Phổ làm chủ khảo trường Thanh-hoa, thự hiệp trấn Hải-dương Hoàng Tế Mỹ làm phó chủ khảo; Hình bộ hữu tham tri lãnh Bắc-thành Hình tào Lê Đại Cương làm chủ khảo trường Bắc-thành, thự hiệp trấn Nam-định Nguyễn Khắc Hài làm phó chủ khảo, hiệp trấn Nghệ-an Hồ Hựu làm chủ khảo trường Nam-định, hiệp trấn Ninh-bình Nguyễn Khắc Biểu sung làm phó chủ khảo. Lấy 61 người đỗ cử nhân:

Trường Thanh hoa 9 người: Đặng Quốc Lương, Nguyễn Huy Lịch, Lê Đức Đôn, Vũ Phạm Khải, Nguyễn Huy, Lý Đăng Khoa, Đỗ Huy Diễm, Nguyễn Danh Vinh, Trịnh Công Thản.

Trường Bắc-thành 20 người: Đào Huy Phác, Cao Bá Quát, Phạm Ca, Nguyễn Huy Tôn, Nguyễn Thế Hanh, Đặng Kham, Lê Danh Nguyên, Hoàng Văn Thiện, Nguyễn Văn Đạt, Ngô Quang Tuấn, Phan Huy Chân, Ngô Đăng Quang, Lê Đình Công, Cao Xuân Nguyên, Phạm Gia Chuyên, Nguyễn Văn Đôn, Nguyễn Mậu Trạch, Nguyễn Danh Côn, Kiều Năng Thân, Nguyễn Tiến Trạch.

Trường Nam-định 32 người: Nguyễn Hoàn, Đoàn Trọng Huyên, Vũ Trọng Thạnh, Nguyễn Văn Cư, Phan Trứ, Đặng Văn Bình, Trần Văn Nhất, Trương Cầm, Nguyễn Bằng Bá, Trần Ngọn Hành, Đỗ Bá Định, Lại Thế Mỹ, Đỗ Văn Trai, Vũ Đình Hoán, Phạm Tất Tố, Vũ Trần Quán, Nguyễn Đình Nhuận, Vũ Hữu Ái, Phạm Đình Ái, Nguyễn Ngọc Hợp, Trần Văn Cao, Đào Phẩm, Đỗ Danh Quán, Bùi Bá Cận, Nguyễn Hướng, Lưu Quỹ, Nguyễn Kim Chung, Phạm Đình Dự, Trần Trứ, Lương Thế Phụng, Nguyễn Tất Tố, Phạm Sĩ Bân.

Đến lúc bộ Lễ duyệt lại những quyển văn đã lấy đỗ thì trường Nam-định có 1 người bị đánh hỏng, 2 người

https://tieulun.hopto.org

đổi lại thứ tự (Nguyễn Đình Nhuận quyển văn nhiều hình tích đáng ngờ, bị cách bỏ tên trong sổ cử nhân. Vũ Trọng Thạnh, 4 kỳ văn viết, đều có nhiều câu hay, nhắc lên làm thứ nhất. Nguyễn Hoàn, kỳ thứ tư có một câu văn lời nặng nề, bị giáng xuống thứ 3. Bùi Bá Cận, thơ có một câu khiếm nhã, bị để xuống cuối bảng).

Quan trường vì lấy đỗ không tinh và ra đầu bài không chịu cân nhắc đều bị giáng chức.

Bùi Đình Miện, người Hải-dương, dón xa giá dâng sớ nói các việc. Vua xem rồi bảo: những điều Miện trình bày đều là góp nhặt những việc người ta đã làm rồi hùa theo mà tán dương, không có điều nào đáng dùng, cũng là phường mua chuộc cầu tiến thân mà thôi, sai đuổi đi.

Bắc-thành có bão, Nam-định bị hại nhiều nhất. Vua TIỂU LUẬN SỬ VIỆT đó quan lớn: phàm nhà dân bị đổ, thuyền buôn bị đắm đều phát tiền và gạo chẩn cấp cho. Lại chuẩn cho dân hạt ấy: thuế vụ đông và thóc gạo còn thiếu từ năm trước được nộp thay một nửa bằng tiền.

Cho Lễ bộ tả tham tri Nguyễn Đăng Tuân được nguyên hàm về hưu trí. Trước kia Tuân xin nghỉ dưỡng bệnh. Đến nay ngày thêm ốm yếu, dâng sớ xin về hưu. Vua chuẩn y cho.

Mở một cuộc săn bắn lớn ở vùng gò núi xã Lưu-bảo (thuộc huyện Hương-trà).

Man Mường Lữ nước Miến-điện (ở phía tây Lai-châu thuộc Hưng-hóa) sai sứ La-xa-phàm (chức quan) tên là Thiếp và Thiên-trấn-tha-chất (chức quan) tên là Ai Huấn đến trấn Thanh-hoa xin phụ thuộc vào nước ta. Sứ giả nói: « Năm trước, Man trưởng đã cho sứ đem đồ cống, cầu thông với triều đình, bị Lai-châu đánh lừa, không được đến nơi. Năm ngoái, người man nhân đi buôn đến nước ta, may được ban thưởng, lại sai đi theo phái

https://tieulun.hopto.org

viên của trấn để về nước. Khi qua Lai-châu, lại bị thổ tri châu Điêu Chính Văn ngăn trở, phải lên đi đường tắt về. Nay Man trưởng hâm mộ đức tốt của triều đình nên sai đem thư, dâng tiến lễ vật.

Việc tâu lên, vua nhận thấy trấn thủ Nguyễn Khả Bằng là võ biền, chưa am hiểu điển lệ, bèn phái thượng thư bộ Công Nguyễn Kim Bảng kiêm lãnh việc trấn Thanh-hoa, lại sai hữu thị lang bộ Hộ Trần Chấn, đệ đu chỉ, đi ngựa trạm, đến hội nhau làm việc. Đến lúc dịch tờ thư ra, lời lẽ nhiều câu không thuận, mà sứ giả lại là hạng quan võ chức nhỏ. Lũ Kim Bảng tâu lên. Vua bảo bộ Lễ: « Man mọi không biết gì, không đáng trách. Vậy truyền du lũ Kim Bảng cho dẫn họ đến công đường, bảo cho họ biết rằng: « Triều đình đối với người xa, ai qui phục cũng không từ chối. Gần đây, không những các thổ tỳ ở các nơi mới mở mang đã phụ thuộc vào đồ bản mà ngay như Chân-lạp và Nam-chưởng là những nước to cũng đều đã xưng thần phụng cống. Nước ngươi nếu quả thực lòng hướng theo đức hóa triều đình thì phải làm bài biểu lời lẽ kính cẩn, và sai người đầu mục đưa đến mới phải là lễ nước nhỏ thờ nước lớn». Rồi cấp cho sứ giả 100 quan tiền, tiễn ra khỏi địa giới. Lại thấy Điêu Chính Văn tự tiện ngăn trở sứ nước ngoài, sai phạt trượng và cách chức.

Định lại lệ cấp tiền dưỡng liêm cho phủ huyện.

Bộ Hộ bàn tâu cho rằng ngoài số lương tháng, lại có tiền dưỡng liêm là để khuyến khích liêm thảo trong sạch. Nhưng chỉ những ngày làm việc cấp cho mới phải. Còn ngày chưa phó nhậm và ngày đã thôi việc, sao nên nhất thiết cấp cả. Vậy mà từ trước đến nay, vẫn quen lệ cấp cả như thế, thực là quá lạm! Vậy xin từ nay các viên phủ huyện mới được thăng bổ, đến nhận việc vào tháng mạnh thì cấp tiền dưỡng liêm cả quý ấy; vào tháng

https://tieulun.hopto.org

trọng thi cấp một nửa; vào tháng qui thi không cấp. Viên nào thăng điệu hay đến Kinh hầu bổ, nếu vào tháng mạnh đã lãnh tiền dưỡng liêm rồi thì phải trả lại; vào tháng trọng thi trả một nửa; vào tháng qui thi không phải trả lại. Những viên vào Kinh ra mắt vua, rồi lại về cung chức cũng tinh như thế. Vua cho lời tâu là phải.

Định lại lệ nộp thóc tô. Vua bảo bộ Hộ: « Việc kho tàng chứa thóc, có quan hệ đến quốc kế dân sinh. Cho nên việc thu tô đã chuẩn cho thử thóc, cứ 1 thưng thóc thả vào nước nổi lên 3 thược (1) thì là hợp thức. Đó vì ý muốn cho nông dân được tiện trong việc nộp thuế, mà thóc kho vẫn là của thực dụng. Thế mà vừa rồi, sắc sai thí nghiệm kho thóc. Ở Kinh hiện chứa thóc tô của Thừa-thiên, Quảng-trị, chứa chưa lấy năm, mà mùi thóc đã kém. Có phải chăng vì lúc nộp thóc, bọn điền hộ đã đem thóc giấn xuống nước, lọc bỏ trấu trép, rồi chỉ phơi qua, hoặc để thóc vào chỗ ẩm thấp cho hạt thóc nặng thêm để mong được lợi. Và những lại dịch hèn mạt cùng người làm việc ở kho, thông đồng với con buôn và lý trưởng, cho được mua [thóc ẩm] đem nộp, làm gian dối nhiều cách, đến nỗi thóc kho sinh ra thế. Các hạt khác chưa chắc không có cái tệ ấy. Vả chứa thóc là việc quan trọng chẳng thể rộng rãi còn hơn để cho ngày một sinh nhiều mối tệ.

« Vậy thông dụ cho Thừa-thiên và các thành trấn từ nay, dân xã nộp thóc tô, cần bắt phải phơi nỏ quạt sạch, cốt được khô, tốt. Nếu thử thóc một thưng nổi đến 4 thược, cũng cho thu nhận. Nếu ai cố phạm những điều gian dối như trước hễ đó xét được thực trạng, tất

(1) Thược là 1 % của thăng (thưng).

https://tieulun.hopto.org

sẽ trị tội nặng hơn. Người đứng thu cùng quan thượng ty đều phải giao bộ nghiêm xét ».

Quan thành Gia-định tâu : « Sang năm, việc đóng các thuyền cần dùng ván gỗ rất nhiều. Xin đem các cơ, đội giản binh trong thành hạt chia làm hai ban, cho lần lượt làm việc. Đợi khi việc công hơi ngớt sẽ lại chia làm ba ban ».

Vua dụ : « Hồi đầu xuân khi nghe tin báo ngoài biên hữu sự, lập tức cho tập hợp biền binh thao diễn, đến hơn 3, 4 tháng, khi biên thùy vô sự mới thả cho về. Vả đóng thuyền là việc không cần kíp lắm, vậy mà bắt binh lính làm khó nhọc luôn, không những họ không được nghỉ ngơi mà lại thiệt hại đến cả việc làm ruộng. Điều đó không phải là bản tâm triều đình yêu nuôi binh sĩ. Vậy việc đóng thuyền nên cứ làm dần dần cũng được.

Truy phục (1) viên bị cách là Ngô Phúc Hội làm thị lang bộ Công. Hội trước kia có lỗi, bị cách được phái đi Hạ-châu ra sức làm việc để chuộc tội, rồi chết ở dọc đường. Vua nghe tin mà thương xót nên mới có lệnh truy phục này.

Thự phủ doãn Thừa-thiên, Đoàn Khiêm Quang, nhiều lần phạm lỗi, bị giáng mãi đến 6 cấp, bộ Lại tâu xin cách chức. Vua đặc cách cho đổi giáng 4 cấp điều bổ làm chủ sự bộ Hộ.

Vua nghĩ các sở mỏ vàng ở các trấn thuộc Bắc-thành (mỏ Phong-thường ở Bắc-ninh ; 5 mỏ ở Tuyên-quang Tiên-kiều, Niêm-sơn thuộc Mậu-duệ ; Bạch-ngọc, Ngọc-liên thuộc Quan-quang ; và Linh-hồ ở Lương-cải đạo viện, 3 mỏ ở Hưng-hóa : Yết-ong, Gia-nguyên, Bản-lô ;

---

(1) Truy phục : Khai phục lại một chức quan cho người đã chết.

https://tieulun.hopto.org

4 mỏ ở Thái-nguyên: Kim-hỉ, Thuần-mang, Sảng-mộc, và Bảo-nang; 4 mỏ ở Lạng-sơn: Xuân-dương, Đồng-bộc, Suất-lễ và Hữu-lân và mỏ Vĩnh-giang ở Cao-bằng). Mỗi năm nộp thuế vàng từ 1 lạng đến 6 lạng, không được là bao nhiêu. Sắc sai bộ Hộ tư cho quan thành truyền bảo các chủ mỏ (1) hằng năm ngoài lệ vàng nộp thuế, mỗi mỏ phải bán cho nhà nước 50 lạng vàng nữa, nhà nước sẽ trả tiền cho (mỗi lạng vàng là 12 lạng bạc hoặc 60 quan tiền). Các chủ mỏ đều không bằng lòng. Vua hạ lệnh phong tỏa hết các mỏ lại, không cho khai nữa.

Sau đó lại dụ bộ Hộ rằng: « Vàng, một nguồn của báu dưới đất, rất có quan hệ đến thuế khóa của nhà nước, phải nhân mối lợi mà làm ra lợi, há nên bỏ đấy? Vậy hạ lệnh cho quan địa phương mộ thuê những phú quốc nghề làm mỏ rồi phái người đến đốc suất mà khai; hãy là lập ra hộ làm vàng, châm chước thành ngạch thuế để quốc dụng được tăng thêm và tài nguyên được dồi dào ».

Sai Thanh, Nghệ phái 5 vệ quân Thần sách đổi ra đồn thú ở Bắc-thành (Thanh-hoa 1 vệ, Nghệ-an 4 vệ. Lệ trước, đến tháng 11 thay ban, nay đổi lại phải đi ngày 15 tháng 10). Ngày 5 vệ ấy đến thành thì do quan thành liệu để lại 1 vệ sai khiến, còn 4 vệ chia đi phòng thủ Nam-định, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hải-dương, mỗi trấn 1 vệ.

Sai phó vệ úy giám thành Nguyễn Văn Xướng đem thuộc hạ hơn 30 người, chia nhau đi hai trấn Hưng-hóa và Quảng-yên, ngầm đo đạc hình thế núi, sông, vẽ thành bản đồ để dâng. Vua thưởng trước cho biền binh 200 quan tiền. Xướng đi đã gần đầy một năm

(1) Nguyên văn là « Khoáng trưởng ».

https://tieulun.hopto.org

không thấy tâu trình công việc, bèn phạt cách chức làm lính, chịu khổ sai.

Xã Phú-trạch (thuộc huyện Hương-trà) phủ Thừa-thiên, có tên côn đồ điêu xảo là Phạm Bá Khanh, chỉ kiếm ăn về nghề xui giục người ta kiện tụng. Nhân dân gọi hắn là « Nghĩa ô sư » (1). Quan phủ doãn bắt được, [vua] giao cho bộ Hình nghiêm xét, rồi chém ở chợ Cửa đông.

Thống chế Hữu dực doanh Vũ lâm Trần Văn Cường chết, truy tặng hàm đô thống, thưởng 100 lạng bạc, 3 cây gấm Tống, 10 tấm vải và lụa và cho một tuẫn tế.

Dũng chưởng cơ gia hàm thống chế lãnh vệ Cẩm y, Nguyễn Tăng Minh, làm thống chế Hữu dực doanh Vũ lâm, vệ úy Hồ Văn Khuê làm chưởng cơ, lãnh các đội thường trực, trưởng trực vệ Cẩm y.

Chuẩn cho chưởng cơ quản Hổ oai tiền vệ Phạm Văn Tín, lấy nguyên hàm, phụng lễ triều tịnh (2). Dũng phó vệ úy Vũ lâm hữu nhất vệ Tôn thất Tường làm vệ úy Hổ oai Tiền vệ.

Dũng thự phó vệ úy Thần sách Trang võ vệ Trần Văn Loan làm phó vệ úy Trực Ban trực hữu vệ.

Bắc thành tâu báo : nước sông đã yên dòng. Vua bảo bộ Công : « Năm nay, sau khi các đê sửa chữa xong, nhiều trận nước lớn khác thường dấy lên đột ngột nhưng rồi sau cũng được yên ổn tất cả. Nghĩ cho kỹ, việc ngăn nước lụt, chống thủy tai, là nhờ phúc thần và các quan phần việc sở tại nhiều cách giữ gìn nên mới được như thế ! » Vua bèn sai phát lương và lụa trong kho, tế tạ thần sông. Đối với các quan Đê chính Bắc-thành

---

(1) Nghĩa ô sư : Thầy quạ đen.

(2) Chư hầu vào chầu thiên tử, về mùa xuân gọi là « triều », mùa thu gọi là « tịnh ».

https://tieulun.hopto.org

đều thưởng gia một cấp. Những người bị giáng đều cho khai phục. Lại sai nêu lên những thuộc viên trong nha Đê chính và các quan địa phương hễ ai là người làm việc từ đầu đến cuối luôn luôn cần mẫn xuất sắc, thì kê tên ra bảo cử tâu lên, đợi chỉ khen thưởng.

Sai Khâm-thiên giám, hằng năm làm thêm lịch. Năm Minh-mệnh thứ 13 [1832] bắt đầu, thêm 13 quyển; về sau, mỗi năm thêm 1 quyển, và ghi làm lệ mãi (Lệ trước mỗi năm thêm 5 quyển).

Thao diễn voi trận ở trước Nam-đài. Vua đến xem, thưởng cho linh cưỡi voi 300 quan tiền. Sắc sai từ nay, phàm kỳ hội diễn kinh tượng, nếu ngự giá đến xem thì chuẩn cho đội Cẩm y cầm 100 khẩu điểu thương, mỗi khẩu cho phát thuốc súng cùng dự cuộc diễn tập. Việc này được ghi làm lệ.

Vua dụ bộ Hộ: « Kho thóc là việc quan trọng, thóc cũ mới, thu vào, phát ra, phải trù tính điều chỉnh cho thích nghi. Nay cứ các hạt phát thóc lâu năm cho xay ra gạo, do bộ thử nấu cơm trình tiến, thì có thóc lâu năm mà mùi vị còn tốt, có thóc chưa lâu mà mùi vị đã hơi biến đổi. Vậy thì thóc gạo còn tốt hay đã kém, không thể niên hạn lâu hay chóng mà ấn định. Vậy phải tư sức các địa phương hằng năm phải kiểm nghiệm thóc hiện chứa ở kho, hạng từ 6, hay 7 năm trở lên, xem chất hạt gạo còn rắn tốt không, mùi vị có thay đổi gì không, lập tức cứ thực tư phúc do bộ tâu lên, sẽ liệu điều chỉnh ».

Bổ Phan Huy Thực làm thượng thư bộ Lễ, Nguyễn Danh Giáp làm tả thị lang bộ Binh. Dũng quyền thự tả thị lang bộ Hộ Hoàng Quốc Điều làm hữu thị lang bộ Lại.

Bổ Tạ Quang Cự làm thống chế Thần sách hậu doanh.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Chưởng cơ quản Thần cơ trung vệ Trương Công Tuyên, tuổi già, hưu trí. Dùng phó vệ úy Vũ làm hậu nhất vệ Hoàng Văn Lý làm vệ úy Thần cơ trung vệ.

Bắt đầu chế mũ áo cho các chấp sự ở đàn tế Giao.

Bộ Lễ bàn tâu cho rằng từ đời xưa, phép chế áo xiêm theo nghĩa quẻ càn, quẻ khôn, mà màu sắc rực rỡ là để tỏ rõ điều văn vẻ. Cho nên trên từ thiên tử, dưới đến chư hầu quan khanh, kẻ sĩ, áo mũ đều có cấp bậc khác nhau. Nay hoàng thượng để ý theo điển cổ, sai chế áo cổn mũ miện dùng làm ngự phục, để tỏ sự kính thờ Thượng đế, thực là một việc chưa từng thấy ở các đời Đinh, Lý, Trần, Lê nước ta, mà lại còn hơn cả thể chế đương thời của Bắc triều nữa. Nhưng các bề tôi giúp việc tế, quanh hai bên tả hữu, cũng nên được chế mũ áo để nghiêm túc lễ nghi và tỏ rõ lòng tôn kính. Vậy xin chiếu từ các hoàng tử các tước công và các phẩm quan văn võ dự sung vào chân chấp sự ở đàn tròn trong lễ tế Giao cùng hai bên phân hiến, cộng 27 người, kê cứu chế độ đời xưa, chế cấp cho mũ áo có cấp bậc khác nhau.

1. Mũ, áo các hoàng tử các tước công, có 6 bộ, đều mũ 9 tua, áo xiêm 9 kiểu vẽ:

Mũ miện dệt bằng lông đuôi ngựa. Mảnh che bên trên dùng ván gỗ làm cốt, đằng trước tròn, đằng sau vuông, ngoài bọc đoạn đen, trong lót lĩnh đỏ, đằng trước đằng sau đều 9 tua, mỗi tua 5 sắc kết làm 9 núm, xâu 9 hạt cườm xen 3 sắc đỏ, trắng, xanh. Trâm ngà cài cầu mũ rủ dây xanh đến tai, đeo bằng viên ngọc trân, dùng hạt cườm trắng xâu dây đỏ. Mảnh gỗ che bên trên, chung quanh viền vàng, khắc hoa văn mây rủ. Thân mũ, trang sức: 1 hình núi bằng vàng, 3 bông hoa vàng, 4 con giao long vàng, 1 đường chỉ vàng. Chỗ cài trâm cũng bịt trang sức bằng vàng.

TIMSACHCUVN

https://tieulun.hopto.org

Áo: 5 kiểu vẽ, dùng đoạn màu xanh. thêu rồng ở vai, núi ở lưng, ngọn lửa, chim trĩ, nậm rượu ở hai tay áo mỗi thứ 3 cái. Cổ áo màu xanh.

Xiêm: 4 kiểu vẽ dùng đoạn màu đỏ nhạt thêu rau rong bông tròn hột gạo, hình phủ (1) hình phất (2) mỗi thứ đều 2 cái. Đằng trước 3 bức, đằng sau 4 bức đều liền với nhau. Xiêm, những người nói sau cũng thế.

Dải đeo bằng sa trắng, cổ màu xanh, thêu 9 hình phất. Cái tế tất (3) dùng đoạn đỏ thêu ngọn lửa và núi 2 kiểu vẽ trên có cái móc bằng thau mạ vàng.

Hai chùm ngọc đeo: mỗi chùm đều có 1 ngọc hành, 1 ngọc vũ, 2 ngọc cư, 2 ngọc hoàng và 1 xung nha (4) đều nạm bằng chốt đồng mạ vàng. Chỗ ngọc hành trở xuống. dây đeo đều xâu hạt cườm ba sắc đầu dây có cái móc bằng thau mạ vàng.

LUẬN VĂN SẠCH.COM.VN

Đai tua lo: Phần trên dùng đoạn màu đỏ, thêu lửa và núi 2 kiểu vẽ, dưới đính bằng dây tua các màu sắc.

Đai to: Trong ngoài đều bằng the trắng viền đỏ, màu xanh.

Đai da: Sắc đỏ nhạt, đằng trước trang sức 1 miếng vuông, 6 miếng giẹp đều khảm đồi mồi, miến vàng.

Mạng bịt tóc, hia và bi tất đều dùng đồ triều phục. Các quan chức nói ở sau cũng thế.

2. Các quan văn võ từ nhị phẩm trở lên, mũ áo 7 bộ, đều mũ 6 tua, áo 5 kiểu vẽ.

---

(1) Phủ : Hình thêu vào lễ phục giống cái rìu, nửa đen nửa trắng.

(2) Phất : Hình thêu vào lễ phục, giống hai cánh cung xây lưng vào nhau nửa xanh nửa đen.

(3) Tế tất : Cũng gọi là *hộ tất* : chiếc gối con, hình tròn, hoặc hình dạ cá, trong nhồi bông, dùng lót đầu gối để khi tế, qui lâu khỏi đau.

(4) Xung nha : Một thứ ngọc đeo, giống hình cái răng.

https://tieulun.hopto.org

Mũ miện: trước sau đều 6 tua, mỗi tua 5 sắc, tết 6 núm, xâu hạt cườm 2 sắc, 6 hạt, xanh, đỏ xen nhau. Mảnh gỗ che mũ xung quanh bịt đồng, khắc hoa văn mây rủ, mạ vàng. Thân mũ trang sức: 1 hình núi bằng vàng, 2 bông hoa vàng, 2 con giao long vàng, 1 đường chỉ vàng. Chỗ cài trâm cũng trang sức bằng vàng. Còn các thứ khác đều theo kiểu mũ miện của các hoàng tử các tước công.

Áo xanh: 3 kiểu vẽ, thêu hình bông tròn hột gạo, 2 cái ở 2 vai, 1 cái ở lưng; thêu hình rau rong, hình nậm rượu, ở hai tay áo, mỗi bên mỗi hình 3 cái. Cổ áo cũng sắc xanh.

Xiêm, bằng lụa đỏ nhạt, 2 kiểu vẽ, thêu hình phủ, hình phất, mỗi thứ 2 cái; dải đeo bằng sa trắng cổ màu xanh thêu 7 cái hình phất. Cái tế tất và dải to, đều thêu 1 hình núi.

Ngọc đeo: xâu bằng hạt cườm 2 màu. Ngoài ra đều theo thể chế dải đeo ngọc của các hoàng tử, các tước công.

Đai to: trong ngoài bằng the trắng, đoạn thắt ở lưng không viền, chỗ rủ xuống viền xanh.

Đai da: màu đỏ nhạt, dẫng trước trang sức 1 miếng vuông, 6 miếng giẹp đều khảm đồi mồi, bịt đồng mạ vàng.

3. Văn ban, tòng nhị phẩm, chánh tam phẩm, áo mũ 14 bộ, đều mũ 4 tua, áo xiêm 3 kiểu vẽ:

Mũ miện: trước sau đều 4 tua, mỗi tua 5 sắc, tết 4 núm, xâu 4 hạt cườm, 2 sắc. Ngoài ra đều theo như kiểu mũ miện chánh nhị phẩm trở lên, duy không có 2 con giao long vàng.

Áo xanh: 1 kiểu vẽ, thêu hình bông tròn hột gạo, 2 cái ở 2 vai, 1 cái ở lưng và ở 2 tay áo mỗi bên 2 cái. Cổ áo sắc xanh.

Xiêm: sắc đỏ nhạt, 2 kiểu vẽ, thêu hình phủ, hình phất, mỗi thứ 2 cái. Dây đeo, cái tế tất, ngọc đeo, dải lớn,

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đai lớn, đai da các thứ đều theo như thể chế chánh nhị phẩm trở lên.

Hằng năm gặp việc tế lễ lớn, những người dự tế lãnh mũ áo, mặc làm lễ. Khi lễ xong, do Nội vụ phủ thu lấy đem cất đi. Bắt đầu thi hành từ năm nhâm thìn Minh-mệnh thứ 13 [1832]. Lời bàn dâng lên, vua chuẩn cho tua mũ các hoàng tử, các tước công đều dùng bằng ngọc; ngọc đeo, dùng bằng hạt châu ngọc liệu, tua mũ miện của quan nhất nhị phẩm đều dùng bằng hạt châu ngọc liệu. Còn các khoản khác đều theo như lời bàn.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN LXXVI

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Tân mão, Minh-mệnh năm thứ 12 [1831] mùa đông, tháng 10, ngày mồng 1, làm lễ đông hưởng.

Sai thống chế Nguyễn Văn Trọng giữ chìa khóa bảo vệ sách án, sau giao cho viện cơ mật.

Hình bộ và Đại lý tự đăng sách thẩm án mùa thu. Vua sai đình thần hội bàn tâu lên. Vua thẩm duyệt lại. Những tù được giảm tội chết, phát đi làm quân lưu(1) làm lính, làm nô hơn 300 người. Lại thấy danh sách thẩm án của Bắc-thành, những người can án nặng như ăn cướp, giết người, còn giam đến hơn 160 người, trong đó hoặc có người bị vu khống, hoặc có người bị tiêu xưng, tra xét không chịu nhận mà những bị can và nhân chứng phần nhiều còn trốn tránh. Vua bèn sắc sai các quan thành, các quan trấn tìm cách nã bắt để làm cho thành án: ai có tội thì chiếu luật kết án, ai không tội thì tha bớt ra.

Đổi bổ Hình bộ hữu thị lang quyền việc trấn Quảng-nam là Hoàng Công Tài làm hiệp trấn Quảng-nam. Dùng Binh bộ viên ngoại lang Nguyễn Trọng Vũ thăng thự tham hiệp Quảng-nam.

---

(1) Quân lưu: Tội bị phát lưu làm lính.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Thanh-hoa, giá gạo vẫn cao, vua chuẩn cho dân Thanh-hoa: hai vụ thuế mùa hạ, mùa đông và những thóc gạo phải đóng đều được nộp thay một nửa bằng tiền.

Trấn thủ Quảng-ngãi Trần Văn Dưỡng và thự tham hiệp Tống Đức Hưng, gần đây, làm việc mắc nhiều sai lầm, đều bị cách lưu. Vua nghĩ Dưỡng đã già yếu, đổi cấp cho hàm chánh thất phẩm, bắt phải về hưu; và Hưng cách chức cho theo bộ cố sức làm việc chuộc tội.

Điều chưởng cơ lãnh trấn thủ Thanh-hoa Nguyễn Khả Bằng làm trấn thủ Quảng-ngãi.

Hộ bộ thượng thư Lương Tiến Tường chết.

Tường theo hầu lâu ngày, thông thạo việc quan. Vua rất tiếc, gia tặng hàm hiệp biện đại học sĩ, cho 100 lạng bạc, 3 cây gấm Tống, xải lụa mỗi thứ 10 tấm. Sai bộ Công đóng quan tài, bộ Binh phải linh hộ tang, cho đến một tuần. Cho con trưởng Tường là tư vụ Lương Tiến Trí được gia ấm hàm viên ngoại lang. Lại nghĩ Tường còn mẹ già 80 tuổi, cho 100 lạng bạc để dưỡng lão.

Vua ra coi chầu, bảo thị thần rằng: « Vì cha mẹ, đi làm quan, là thường tình người làm con, nhưng chỗ vua tôi, cũng nên thể tất, mới là trung hậu. Ta xem *Minh sử*: Thần-tông còn ít tuổi lên ngôi, Trương Cư Chính giúp việc. Đương lúc vua còn thơ ấu, người nước nghi ngờ, một mình Cư Chính cầm nắm chính quyền, không khỏi có sự tự chuyên, nhưng bản tâm chưa từng làm hại. Đến lúc Cư Chính chết đi, Thần tông mê hoặc vì lũ tiểu nhân gièm pha, truy đoạt quan chức của Chính làm cho người mẹ không khỏi đói rét. Đối đãi với bề tôi như thế thực là bạc. Ta thương xót kẻ già yếu thực do tự bản tính, các ngươi nên nhận biết điều đó.

Cho tả tham tri Lại bộ Vũ Xuân Cẩn thăng thự Công bộ thượng thư, Hộ bộ tả tham tri Trương Minh Giảng

LUẬN VĂN

https://tieulun.hopto.org

thăng thự Hộ bộ thượng thư. Điều thự Công bộ hữu tham tri Nguyễn Tá làm thự Lại bộ tả tham tri và thăng Lễ bộ tả thị lang Trương Đăng Quế lên thự Hộ bộ tả tham tri.

Triệu đô thống thự Hậu quân ấn vụ, lãnh phó tổng trấn Bắc-thành Phan Văn Thúy về Kinh cung chức. Sai bọn chưởng cơ Lê Văn Quý, Hình tào tham tri Lê Đại Cương, Hộ tào tham tri Đặng Văn Thiêm và kiêm biện Binh tào Nguyễn Văn Mưu cùng nhau quyền giữ ấn triện tổng trấn Bắc-thành. Khi có việc tâu báo chuẩn cho đều hội hàm cùng ký tên vào tờ tâu.

Gia hàm đô thống cho thống chế Nguyễn Văn Quế, vẫn cho cai quản biền binh thành hạt Gia định.

Điều thự phó vệ úy vệ hữu dực hữu nhị doanh Vũ Lâm là Nguyễn Văn Dụ làm thự vệ úy Long võ tiền vệ.

Ngạch lính hai cơ Quảng-trị, Quảng-bình, thiếu nhiều. Dụ sai các quan trấn, nghiêm sức người cai quản phải gấp mộ ngay. Hạn trong năm ấy phải đủ ngạch lính. Ai ra sức mộ được 50 người thì cho thực thụ suất đội. Nếu còn biếng nhác coi thường như trước thì bắt tội.

Bầy tôi sáu bộ dâng danh sách lính Bắc-thành mới tuyển (số lính thiếu điền đủ, và số lính mới tuyển cộng 6.194 người) lại châm chước xét nghĩ công việc nên sai bổ thế nào, tâu cả lên.

(1. Số giản binh trước của 5 trấn thuộc thành hạt chia cho lệ thuộc vào 5 quân. Duy lính trấn Nam-định cho thuộc vào Tiền quân, về danh nghĩa là đúng; số thừa ra bổ vào Hậu quân. Còn như Sơn-tây thuộc về trung quân, số thừa bổ vào Tiền quân, Hữu quân, Hậu quân; Sơn-nam thuộc về Hữu quân, số thừa bổ vào Tiền quân; Bắc-ninh thuộc về Tả quân, số thừa bổ vào Hậu quân; Hải-dương thuộc về Hậu quân, thì về danh nghĩa hình

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

như không đúng. Nay xin: Nam-định vẫn thuộc Tiền quân, Sơn-nam đổi thuộc Trung quân, Hải-dương đổi thuộc Tả quân, Sơn-tây đổi thuộc Hữu quân, Bắc-ninh đổi thuộc Hậu quân. Còn Chấn-định ở Trung quân, Kinh tiệp ở Tiền quân, Kiên nhuệ ở Tả quân, Hùng dũng ở Hữu quân, Oai thắng ở Hậu quân, đều vẫn để tên cũ.

2. Địa hạt 5 trấn lớn nhỏ khác nhau, số lính cũng nhiều ít không đều nhau đáng nên chước lượng san bổ. Vậy xin đem huyện Từ-liêm trước thuộc Sơn-tây, đổi thuộc phủ Hoài-đức trấn Sơn-nam, số giản binh bổ gộp vào Trung quân; phủ Khoái-châu trước thuộc Sơn-nam, đổi thuộc trấn Nam-định, số giản binh bổ gộp vào Tiền quân.

3. Số lính mới tuyển, nay chiếu theo địa hạt đã định dàn bổ vào 5 quân. Mỗi quân 10 cơ, trong đó hạt thừa, hạt thiếu cũng có chỗ không đều nhau. Thí dụ như Sơn-nam, 10 cơ bộ binh; 1 cơ thủy sư, lại thừa ra 1 cơ bộ binh; Sơn-tây, 10 cơ bộ binh; Nam-định, 10 cơ bộ binh, 3 cơ thủy sư, lại thừa ra 3 cơ bộ binh; Bắc-ninh, 10 cơ bộ binh, lại thừa ra 2 cơ bộ binh. Duy có Hải-dương, 5 cơ bộ binh, 2 cơ thủy sư, lại còn thiếu 5 cơ bộ binh. Vậy nay xin đem 3 cơ bộ binh thừa của Nam-định và 2 cơ bộ binh thừa của Bắc-ninh bổ vào Tả quân [của Hải-dương] cho đủ số 10 cơ. Còn 1 cơ bộ binh thừa của Sơn-nam, là linh quán ở phủ Hoài-đức thì đặt riêng làm cơ Hà-thanh, vẫn cứ lưu ở hạt ấy để sai phái.

4. Tứ dực cơ tuyển trước của ngạch thủy quân: Nam-định hơn 2 cơ, Hải-dương hơn 1 cơ, còn Sơn-nam chưa tuyển bổ. Nay xin Nam-định nên cứ các huyện, các tổng gần sông biển đã tuyển thủy binh, bộ binh rồi, lại chọn lấy thêm thủy binh, cho đủ số ba cơ trung, tả, hữu; Hải-dương cũng cứ các huyện, tổng gần sông biển đã tuyển thủy binh bộ binh rồi lại chọn thêm thủy binh

https://tieulun.hopto.org

cho đủ số hai cơ tả, hữu. Còn Sơn-nam xin dành riêng ra huyện Nam-xang là huyện hạ du để chọn lấy 1 cơ thủy sư.

5. Theo sự phân bổ giản binh cũ, có khi cùng một huyện mà chia bổ 2, 3, cơ, có khi cùng 1 xã, mà chia bổ 2, 3 đội, như vậy chia xé ra quá. Nay xin chiếu theo sự liên tiếp của tổng, xã, phủ, huyện trong hạt mà bổ, bất cứ trước kia thuộc về cơ, đội quân nào, đều rút ra theo thứ tự bổ lại; hoặc khi có cần dem mấy xã, thôn dồn thành một đội mà có thừa, thiếu đăm ba người cũng không cần trích ra, bổ riêng lẻ.

6. Khi đã dồn bổ xong rồi, nếu đội nào sẵn có suất thập thực thụ hay quyền sai, không cứ nhiều hay ít, đều xếp ở trên binh lính, không cần như trước cứ phải mỗi đội 4 thập, đội nào không có suất thập, không được đặt thêm.

TAISACH.COM.VN

7. Các phường, các vạn, thủy cơ, trong hạt, nên hãy để riêng ra giao cho sở tại xét kỹ tình hình, nên tuyển làm binh hay nên đặt thế nào, tiếp tục tâu sau).

Vua ưng thuận lời bàn, du sai quyền chưởng Bắc-thành ấn triện là lũ Lê Văn Quý, Lê Đại Cương, Đặng Văn Thiêm, Nguyễn Văn Mưu, căn cứ vào số người trong sổ được tuyển bổ lựa phái những lang trung và viên ngoại lang được việc ở các tào, chia đi các trấn, hội đồng với sở tại, đốc sức bắt lính điền ngạch. Rồi theo cơ đội thuộc vào quân hiệu nào, cùng với số lính hiện đã thực sự tại ngũ, làm thành danh sách, hạn đến cuối tháng 11 phải đệ đến bộ. Biền binh các cơ, đúng ngày 20 tháng 11 phải tề tập họp ở bản hạt. Những lính thuộc Tả quân: 3 cơ người Nam-định và 2 cơ người Bắc-ninh, cũng đến ngày 20 ấy phải điều đến Hải-dương. Các biền binh đều do quan địa phương chi cấp lương tháng, phân phái đi tuần phòng, và cắt lượt thao diễn

https://tieulun.hopto.org

Đến lúc danh sách linh y hạn tâu lên. Vua phê khen lũ Lê Văn Quý, tha cả cho những án phạt bồng cả cũ lẫn mới, không cứ nhiều ít. Các ty thuộc, lại dịch chuyên làm việc ấy, đều được chia hạng bàn thưởng. Những linh mới tuyển đều được cấp áo quần và cho 1 quan tiền. Phàm các thứ binh khí nón và quai nón linh đều do nhà nước chế tạo và cung cấp, cấm không được yêu sách làm phiền dân.

Xây đắp pháo đài Kim-dư ở Hà-tiên.

Vua cho rằng Hà-tiên tiếp giáp với Xiêm và Chân-lạp, nên muốn cho biên phòng được hùng tráng, bèn sai tổng trấn Gia-định Lê Văn Duyệt, xem xét những chỗ hình thế hiểm yếu ở trấn cũ, xây đài đặt súng để phòng bị cho nghiêm cẩn. Thế rồi chuẩn cho khởi công xây đắp pháo đài ở núi Kim-dư (núi ấy chu vi 133 trượng 5 thước, cao 3 trượng 4 thước. Pháo đài xây ở đỉnh núi, theo hình thế núi làm như hình cái mộc. Thân tường đài cao 6 thước 5 tấc. Tường thành, chân rộng 1 trượng 5 thước, từ chân tường đến thân tường tầng dưới cao 5 thước 3 tấc, mặt rộng 8 thước; tầng trên cao 1 thước 2 tấc, mặt rộng 4 thước. Mé ngoài tường đài: chu vi 57 trượng, từ đằng trước đến đằng sau dài 17 trượng; từ bên tả sang bên hữu, 11 trượng. Mặt trước đài dựng một cột cờ; đằng sau đài mở 1 cửa. Ở trong, dựng 1 tòa nhà ngói 3 gian 2 chái, đặt súng đại bác. Hai bên dựng 2 cái nhà ngói đều 1 gian 2 chái để chứa thuốc đạn. Chân núi, phía sau đài, làm 2 cái nhà tranh, mỗi cái 5 gian 2 chái, để cho biền binh cư trú). Đến lúc đài xây xong, Lê Văn Duyệt xin phái hơn 160 biền binh, 3 thuyền Ô, Lê, giao cho thành thủ úy Lê Văn Do cai quản đốc suất, theo lệnh trấn mà đóng giữ, cứ 3 tháng 1 lần đổi phiên. Vua y cho làm.

https://tieulun.hopto.org

Chuẩn định lệ thuế các mỏ sắt và các hộ biệt nạp thuế sắt ở các địa phương. Trước nộp sắt sống, nay đổi nộp sắt chín, được châm chước thu giảm phân số đi. (Các hộ làm sắt ở Quảng-nam, mỗi người mỗi năm nộp 50 cân sắt sống, nay đổi nộp 30 cân sắt chín. Các hộ làm sắt ở Bình-định mỗi người mỗi năm nộp 120 cân sắt sống, đổi nộp 72 cân sắt chín. Thuế sắt ở đầu nguồn Thuận-thành mỗi năm nộp 227 cân 8 lạng sắt sống, nay đổi nộp 159 cân 4 lạng sắt chín. Các hộ người Trung-quốc làm nghề sắt ở thiết trường thuộc các trấn Biên-hòa, Định-tường, Vĩnh-thanh, Hà-tiên thuộc thành Gia-định, mỗi người mỗi năm nộp 50 cân sắt sống Hà-sung nay đổi nộp 35 cân sắt chín. Các hộ làm sắt ở Phan-yên mỗi người mỗi năm nộp 64 cân, 4 lạng, 6 đồng cân sắt sống Ngưu-giang, nay đổi nộp 38 cân 10 lạng sắt chín. Các hộ làm sắt ở Nghệ-an, hộ nào mỗi người mỗi năm nộp 100 cân sắt sống, nay đổi nộp 60 cân sắt chín; hộ nào mỗi người mỗi năm nộp 120 cân sắt sống, nay đổi nộp 72 cân sắt chín. Các hộ làm sắt ở Thanh-hoa, mỗi người mỗi năm nộp 40 cân sắt sống, nay đổi nộp 28 cân sắt chín. Các hộ làm sắt ở Bắc-ninh thuộc Bắc-thành mỗi người mỗi năm nộp sắt sống 60 cân, đổi nộp 48 cân sắt chín. Các hộ làm sắt ở Cao-bằng mỗi người mỗi năm nộp sắt sống 50 cân nay đổi nộp 24 cân sắt chín. Mỏ Đồng-hòa ở Bắc-ninh mỗi năm nộp 300 cân sắt sống, nay đổi nộp 240 cân sắt chín. Ở Cao-bằng mỏ Đông-nam, mỗi năm nộp 110 cân sắt sống, nay đổi nộp 88 cân sắt chín; mỏ Khải-hòa, mỗi năm nộp 500 cân sắt sống, nay đổi nộp 400 cân sắt chín. Ở Sơn-tây mỏ Bản-lập, mỗi năm nộp 300 cân sắt sống, nay đổi nộp 240 cân sắt chín. Ở Lạng-sơn mỏ Đa-lịch mỗi năm nộp 200 cân sắt sống, nay đổi nộp 160 cân sắt chín; mỏ Mãnh-xá, mỗi năm nộp 150 cân sắt sống, nay đổi nộp 120 cân sắt chín. Ở Tuyên-quang mỏ Bình-di

https://tieulun.hopto.org

mỗi năm nộp 600 cân sắt sống, nay đổi nộp 480 cân sắt chín; mỏ Phú-linh, mỗi năm nộp 400 cân sắt sống, nay đổi nộp 320 cân sắt chín. Ở Thái-nguyên mỏ Linh-nham mỗi năm nộp 1.200 cân sắt sống, nay đổi nộp 960 cân sắt chín; mỏ Phú-nang mỗi năm nộp 2.500 cân sắt sống, nay đổi nộp 2.000 cân sắt chín; mỏ Nà-khôn mỗi năm nộp 2.000 cân sắt sống, nay đổi nộp 1.600 cân sắt chín; mỏ Vân-đồn mỗi năm nộp 600 cân sắt sống, nay đổi nộp 480 cân sắt sống; ba mỏ Nà-hóa, Quan-hòa, Cù-vâu, mỗi mỏ mỗi năm nộp 300 cân sắt sống, nay đều đổi nộp 240 cân sắt chín).

Định lệ các hộ ở Bắc-thành nộp thuế diêm tiêu thay bằng tiền. (Các hộ đóng thuế diêm tiêu, có hạng mỗi năm mỗi người nộp 12 cân, có hạng mỗi năm mỗi người nộp 6 cân. Nay người nào được ấn định nộp 12 cân thì nộp tiền 8 quan, người nào 6 cân, nộp tiền 4 quan).

Cho con đẻ các quan võ từ thống chế trở lên được ấm chức. Con Trần Văn Năng là Cẩm y hiệu úy Trần Văn Lân, con Tống Phúc Lương là hiệu úy Tống Phúc Giai, con Nguyễn Văn Xuân là hiệu úy Nguyễn Văn Thu, con Nguyễn Văn Hiếu là cai đội Nguyễn Văn Tồn, đều được gia ấm chức là phó vệ úy, hàm tùng tam phẩm. Con Đoàn Văn Trường là chánh đội trưởng Đoàn Văn Sách, gia ấm chức phó quản cơ, hàm tùng tứ phẩm. Con Đỗ Quý là Đỗ Đắc, con Tạ Quang Cự là Tạ Quang Tri đều được dùng làm Cẩm binh cai đội. Con Phạm Văn Lý là Phạm Văn Châu được dùng làm cẩm binh chánh đội trưởng.

Vua bảo bộ Lễ rằng: « Lệ thế tập (1) đời xưa, là để đền công. Nhưng con cháu công thần, nếu có người hư hỏng triều đình phải truất bãi thì lại thương tổn đến ân

(1) Thế tập: Chức tước cha truyền con nối.

https://tieulun.hopto.org

điền. Thí dụ như nhà Hán phong các tước hầu chỉ nói vạch sông mà thề nhưng mới một vài đời chỉ còn có 3, 4 người, thì sách thề cũng chỉ là hão! Chẳng gì bằng luận công phong tước chỉ nên đối với bản thân người công thần ấy, còn con cháu thì tùy tài trao chức, thế là giữ cho trọn vẹn, cứ gì phải thế tập mới là đền công?».

Quan trấn Thanh-hoa tâu: « Việc làm địa bạ dân trong hạt nhiều người kêu ruộng đất bị thiếu, xin khám đạc lại, theo sự thực vào sổ ». Bộ Hộ đem việc đó tâu lên. Vua bảo: « Điền thổ ở dân gian đã có sổ sách làm bằng, há nên nhẹ dạ nghe lời một vài người dân nhỏ mà hơi tỷ làm cho phiền nhiễu. Hơn nữa, dân tình mong thêm mong bớt, gian dối trăm khóe, một khi chiều lòng họ thì người này người khác bắt chước nhau rồi cứ kêu ca đến đây lại đo đạc đến đấy biết bao giờ xong mà làm thành được địa bạ? » Rồi không cho khám đạc như lời xin.

Kinh đô mưa, rét. Vua sai bộ Binh truyền dụ họp quần quân và các giám tu hãy cho các sở công dịch (1) tạm nghỉ việc dăm ba ngày, đợi trời tạnh sẽ làm.

Vua lại thương tình chưởng doanh Trần Văn Năng tuổi già, sắc cho được miễn vào túc trực, đợi sang xuân ấm áp, sẽ chiếu ban vào thường trực như cũ.

Giáng thự hiệp trấn Hải-dương Hoàng Tế Mỹ xuống làm tham hiệp. Mỹ, trước ở Nam-định, cùng với trấn thủ Hồ Văn Vân phạm vào việc tha người dân trong hạt là Nguyễn Bá Uân can án thông đồng với giặc. Đến bấy giờ đình thần bàn: Vân phải cách chức, Mỹ phải giáng 2 cấp và điều xuống chức khác. Vua đặc cách giáng Mỹ làm tham hiệp nhưng vẫn nghĩ là giáng 2 cấp và được

(1) *Công dịch*: Công việc lao dịch phục vụ họp vua quan.

https://tieulun.hopto.org

lưu. Vân vào Kinh đợi chỉ. Khi đến nơi, giáng làm thành thủ úy đạo Cam lộ.

Bộ Lễ bàn tâu, cho rằng theo lệ trước, lụa lễ dùng để tế giao : lụa hạng nhất, do Vũ khố dệt ; lụa hạng nhì và hạng ba, do Bắc-thành mua. Rượu nếp để tế lễ và rượu thường để yến tiệc thì : rượu nếp do Vũ khố nấu, rượu thường nấu bằng gạo hom, giao cho Thừa-thiên nấu nộp. Những thứ lụa và rượu dùng vào việc lễ này là việc quan hệ. Vũ khố là chỗ công việc lớn nhỏn mà đem dệt lụa, nấu rượu ở đấy, sợ không được sạch sẽ. Hơn nữa lụa dệt dài, ngắn, dầu đã có mẫu, nhưng thề dầy, mỏng, nặng, nhẹ, chưa có phân biệt. Rượu gạo hom cũng còn dùng vào việc tế lễ, không những chỉ chuyên dùng vào việc yến tiệc mà cho nhà dân nấu nộp thì cũng không nên. Vậy xin : từ nay, việc dệt lụa giao cho Thái-thường tự, rượu lễ giao cho Quang-lộc tự, dùng hành lang bên hữu trước sân Quốc sử quán làm chỗ dệt lụa và nấu rượu. Các nơi đó, cứ chiếu số tơ, số gạo cần dùng bao nhiêu, xin lãnh ở kho ra mà làm.

1. Lụa lễ — Hằng năm, các lễ tế Giao, tế Miếu đều dùng :

a) Lụa hạng nhất 135 tấm, mỗi tấm dài 9 thước, tất cả là 1.215 thước ; mỗi thước dệt hết 3 đồng cân 6 phân, tơ công cần dùng 27 cân 5 lạng 4 đồng cân tơ, do Nội vụ chiếu lĩnh tơ trong kho, thuê thợ dệt thành lụa.

b) Lụa hạng nhì 42 tấm, mỗi tấm dài 7 thước, tất cả là 294 (1) thước ; mỗi thước dùng 3 đồng cân 2 phân tơ.

c) Lụa hạng ba, 96 tấm, mỗi tấm dài 5 thước, tất cả là 480 thước, mỗi thước dùng 2 đồng cân 8 phân tơ ; cộng phải dùng 13 cân 7 lạng 4 đồng cân 8 phân tơ. [Hai hạng lụa này] vẫn do Bắc-thành theo mẫu mà làm nộp.

---

(1) Nguyên thư in lầm là 194 thước. Khi dịch, chúng tôi sửa lại cho đúng $1 \times 7 \times 42 = 294$.

https://tieulun.hopto.org

2. *Rượu thưởng và rượu nộp.*— Hằng năm, theo lệ, các lễ cần dùng rượu nếp 610 cân 15 lạng 3 đồng cân, rượu thường bằng gạo hom 279 cân 10 lạng 3 đồng cân, yến tiệc, dùng rượu gạo hom 2.920 cân. Mỗi 1 phương gạo nếp nấu thành rượu được 8 cân 8 lạng 8 đồng cân, cần phải chi gạo nếp hết 71 phương 5 thưng 9 cáp. Mỗi 1 phương gạo lương nấu thành rượu được 11 cân 3 lạng 5 đồng cân 5 phân, cần phải chi gạo lương hết 285 phương 6 cáp. Điều dân các xã lành nghề nấu rượu ở Thừa-thiên đến sở để nấu.

Vua lời theo bàn này. Sau đó, lại sắc sai, rượu gạo hom, theo lệ, vẫn phát gạo lương để nấu, từ nay đổi dùng gạo trắng Gia-định cho được tốt và thơm, để xứng đáng ý nghĩa làm lễ. (Nghị trước: hàng năm phải chi hơn 285 phương gạo lương, nay đổi dùng gạo trắng Gia-định hơn 259 phương).

Điều thự thượng thư bộ Công Vũ Xuân Cẩn làm thự thượng thư bộ Hình. Thăng lang trung bộ Công Phạm Xuân Bích lên thự tả thị lang bộ Lại, lang trung bộ Hộ Đặng Văn Bằng lên hữu thị lang bộ Lại sung chức thương trường (1) thị lang. Bổ nguyên thự hiệp trấn Quảng-trị Đỗ Khắc Thư làm phủ doãn Thừa-thiên. Dùng thự hiệp trấn Quảng-bình là Thân Văn Quyền làm Hộ bộ tả thị lang, sung làm việc Nội các, thăng Hàn lâm thị độc học sĩ sung làm việc Nội các là Tôn thất Bạch lên thự Lễ bộ tả thị lang.

Bắt đầu hạ lệnh cho từ Quảng-trị trở ra Bắc chia hạt, đặt quan.

Vua dụ bầy tôi rằng: « Dựng các trấn làm bình phong và đặt các quan chức để cai trị, là chính sách lớn của

(1) Thương trường: Trường sở có các kho tàng lương thực.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

triều đình, mà gặp việc phải châm chước sửa đổi là cốt cho thích hợp với công cuộc kinh lý. Nhà nước ta gây nền ở cõi nam, các trấn hạt đều đặt viên chức chuyên giữ việc chăn nuôi dân. Đến lúc Hoàng khảo Thế tổ Cao hoàng đế ta thu về một mối có cả nước Việt. Bắc-thành, 11 trấn, đất rộng, việc nhiều, lúc trong nước bình định hẳn rồi, chỉ giao cho viên quan to chuyên trông coi và chia đặt ra các tào giúp việc. Công việc các trấn đều thuộc về đấy cả. Đó chỉ là lúc bắt đầu quyền nghi tạm đặt. Thánh minh lo xa vẫn muốn sửa đổi lại, nhưng lúc mới khai sáng còn chưa kịp làm. Ta nay kính nối phúc xưa, mong theo chí trước, nghĩ rằng: các địa phương ấy, các việc quân, dân, kiện tụng, tiền lương, thuế khóa, thực là bề bộn. Cần phải chiếu theo địa hạt chia người coi giữ cho có chuyên trách, cho chi các hạt Quảng-trị, Quảng-bình, Nghệ-an, Thanh-hoa, Ninh-bình về phía bắc kinh kỳ cũng nên sửa đổi một thể và chia đặt ra qui tắc. Như thế thì quan chức không đến nỗi quá bộn, công việc cũng được thỏa thuận, tiện nghi, mới có thể không đề tệ về sau, giữ mãi được phúc tốt ức muôn năm vô cùng. Lũ ngươi nên hết lòng bàn kỹ để tâu lên ».

Đình thần hội bàn, cho rằng: « Chức quan ngoài, đời xưa có phương bá (1), châu mục (2). Các đời Hán, Đường, Tống xếp đặt mỗi đời khác nhau. Đến Minh, Thanh thời châm chước ngày càng kỹ càng đầy đủ. Tỉnh hạt đặt ra 2 ty Bố chính, Án sát, chia giữ các việc tài chính thuế khóa và pháp luật. Lại có tổng đốc, tuần phủ để thống

---

(1) Phương bá: Các nước chư hầu ở bốn phương, mỗi phương gọi là một phương bá, như đông phương bá, tây phương bá...

(2) Trung-quốc xưa chia làm 9 châu, mỗi châu có một châu mục, như Kinh châu mục, Duyện châu mục, v.v...

https://tieulun.hopto.org

trị. Trong đó, quyền hành nặng, nhẹ kiềm chế lẫn nhau, chức tước lớn, nhỏ, ràng buộc lấy nhau, thực là một chính sách hay trong việc giữ nước trị dân. Nếu mô phỏng mà làm, tưởng cũng có lợi nhiều lắm. Nay tạm nói đại lược như sau :

1. Từ trước đến nay, 11 trấn thống thuộc cả về một viên tổng trấn Bắc-thành, quyền hành to quá. Nay theo từng hạt chia đặt thì sau này sẽ không có cái lo đuôi to khó vẫy, mà các hạt ấy lại như phên giậu ràng buộc lẫn nhau, nước nhà sẽ được vững bền. Đó là cái lợi thứ nhất.

2. Từ trước đến nay, quân sự, dân sự 11 trấn đều do một viên tổng trấn coi giữ việc bộn mà phức tạp thừa hành cũng khó. Nay nhân địa thế, chia đặt ra từng tỉnh, tỉnh nào cũng có quan ty chuyên trách thì chức phận không quá nặng, công việc cũng không quá bộn, người gánh trách nhiệm không đến nỗi nặng quá, không làm nổi. Đó là cái lợi thứ hai.

3. Từ trước đến nay, số viên chức các tào rất nhiều. Nay đều bổ bớt đã khỏi cái phiền chọn lựa bổ nhiệm, mà công việc cũng tránh được cái chậm trễ. Đó là cái lợi thứ ba.

4. Từ trước đến nay, công việc các trấn tất do thành chuyển đạt vào Kinh, thì tình hình về công trạng hay tội lỗi của quan lại, vị tất đã lọt cả đến tai nhà vua. Nay đặt riêng nha chuyên trách, sự việc gì được tâu thẳng, thì ai hay, ai dở dễ biết, mà người này người khác cùng trông nhau mà biết phấn khởi cố gắng, quan trường càng được lọc trong. Đó là cái lợi thứ tư.

5. Từ trước đến nay, việc trấn đều hội đồng bàn luận cùng làm, kẻ hay người dở không có phân biệt. Nay công việc đã có phân nhiệm thì trách nhiệm đã có người chịu mọi việc để được chỉnh lý. Đó là cái lợi thứ năm.

https://tieulun.hopto.org

6. Từ trước đến nay, trấn thủ các trấn hoặc có kẻ nghĩ mình là người đứng đầu giữ ấn, các việc đều muốn tự chuyên quyết định một mình, còn hiệp trấn, tham hiệp thường nghĩ ngôi vị mình ở dưới, không khỏi có sự hay dần việc, không dám làm. Nay có tổng đốc, tuần phủ nắm lấy đại cương mà bố chính án sát chuyên giữ từng việc thì người nào cũng cố gắng công việc sẽ được thành tựu. Đó là cái lợi thứ sáu.

7. Từ trước đến nay, binh lính tụ cả ở Bắc-thành, các trấn hễ có việc đánh bắt giặc cướp, tất phải đợi quân ở thành, thường phải đợi đến hàng tuần hàng tháng, nên thường có cái lo roi dài không đánh đến bụng ngựa. Nay các hạt đều có trọng binh, thì đủ sức để cầm phòng mà trộm giặc có thể phải nín thở. Đó là cái lợi thứ bảy.

TIMSACH.COM.VN

8. Từ trước đến nay, những biên binh đi dẹp giặc cướp đều do thành điều khiển, đối với sự đau đớn của dân, biên binh không quan thiết gì đến lắm, nên không chịu hết sức, thậm chí còn mượn cớ sách nhiễu dân, làm cho tình quan với dân sinh xa cách, khi có kêu gọi việc gì, dân không chịu ứng phó nhanh nhẹn. Giặc cướp, không dẹp tan được, là bởi vì cớ đó. Nay các hạt đều có lãnh binh mà biên binh lại là người thổ trước, thì lãnh binh đã có chuyên trách không còn dám đem đẩy cho ai, mà quân với dân có quan hệ như cùng một thân thể. Họ vì triều đình ra sức, cũng tức là để giữ nhà, giữ làng của họ, thì tự nhiên thu được thanh hiệu dẹp giặc, yên dân. Đó là cái lợi thứ tám.

9. Từ trước đến nay, việc bắt binh lính để điền ngạch tất do Binh tào Bắc-thành, sự đi lại chờ chực càng thêm phiền phí. Nay đều do địa hạt tự bắt lấy lính đã không có cái phiền xét hỏi nhiều lần thì việc lính để được đủ ngạch. Đó là cái lợi thứ chín.

https://tieulun.hopto.org

10. Từ trước đến nay, tiền và thóc nộp thuế có thứ nộp ở trấn, có thứ nộp ở thành, thực là chia trách lỗi thôi. Nay ngạch thuế đều do địa phương trưng thu, tiện cho dân không phải phí tổn chuyên chở. Đó là cái lợi thứ mười.

11. Từ trước đến nay, lương thưởng của binh lính vẫn do thành cấp phát, khi phát không đủ thì chia đi lãnh ở các hạt đã không tiện, lại nảy sinh cái tệ bao mua. Nay sở tại đều có kho chứa để cấp phát lương cho biền binh trong hạt mình thì rất giản tiện. Đó là cái lợi thứ mười một.

12. Từ trước đến nay, nhân dân thuộc thành muốn kêu xin xét xử việc gì tất phải nộp đơn ở thành để xin phúc thẩm rồi thành lại giao về cho nha phủ, huyện, trấn, đi lại, đòi hỏi không phải không có sự phiền lụy. Nay để trong hạt chuyển việc xét xử, nhân dân được đến cho gần hầu kiện, không có cái phiền chỗ nọ giao đi chỗ kia. Đó là cái lợi thứ mười hai.

13. Từ trước đến nay, sổ sách văn án các trấn tất do thành thẩm xét, rồi mới phát đệ, chẳng khỏi kéo dài chậm trễ. Nay do địa phương làm xong để tâu thì công việc không đến nỗi trì trệ. Đó là cái lợi thứ mười ba.

14. Từ trước đến nay, phủ huyện đệ án, do trấn lên thành, có kẻ mượn cớ đi theo án, thường thường đến thành, chơi bời thù tạc liên miên, nhiều khi bỏ bê việc quan. Nay việc án đều do thượng ty bản hạt đệ nộp, họ không còn mượn cớ vào đâu mà bỏ việc nữa. Đó là cái lợi thứ mười bốn.

15. Từ trước đến nay, các trấn thuộc thành, mọi việc đều do thành xử đoán. Nhiều kẻ hào cường điêu ngoan giảo hoạt, thường mượn oai quyền thế, dọa nạt bình dân, hiếp chế quan trên. Quan bản hạt không khỏi có chỗ

https://tieulun.hopto.org

e dè đến nỗi thiên vị chúng, làm cho kẻ gian xảo càng nhiều mãi ra. Nay quan bản hạt đều được giữ chức sự riêng, có thể khám phá những mưu gian, vạch ra những sự ẩn khuất thì cái việc chống thói khinh bạc, trừ thói điêu ngoan tưởng cũng là có cơ hội tốt. Đó là cái lợi thứ mười lăm.

Có 15 cái lợi ấy nay đem ra làm, dẫu lúc đầu xếp đặt hơi có bận rộn, nhưng một khi việc đã làm xong thì rồi nó cũng thành nếp quen. Đó thực là cái lợi nghìn muôn đời vô cùng.

Nay xin căn cứ vào các hạt ở Bắc-thành và phía bắc kinh kỳ, lượng tình địa thế xa, gần, lớn, nhỏ mà chia hạt, đặt quan. Thiết lập các tổng đốc, tuần phủ, bố chánh, án sát, lãnh binh, bỏ các chức tổng trấn và các tào của thành cũ cùng các chức tuần thủ, hiệp trấn, tham hiệp ở các trấn trước. Vậy xin đem các điều khoản đã châm chước nghĩ ra kê rõ tâu lên:

1. Chia định địa hạt các tỉnh:

Quảng-bình: thống trị 1 phủ là Quảng-bình; 4 huyện là Phong-lộc, Lệ-thủy, Bố-chính, Bình-chính.

Quảng-trị: thống trị 2 phủ là Triệu-phong, Cam-lộ; 3 huyện là Hải-lăng, Đăng-xương, Minh-linh, 10 châu là Hướng-hóa, Mường-vang, Nà-bôn, Thượng-kế, Tá-bang, Xương-thịnh, Tầm-bồn, Ba-lan, Mường-bổng, Làng-thin.

Nghệ-an: thống trị 9 phủ là Anh-sơn, Diễn-châu, Tương-dương, Quỳ-châu, Lạc-biên, Trấn-ninh, Trấn-tĩnh, Trấn-định, Trấn-biên; 29 huyện là: Nam-đường, Hưng-nguyên, Thanh-chương, Chân-lộc, Đông-thành, Quỳnh-lưu, Kỳ-sơn, Vĩnh-hòa, Trung-sơn, Thủy-vân, Liên-huyện, Khâm-huyện, Tương-dương, Hội-nguyên, Quảng-huyện, Xôi-huyện, Mộc-huyện, Xa-hồ, Sầm-tộ,

https://tieulun.hopto.org

Khang-huyện, Cát-huyện, Cam-linh, Thâm-nguyên, Yên-sơn, Mộng-sơn, Man-soạn, Mang-lạn, Cam-môn, Cam-cát.

Hà-tĩnh: thống trị 2 phủ là Hà-hoa, Đức-thọ; 6 huyện là Thạch-hà, Kỳ-hoa, Hương-sơn, Thiên-lộc, Nghi-xuân, La-sơn.

Thanh-hoa: thống trị 5 phủ là Hà-trung, Tĩnh-gia, Thọ-xuân, Thiệu-hóa, Trấn-man; 19 huyện là Tống-sơn, Hậu-lộc, Hoằng-hóa, Nga-sơn, Thụy-nguyên, Đông-sơn, An-định, Quảng-địa, Ngọc-sơn, Nông-cống, Quảng-xương, Lôi-dương, Thọ-xuân, Trinh-cố, Vĩnh-lộc, Cẩm-thủy, Thạch-thành, Sầm-nưa, Man-xôi; 3 châu là Lang-chánh, Quan-da, Tâm-châu.

Hà-nội: thống trị 4 phủ là Hoài-đức, Thường-tín, Ứng-hòa, Lý-nhân; 15 huyện là Thọ-xương, Vĩnh-thuận, Từ-liêm, Thượng-phúc, Thanh-trì, Thanh-oai, Chương-đức, Sơn-minh, Hoài-an, Nam-xang, Duy-tiên, Bình-lục, Phú-xuyên, Kim-bảng, Thanh-liêm.

Ninh-bình: thống trị 2 phủ là Yên-khánh, Thiên-quan; 7 huyện là Yên-khánh, Yên-mô, Gia-viễn, Kim-sơn, Phụng-hóa, An-hóa, Lạc-thổ.

Nam-định: thống trị 4 phủ là Thiên-trường, Thái-bình, Nghĩa-hưng, Kiến-xương; 17 huyện là Nam-chân, Giao-thủy, Thượng-nguyên, Mỹ-lộc, Phụ-dực, Quỳnh-côi, Đông-quan, Thụy-anh, Phong-doanh, Thiên-bản, Đại-an, Ý-yên, Tiền-hải, Thư-trì, Vũ-tiên, Chân-định, Thanh-quan.

Hưng-yên: thống trị 2 phủ là Khoái-châu, Tiên-hưng, 8 huyện là: Tiên-lữ, Phù-dung, Thiên-thi, Đông-an; Kim-động, Hưng-nhân, Thần-khê, Duyên-hà.

https://tieulun.hopto.org

Hải-dương: thống trị 4 phủ là Bình-giang, Ninh-giang, Nam-sách, Kim-môn; 18 huyện là Cẩm-giàng, Đường-hào, Đường-an, Tứ-kỳ, Vĩnh-lại, Thanh-miện, Gia-lộc, Chí-linh, Thanh-lâm, Thanh-hà, Tiên-minh, An-dương, An-lão, Nghi-dương, Thủy-đường, Đông-triều, Kim-thành, Giáp-sơn.

Quảng-yên: thống trị 1 phủ là Hải-đông; 3 huyện là Hoa-phong, Hoành-bồ, Yên-hưng; 3 châu là Vạn-ninh, Vân-đồn, Tiên-yên.

Sơn-tây: thống trị 5 phủ là Quốc-oai, Vĩnh-tường, Lâm-thao, Quảng-oai, Đoan-hùng; 22 huyện là Yên-sơn, Yên-lạc, Thạch-thất, Yên-lãng, Bạch-hạc, Lập-thạch, Mỹ-lương, Phù-ninh, Đan-phượng, Sơn-vi, Hoa-khê, Thanh-ba, Hạ-hoa, Tiên-phong, Minh-nghĩa, Bất-bạt, Phúc-thọ, Tùy-quan, Đang-đạo, Tam-dương, Sơn-dương, Hàng-quan.

Hưng-hóa: thống trị 3 phủ là Quy-hóa, Gia-hưng, An-tây; 5 huyện là Văn-chấn, Yên-lập, Tam-nông, Trấn-yên, Thanh-xuyên; 16 châu là Thủy-vĩ, Văn-bàn, Sơn-la, Thuận-châu, Tuần-giáo, Mai-sơn, An-châu, Ninh-biên, Mộc-châu, Đà-bắc, Phù-hoa, Mai-châu, Chiêu-tấn, Luân-châu, Lai-châu, Quỳnh-nhai.

Tuyên-quang: thống trị 1 phủ là Yên-bình; 1 huyện là Hàm-yên; 5 châu là Vụ-xuyên, Thu-châu, Đại-man, Lục-yên, Bảo-lạc.

Bắc-ninh: thống trị 4 phủ là Từ-sơn, Thiên-phúc, Thuận-an, Lạng-giang; 20 huyện là Tiên-du, Võ-giàng, Quế-dương, Yên-phong, Thiên-phúc, Hiệp-hòa, Kim-hoa, Việt-yên, Lang-tài, Gia-lâm, Văn-giang, Gia-bình, Siêu-loại, Yên-thế, Yên-dũng, Bảo-lộc, Hữu-lũng, Phượng-nhãn, Lục-ngạn, Đông-ngàn.

https://tieulun.hopto.org

Thái-nguyên: thống trị 2 phủ là Thông-hóa, Phú-bình, 9 huyện là Cảm-hóa, Tư-nông, Bình-tuyền, Phú-lương, Võ-nhai, Đại-từ, Phổ-yên, Văn-lãng, Đồng-hỷ; 2 châu là Bạch-thông, Đinh-châu.

Lạng-sơn: thống trị 1 phủ là Trường-khánh; 7 châu là Ôn-châu, Thất-tuyền, Lộc-bình, Thoát-lãng, Yên-bác, Văn-quan, Văn-uyên.

Cao-bằng: thống trị 1 phủ là Trùng-khánh; 4 châu là: Quảng-uyên, Thượng-lang, Hạ-lang, Thạch-lâm.

Cam-lộ tỉnh Quảng-trị, nguyên trước là đạo, nay thăng làm phủ.

Hà-tĩnh là một số phủ huyện trước thuộc Nghệ-an, nay trích ra đặt làm tỉnh.

TIMSACH.COM.VN

Hà-nội là phủ Hoài-đức thuộc Bắc-thành trước, nay hợp với cùng trấn Sơn-nam mà đổi đặt làm tỉnh.

Huyện Từ-liêm, trước thuộc phủ Quốc-oai (Sơn-tây), nay đổi thuộc vào phủ Hoài-đức.

Huyện Thanh-quan Nam-định, trước thuộc phủ Tiên-hưng, nay đổi thuộc phủ Kiến-xương.

Hưng-yên là trích lấy phủ Khoái-châu trước thuộc Sơn-nam và phủ Tiên-hưng trước thuộc Nam-định, đặt riêng làm tỉnh.

Huyện Tam-nông Hưng-hóa trước thuộc phủ Lâm-thao, Sơn-tây, nay đổi thuộc phủ Gia-hưng [tỉnh Hưng-hóa].

Về sau, Hải-dương có tên riêng gọi là tỉnh Đông, Quảng-yên, có tên riêng là tỉnh Hải (1).

---

(1) Nguyên văn là «Hải-tỉnh» 海省

https://tieulun.hopto.org

II. Đặt các chức quan :

Các hạt Bình-Trị (1), An-Tĩnh (2), Thanh-hoa, Hà-Ninh (3), Định-Yên (4), Hải-Yên (5), Ninh-Thái (6), Sơn-Hưng-Tuyên (7) đều đặt tổng-đốc, lãnh công việc tuần phủ, lấy các chức đô thống, thượng thư, thống chế sung bổ. Quảng-trị, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Quảng-yên, Hưng-hóa, Lạng-sơn đều đặt *tuần-phủ*, lãnh công việc bố chính, lấy các chức tham tri, thị lang sung bổ. Thái-nguyên, Tuyên-quang thì dùng bố chính sử thự lý tuần phủ ấn vụ.

Tổng-đốc chuyên hạt (8) một tỉnh và kiêm hạt (9) 1 tỉnh, thì dụ như Bình-Trị tổng đốc chuyên hạt Quảng-bình, kiêm hạt Quảng-trị, Quan hàm biên là : « Binh bộ thượng thư kiêm Đô sát viện hữu đô ngự sử, tổng đốc, Quảng-bình, Quảng-trị đẳng xứ địa phương, đề đốc quân vụ kiêm lý lương [illegible] Quảng-bình tuần phủ sự ». Ngoài ra theo đó mà suy. Duy Thanh-hoa chỉ chuyên hạt 1 tỉnh, Sơn-Hưng-Tuyên thì kiêm hạt những 2 tỉnh.

Tuần phủ chuyên hạt 1 tỉnh, như tuần phủ Quảng-trị. Quan hàm biên là « Binh bộ tham tri hoặc thị lang kiêm Đô sát viện hữu phó đô ngự sử, tuần phủ, Quảng-trị đẳng xứ địa phương, đề đốc quân vụ kiêm lý lương

---

(1) Quảng-bình, Quảng-trị.
(2) Nghệ-an, Hà-tĩnh.
(3) Hà-nội, Ninh-bình.
(4) Nam-định, Hưng-yên.
(5) Hải-dương, Quảng-yên.
(6) Bắc-ninh, Thái-nguyên.
(7) Sơn-tây, Hưng-hóa, Tuyên-quang.
(8) Chuyên hạt : Chuyên chủ công việc trong hạt mình hiện đóng.
(9) Kiêm hạt : Kiêm lý công việc một hạt ngoài hạt mình thống trị.

https://tieulun.hopto.org

thường, lãnh bố chính sự ». Duy có Lạng-Bình (1) thì kiêm hạt 1 tỉnh.

Bố chính và án sát. — Bố chính thự lý tuần phủ, như: bố chính Thái-nguyên, quan hàm biên là: « Thái-nguyên đẳng xứ địa phương Thừa tuyên bố chính sứ ty bố chính sứ, thự lý tuần phủ ấn vụ ». Bố chính sứ trật chánh tam phẩm, Án sát sứ trật tùng tam phẩm. Tỉnh nào thuộc tổng đốc chuyên hạt hay tuần phủ kiêm hạt thì đặt bố chính án sát mỗi chức 1 viên. Tỉnh nào có tuần phủ lãnh công việc Bố chính thì chỉ đặt một viên án sát. Quan hàm như: bố chính Quảng-bình, biên rằng: « Quảng-bình đẳng xứ địa phương, Thừa tuyên bố chính sứ ty bố chính sứ ». Án sát thì biên « Quảng-bình đẳng xứ địa phương đề hình án sát sứ ty án sát sứ ». Ngoài ra theo đó mà suy. Hai ty Bố chính, Án sát, mỗi ty đặt 1 thông phán, 1 kinh lịch.

TIMSACH.COM.VN

Bất phẩm thư lại ty Bố chính.—Quảng-bình 3, Quảng-trị 2, Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh đều như Quảng-bình. Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng đều như Quảng-trị.

Cửu phẩm thư lại.—Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh đều 6 viên; Quảng-bình, Quảng-trị, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên đều 5 viên, Lạng-sơn 4 viên; Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Cao-bằng đều 3 viên.

Vị nhập lưu thư lại.— Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, đều 60 viên, Quảng-bình, Quảng-trị, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Lạng-sơn đều 40 viên; Quảng-yên, Hưng-hóa,

(1) Lạng-sơn, Cao-bằng.

https://tieulun.hopto.org

Tuyên-quang, Thái-nguyên, Cao-bằng đều 30 viên.

Thư lại ty án sát.— Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh đều 2 bát phẩm 4 cửu phẩm, 40 vị nhập lưu thư lại. Nghệ-an, bát cửu phẩm cũng như những tỉnh trên, vị nhập lưu 30 viên. Quảng-bình, Quảng-trị, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên đều một bát phẩm, 3 cửu phẩm, 20 vị nhập lưu. Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng đều 1 bát phẩm 2 cửu phẩm, 20 vị nhập lưu.

Lãnh binh quan. — Nghệ-an, Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh đều dùng quan nhị, tam phẩm ; Quảng-bình, Quảng-trị, Ninh-bình, Hưng-yên, Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Lạng-sơn, đều dùng quan tam, tứ phẩm ; Cao-bằng dùng quan tứ phẩm.

Thủy sư lãnh binh quan.— Dùng quan tam, tứ phẩm. Các địa phương Quảng-bình, Quảng-trị, Hà-tĩnh, Thanh-hoa, Ninh-bình, Hưng-yên, Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng, mỗi nơi đều đặt 1 lãnh binh quan, chuyên cai quản bộ binh ; Nghệ-an, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, đều 2 lãnh binh quan chia nhau cai quản bộ binh. Quảng-bình, Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương đều đặt 1 thủy sư lãnh binh quan chuyên cai quản thủy binh. Ninh-bình thuộc về kiêm hạt của tổng-đốc Hà-Ninh, Hưng-yên thuộc về kiêm của tổng đốc Định-Yên, Quảng-yên thuộc về kiêm hạt của tổng đốc Hải-Yên, thủy sư do các tổng đốc phái đi tuần phòng đóng giữ. Sơn-Hưng-Tuyên, Ninh-Thái, Lạng-Bình đều là đất thượng du, không đặt thủy sư.

Quảng bình.— Bộ binh có cơ Quảng-bình, cơ Quảng-tượng, lại 1 vệ Thần sách thú binh của Nghệ-an, mỗi năm 1 lần đến đổi phái. Thủy sư thì có thủy cơ Quảng-bình.

https://tieulun.hopto.org

Quảng-trị.— Bộ binh có cơ Quảng-tượng(1), cơ Trị-tượng, cơ Định-man.

Nghệ-an.—Bộ binh có 6 vệ là : Tuyển phong tiền, Phấn võ, Trung võ, Trang võ ở tiền doanh Thần sách và các vệ Cường võ, Tráng võ ở Hậu doanh ; 4 vệ : Tuyển phong tả, Diệu võ, Định võ, Nghiêm võ, ở tả doanh và An tượng cơ. Thủy sư thì có Nghệ-an, trung thủy, tả-thủy, hữu thủy 3 cơ. Lấy trung tiệp cơ đổi làm Nghệ-an trung thủy cơ, còn 2 cơ tả, hữu, đợi sau sẽ lập.

Hà-tĩnh.— Bộ binh có 4 vệ : Oai võ, Dương võ, Toàn võ, Minh võ ở trung doanh Thần sách, cơ Hà-tĩnh, nguyên là 2 đội An-ngãi nhất, An-ngãi nhị ở Nghệ-an dồn đổi lại. Nếu còn thiếu sẽ mộ thêm cho đủ 10 đội.

Thanh-hoa.—Bộ binh có 4 vệ : Tuyển phong hữu, Túc võ Cung võ, Nghĩa võ ở hữu doanh Thần sách và 2 vệ : Tuyển phong hậu, Quảng võ ở Hậu doanh và hoa tượng cơ. Thủy sư có 2 cơ Thanh-hoa hữu thủy. Lấy cơ Trung dực đổi làm cơ Thanh-hoa tả thủy, còn hữu thủy cơ sau này sẽ lập.

Hà-nội.— Bộ binh có 10 cơ Chân-định của Trung quân, cơ, Thiện võ, cơ Hà-nội (nguyên là cơ Sơn-nam trước đổi ra), cơ Nghiêm dũng (nguyên là vệ Nghiêm dũng trước đổi ra), Hà-nội tượng-cơ. Thủy sư thì có Hà-nội thủy cơ, Hà-thanh cơ.

Ninh-bình.—Bộ binh có 4 cơ : Ninh-bình tiền, tả, hữu, hậu và cơ Ninh-tượng.

Nam-định.—Bộ binh có 10 cơ Kinh-tiệp của tiền quân, Tráng oai cơ, Nam-định cơ, Lạc dũng cơ, nguyên là vệ Lạc dũng trước đổi ra Nam-định tượng cơ, thủy sư thì có 3 cơ : Nam-định trung thủy, tả thủy, hữu thủy (nguyên là các dực cơ đổi ra).

---

(1) Có lẽ là Quảng-trị cơ (cơ binh Quảng-trị) đã viết lầm ra Quảng tượng cơ (cơ voi Tỉnh Quảng) nhất là liền ngay dưới đã có : « Trị tượng cơ » (Cơ voi tỉnh Quảng-trị) rồi.

https://tieulun.hopto.org

Hưng-yên. — Bộ binh có cơ Hưng-yên nguyên là 3 đội Kiên phủ, Kiên thắng, Kiên tiệp trước dồn lại. Lại có 3 cơ Bắc-binh do Nam-định phái đến đóng giữ.

Hải-dương. — Bộ binh có 10 cơ Kiên nhuệ của tả quân (5 cơ người Hải-dương, 3 cơ người Nam-định, 2 cơ người Bắc-ninh), Chính võ cơ, Hải-dương cơ, Hải-dương tượng cơ. Thủy sư có 2 cơ Hải-dương tả thủy, Hải-dương hữu thủy.

Quảng-yên. — Bộ binh có cơ Quảng-yên, cơ Quảng-hùng, lại 1 cơ Bắc-binh do Hải-dương phái đến đóng giữ.

Sơn-tây. — Bộ binh có 10 cơ Hùng dũng của hữu quân, Võ dũng cơ, Sơn-tây cơ, Sơn-tây tượng cơ.

Hưng hóa. — Bộ binh có cơ Hưng-hóa, cơ Hưng-hùng, lại 1 cơ Bắc-binh do Sơn-tây phái đến đóng giữ.

Tuyên quang. — Bộ binh có cơ Tuyên-quang, cơ Tuyên-hùng.

Bắc-ninh. — Bộ binh có 10 cơ Oai thắng của hậu quân, Cự oai cơ, Bắc-ninh cơ, Bắc-thuận cơ, Bắc-ninh tượng cơ.

Thái-nguyên. — Bộ binh có cơ Thái-nguyên, cơ Thái-hùng.

Lạng-sơn. — Bộ binh có cơ Lạng-sơn, cơ Hiệu-thuận, cơ Lạng-hùng.

Cao-bằng. — Bộ binh có cơ Cao-bằng, cơ Cao-hùng.

III. Phân chia chức sự coi giữ:

Tổng đốc giữ việc cai trị cả quân, dân, cấm dân các quan văn quan võ trong toàn hạt. Khảo hạch các quan lại, sửa sang bờ cõi.

Tuần phủ giữ việc tuyên bố đức ý triều đình, vỗ yên nhân dân, coi giữ các việc chính trị, giáo dục, mở điều lợi, bỏ điều hại.

Bố chính sứ giữ việc thuế khóa, tài chính toàn hạt. Triều đình có ân trạch, chính lệnh gì ban xuống thì truyền đạt cho các người phận việc.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

An sát sứ giữ việc kiện tụng hình án trong toàn hạt, chấn hưng phong hóa, kỷ cương, trừng thanh các quan lại, kiêm coi công việc chạy trạm trong hạt khi có những việc trọng đại hai ty (Bố chính, Án sát) hội đồng bàn bạc, rồi trình bày với tổng đốc hay tuần phủ mà làm.

IV. Qui tắc làm việc:

1. Tổng đốc tuần phủ hay các viên thự lý tuần phủ ấn vụ, công việc cũng như nhau. Phàm trong hạt sự việc gì nên tâu báo, đều được làm chuyên tập tâu lên. Duy tuần phủ [ở tỉnh do tổng đốc] kiêm hạt, khi có chính sự lớn lao về việc hưng lợi trừ tệ thì cùng với tổng đốc bàn bạc rồi ký tên tâu chung một giấy. Nếu ý kiến khác nhau, thì cho làm tờ tâu riêng. Nếu là việc biên cương hay quân cơ khẩn yếu thì một mặt điều khiển rồi tâu lên, một mặt tường báo cho tổng đốc định liệu.

Hai ty bố chính án sát.— Phàm những việc nên tâu lên tư, đều phải tường báo với quan trên là tổng đốc hay tuần phủ để phân biệt, liệu làm. Duy việc quan hệ đến lợi hại về đời sống của dân chúng mà ý kiến khác nhau hoặc bị quan trên chèn ép thì cho được dệ sớ niêm phong tâu thẳng. Lại như tình hình Cao-bằng không giống với các hạt khác. Khi gặp việc gì quan khẩu thì bố chính án sát cùng nhau bàn bạc, làm chung giấy đệ tâu thẳng và một mặt tường báo với tuần phủ Lạng-Bình. Còn những việc lớn như mở điều lợi, trừ mối tệ thời phải tường báo với tuần phủ xét ký tâu xin thi hành. Ngoài ra, công việc thuộc về ty nào cứ chiếu lệ thường mà làm. Việc nên tâu thì làm sớ tâu, nên tư bộ thì lấy dủ lý do mà báo bộ.

2. Thông phán, kinh lịch, bát cửu phẩm và vị nhập lưu thư lại ở 2 ty bộ chính án sát thì lấy viên chức ở hai ty thừa của trấn cũ mà sung bổ. Thông phán, kinh lịch ở hai tỉnh Hà-tĩnh và Hưng-yên mới đặt thì do bộ chọn bổ. Còn thư lại của Hà-tĩnh thì do Nghệ-an trích lấy ty thuộc

https://tieulun.hopto.org

trấn cũ, của Hưng-yên thì do viên quyền chưởng thành ấn trích lấy ty thuộc của trấn Sơn-nam cũ mà chia bổ.

3. Về lỵ sở Bắc-thành, nay đã đặt làm nha môn tỉnh Hà-nội thì quan lại cũ ở các tào, các phòng và cục tạo tác đều phải rút đi, nhưng công việc bàn giao rất nhiều hãy cho họ tạm lưu lại ở Hà-nội, để viên tổng đốc đốc sức làm cho thanh thỏa rồi sẽ xét bổ.

4. Khi sổ sách các hạt đệ tâu. Khi bố chính án sát làm xong, phải tường báo với tổng đốc, tuần phủ duyệt lại, ký tên, đóng dấu quan phòng. Cuối sổ sách phải có chữ ký rõ họ tên người cứu duyệt, người viết là thuộc viên của ty mình để tiện kiểm tra. Ngạch lính hằng năm, nguyên vẫn thuộc các quân doanh, viên cai quản phải theo lệ làm thành sổ sách, tường báo với tổng đốc, tuần phủ duyệt lại và chứng thực. Còn sổ các hạng quan văn quan võ và binh dịch trong hạt thì do tổng đốc tuần phủ hội đồng cùng làm và cũng phải đệ luôn thể [với sổ ngạch binh] để bộ chiếu đó làm việc.

5. Những trọng án các phủ huyện đã kết nghĩ đệ lên cho ty án sát phúc thẩm với các án do ty án sát tra xét khi xong phải chuyển đệ lên tổng đốc, tuần phủ xét lại. Án nào nên tâu thì làm giấy tờ tâu lên. Những án xử phát lưu làm lính trở xuống thì tổng đốc tuần phủ phê sức cho ty án sát chiếu theo thi hành, đến cuối năm, làm thành danh sách. Những án phủ huyện xét xử mà đương sự chưa phục tình thì được chống án lên ty án sát xin xét; ty án sát xét xử mà đương sự vẫn chưa phục tình thì do tổng đốc tuần phủ xét lại, rồi trích phái nhân viên ty bố chính hội xét với viên dầu phủ hay dầu huyện chớ nên phái ủy nhân viên ty án sát xét nữa.

6. Những tờ chiếu, cáo, chỉ dụ được giao về cùng các thứ chương tấu, sổ sách văn thư án kiện ở thành, từ năm Gia-long thứ 1 (1802) trở về sau, đều do viên quyền

https://tieulun.hopto.org

chưởng thành ấn chuyển sức cho phần việc kiểm duyệt rồi giao nha môn Hà-nội lưu trữ, đợi sau hạt nào có việc cần tra cứu đến thì tư hội sức cho sao lục. Còn hai tỉnh mới đặt là Hà-tĩnh và Hưng-yên những thể lệ chung hiện để tuân hành, sẽ do tổng đốc An-Tĩnh và tổng đốc Định-Yên sao lục giao cho thi hành.

7. Các hạng biền binh thuộc các hạt trước trừ những danh hiệu quân đội đã nói ở trên, còn thì đều cho lưu lại bản hạt theo tổng đốc tuần phủ phân phái.

8. Các cơ thủy binh từ Quảng-bình trở ra Bắc, đều theo mệnh lệnh quan địa phương và quan thủy sư lãnh binh, chứ không thuộc quyền thủy quân như trước nữa.

9. Ba cơ Bắc tượng tiền, Bắc tượng tả, Bắc tượng hữu, mỗi cơ 5 đội, chia bổ về 5 tỉnh to là Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, mỗi tỉnh 3 đội, đặt làm 1 cơ. Cơ của Hà-nội thì gọi là Hà-nội tượng cơ; các tỉnh khác cũng theo lối như thế. Mỗi hạt định ngạch là 20 thớt voi; đem số voi hiện có mà chia cho đều, thiếu thì sẽ cấp sau.

10 .Các tượng cơ từ Quảng-trị trở ra Bắc điều thuộc quyền quan địa phương và quan lãnh binh. Những viên chuyên quản tượng cơ ở kinh đặt trước đều rút đi cả.

11. Bộ binh các hạt trong có một số trước thuộc 5 quân Thần sách, nay tuy vẫn lệ thuộc chưởng lãnh ở Kinh, nhưng cũng cùng với bộ binh, thủy binh, tượng binh đặt dưới quyền tổng đốc tuần phủ sở tại điều khiển, liện lượng phân phái đi đóng giữ các nơi xung yếu.

12. Các nha tuần phủ, khi gặp có tin báo nguy cấp mà số biền binh trong hạt không đủ sai phái thì một mặt tư trình tổng đốc, một mặt trưng dụng binh ở tỉnh cùng hạt, như Quảng-bình với Quảng-trị chẳng hạn. Duy tuần phủ Lạng-sơn, được phép báo cho tổng đốc

https://tieulun.hopto.org

Ninh-Thái sai phái binh đi, việc xong lại cho lính về tại ngũ.

13. Các hạt đuổi bắt giặc cướp mà chúng chạy sang hạt khác, thì được phép báo cho hạt tiếp giáp, phái binh ngăn chặn, hoặc hợp sức vây bắt. Nếu hạt giáp giới tự cho là khác bờ cõi, không chịu tiếp ứng để bọn giặc cướp chạy xa, sẽ truy cứu duyên do, phân biệt trị tội.

14. Cao-bằng, việc bắt giặc cướp cũng ít. Nếu gặp việc cần phải thêm quân, đã có tuần phủ Lạng-Bình điều khiển, đợi sau này kho thóc ngày thêm dồi dào đủ nuôi quân, bấy giờ sẽ bàn việc phái lính đến đóng.

15. Thuế các phủ huyện, thuộc về hạt nào thì nộp vào kho hạt ấy. Duy các xứ Tuyên-quang, Hưng-hóa, Thái-nguyên, Quảng-yên thuế có khi không đủ chi phát. Vậy 3 huyện là Hạ-hoa, Hoa-khê, Thanh-ba của Sơn-tây, nguyên trước nộp thuế về Hưng-hóa, 4 huyện Hàug-quan, Tây-quan, Sơn-dương, Đăng-đạo của Sơn-tây trước nộp thuế về Tuyên-quang, huyện Thiên-phúc của Bắc-ninh được nộp thuế về Thái-nguyên và 2 huyện An-dương, Thủy-đường của Hải-dương trước hộp thuế về Quảng-yên, đều vẫn cho nộp theo như cũ. Lại 6 huyện là: Đường-an, Đường-hào, Vĩnh-lại, Tứ-kỳ, Gia-lộc, Thanh-miện của Hải-dương cũng vẫn theo như cũ nộp thuế vào kho Xích-đằng cho tiện việc vận tải. Đến như các cửa ải, các bến sông, các hồ, ao đầu trung, đến kỳ, do quan địa phương chiếu lệ mà làm.

16. Các trấn nguyên thuộc Bắc-thành, sang năm đến kỳ tuyển linh, những công việc chia tỉnh đặt quan mới bắt đầu xây dựng, việc tuyển linh chưa được tiện, hãy hoãn đến năm quý tị, Minh-mệnh thứ 14 [1833] sẽ làm. Khóa

https://tieulun.hopto.org

thanh tra năm nay, các hạt đã có tổng đốc tuần phủ thay thế bàn giao thì cứ theo lệ, chọn phái các nhân viên chuyên làm việc này mà bổ chức đồng lý đi.

17. Các trấn thuộc Bắc-thành cũ và hạt Ninh-bình, thường phải nộp những vật hạng gì từ nay về sau, hằng năm, bộ Hộ cứ theo lệ tính xem vật hạng trong Kinh cần dùng là bao nhiêu chiếu hạt, tư cho quan sở tại đốc thu hoặc đặt tiền mua cho đủ số. Thứ gì chở đường biển cho người đem đến Nam-định tạm chứa, đợi lấy được thuyền vận tải, đến thì theo đoàn thuyền tải vào Kinh nộp. Những thứ gì đi đường bộ thì phái người đi ngựa trạm đem vào Kinh đệ nộp.

18. Lệ trước ấn định Nghệ-an, Nam-định, mỗi năm mỗi trấn được cấp tiền công nhu 300 quan. Nay Nghệ-an đặt thêm ra Hà-tĩnh, Nam-định đặt thêm ra Hưng-yên, thì Nghệ-an và Nam-định theo lệ Sơn-tây, Hải-dương, Bắc-ninh, đều cấp cho 250 quan tiền, còn Hà-tĩnh, Hưng-yên thì chiếu theo lệ Ninh-bình, cấp cho mỗi tỉnh 200 quan tiền. Lại như trấn Sơn-nam cũ đổi làm Hà-nội thì vẫn chiếu theo lệ Sơn-nam mà cấp tiền công nhu. Còn các tỉnh khác vẫn theo lệ cũ.

19. Hà-tĩnh, Hưng-yên chưa có chỗ đóng tỉnh lỵ, tuần phủ, án sát Hà-tĩnh tạm đóng ở phủ thành Hà-hoa ; tuần phủ án sát Hưng-yên tạm đóng ở trường sở Xích-đằng, đợi sau chọn đất sẽ lập tỉnh lỵ.

20. Hà-nội đã đặt lỵ sở ở phủ Hoài-đức, thì chỗ trấn lỵ Sơn-nam cũ nay đổi làm phủ lỵ Lý-nhân, kiêm lý huyện Kim-bảng. Phủ thành Lý-nhân đổi làm huyện thành Bình-lục, rồi điệu bổ viên huyện Kim-bảng sang Bình-lục, đóng ở đó. Còn nhà cửa kho tàng của trấn Sơn-nam cũ, đợi khi xây dựng lỵ sở tỉnh Hưng-yên, sẽ liệu cho dời đổi.

https://tieulun.hopto.org

21. Thành sở cũ của Hà-nội so với các hạt khác có to rộng hơn. Nhưng cơ sở đã thành thì hãy cứ để như cũ. Công sảnh của tổng trấn và Hiến tào để làm dinh tổng đốc, bố, án; công sảnh Binh tào để làm nha Đề chính. Những nhà cửa các võ quan và trại lính của các quân thì về phần Trung quân vẫn lưu đóng ở đấy, còn của bốn quân Tiền, Tả, Hữu, Hậu nay thuộc hạt nào rỡ đem về hạt ấy. Đến như các nhà cửa kho tàng của phó tổng trấn cùng các tào, cục đều do tổng đốc liệu định, cái nào nên để, cái nào nên bỏ, tâu lên đợi chỉ. Lại như hành cung, văn miếu, miếu hội đồng, Hà-nội đã có ở thành xây dựng từ trước rồi, thì những cái của trấn Sơn-nam cũ đều dời về Hưng-yên.

22. Gặp các khánh tiết Thánh thọ, Vạn thọ, Nguyên đán, Đoan dương trong các thiếp mừng, biểu mừng tổng đốc tuần phủ song song cùng đóng dấu ấn quan phòng. Ba viên đốc phủ Sơn-Hưng-Tuyên thì đóng nối dọc ba ấn quan phòng. Thanh-hoa đóng ấn tuần phủ quan phòng. Thiếp biểu mừng ấy đều giao viên tri phủ hay viên tri huyện đem vào Kinh chúc mừng. Lạng-Bình chưa có phủ, huyện thì ủy cho thông phán hay kinh lịch đi thay. Còn như phẩm vật thổ ngơi các hạt thì tổng đốc tuần phủ đều chiếu sản vật trong hạt mình theo lệ cũ mà lấy để cung tiến.

23. Đốc, phủ, bố, án các hạt đã có ấn quan phòng nhà nước cấp, còn các quan phòng ấn triện cũ của thành tào và các trấn từ Quảng-trị trở ra Bắc, đều tức thì thu lại và tiêu hủy đi.

24. Hai tỉnh Hà-tĩnh và Hưng-yên mới thiết lập mỗi tỉnh đều đặt viên đốc học và theo lệ, chế cấp ấn quan phòng chuyên giữ học chính.

25. Các quan phủ huyện hạt nào đổi đi hạt khác đều do bộ Lại làm lại tờ chiếu cấp cho.

https://tieulun.hopto.org

26. Các hạt, khi khuyết suất đội, tổng đốc, tuần phủ, chọn lấy người rồi tâu xin sung bổ. Còn từ phó quản cơ trở lên, phải đợi chỉ nhà vua bổ hay bãi.

27. Văn thư các trạm hoặc phái người cưỡi ngựa chạy trạm thì án sát tường báo với đốc, phủ cấp trát cho chuyển đệ phát đi. Duy khi bố chính án sát có thực phong đệ thẳng, thì cho được làm trát đóng ấn mà phát đệ, nhưng trong trát phải viết rõ những chữ « bố chính hay án sát thực phong » thì các trạm dọc đường mới được tiếp nhận. Còn như Cao-bằng hiện không có tuần phủ thì cho phép hai ty bố chính, án sát được làm trát phát đệ.

28. Hà-nội đặt ty Bưu truyền (1) lệ thuộc án sát sứ, dưới quyền có tư vụ, bát cửu phẩm thư lại mỗi chức một người, và bộ lục thư lại 12 người. Ở ngoài thành, đặt mỗi trạm, số binh trạm hạn 60 người. Phàm những chương sớ, công văn các hạt bất kỳ gặp có việc phải phi đệ rất khẩn cấp và phái người đem đi thì do quan địa phương cấp trát đệ thẳng. Còn những việc khẩn vừa thì các tỉnh Hà-nội, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên, Lạng-sơn, Cao-bằng làm trát giao ty Bưu truyền tiếp nhận [để chuyển đệ], mỗi ngày cứ giờ mão, giờ dậu, 2 lần đổi trát. Tổng đốc Hà-nội trát giao phát đệ, việc thường thì 3 ngày chạy 1 lần. Còn như ống trạm do sáu bộ ở Kinh phát giao chuyển đến các hạt, ty Bưu truyền tiếp nhận được lập tức đổi trát, xem về hạt nào thì chuyển phát ngay đi hạt ấy. Lại ở ngoại thành Nam-định, đặt một nhà trạm. Phàm các tỉnh Nam-định, Hải-dương, Hưng-yên, Quảng-yên, có phát đệ ống trạm, đều giao cho ty án sát Nam-định chiếu theo lệ ty

(1) Cơ quan phụ trách về việc chạy trạm, chuyển đệ công văn và thư trát của nhà nước phong kiến.

https://tieulun.hopto.org

Bưu truyền Hà-nội mà làm. Nhân viên và chức dịch ty án sát ấy được đặt thêm 1 cửu phẩm thư lại và 5 vị nhập lưu thư lại để sung vào làm việc này. Trạm Ninh-đa ở Ninh-bình phải chạy đi hai ngả đường. Công việc vất vả hơn các trạm khác, cấp thêm cho 20 lính trạm. Khi ở Kinh có chiếu văn chỉ dụ hồng bản (1) ban cho các hạt thì phái 2 người đi ngựa trạm đến trạm Ninh-đa : một người từ Ninh-đa qua Nam-định thẳng đến Hải-dương cấp phát. Công văn nào phát cho Hưng-yên thì do Nam-định phát, phát cho Quảng-yên thì do Hải-dương phát ; đều do các tổng-đốc nhận lĩnh, rồi phái người chuyển đi. Một người đi thẳng lên Hà-nội, Sơn-tây, Bắc-ninh và Lạng-sơn để cấp phát. Công văn nào phát cho Hưng-hóa, Tuyên-quang thì do tổng đốc Sơn-Hưng-Tuyên nhận lĩnh, phát cho Thái-nguyên, thì do tổng-đốc Ninh-Thái nhận lĩnh, phát cho Cao-bằng thì do tuần phủ Lạng-Bình nhận lãnh, rồi đều phái người chuyển giao.

29. Thuyền các hạt : Quảng-bình, Quảng-trị, Nghệ-an, Thanh-hoa đều theo ngạch cũ. Thuyền Hà-tĩnh, do tổng đốc An-tĩnh chia phái đi đóng giữ. Thuyền Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Quảng-yên, Ninh-bình sẽ do bộ Công bàn định cấp phát.

30. Sắp xếp công việc đi sứ. Từ nay đến kỳ đi sứ, các phẩm vật, thứ nào bấy nay vẫn do Kinh đô phát giao thì cứ làm theo như cũ còn ngoài ra hết thảy các vật hạng khác đều do tổng đốc Hà-Ninh chiếu lệ Bắc-thành đã làm qua, sức cho ty bố chính Hà-nội mua sắm và thuê thợ làm đúng như mẫu. Việc cung ứng vật hạng và điều bát dân phu, cũng đều làm theo lệ trước. Lại phòng

---

(1) Hồng bản : Bản sớ tâu được vua phê chữ son, giao lại cho thi hành.

https://tieulun.hopto.org

những việc thuộc về bang giao, các tỉnh Lạng-sơn, Cao-bằng, Tuyên-quang, Hưng-hóa, Quảng-yên tiếp giáp với nước nhà Thanh, khi có gởi công văn cho các địa phương nhà Thanh tiếp giáp với hạt mình đều dùng ấn tuần phủ quan phòng. Duy Cao-bằng thì dùng ấn bố chính.

31. Việc giải tù phạm. Các tỉnh Hà-tĩnh, Hà-nội, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hưng-yên, Ninh-bình, Lạng-sơn, Cao-bằng, Tuyên-quang, Hưng-hóa, Thái-nguyên, Quảng-yên phần nhiều không tiện đường thủy, hoặc có đường thủy nhưng các thuyền vận tải sản vật đường biển không đến, thì việc giải tù phạm từ Nghệ-an trở ra Bắc, nên chiếu lệ vẫn làm mà giải đi đường bộ. Còn những tù phạm từ Quảng-bình trở vào Nam, cần phải tải đường biển. Đến kỳ tải, tổng đốc, tuần phủ phải hội cùng với ty án sát áp giải các tù phạm đem theo lương thực khẩu phần ăn đường có biên ghi sổ sách làm bằng. Hà-tĩnh giải đến Nghệ-an, Hà-nội, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, Hưng-yên, Ninh-bình, Lạng-sơn, Cao-bằng, Tuyên-quang, Hưng-hóa, Thái-nguyên, Quảng-yên đều giải đến Nam-định, cho tạm giam lại. Ty án sát những hạt có tù phạm phải để nhân viên đi áp giải ở lại đó, đợi đoàn thuyền hải vận cập bến sẽ cho cùng với tù phạm cần giải của hạt sở tại Nghệ-an, Nam-định đi tải cả thuyền vào Kinh, do bộ chuyển phát đi các nơi. Khi tải bộ phát giải tù cho các địa phương cũng do các hạt An-Tĩnh, Định-Yên chuyển phát. Còn như tù phạm ở Thanh-hoa, Quảng-bình, Quảng-trị đều lưu tại hạt, phát giải theo thể lệ).

Vua chuẩn lời bàn ấy, lại bảo Nội các: Nhằm việc trị dân, giữ nước, phen này làm hẳn đại đoạn, sắp xếp mọi việc, thật là cái lợi ngàn muôn đời vô cùng. Duy lúc đầu mới xếp đặt mọi việc còn lạ tai, mắt, mà

https://tieulun.hopto.org

điều khoản rất nhiều, khó bố cáo từng điều cho mọi người đều biết được. Vậy phải dụ cho các quan địa phương sở tại chiếu các điều nói chung về lợi nước, tiện dân, ở đoạn đầu tập nghị cùng chương trình liệt kê ở dưới, điều gì có quan hệ đến việc dân thì trích lấy, sao lục ra, thông cáo cho nhân dan trong hạt đều biết.

Lúc trước kia, đình thần hội bàn công việc chia tỉnh đặt quan, hằng ngày đến triều đình trù tính bàn định. Sau gặp độ mưa dầm đến suốt tuần, trời giá rét. Vua ái ngại, hạ sắc cho mỗi ngày họp một buổi sáng, chiều đến thì ở lại bộ. Vua lại làm một bài thơ để tỏ ý [thương tình] rồi thưởng cho mỗi người 2 cuốn đoạn và dầu bạc hà tây, dầu đinh hương, dầu quế, rượu chữa gió, giấm trừ khí độc, mỗi thứ 1 lọ. Các ty viên Lục bộ theo làm việc đều được thưởng bạc lang có thứ bậc khác nhau.

TIMSACH.COM.VN

Dùng thống chế Đoàn Văn Trường làm tổng đốc Bình-Trị, lãnh tuần phủ Quảng-bình. Bổ thự hiệp trấn Hưng-hóa Nguyễn Công Thiện làm bố chính sứ Quảng-bình. Thăng thự tham hiệp Quảng-bình Võ Thân lên thự án sát sứ. Cho thự vệ úy Võ Văn Thuyên làm vệ úy trật tùng tam phẩm, sung lãnh binh quan Quảng-bình.

Đổi bổ Lại bộ thị lang Trần Danh Bưu làm Binh bộ thị lang tuần phủ Quảng-trị, lãnh chức bố chính sứ. Thăng thự tham hiệp Quảng-trị Trịnh Quang Khanh lên án sát sứ. Cho phó vệ úy Nguyễn Văn Nghị thăng làm vệ úy, trật tùng tam phẩm, sung lãnh binh quan Quảng-trị.

Cho thống chế Tạ Quang Cự làm tổng đốc An-Tĩnh, lãnh tuần phủ Nghệ-an. Bổ thự hiệp trấn Lạng-sơn Hà Thúc Lương làm bố chính sứ Nghệ-an. Thăng thự tham hiệp Nghệ-an Lê Đan Quế lên thự án sát sứ. Cho thự

https://tieulun.hopto.org

trấn thủ Sơn-nam Nguyễn Văn Cẩn và trấn thủ Ninh-bình Lê Văn Tác đều làm vệ úy, trật chánh tam phẩm, sung lãnh binh quan Nghệ-an. Cẩn chuyên coi sáu vệ Tuyên phong tiền, Phấn võ, Trung võ, Trang võ, Cường võ, Tráng võ. Tác chuyên coi bốn vệ Tuyên phong tả, Diệu võ, Định võ, Nghiêm võ và cơ An tượng. Cho thự vệ úy Trần Văn Quân làm vệ úy, trật chánh tam phẩm, sung thủy sư lãnh binh quan Nghệ-an.

Cho thự Binh bộ thị lang Nguyễn Danh Giáp làm tuần phủ Hà-tĩnh, lãnh bố chính sứ. Thăng Bắc-thành Hình tào lang trung Nguyễn Sĩ Bằng làm thự án sát sứ Hà-tĩnh; vệ úy Trần Văn Duy do trật tùng tam phẩm được sung lãnh binh quan Hà-tĩnh.

Thăng chưởng cơ Lê Văn Quý lên thự thống chế Tỉnh-hoa tổng đốc, lãnh chức tuần phủ. Bổ thự hiệp trấn Thanh-hoa Nguyễn Đăng Giai làm bố chính sứ Thanh-hoa. Thăng tham hiệp Ngụy Khắc Tuấn làm án sát sứ, cho trấn thủ Lạng-sơn Hoàng Văn Tài làm chưởng cơ, trật tùng nhị phẩm sung chức lãnh binh quan Thanh-hoa, cho vệ úy Phạm Văn Bình do trật tùng tam phẩm, sung Thủy sư lãnh binh quan.

Cho đô thống Nguyễn Văn Hiếu lãnh tổng đốc Hà Ninh, thự hiệp trấn Sơn-nam quyền lãnh Bình tào Bắc-thành Nguyễn Văn Mưu thự bố chính sứ Hà-nội; Bắc-thành Hình tào lang trung Bùi Nguyên Thọ thăng thự án sát sứ, trấn-thủ Thái-nguyên Nguyễn Văn Cẩn thực thụ chưởng cơ, trật tùng nhị phẩm và thự trấn thủ Quảng-yên Nguyễn Văn Phượng thực thụ vệ úy trật chánh tam phẩm, đều sung chức lãnh binh quan Hà-nội. Cẩn chuyên coi quản 10 cơ Chấn-định trung quân; Phượng chuyên coi các cơ Thiện võ, Hà-nội, Nghiêm dũng và tượng cơ. Cho phó vệ úy Tôn thất Ngạn thăng

https://tieulun.hopto.org

thự vệ úy, trật tùng tam phẩm, sung thủy sư lãnh binh quan.

Cho tham hiệp Nghệ-an Hồ Hựu đổi sang Binh bộ thị lang làm tuần phủ Ninh-bình lãnh bố chính sứ; tham hiệp Ninh-bình Trần Lê Hoán thăng thự ấn sát sứ; thự vệ úy Trần Hữu Lễ thực thụ vệ úy trật chánh tam phẩm, sung lãnh binh quan Ninh-bình.

Cho Hình bộ thượng thư Hoàng Kim Xán đổi sang Binh bộ thượng thư lãm tổng đốc Định-Yên lãnh tuần phủ Nam-định; thự hiệp trấn Nam-định Nguyễn Khắc Hai bổ thự bố chính sứ Nam-định, tham-hiệp Lê Đức Đức thăng thự ấn sát sứ, chưởng cơ Đặng Hữu Chất do trật tùng nhị phẩm và phó thống Lương Văn Liễu thực thụ vệ úy trật chánh tam phẩm, đều sung lãm lãnh binh quan Nam-định. Chất chuyên coi 10 cơ Kinh tiệp Tiền quân; Liễu chuyên coi các cơ Trấn ở Nam-định, Lạc-đũng và tượng cơ. Cho quản cơ Nguyễn Văn Phong thăng thự vệ úy, trật chánh tam phẩm, sung thủy sư lãnh binh quan.

Cho hiệp trấn Bắc-ninh Nguyễn Đức Nhuận đổi sang Binh-bộ thị lang, lãm tuần phủ Hưng-yên lãnh bố chính sứ; Lại bộ lang trung Nguyễn Đại Phong thăng thự ấn sát sứ Hưng-yên; phó vệ úy Trần Văn Tảo thực thụ vệ úy trật tùng tam phẩm, sung làm lãnh binh quan.

Cho Công bộ thượng thư Nguyễn Kim Bảng đổi sang Binh bộ thượng thư lãm tổng đốc Hải-Yên lãnh tuần-phủ Hải-dương, tham-hiệp Hoàng Tế Mỹ thăng thự bố chính sứ Hải-dương, thự tham hiệp Phan Hiển Đạt thăng thự ấn sát sứ, phó thống Nguyễn Văn Tạo thăng thự chưởng cơ trật tùng nhị phẩm và thự phó vệ úy Nguyễn Văn Thành thăng thự vệ úy trật tùng tam phẩm, đều sung chức lãnh binh quan Hải-dương. Tạo chuyên quản coi 10 cơ Kiên nhuệ tả quản và tượng cơ; Thành

https://tieulun.hopto.org

chuyên quản coi 2 cơ Chinh võ, Hải-dương và kiêm cai quản cả thủy sư.

Cho thự hiệp trấn Quảng-yên Lê Đạo Quảng bổ thụ bố chính sứ Quảng-yên thự lý tuần phủ ấn vụ, tham hiệp Nguyễn Đôn Tố thăng thự án sát sứ, vệ úy Nguyễn Văn Tiết thực thụ vệ úy, trật tùng tam phẩm, sung lãnh binh quan Quảng-yên.

Cho tham tri lãnh Hình tào Bắc-thành Lê Đại Cương thăng thự Binh bộ thượng thư, làm tổng đốc Sơn-Hưng-Tuyên, lãnh tuần phủ Sơn-tây, thự hiệp trấn Sơn-tây Lê Nguyên Hy bổ thụ bố chính sứ Sơn-tây, tham hiệp Nguyễn Thế Nho thăng thự án sát sứ; thống quản Trần Văn Lộc thực thụ chưởng cơ, trật tùng nhị phẩm và phó thống Phạm Đình Bảo thực thụ vệ úy, trật chánh tam phẩm, đều sung chức lãnh binh quan Sơn-tây. Lộc chuyên coi 10 cơ Hùng-dõng của Hiệu quân; Bảo chuyên coi 2 cơ Võ dũng, Sơn-tây và Tượng cơ.

Cho Lại bộ thị lang Hoàng Quốc Điều điều sang Binh bộ thị lang làm tuần phủ Hưng-hóa, lãnh bố chính sứ, tham hiệp Hưng-hóa Ngô Huy Tuấn thăng bổ án sát sứ, phó vệ úy Bùi Văn Đạo thăng thự vệ úy, trật tùng tam phẩm, sung lãnh binh quan Hưng-hóa.

Cho thự hiệp trấn Tuyên-quang Nguyễn Hữu Khuê bổ thụ bố chính sứ Tuyên-quang, thự lý tuần phủ ấn vụ, thự tham hiệp Nguyễn Thường Trân thăng thự án sát sứ; thự phó vệ úy Phan Văn Đức thăng thự vệ úy, trật tùng tam phẩm, sung lãnh binh quan Tuyên-quang.

Cho chưởng cơ Nguyễn Đình Phổ thăng thự thống chế, làm tổng đốc Ninh-Thái, lãnh tuần phủ Bắc-ninh; thự hiệp trấn Ninh-bình Nguyễn Khắc Biểu bổ thụ bố chính sứ Bắc-ninh; tham hiệp Doãn Văn Xuân thăng thụ án sát sứ; thống quản Vũ Văn Thân thăng thụ chưởng cơ

https://tieulun.hopto.org

trật tòng nhị phẩm và phó thống Trần Đình Dĩ thăng thụ vệ úy trật chánh tam phẩm, đều sung chức lãnh binh quan Bắc-ninh. Thân chuyên coi 10 cơ Oai thắng Hậu quân ; Dĩ chuyên coi các cơ Cự oai, Bắc-ninh, Bắc-thuận và tượng cơ.

Cho thự hiệp trấn Thái-nguyên Trần Thiên Tải bổ thụ bố chính sứ thự lý tuần phủ ấn vụ, tham hiệp Nguyễn Dư thăng thự án sát sứ, phó vệ úy Nguyễn Văn Cáo thăng thụ vệ úy trật tùng tam phẩm, sung lãnh binh quan Thái-nguyên.

Cho hiệp trấn Bình-định Hoàng Văn Quyền đổi sang Binh bộ thị lang làm tuần phủ Lạng-Bình lãnh bố chính sứ Lạng-sơn, tham hiệp Lạng-sơn Nguyễn Đình Vũ thăng thự án sát sứ Lạng-sơn, phó vệ úy Hồ Văn Lân thăng thụ vệ úy, trật tùng tam phẩm, sung lãnh binh Lạng-sơn.

LUẬN VĂN.COM.VN

Cho thự hiệp trấn Cao-bằng Dương Tam bổ thụ bố chính sứ Cao-bằng, tham hiệp Nguyễn Huy Chiêm thăng bố án sát sứ, thự phó vệ úy Vũ Văn Lợi làm vệ úy, trật tùng tam phẩm, sung chức lãnh binh quan Cao-bằng.

Vua sai quan phần việc đúc ấn quan phòng tổng đốc tuần phủ bằng bạc, ấn triện bố chính án sát bằng đồng và ấn quan phòng lãnh binh bằng đồng ban cấp cho dùng làm việc quan. Rồi thông dụ các tổng đốc tuần phủ ấn định ngày đến lỵ sở cung chức.

Vua dụ rằng: « Gần đây công việc bận rộn, bọn các ngươi, trước khi đi lỵ sở mới, đều nên gia tâm trù tính làm cho xong xuôi mọi việc, chớ có ý kiến mình đứng ngoài cuộc, su tay bàng quan phụ lòng ủy thác của ta ». Khi lũ Đoàn Văn Trường vào bệ kiến, bái từ, vua gọi cả lên trên điện, dụ họ rằng: « Chức trách của người chăn dân, nên lấy việc yêu dân làm cấp thiết. Cốt phân

https://tieulun.hopto.org

biệt người hay kẻ dở, chính sự công bằng, kiện tụng xét đúng, thì quan lại được xứng đáng chức vụ, nhân dân được yên ổn làm ăn. Lại nên giữ lời răn dạy về đạo làm quan, kính cẩn trau giồi chức nghiệp. Đó là những điều ta rất trông mong. Vả lại, cách làm việc quan, lúc khoan, lúc nghiêm tùy theo từng việc: giặc cướp nếu biết hối lỗi đổi mới, cũng nên đối đãi khoan hồng. Nếu uy không đủ cho người sợ, ân không đủ cho người mến, thì không phải là thể cách làm việc quan. Các ngươi nên cố gắng suy nghĩ».

Tạm đặt chức tuần phủ Hà-nội.

Sai nguyên Bắc-thành Hộ tào tham tri Đặng Văn Thiêm do chức cũ sung làm việc tuần phủ Hà-nội, và kiêm lãnh cả việc Đê chính. Trước kia bàn định: tuần phủ Hà-nội là nơi sở tại thành cũ, lúc mới chia đặt đặt quan, công việc nhiều hơn nơi khác, cho nên đặc cách tạm đặt chức ấy.

Sai trấn thủ cũ Hải-dương Nguyễn Văn Quyền do nguyên hàm thự thống chế, hiệp lực với Đặng Văn Thiêm, quản lãnh công việc Đê chính. Trấn thủ cũ Quảng-bình Tống Viết Trì, trấn thủ Sơn-tây Lê Phúc Bảo, trấn thủ Bắc-ninh Lê Văn Thường, trấn thủ Tuyên-quang Phan Bá Phụng và chưởng cơ lãnh phó thống coi 10 cơ Chấn-định trung quân là Hoàng Văn Ân, đều cho về Kinh đợi chỉ chọn dùng. Trấn thủ Cao-bằng Vũ Văn Tinh, thự vệ úy vệ Uy võ doanh Thần sách Nguyễn Hữu Cẩn và phó vệ úy vệ Nghiêm võ Hồ Bối, đã già yếu, được giữ nguyên hàm về hưu trí.

Bổ Tô Huệ Vân làm vệ úy vệ Tuyển phong hữu doanh Thần sách, Nguyễn Đăng Thuật làm vệ úy vệ Túc võ, Vũ Văn Huân làm vệ úy vệ Nghĩa võ, Tống Phúc Minh

https://tieulun.hopto.org

làm phó vệ úy, Nguyễn Văn Nghị làm vệ úy vệ Quảng võ, Nguyễn Văn Chiểu làm phó vệ úy vệ Oai võ, Nguyễn Văn Lâm làm phó vệ úy vệ Dương võ.

Tổng đốc Hà-Ninh Nguyễn Văn Hiếu đi qua phủ Lý-nhân, thấy quản phủ Nguyễn Văn Sáng già yếu, tâu xin bãi đi.

Vua dụ rằng: « Ngươi mới đến cung chức đã biết phân biệt phẩm cách từng người thực đáng khen ».

Sai Binh bộ thượng thư Lê Đăng Doanh kiêm coi Quang-lộc tự, thự Hộ bộ thượng thư Trương Minh Giảng kiêm quản tòn Khâm thiên giám.

Sai đình thần sát hạch các viên tử ở sổ Hoa-danh, ai là người khỏe mạnh, siêng năng, đã thoát khỏi thói ăn chơi xa xỉ, có thể làm được suất đội chọn lấy 50 người tâu lên. Bèn phân phát đi Nghệ-an 8 người, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, Bắc-ninh, mỗi tỉnh 7 người, đợi bổ làm suất đội. Sau đó các tỉnh có khuyết suất đội, đều bổ dùng những người đã phân phát về đấy.

Vua bảo bộ Binh: « Triều đình bổ dùng quan chức, nên có phân biệt, mới khỏi quá lạm. Vậy nên truyền dụ cho các địa phương từ nay về sau, có khuyết suất đội, nên trước hết chọn những võ chức thuộc trong đội ngũ người nào nhanh nhẹn, giỏi giang, từng trải việc quân, thì nêu tên, cử lên. Nếu chưa có người dùng được, mới cho đem những viên tử ở sổ Hoa-danh, chọn lấy người làm nổi việc, tâu xin sung bổ, không nên câu nệ cho là người đã được ở Kinh phân phát về mà không phân biệt kẻ hay người dở, nhất luật xin bổ dùng trần ».

Sai lính Kinh đi thú các nơi: Thần cơ trung vệ đi thú Nghệ-an, Long võ tả vệ đi thú Thanh-hoa, Tiền phong

https://tieulun.hopto.org

trung vệ đi thú Nam-định, Hổ oai trung vệ đi thú Hải-dương, Hổ oai tiền vệ đi thú Sơn-tây, Tiền bảo nhất vệ đi thú Bắc-ninh.

Bắt đầu bỏ tước hiệu ở trong bằng sắc các quan. Vua dụ bộ Lại rằng: « Đời xưa đặt ra quan chức, năm tước (1) phong, tước nào cũng có thái ấp. Từ trước đến nay, quan chức văn võ được theo nếp cũ phong tước công hầu, bá, tử, nam, chỉ là để gọi cho đẹp, chứ không như đời trước cho đất phong tước. Vậy từ nay cấp bằng sắc cho các quan, nên bỏ tước hiệu đi ».

Lã Nguyễn Đức Tuyên, tư vụ Nội vụ phủ ăn bớt nhựa thơm (2) việc phát giác. Vua dụ rằng: « Lại dịch các kho phần nhiều là kẻ tham lam hèn mạt, bớt xén, đổi trá, chẳng thiếu cách gì. Xảy ra đến đâu, trừng phạt đến đấy, đã chiếu luật làm tội nặng, lại nhiều lần truyền dụ, dạy bảo hẳn đến rát cổ bỏng họng. Cốt muốn cho kẻ gian đổi lòng, đổi dạ, trở thành lương thiện, thế mà không ngờ lòng người khác xưa, ngày thêm gian giảo! Năm nay có vụ án [ăn cắp] sơn ở Vũ khố, đã đem nhẹ làm thành nặng vì khinh pháp luật, lừa dối vua. Kẻ phạm tội ấy đã bị xử tử, lại phải chặt một tay để treo ở cửa kho. Gần đây lại xảy ra vụ ăn mất trộm sa, đoạn và hổ phách, hiện đương sai tra xét rất khẩn cấp. Nay sai dâng nhựa thơm thì ra lã Nguyễn Đức Tuyên đã ăn bớt từ trước, lại dám lấy mật trộn lẫn vào để ít hóa nhiều, ý định lừa gạt che giấu. Trước còn chối cãi, đến lúc cả kho xưng ra, mới chịu thổ lộ thực tình, thì những người tai nghe mắt thấy ai mà không ghét! Vả lại, vụ mất sơn chưa nguội, án sa đoạn, hổ phách còn nóng hổi,

---

(1) Công, hầu, bá, tử, nam.

(2) Nhựa thơm: Dùng để làm hạt bột như tràng hạt nhà chùa hay dùng.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

chúng nó mù, điếc, sao lại mất hết lương tâm, cố ý phạm tội như thế. Đáng lẽ cho trói đem giong ra chợ cửa đông chém đầu, nhưng lần này tạm chặt một bàn tay thủ phạm Nguyễn Đức Tuyên đem treo, xóa tên trong sổ làm quan để lại cho nó cái đầu, khiến nó suốt đời hối hận, và nhờ đó để làm cho mọi người đều biết tỉnh ngộ răn chừa. Thế cũng là một cách trừng trị kẻ gian».

Cho Nguyễn Hựu Xuyến trong chánh chi công tinh (1) làm từ tế phó sứ ty Từ tế, để coi giữ Nguyên miếu (2).

TIMSACH.COM.VN

(1) Công tinh : Họ nhà vua.
(2) Nguyên miếu : Miếu thờ Nguyễn Kim.

https://tieulun.hopto.org

ĐẠI NAM THỰC LỤC CHÍNH BIÊN

ĐỆ NHỊ KỶ

QUYỂN THỨ LXXVII

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

Tân-mão, năm Minh-mệnh thứ 12 [1831], mùa đông tháng 11. Vua cho rằng từ trước tới nay, quyển lịch của vua dùng Khâm thiên giám theo sách *Hiệp kỷ biện phương* làm để dâng lên, ở trong phần nhiều theo thói quen chép những việc thường làm của dân gian, bèn chuẩn định: Bắt đầu từ sang năm, quyển lịch của vua dùng bỏ bớt những điều như: thu nộp của cải, đặt sản thất, khơi ngòi, đào giếng, đặt cối giã gạo, quét nhà, trồng cây, chăn nuôi, thu nhận súc vật, dựng cột nhà, cất nóc »; còn chữ « nhập học » thì đổi là « Ngự kinh duyên ».

Quan thành Gia-định tâu nói: « Ruộng đất ở các dân xã mới lập tại đồn Châu-đốc khó khai khẩn ».

Vua bảo bộ Hộ: «Đồn ấy là chỗ địa đầu quan yếu, đã từng sai chiêu tập dân chúng và nhà buôn, cho vay tiền thóc, để họ khẩn ruộng, lập ấp, họp nhau cư trú, làm ăn sinh sống nơi biên thùy của ta cho được bền vững. Song lại nghĩ lúc mới khai khẩn, sự thế hơi khó, nên nhiều lần đã gia hạn thêm. Năm ngoái, quan thành đã tâu xin cho dân đồn ấy, ta cũng để ý thể tất, càng hơn, nên lại khoan tha cho thuế thân và tạp dịch trong 3 năm, sức cho làm nhiều cách để chiêu dụ vỗ về, khiến cho

https://tieulun.hopto.org

đồng ruộng ngày một khai khẩn, sinh kế càng được dồi dào. Nay vừa hơn một năm, chưa thấy làm được việc gì, đã có tình trạng sợ khó như thế, chẳng cũng làm cho qua loa xong chuyện ư?

Vậy truyền dụ quan thành Gia-định phải nghiêm sức cho viên coi đồn ấy, hết lòng xếp đặt, cốt sao đất được khai khẩn, dân được đông đúc, hết hạn 3 năm, lập tức làm thành tập tâu lên, không được cho là khó mà thoái thác nữa.

Sai thống chế Đỗ Qui quyền việc giữ ấn ở Thần sách Trung doanh, đề đốc Nguyễn Xuân quyền việc giữ ấn ở Hữu doanh, chưởng cơ Hoàng Đăng Thân quyền việc giữ ấn ở Hậu doanh.

Rút thủ binh ở vệ Ngũ thủy, Nam-định, về Kinh.

Lệ trước: hàng năm ở Kinh phái 3 đội thuộc vệ ngũ thủy, đến đóng đồn thủy Nam-định, mỗi năm một lần thay đổi, đến đây Nam-định đã đặt Thủy sư, nên rút về.

Sai Nguyễn văn Thi, vệ úy Tả vệ ở doanh Hổ oai, kiêm coi các tượng: Nghĩa, Bình, Phủ, Hòa, Thuận, Định.

Cho Phạm Thế Hiển, viên ngoại lang bộ Lại, làm lang trung bộ Lại.

Quốc trưởng nước Nam-chưởng dâng thư nói: « Nước ấy có các dân man Chấp-vị, Mang-nhu, trước đây bị người Xiêm quấy nhiễu, phải sang kiều ngụ ở hạt phủ Trấn-ninh, thuộc Nghệ-an, nay xin gọi về quê cũ ». Vua y cho.

Điều bổ lang trung bộ Binh là Dương Văn Phong, làm lang trung bộ Hộ, hiệp lý Hộ tào ở thành Gia-định; nguyên lang trung Hộ tào Bắc-thành là Lê Phúc An làm tham hiệp Quảng-ngãi.

TIMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Cho Phan Văn Cần, phó vệ úy vệ Tả dực Tiền nhất doanh Vũ lâm làm phó vệ úy vệ Trung nhị; Nguyễn Đức Trường thự phó vệ úy vệ tả nhị làm phó vệ úy vệ Tiền phong hậu.

Hồ Văn Lân phó vệ úy vệ Diệu võ doanh Thần sách, mới thăng thụ vệ úy, sung chức lãnh binh Lạng-sơn, mắc bệnh, không đến nhận chức được, vua chuẩn cho được nguyên hàm, về quê hưu trí. Dũng quản cơ cơ Tả hùng thuộc Hữu quân Võ Văn Hựu làm vệ úy, trật tòng tam phẩm, sung chức lãnh binh Lạng-sơn.

Bộ Binh tâu nói: « Theo lệ định trước, chánh đội trưởng, đội trưởng, quyền sai đội trưởng thuộc các vệ, cơ, đội ở Kinh và ở ngoài các trấn đều có lệ xét công(1). Nhưng nghĩ: quan cốt ở được người, không cần phải nhiều; nay trong một đội chỉ có 50 người, mà đã có 1 suất đội, lại có 4 suất thập, 1 thư lại, viên chức có đến 6 người. Phải nên giảm bớt, để đỡ công kênh. Vậy xin từ nay về sau, đình lệ xét công đợi có lệnh sửa đổi lại, sẽ tuân hành ». Vua y lời tâu.

Sai chọn 36 người thuộc ty ở bộ và Thái thường tự, chia đi các hạt thuộc Bắc-kỳ, sung làm công việc thanh tra (Thanh tra: ba trường thuộc Bắc-thành và Tràng tiền (Bảo toàn cục) thuộc Hoài-đức phủ, thì chủ sự 1 người, bát cửu phẩm thư lại đều 2 người. Nguyên cục Tạo tác, thì tư vụ 1 người, bát phẩm thư lại 1 người, cửu phẩm thư lại 2 người. Nguyên trấn Sơn-nam thì bát, cửu phẩm thư lại đều 1 người. Nam-định, thì tư vụ 1 người, bát, cửu phẩm thư lại đều 1 người. Sơn-tây và Hải-dương thì tư vụ mỗi hạt một người, cửu phẩm thư lại mỗi hạt 1 người. Bắc-ninh, Thái-nguyên, Tuyên-quang, Hưng-hóa, Quảng-yên, Lạng-sơn và Cao-bằng thì bát cửu phẩm thư lại, mỗi hạt đều đình 1 người). Các trấn thuộc

(1) Nguyên văn: « Khóa lệ »

https://tieulun.hopto.org

hạt ở Bắc-thành, lấy những năm tý, mão, ngọ, dậu làm khóa lệ thanh tra, phái đồng lý 1 người, chuyên biện ty viên 36 người. Đình thần bàn bạc cho rằng các hạt đều có tổng đốc, tuần phủ thay thế bàn giao rồi, xin rút bớt chức đồng lý, chỉ theo lệ, phái ty thuộc ở các nha cứ chiếu hạt mình đi theo tổng đốc, tuần phủ để làm việc tra xét. Bộ Hộ lại tiếp tục bàn các công việc nên làm, tâu lên. Vua ưng thuận.

(1. Hạt nào có quan cũ, thì do quan cũ làm thành sổ sách, liệt kê số tiền, thóc, của cải, cũ còn lại, mới sẽ thu, tiêu đi, và thực số hiện còn, luôn với hạn định đóng góp từng năm, kể từ mồng một tháng giêng, năm Minh-mệnh thứ 10 [1829] đến cuối tháng 12 năm ấy, giao cho những người thanh tra kiểm xét. Hạt nào mà quan cũ đã thăng hay đổi nơi khác, thì do viên tá lãnh cũ cứ xét từng khoản trước ngày quan mới tiếp nhận làm việc kê khai ra. Còn từ ngày quan mới tiếp nhận đến cuối năm, đều do quan mới tính ghi vào sổ sách, thanh toán niên khóa ấy.

2. Các tào Bắc-thành cũ càng phủ Hoài-đức và 2 cục Tạo-tác, Bảo-tuyền, với Sơn-nam trấn cũ đều do tổng đốc Hà-Ninh đôn đốc làm, còn các hạt khác thì do các tổng đốc tuần phủ đôn đốc làm.

3. Việc thu chi ở kho Xích-đằng và 2 hạt Sơn-nam, Hải-dương cũ, thì do tổng đốc Hà-Ninh, Hải-Yên trích lấy, chuyên biện thanh tra đều 1 người cho đến Hưng-yên theo viên tuần phủ đôn đốc làm. Khi công việc khám xét xong, viên tuần phủ tức thì cứ số thực tại, làm thành sách riêng tâu lên để kiểm giữ lấy, rồi tư cho tổng đốc Hà-Ninh, Hải-Yên xét làm.

4. Các hạt có phủ huyện mới lệ thuộc vào thì những của công hiện trữ đều do bọn thanh tra nguyên hạt

https://tieulun.hopto.org

khám xét. Khi công việc xong, lại giao cho viên phủ, huyện giữ lấy, tổng đốc tuần phủ hạt cũ cứ chiếu số thực tại, tư cho tổng đốc, tuần phủ hạt mới ghi vào sổ và trông coi.

5. Ninh-bình lấy những năm sửu, thìn, mùi, tuất làm khóa thanh tra, vẫn theo nguyên lệ).

Cấp lễ phục cho Tả Từ tế ty và Hữu Từ tế ty định hạn cứ 5 năm 1 lần thay đổi. Việc này ghi lại làm lệnh.

Hộ bộ tả thị lang, sung làm việc Nội các là Hà [Tông] Quyền, bị tội, mất chức. Quyền, trước kia được giao bài thơ « Thu thành phân số » của nhà vua làm, dưới chỗ chú thích có chữ « Thanh-xuyên huyện 清川縣 », người thuộc viên ở Nội các viết lầm là « Thanh-châu » 清州. Vua đem hỏi Quyền. Quyền hoảng sợ, tâu : « Trộm theo tờ sớ cũ trình. Sau biết là lầm, liền lên đem sửa lại tờ sớ để cho đúng với lời làm. Thuộc viên ở Nội các là bọn Trần Lý Đạo đàn hặc Quyền về tội dối trá lừa gạt. Vua giao xuống đình thần luận tội, đáng xử tội đồ; nhưng vua đặc cách ra lệnh cách chức, cho làm lính, phát đi đường biển để gắng sức làm việc chuộc tội. Thị lang Thân Văn Quyền, người cùng làm việc ở Nội các, biết mà không mách bị giáng 3 cấp ; học sĩ Nguyễn Huy Chiểu vì thất sát (1), bị giáng 2 cấp.

Sai bọn thủy quân vệ úy Trần Văn Lễ, phó vệ úy Phan Văn Mẫn và Đoàn Khác, chia nhau đi các hiệu thuyền Uy phương, Thanh dương và Bình dương, đến Giang-lưu-ba (2) Hòn-cau và Hạ-châu (3), làm việc công. Viên bị cách là Phan Thanh Giản cũng phải theo đi để gắng sức làm việc chuộc tội.

---

(1) Thất sát : Có lỗi vì không xem xét.
(2) Giang-lưu-ba : Tức Gia-các-ta.
(3) Hạ-châu : Tức Xanh-ga-po.

https://tieulun.hopto.org

Đổi phủ Qui-nhân, làm phủ Hoài-nhân; phủ Bình-hòa làm phủ Ninh-hòa, phủ Quảng-bình làm phủ Quảng-ninh, phủ Quảng-ngãi làm phủ Tư-ngãi, phủ Phú-yên làm phủ Tuy-an, phủ Bình-thuận làm phủ Hàm-thuận, huyện Bố-chính thuộc Quảng-bình làm huyện Bố-trạch.

Bắt đầu đặt tri phủ Cam-lộ, nhưng vẫn đóng ở thành Vĩnh-ninh, chuẩn cho theo lệ huyện to, cấp tiền công nhu là 60 quan. Sau đó, đổi thành Vĩnh-ninh làm phủ thành Cam-lộ.

Thăng Binh bộ viên ngoại lang Nguyễn Công Hoán lên thự Đại lý tự thiếu khanh.

Thự hiệp trấn Hà-tiên là Nguyễn Hựu Dự bị tội, mất chức. Ở trấn hạt, có thuyền người Thanh đến buôn bán, buôn lậu thuốc phiện. Bọn đầu tích thu tài sản của phạm nhân trị giá tiền là hai vạn, đến khi nộp vào nhà nước chỉ có ba nghìn. Việc phát giác. Quan thành Gia-định, cho là Dự chuyên làm cái việc xảo xén ấy, bèn vạch ra và tham hặc. Vua hạ lệnh lập tức cách chức, giao cho tra xét. Điều thự Lại bộ tả thị lang Phạm Xuân Bích đi làm thự hiệp trấn Hà-tiên.

Thăng tham hiệp Bình-định là Trịnh Đường lên thự hiệp trấn, thự lang trung Công bộ là Tôn Thọ Đức làm tham hiệp Bình-định.

Gia tặng chức tước cho các công thần họ thân và có huân lao trong cuộc khai quốc (1) và trung hưng (2).

Vua dụ bộ Lễ rằng: «Quốc gia ta được trời yêu mến thêm mãi, nhân tài ra nhiều. Những người trong họ tôn thất

---

(1) Khai quốc: Chỉ thời kỳ từ khi Nguyễn Hoàng vào trấn Thuận Quảng.

(2) Trung hưng: Chỉ thời kỳ từ khi Nguyễn Phúc Ánh đánh nhau với nhà Tây-sơn lập lại triều Nguyễn.

TAILIEU.VN

https://tieulun.hopto.org

thân cận thì giúp rập vương thất, che chắn như phên giậu. Các đại thần thì có công lao rõ rệt, thí dụ như: buổi đầu khai quốc, có bọn Tôn thất Khê và Nguyễn Hữu Tiến ; buổi dấy trung hưng có bọn Tôn thất Mân và Võ Tánh, công nghiệp rực rỡ nghĩa liệt rõ ràng, lần lượt đã được dự thờ ở Tôn Miếu, vẻ vang nơi suối vàng, lại ban thưởng cho con cháu sau, và truy tặng cho bậc cao, đền đáp công lao cũng đã tru hậu. Nay nước nhà được nhân hạ, ân đức rộng khắp sáng ngời, trong ngoài thịnh trị yên ổn, bốn phương êm lặng ; thì những bề tôi ngày trước giúp nước bày mưu, công không phải là nhỏ. Tưởng đến việc xưa, lòng ta cảm động. Lại các bề tôi dẫu có tước hiệu công, hầu, nhưng đó là theo điển lệ nhà Lê, phần nhiều gọi theo tên tước cho đẹp, chứ không cho đất để ăn lộc. Đến như phép đặt tên thụy, phải xét hành trạng từng người rồi quan hệ đến việc đổi tên, thế mà trước kia quan bộ Lễ chưa kê cứu tinh tường tỉ mỉ nên ở trong đó hãy còn có nhiều chỗ chưa hợp. Và, về phẩm trật giản hoặc cũng có những quan chức mà bản triều không có. Thế mà từ trước đến nay cũng chưa từng sửa đổi! Ta nay nhớ đến công cũ ban ra ơn mới, tặng cho tước vương, tước công, tước hầu có thứ bậc khác nhau, và đều được có đất ăn lộc. Vậy phải xét kỹ hành trạng, đổi lại phép đặt tên thụy và liệt vào quan chức hiện hành, tặng cho cấp bậc tôn trọng để tỏ rõ công to thưởng hậu, ngày càng rực sáng công lao người trước, để lại dài lâu sau này. Bộ Lễ các ngươi nên theo ngay lời dụ mà làm ».

(Nguyên Tá lý tôn thần, đặc tiến thượng tru quốc, bình chương quân quốc đại sự Tổng trấn Tường quận công, thụy Trung nghị Tôn thất Khê, nay tặng làm Khai quốc tôn thần, Tôn nhân phủ tôn nhân, đổi tên thụy là Trung chính, phong Nghĩa-hưng quận vương.

https://tieulun.hopto.org

Nguyên Minh nghĩa tuyên lực tôn thần, khai phủ, phụ quốc, thượng tướng quân, Cẩm y vệ, Tả quân đô đốc phủ chưởng phủ sự, thiếu úy, Hiệp quận công, thụy Toàn tiết Tôn thất Hiệp, nay tặng làm khai quốc tôn thần Tôn nhân phủ tả tôn chính, đặc tiến Tráng võ đại tướng quân, Trung quân đô thống phủ chưởng phủ sự, đổi tên thụy là Hiến nghị, phong Quốc-uy công.

Nguyên tặng Trang-công, thụy Trung nghĩa Tôn thất Hiệu, nay tặng làm Tá vận tôn thần, Tôn nhân phủ hữu tôn chính, đổi tên thụy là Cung mục, phong Tương-dương quận vương.

Nguyên tặng Uy-công, thụy Trung tiết Tôn thất Đồng, nay tặng làm Tá vận tôn thần, Tôn nhân phủ, hữu tôn chính, đổi tên thụy là Cung ý, phong Hải-đông quận vương.

HIMSACH.COM.VN

Nguyên hiệp mưu đồng đức công thần đặc tiến kim tử Vinh lộc đại phu, nội tán Lộc khê hầu, tặng vĩ quốc gia mưu, phù vận tán trị tôn thần, thụy Trung lương Đào Duy Từ, nay tặng làm khai quốc công thần, đặc tiến Vinh lộc đại phu, Đông các đại học sĩ, thái sư, vẫn thụy là Trung lương, phong Hoằng-quốc công.

Nguyên Hiệp mưu tá lý công thần, đặc tiến tả quân đô đốc phủ chưởng phủ sự, tiết chế, Thuận quận công, thụy Chính cần Nguyễn Hữu Tiến, nay tặng làm Khai quốc công thần, đặc tiến Tráng võ tướng quân, Tả quân đô thống phủ chưởng phủ sự, Thái bảo, đổi tên thụy là Tương võ, phong Anh-quốc-công.

Nguyên Tán lý, Tĩnh nạn công thần, đặc tiến phụ quốc thượng tướng quân, Cẩm y vệ, Tả quân đô đốc phủ tả đô đốc, chưởng phủ sự, Lưu đồn đạo đốc suất chưởng doanh, Chiêu quận công, thụy Cần tiết Nguyễn Hữu Dật, nay tặng làm khai quốc công thần, đặc tiến Tráng võ

https://tieulun.hopto.org

tướng quân, Hữu quân đô thống phủ chưởng phủ sự, Thái phó, đổi tên thụy là Nghị võ, phong Tĩnh-quốc công.

Nguyên Tuyên lực công thần, đặc tiến phụ quốc thượng tướng quân, Cẩm y vệ đô chỉ huy sứ ty đô chỉ huy sứ, đô đốc phủ chưởng phủ sự, phó tướng chưởng cơ, Lễ tài hầu, thụy Tuyên võ Nguyễn Hữu Kính, nay tặng làm Khai quốc công thần, Trấng võ tướng quân, Thần cơ dinh, đô thống, thiếu phó, đổi tên thụy là Trang hoàn, phong Vĩnh-an hầu.

Nguyên tặng Dực vận tuyên lực tôn thần, khai phủ phụ quốc nguyên súy, Thái phó, nghị công, thụy Trung hiến Tôn thất Mân, nay tặng làm Tả vận tôn thần, Tôn nhân phủ tôn nhân lệnh, đổi tên thụy là Trung hoài, phong An-biên quận vương.

Nguyên tặng Dực vận tuyên lực tôn thần, đặc tiến phụ quốc thượng tướng quân, Thái bảo, thụy Trung mẫn, Tôn thất Điển, nay tặng làm Tả vận tôn thần, Tôn nhân phủ tôn nhân lệnh, đổi tên thụy là Trung trang, phong là Thông-hóa quận vương.

Nguyên Tả mệnh tôn thần, chưởng Tả quân, thiếu phó, đặc tiến thượng trụ quốc, thượng tướng quân, Tả quân đô đốc phủ chưởng phủ sự, tặng Thái phó, Huy quận công, thụy Trung tĩnh Tôn thất Huy, nay tặng làm Tả vận tôn thần, Tôn nhân phủ, tả tôn chính, đặc tiến Trấng võ đại tướng quân, Tả quân đô thống phủ, chưởng phủ sự, đổi tên thụy là Tĩnh hiến, phong An-tây công.

Nguyên Nguyên phu công thần, khâm sai chưởng tiền quân dinh, điển bát chư đạo bộ binh, gia tặng đặc tiến Trấng võ tướng quân, Tả trụ quốc, Thái phó, Hội quận công, thụy Trung túc Tôn thất Hội, nay tặng làm Tả vận tôn thần, Tôn nhân phủ Tả tôn chính, đặc tiến Trấng võ đại tướng quân, Tiền quân đô đốc phủ, chưởng phủ sự,

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

đổi tên thuỵ là Túc võ, phong Lạng-giang quận công.

Nguyên khâm sai, chưởng hậu quân, Bình tây thaon thắng đại tướng quân, gia tặng Dực vận công thần, đặc tiến phụ quốc đại tướng quân, Thái úy, Tĩnh quốc công, thuỵ Trung-liệt Võ Tánh nay tặng làm Tá vận công thần, đặc tiến Trảng võ đại tướng quân, hậu quân đô thống phủ chưởng phủ sự, Thái sư, tên thuỵ vẫn là Trung liệt, phong Hoài-quốc công.

Nguyên khâm sai Lễ bộ, gia tặng Tân trị công thần, đặc tiến trụ quốc, kim tử Vinh lộc đại phu, đại lý tự khanh, Thái tử, Thái sư, Chu quận công, thuỵ Trung y Ngô Tòng Chu, nay tặng làm Tá vận công thần, đặc tiến Vinh-lộc đại phu, Hiệp biện đại học sĩ, Thiếu sư, kiêm thái tử thái sư, đổi tên thuỵ là Trung tuấn, phong Nhị hòa quận công.

Nguyên khâm sai ngoại tả chưởng dinh, đại đô đốc, tặng Tả mệnh công thần Tả quân đô đốc phủ chưởng phủ sự, Tiếp quận công thuỵ Trung túc là Chu Văn Tiếp, nay tặng làm Tá vận công thần, đặc tiến Trảng võ tướng quân, Tả quân đô thống phủ chưởng phủ sự, Thái bảo, đổi tên thuỵ là Trảng liệt, phong Lâm-thao quận công.

Nguyên khâm sai, thuộc nội cai cơ, quản Ngũ thủy dinh, tặng Tả mệnh công thần, đặc tiến thượng trụ quốc, thiếu bảo, Dinh quận công, thuỵ Trung túc Vũ Di Nguy, nay tặng làm Tá vận công thần, đặc tiến Trảng võ tướng quân, Thủy quân đô thống phủ chưởng phủ sự, thái bảo, đổi tên thuỵ là Trảng túc, phong Bình-giang quận công.

Nguyên Suy trung, Dực vận công thần, đặc tiến phụ quốc thượng tướng quân, thượng trụ quốc, khâm sai,

TMSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

chưởng Trung quân, Bình tây đại tướng quân, tặng Thái bảo, quyền quận công, thụy Uy dũng Nguyễn Văn Trương, nay tặng làm Tả vận công thần, đặc tiến Trấng võ đại tướng quân, Trung quân đô thống phủ chưởng phủ sự, Thái bảo, đổi tên thụy là Chiêu võ, phong Doanhùng quận công.

Nguyên khâm sai chưởng Hữu quân kiêm giám Thần sách quân, tặng Dực vận đồng đức công thần, đặc tiến Phụ quốc thượng tướng quân, Thượng trụ quốc, Thái phó, Khiêm quận công, thụy Trung hiến Phạm Văn Nhân nay tặng làm Tả vận công thần, đặc tiến Trấng võ tướng quân, Hữu quân đô thống phủ chưởng phủ sự, Thái phó, đổi tên thụy là Hiếu tĩnh, phong Tiên-hưng quận công.

Nguyên khâm sai Gia-định thành tổng trấn, chưởng Tiền quân, Bình tây tướng quân, tặng Suy trung, Dực vận công thần, đặc tiến Phụ quốc thượng tướng quân, Thượng trụ quốc thái phó, Đức quận công, thụy Trung nghị Nguyễn Hoàng Đức, nay tặng làm Tả vận công thần, đặc tiến Trấng võ tướng quân, Tiền quân đô thống phủ chưởng phủ sự, Thái phó, đổi tên thụy là Chiêu nghị, phong Kiến-xương quận công.

Nguyên khâm sai chưởng Tượng quân, lãnh Tượng chính quản lý Thương bạc sự vụ, gia nhị cấp, kỷ lục nhị thứ, Xuyên quận công, tặng đặc tiến Trấng võ tướng quân, Tả trụ quốc, Thái phó, thụy Trung dũng là Nguyễn Đức Xuyên, nay tặng làm Tả vận công thần, đặc tiến Trấng võ tướng quân, Hữu quân đô thống phủ, chưởng phủ sự, Thái phó, đổi tên thụy là Hoàn dũng, phong Khoái-châu quận công.

Nguyên Trung quân giám quân, tặng Trấng liệt công thần, Võ huân tướng quân, các cơ, gia tặng đặc tiến

https://tieulun.hopto.org

Tráng võ tướng quân, Hữu tru quốc, chưởng doanh, Uất văn hầu, thụy Tĩnh-hùng Tống Phước Đạm, nay tặng làm Tá vận công thần, Vinh lộc đại phu, hiệp biện đại học sĩ, Thiếu sư kiêm Thái tử, Thái sư, đổi tên thụy là Văn cung, phong Tuân-nghĩa hầu.

Nguyên khâm sai, thuộc nội cai cơ, quản Tiền trực vệ, tặng Tá mệnh công thần, đặc tiến Phụ quốc thượng tướng quân, chưởng cơ, gia tặng đặc tiến Tráng võ tướng quân, Hữu trụ quốc, chưởng dinh, Mẫu đức hầu, thụy Uy dũng Nguyễn Văn Mẫn, nay tặng làm Tá vận công thần, Tráng võ tướng quân, tiền phong doanh đô thống, Thiếu bảo, đổi tên thụy là Tương tráng, phong Duy tiên hầu.

Nguyên khâm sai thuộc nội cai cơ, quản tiều sai đội, tặng Tá mệnh công thần, đặc tiến Phụ quốc thượng tướng quân, chưởng cơ, gia tặng đặc tiến Tráng võ tướng quân, Hữu trụ quốc chưởng dinh, Hựu đức hầu, thụy Uy dũng Đỗ Văn Hựu, nay tặng làm Tá vận công thần, Tráng võ tướng quân, Tiền phong dinh đô thống, Thiếu phó, đổi tên thụy là Tương liệt, phong Phu-đực hầu.

Nguyên khâm sai chưởng hữu quân, tặng Dực vận đồng đức công thần, đặc tiến Phụ quốc thượng tướng quân, thượng trụ quốc Thái bảo, Nhân quận công, thụy Trung cần Nguyễn Văn Nhân, nay tặng làm Tá vận công thần, đặc tiến Tráng võ tướng quân, Hữu trụ quốc chưởng phủ sự, Thái bảo, đổi tên thụy là Mục hiến, phong Kinh-môn quận công.

Nguyên khâm sai, hậu doanh đô thống chế, tặng Dực vận công thần, đặc tiến Khai phủ phụ quốc thượng tướng quân, Thiếu bảo, Nghị quận công, thụy Trung liệt Mai Đức Nghi, nay tặng làm Tá vận công thần, Tráng võ tướng quân, Thần sách quân hậu doanh đô thống,

https://tieulun.hopto.org

Thiếu bảo, đổi tên thụy là Cung cần, phong Vĩnh-lại hầu).

Vua cho rằng từ tỉnh Quảng-trị trở ra Bắc lúc đầu mới chia đặt quan chức việc thay thế bàn giao còn bề bộn, chuẩn cho nhằm ngày 30 tháng 12 năm nay thì phong ấn ; ngày mồng 1 tháng giêng sang năm thì khai ấn.

Ban áo quần cho biền binh sáu đội Thường trực và bốn đội Ngân sang.

Nguyễn Huy Diễm, nguyên tham hiệp Sơn-nam, bị lỗi nhiều án, phải giáng đến 10 cấp. Vua ra lệnh cách chức, phải theo bộ Hộ, để gắng sức làm việc chuộc tội.

Bộ Hộ tâu nói : « Từ trước đến nay có ân chiếu rộng miễn cho những thuế đề thiếu đã lâu ; các địa phương, có nơi đem tiền thóc mà bản án đã xử cho miễn thu, không phải đóng, có nơi thì xếp vào hạng không phải đóng, việc làm không nhất trí ».

Vua nói : « Ra ơn rộng miễn là chỉ riêng về thuế chính cung. Còn như các hạng thuế truy thu thì sao lại vin cớ cho miễn được. Sắc cho từ nay hễ có ban ơn thì nên phân biệt làm cho rõ ràng, không được lộn xộn như trước, sẽ bị giao đình thần bàn xử ».

Bộ Công bàn tâu cho rằng thuyền mành ở Bắc-thành cũ và các hạt Nam-định, Hải-dương, Quảng-yên, thuộc Bắc-thành ; các hạt Quảng-trị, Quảng-bình, Nghệ-an, Thanh-hoa, Ninh-bình thuộc phía bắc kinh kỳ đều có số ngạch nhất định. Nay lựa đất chia hạt, Bắc-thành đổi là Hà-nội, mà Ninh-bình thì lệ thuộc vào Nam-định có Hưng-yên mới đặt ; Nghệ-an có Hà-tĩnh mới đặt mỗi hạt đều có thủy quân. Vậy thuyền mành nên lựa tinh quân cấp để đủ sai phái ; xin đem cả 151 chiếc thuyền nguyên ngạch ở các hạt từ Ninh-bình trở ra Bắc, chia cấp cho các nơi thống hạt như : Hà-Ninh, Hải-Yên, Định-Yên,

https://tieulun.hopto.org

để làm định ngạch (Hà-Ninh 31 chiếc : Hải đạo thuyền 4 chiếc, Lê thuyền 10 chiếc, Ô thuyền 10 chiếc và Sam bản 7 chiếc—Hải-Yên 54 chiếc : Điện hải thuyền 10 chiếc, Hải đạo thuyền 4 chiếc, Lê thuyền 10 chiếc, Ô thuyền 10 chiếc, Sam bản 10 chiếc, tùy thuyền Sam bản 10 chiếc—Định-Yên 66 chiếc : Bắc-an hiệu thuyền 5 chiếc, đổi là Định-an ; Bắc-tĩnh hiệu thuyền 10 chiếc, đổi là Định-tĩnh ; Hải đạo thuyền 4 chiếc, Lê thuyền 12 chiếc, Ô thuyền 12 chiếc, Sam bản 8 chiếc, tùy thuyền tiểu Sam bản 15 chiếc). Ninh-bình, Hưng-yên và Quảng-yên xin là những tỉnh kiêm hạt đều sung tùy các quan tổng đốc liệu cấp. Còn Quảng-bình, Quảng-trị, Nghệ-an, Thanh-hoa, vẫn để định ngạch như cũ, Hà-tĩnh thì do Nghệ-an liệu lượng cấp cho.

Vua y theo lời bàn, lại sai trích lấy đội pháo thủ ở thành cũ chia cho lệ thuộc vào Hà-nội 2 đội, Sơn-tây 1 đội, và Bắc-ninh 1 đội ; còn các pháo hiệu đang lệ thuộc vào Nam-định và Hải-dương mỗi hạt 1 đội, đều theo như ngạch cũ.

Bộ Binh dâng sổ tổng kê tất cả các biền binh năm ấy.

Vua xem và bảo : « Binh quý tinh nhuệ không quý đông nhiều. Binh số nước ta chỉ có hơn 100.000 dẫu không nhiều bằng con số hơn 300.000 của nhà Thanh, nhưng nếu thao diễn được thạo, khí giới được tốt, cũng đủ vô địch nếu chỉ hư trương con số trống rỗng, thì dẫu nhiều, cũng chẳng làm gì ! »

Nguyên quyền giữ ấn triện Bắc-thành là bọn Lê Đại Cương, bắt được kẻ phỏng hỏa đốt nhà cửa người ta, lập tức sai chém rồi mới tâu lên.

Vua bảo bộ Hình : « Đối với quyền lớn sinh sát, bề tôi Bắc-thành khinh suất như thế, đáng lẽ giao bộ nghiêm ngặt bàn xử, nhưng nghĩ hiện nay đương chia phái biền

https://tieulun.hopto.org

binh đi đóng giữ các nơi, hoặc giả những kẻ côn đồ vô lại, nhân dịp gây sự đó cũng là tùy tiện tạm làm chứ không phải là tự tiện chuyên quyền. Vậy gia ơn, chỉ phạt mỗi người một năm bổng ».

Chuẩn định: « Từ nay, tới kỳ thi hội, những cử nhân và giám sinh đợi bổ mà chưa được bổ, hễ ai tình nguyện đi thi hội, thì nếu là giám sinh thì cho quan địa phương sát hạch, đáng được dự thi thì cho cùng với cử nhân, làm thành danh sách tâu lên, tới kỳ vào thi. Việc này đặt làm lệ mãi ». (Năm trước, thi hội, chỉ những hành tẩu, làm việc ở bộ, các cử nhân các khoa hiện còn học tập ở quê quán và các giám sinh đã trúng hạch, mới được dự thi).

Bộ Lễ tâu nói: « Hàng năm, có hai tết là Nguyên đán và mồng 5 tháng 5, Hoàng thượng đều thân đến Thái-miếu (1) và Thế-miếu (2) làm lễ, thiết nghĩ việc phụng thờ tôn miếu đều rất thành kính, nhưng lễ có khi long trọng, có khi giảm bớt, nên so sánh với nghi lễ cho được hợp nghi. Xét theo điển lệ Bắc triều, thì tế miếu chỉ có năm lễ tế hưởng, còn các thời tiết hằng năm, chưa từng thấy chép hoàng đế thân đến. Nay đối với hai tết ấy, xin sai hoàng tử các tước công đến tế thay, còn lễ phẩm đều theo y như cũ. Lại ngày 30 tết và ba ngày tiết khai xuân (3) làm lễ ở các miếu và điện Phụng-tiên xong, theo lệ, có bắn ống lệnh và đốt pháo giấy. Kể ra, người xưa đốt pháo ống tre, là để trừ lệ khí, và đón phúc xuân, thế tục nhân đấy dùng làm trò vui chơi tết là phải. Xét các đời Minh, Thanh, lễ tế miếu đều không

---

(1) Thái miếu: Thờ Nguyễn Hoàng (Thái tổ Gia dụ).

(2) Thế miếu: Thờ Gia-long Nguyễn Phúc Ánh (Thế tổ Cao hoàng).

(3) Ba ngày tiết khai xuân là mồng 1 mồng 2, mồng 3 tháng giêng âm lịch.

https://tieulun.hopto.org

có lệ đốt pháo. Vì thần đạo cốt tĩnh, trong các thời tiết hằng năm dâng tiến, tinh thần bàng bạc như xuống như lên lờ mờ nghi ngút, nay nếu sau khi làm lễ, tiếng pháo vang ầm, e không phải là tỏ rõ ý nghiêm kính. Vậy xin đình chỉ việc đốt pháo ». Vua đều chuẩn y.

Đổi tên các trạm ở Hà-tĩnh và Hà-nội (Hà-tĩnh có 6 trạm, trước thuộc Nghệ-an, nay trạm An-thần đổi làm Tĩnh-thần, trạm An-sa đổi làm Tĩnh-sa, trạm An-lạc đổi làm Tĩnh-lạc, trạm An-khê đổi làm Tĩnh-khê, trạm An-đan đổi làm Tĩnh-đan, trạm An-liêu đổi làm Tĩnh-liêu. Hà-nội có 5 trạm, trước thuộc Sơn-nam, nay trạm Sơn-phú đổi làm Hà-phú, trạm Sơn-cầu đổi làm Hà-kiều, trạm Sơn-khoái đổi làm Hà-an, trạm Sơn-hồi đổi làm Hà-hồi, trạm Sơn-mai đổi làm Hà-mai. Và mới đặt một trạm ở ngoại thành, gọi tên là trạm Hà-trung).

TAISACH.COM.VN

Dùng Hồ bộ chủ sự Phạm Viết Cho làm đốc học Quảng-trị, thăng giáo thụ Lý-nhân Vũ Thúc làm thự đốc học Hà-tĩnh, giáo thụ Hà-hoa Vũ Đình Tuấn được lên thự đốc học Hưng-yên, giáo thụ Thuận-an Đặng Văn Đồng lên thự đốc học Thái-nguyên. Cho viên bị cách là Vũ Phan được khai phục làm giáo thụ Thuận-an.

Sai chế mũ áo cấp cho con các thân công. (Phàm con các thân công, tuổi đã 15, thì cấp cho 1 chiếc mũ xuân thu, 1 bộ áo giao lĩnh, 1 cái xiêm, 1 đôi giầy và bít tất. Trang sức ở mũ thì dùng 3 đóa hoa bằng vàng 5 tuổi, 2 bức đính thêu lối cổ đồ (1) con trưởng thì có 4 con giao long, con thứ thì 2 con; áo có bổ tử (2), xiêm cũng có

---

(1) Cổ đồ: Lối thêu, vẽ cổ, ví dụ như: lối chữ công, lối chữ triện, lối chữ thọ v.v...

(2) Bổ tử: Bức thêu hình vuông đính ở trước ngực áo, hay sau lưng áo, trên bức ấy có thêu các hình con giống, tùy theo chức tước phẩm hàm khác nhau.

https://tieulun.hopto.org

bồ tử, con trưởng thêu sư tử, con thứ thêu hình con hổ. Còn 3 bông hoa trang sức ở mũ sau đổi làm 2 bông).

Tháng 12, điều Nguyễn Hữu Gia, nguyên thự Binh bộ hữu thị lang, lãnh Bắc-thành Binh tào làm thự Công bộ hữu thị lang sung giữ việc Đê chính.

Quan thành Gia-định tâu nói: « Dân man châm ở Si-khê thuộc châu Quang-hóa, do con cháu cơ Sơn-cố là Phủ Vi, cháu gọi Phủ Nộn bằng cậu, nối đời cai quản, lệ thuộc vào sổ dân man Phiên-an, về thuế lệ, vẫn chưa châm chước qui định, nay dân ấy sinh tụ vẫn chưa đông đúc, ruộng đất cũng chưa mở mang, vậy xin lại rộng hoãn cho việc đóng thuế.

Vua bảo bộ Hộ: « Dân man ấy, trước kia nhân xiêu tán, trở về đất cũ, đã cấp cho vay tiền công để làm ăn sinh sống, tới khi hết hạn, không nộp thì được đã cho khoan miễn ngay, chính là muốn cho họ ở yên làm ăn, để làm dân biên giới lâu dài; đến nay đã hơn 8 năm, còn nói sinh tụ vẫn chưa đông đúc, ruộng đất cũng chưa mở mang, không thể định thành ngạch thuế, đó chẳng phải là do quan địa phương thừa hành không nên công trạng gì mà đến thế ư? Nay hãy gia ơn cho rộng, hoãn thêm một năm nữa, nhưng phải nghiêm sức sở tại, để ý phủ dụ khiến dân man ngày càng thấm nhuần phong tục người kinh vui đóng thuế khóa ».

Bộ Lại tâu nói: « Về giấy tờ ở các nha môn trong, ngoài, từ năm Gia-long thứ 18 (1819) trở về trước, những tờ chiếu, sắc, chỉ, dụ, gián hoặc có ghi rõ tên nhà vua và những chữ đồng âm khác, nay xin cho sao theo nguyên bản, nếu có kinh gặp chữ ngự danh nào thì chiếu theo lối chữ do bộ Lễ chép đưa mà đổi lại điền vào, còn chữ đồng âm khác thì theo nghĩa câu văn mà đổi đi điền vào; rồi làm sớ kinh dệ một thể. Về bản

https://tieulun.hopto.org

sao do bộ đối chiếu cho xác thực. Ở cuối tờ giấy, viết rõ những chữ, « năm, tháng, ngày, đình thẩn phụng sao tống » rồi đóng dấu triện nhỏ có 4 chữ « đồng di hiệp cung », đưa giao cho giữ lấy. Còn nguyên bản thì thu lấy tiêu hủy đi. Đến như lời truyện cộng đồng sớ, văn, bẩm văn và các giấy tờ cũng theo đó tẩy đi, điền vào, rồi để lưu chiểu ».

Vua cho lời tâu là phải.

Định lệ về tiền và thóc cần dùng cho thợ bồi tranh, thợ vẽ, sở đốc công thuộc Vũ khố (cục thợ bồi tranh mỗi năm cấp cho 8 phương gạo; cục thợ vẽ, mỗi năm cấp cho tiền 3 quan, gạo 3 phương).

Các tỉnh Nam-định và Sơn-tây phải dẫn 3 người yêm hoạn (1) đến Kinh. Vua sai sung vào việc quét tước ở Nội đình. Vua nhân bảo bộ Lễ: « Hoạn thu dẫu là những kẻ hèn mọn, nhưng chốn cung cấm phải có hạng người ấy, gần đây lũ ấy có ít không đủ sai khiến tinh thế có lẽ phải sẽ làm như đời xưa là có lệnh cho vào buồng tắm (2) mới được nhưng hình phạt ấy bỏ đi đã lâu, nếu lại làm nữa thì người có lòng nhân không nỡ ».

Bắt đầu đặt chức tri sự và lại mục ở phủ huyện các địa phương. Phàm chỗ nào rất cần và chỗ cần thì đặt một người tri sự và 2 người lại mục; chỗ cần vừa và chỗ cần ít thì đặt 2 lại mục. Do thượng ty sở tại chọn lấy bát, cửu phẩm thư lại thuộc nha mình, người nào quê ở hạt khác, thì bổ tri sự, để lại hay thông lại cũ, làm được việc thì bổ lại mục, cấp cho bằng thì sai, đợi đủ 3 năm, không có lỗi, mới tâu xin cho thực thụ. Còn thông

---

(1) Yểm hoạn: Người bị thiến mất bộ phận sinh dục.

(2) Buồng tắm: Nơi người xưa dùng nhốt những tội nhân bị tội thiến để giữ cho kín gió.

https://tieulun.hopto.org

lại thì chuẩn cho theo ngạch cũ, liệt vào hạng vị nhập lưu (1).

Lê Đại Cương, tổng đốc Sơn-Hưng-Tuyên tâu nói: « Biền binh ở 5 đội Tùng-thiện nhất, nhị, tam, tứ, ngũ thuộc Bắc-thành trước đều là tù phạm dồn lại và bổ sung. Nay chia đặt tỉnh hạt, chưa có lệ thuộc vào đâu. Vả, bọn ấy chỉ để dùng ở nơi ven biên giới là phải, xin đổi cho lệ thuộc về Sơn-tây, để phòng sai khiến ». Vua chuẩn y. Lại cho rằng quân đội phần nhiều không đủ số ngạch bèn sai dồn làm 4 đội nhất, nhị, tam, tứ.

Định lệ về số thuộc binh của tổng đốc, tuần phủ, bố chính, án sát và lãnh binh ở các tỉnh. Tổng đốc 30 người, tuần phủ 20 người, bố chính và án sát đều 10 người, lãnh binh 5 người, mộ những dân ngoài sổ, từ Quảng-bình trở vào Nam để sung vào; mỗi người, mỗi tháng cấp lương cho 1 quan tiền, và 1 phương gạo. Rồi sắc cho từ nay viên nào được thăng đổi đi hạt khác, đều chuẩn cho đem theo số lính mình được có ấy. Nếu thăng đổi vào làm việc ở Kinh, thì chiếu theo lệ quan Kinh mà đem lính vào còn thừa thì bỏ bớt đi.

Nhà dân ở trong Kinh thành bị cháy thì thị vệ theo lệ nổi trống hiệu, đương đêm làm náo động lên. Vua bèn qui định lại từ nay, trong Kinh thành hễ có nhà nào cháy thì lập tức do Tấu-sự xứ tâu lên, đợi được chỉ, mới cho nổi hiệu. Lại sắc cho ngoại thành, nếu có bị cháy, như ở kho gỗ đầu nơi phụ quách, hay xưởng thuyền ở bờ phía nam sông Hương, cho chiếu theo lệ trong thành, phải kịp đến đó thăm để báo; nếu không phải ở hai nơi ấy thì thôi.

Lê Đại Cương tổng đốc Sơn-Hưng-Tuyên tâu nói: « Số binh 2 cơ ở kiêm hạt Tuyên-quang chỉ có hơn 200 người,

---

(1) Vị nhập lưu: Chưa được vào chính ngạch.

https://tieulun.hopto.org

không đủ phân phái. Trước kia đã bàn định lấy 1 cơ Bắc-binh ở Sơn-tây, chia đi phòng giữ Hưng-hóa. Nay xin trích lấy 500 biền binh ở cơ Hậu dũng Hữu quân, chia 300 người lệ thuộc Hưng-hóa, 200 người lệ thuộc Tuyên-quang ; đợi sau khi Tuyên-quang mộ đủ cơ binh, sẽ lại rút về Hưng-hóa cho đủ số 1 cơ ».

Lại số người coi kho ở Sơn-tây theo lệ thì phái một suất đội 50 biền binh cứ 3 năm tới kỳ thanh tra thì thay đổi một lần. Nay chia đặt tỉnh hạt sự trưng thu thuế khóa ở 7 huyện thuộc thành cũ đều gộp cả vào tỉnh, thì số tiền và thóc thu vào, phát ra nhiều bội hơn trước. Vậy xin tới kỳ thanh tra sang năm, phái 2 suất đội và 100 biền binh ở Hữu quân sẽ cùng với những người giám thủ cũ, giao nhận với nhau. Từ nay về sau, tới kỳ thanh tra, cứ theo lệ ấy.

TAILIEUSACH.COM.VN

Vua đều ưng thuận.

Lê Văn Quý tổng đốc Thanh-hoa tâu nói : « Tỉnh hạt có phủ Tĩnh-gia, là chỗ đất xung yếu, khi có thành trì kho tàng, theo lệ, phái 2 vệ lính tỉnh đến đồn thủ, mỗi năm một lần thay phiên. Gần đây trong cõi yên ổn, những lính ở lại canh giữ phần nhiều nhàn rỗi. Vậy xin mỗi năm chỉ phái một vệ, cho đỡ phiền phí ». Vua chuẩn y lời tâu ấy.

Qui định cho các nha môn ở trong Kinh và các tỉnh ngoài về cách thức viết đài ở các tờ tấu, sớ. (Phàm những tập tấu, để không 1 khoản, chữ chỉ, chữ văn thì đài vào khoản thứ 1, chữ tấu đài vào khoản thứ 2, viết niên hiệu vào khoản thứ 3 ; trên đầu giấy viết, nên để trống, chia làm ba khoản : khoản thứ nhất để đài chữ « chỉ » 旨, chữ « văn » 聞 ; khoản thứ hai để đài chữ « tấu » 奏 ; khoản thứ ba để đài niên hiệu. Khi gặp chữ « thiên » 天, chữ « tổ » 祖 là những chữ cực tôn thì đài lên khoản trên

https://tieulun.hopto.org

cùng đầu giấy. Vì còn viết giấy tờ mừng, biểu mừng, biểu tạ, thì dùng những chữ « khể thủ, dốn thủ » ngoài ra các việc thường chỉ ghi chức hàm, họ, tên, người đứng gởi và « cẩn tấu » mà chức, hàm, họ tên đều viết vào hàng bình thường, giấy trình bày và đơn trạng của nhân dân cũng thế. Đến như trong tờ dụ, tờ chỉ có nói đến những chữ miếu đế vương các đời, hay văn miếu, đều đài vào khoản thứ nhất mà gặp có dụ chỉ của đế vương các đời thì cũng đài ở khoản thứ nhất chỗ để trống trên đầu tờ giấy.

Bộ Lễ tâu nói: « Các địa phương ở ngoài, hằng năm gặp tiết « Thánh thọ »(1) và 3 tiết lớn là Vạn thọ (2) Nguyên đán, Đoan dương (3), các tờ mừng, biểu mừng đều thấy có đóng ấn triện. Nay ấn triện đặt ra là để làm dùng là phải; đến như tờ mừng, tờ biểu là lời của tôi con, tán dương chúc tụng, không phải như tấu sớ, sổ sách. Vậy xin từ nay về sau mỗi lễ khánh tiết, dâng biểu mừng, chỉ nên kính cẩn ghi chức hàm, bỏ dùng ấn quan phòng và ấn triện đi ».

Vua cho là phải.

Bắc-ninh và Hải-dương, có nhiều giặc cướp. Bộ biền (4) truy nã, chúng lại trốn thoát sang hạt khác. Các đốc thần tâu báo việc ấy và viện cớ nói là: không dám vượt sang hạt khác, đuổi đến tận cùng.

Vua bảo bộ Hình: « Không được tự tiện kéo nhau vượt sang hạt khác, là chỉ riêng những kẻ mượn cớ quấy nhiễu những việc để phòng tầm thường mà thôi,

---

(1) Thánh thọ: Ngày sinh nhật bố mẹ vua.
(2) Vạn thọ: Ngày sinh nhật vua.
(3) Đoan dương: Ngày mồng 5, tháng 5 âm lịch.
(4) Bộ biền: Biền binh đi đánh bắt giặc cướp.

https://tieulun.hopto.org

đến như dẹp giặc cướp, cốt phải truy nã đến cùng, nếu cứ phân chia địa giới, không khỏi có chỗ ngăn cản, mà sau việc xảy ra, lại thêm khó làm! Vả lại việc bắt kẻ phạm trong chỗ tiếp giáp địa giới, luật đã nói rõ, có cấm về sự vượt cõi đâu? Đó chẳng qua lũ kia trong lòng sợ sệt, may thấy bọn cướp trốn đi hạt khác, đã tránh được nạn, lại dễ đổ lỗi, thế mà đốc thần cũng không biết răn bảo từ trước. Vậy khi truyền chỉ cho đốc phủ các địa phương từ Quảng-trị trở ra Bắc, nghiêm sức cho các bộ biền và các dân xã thuộc hạt từ nay về sau, hễ có trộm cướp lẻn lút lọ ra thì lập tức phải hết sức đánh bắt, nếu chúng chạy trốn sang hạt bên cạnh thì cho phép một mặt phi báo lên thượng ty hội họp nã bắt, một mặt đuổi riết đến kỳ cùng, cốt bắt được cả bọn. Không được nhượn cớ là không dám vượt quá địa giới rồi lui rút lui. Còn bộ biền ở hạt bên cạnh, hễ thấy đuổi đến, cũng phải vì họ mà ra ngăn chặn, góp sức cùng bắt, không được lấy nê là chưa có thượng ty liên lạc hội tiễu, bèn tự ý cản trở việc nã bắt. Nếu kẻ nào đun đẩy lẫn cho nhau đến nỗi để cho giặc cướp xa chạy cao bay thì sẽ bị tội ».

Bộ Hộ tâu nói : «Những vị nhập lưu thư lại thuộc bộ Hộ chỉ có 50 người, đã chuyên bổ làm chủ thủ ở Kinh thương Nội tàng, thế mà nhiều lần lại phải lựa ra để sung bổ vào chân chủ thủ ở Nội vụ Vũ khố, do đấy thiếu người làm việc. Vậy xin từ nay, phàm ngạch, tư dịch ở Nội vụ Vũ khố có thiếu người cũng miễn cho bản bộ không phải sung điền nữa ».

Vua ưng thuận.

Đổi tấn Lang-lung thuộc Bình-thuận làm tấn Long-vĩnh. Lại cho rằng tấn này với tấn Vị-nê, đều có thuyền công qua lại hạ neo, việc công cũng nhiều, vậy chuẩn cho đặt thêm mỗi tấn 1 hiệp thủ.

https://tieulun.hopto.org

Gia tặng Hoài-công Tôn thất Hy làm Tôn nhân phủ tả tôn chính, vẫn thụy là Đôn-mẫn và phong là Thuận-an công.

Vua bảo bộ Lễ: « Từ xưa các bậc minh vương, để tỏ lòng yêu mến trước hết phải thân người thân, mà tôn người có đức, đến người có công, đối với lễ thế là chính đáng, nghĩ đến khâm sai lưu trấn thành Gia-định, tặng Hoài-công Tôn thất Hy là thứ huynh của ta, lúc trẻ đã nhận chuyên trách ở cõi ngoài, ngờ đâu tuổi tới cập quán(1) không được hưởng phúc ấm lâu dài, đã từng được Hoàng khảo ta, Thế tổ cao hoàng đế, ban cho tước phong vinh hiển, tưởng cũng đã thêm rực rỡ ở dưới suối vàng, ta nhớ lại việc trước, trong lòng cảm động, bèn gia phong thêm chức hàm và đất ăn lộc, để lâu dài về sau này, cốt tỏ ý nghĩa chia xẻ vinh quang với anh em, thêm mãi không thôi ».

Đổi cấp tín bài bằng ngà từ Quảng-trị trở ra Bắc: (Tín bài ấy một mặt khắc những chữ: tên tỉnh và tín bài hiệu thứ mấy, một mặt khắc những chữ: Minh-mệnh thập nhị niên quan cấp ».

Tám tỉnh: Quảng-bình, Nghệ-an, Thanh-hoa, Hà-nội, Nam-định, Hải-dương, Sơn-tây, và Bắc-ninh, mỗi tỉnh 10 cái, giao tổng đốc giữ. Chín tỉnh: Quảng-trị, Hà-tĩnh, Ninh-bình, Hưng-yên, Quảng-yên, Hưng-hóa, Tuyên-quang, Thái-nguyên và Lạng-sơn, mỗi tỉnh 5 cái, giao tuần phủ giữ. Tỉnh Cao-bằng 3 cái, giao bố chính và án sát cùng giữ. Còn tín bài cũ cấp cho thành và trấn thì thu lại và tiêu hủy cả.

Bộ Hộ tuân theo chỉ dụ, đem việc Kinh thương biền binh thay thế, bàn giao và công việc nên làm tâu lên.

---

(1) Cập quán: Theo lễ xưa con trai 20 tuổi thì đội mũ. Đây có nghĩa là tới 20 tuổi.

TAISACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Vua hạ lệnh cho đình thần bàn lại. Đình thần xin từ nay phàm linh coi kho, khi được thay đổi, thì biền binh ban trước hội đồng với giám đốc chủ thủ xét xem kho các hiệu đã từng so lường và chứa đầy rồi giao cho ban kế tiếp nhận giữ. Nếu thóc gạo ban trước đã đăng thu chứa ở kho nào và số thóc gạo dẫu không phải chính tay [ban trước] đăng thu mà đã mở ra, phát đi, thì cũng tâu xin lần lượt so lường. Duy hiện nay, thóc gạo chứa ở kho, so với con số ở sổ sách, chưa rõ có phù hợp không, ban trước và ban sau, không khỏi đổ lẫn cho nhau, nếu có việc án xảy ra thì lại dây dưa lan rộng mãi. Còn nguyên do của kho nhà nước thiếu hụt không biết lỗi bởi tại đâu. Vậy phải nên so lường tất cả cho rõ thiếu đủ. Tra theo điển lệ nhà Thanh, kho có từng ngạo, vì trong kho chia ngăn làm giới hạn, ghi rõ số mục để tiện so lường. Nay xin ở kho các hiệu chiếu theo số gian, cứ 3 gian ngăn ra làm 1 ngạo (nếu lẻ loi, không đủ 5 gian, cũng đặt làm 1 ngạo) xây tường ngang bằng gạch, cao đến xà ngang, trên xà lát ván để làm giới hạn. Ở gian giữa ngạo, mở một cửa. Phàm thu chứa, dưới từ chỗ lát phên tre, lên đến cửa sổ làm mức gạt, gạt cho đầy phẳng. Các số hiện chứa là bao nhiêu đều khắc chữ vào thẻ gỗ, đóng ở ngoài cửa ngạo để làm ghi. Chỗ khóa ở cửa phải niêm phong, đóng triện của bộ, làm đúng phép. Trước hết hãy làm ở kho hiệu Quảng-thịnh Tam hiệu còn để không, rồi so lường thóc ở kho gần đấy đem chứa vào, giao cho bọn giám thủ mới nhận giữ. Còn các kho khác cứ lần lượt mà làm. Kho Quảng-tích Nhất hiệu đương chứa muối, cũng xin từ chái phía tây đến gian thứ nhất kho ấy làm một ngạo, để chứa muối Ba-thắc; từ gian thứ 2 đến gian thứ 11, chia làm 2 ngạo, để chứa muối, theo y như cách thức kho chứa thóc. Về cách chứa muối, bỏ hết ván lát và những cát cũ, rồi đổ đầy

https://tieulun.hopto.org

đất, ở trên rải 1, 2 lượt lá dừa, mặt trên và bốn bên cũng đều lót lá dừa.

Chủ thủ và thư lại ở kho đều theo hiệu kho, chia phái cùng với biền binh đương ban hội nhau mà làm, để có chuyên trách. Sáu cửa ở tường chung quanh kho, phái riêng 1 suất đội và 30 biền binh, lần lượt canh giữ, cứ 1 tháng lại thay phiên nhau; nếu thấy có tình tệ gì khác thì lập tức bắt giải. Vả, kho tàng là việc quan trọng, tiết mục rất nhiều, nếu không đặt một viên quan to để đốc phó khi việc chợt xảy ra và ngăn ngừa lúc việc còn nhỏ thì sợ khó làm được chu đáo. Vậy xin đặt riêng một Thương trường thị lang phẩm các chức văn võ và lại dịch ở kho và hết thảy mọi việc ở kho đều do viên ấy trông coi và đốc suất. Vua theo lời bàn, xuống dụ bảo kho Quảng-thịnh Tam hiệu chuẩn cho sang năm xây đựng nhà ngạch coi kho hiệu [illegible] cho đầy phẳng; nếu có thừa thì đong lường đem chứa nơi khác, rồi phải khắc rõ thước tấc làm ghi, giao cho chủ thủ mới tiếp nhận, đợi sau này có kho nào bị dột nát phải sửa chữa lại, thì theo thứ tự mà thi hành.

Định rõ lại lệ quân cấp khẩu phần lương điền (1). Đầu niên hiệu Gia-long (1802 — 1819), chế độ ruộng khẩu phần: Từ trên bậc văn võ nhất phẩm đến tùng cửu phẩm, cho tới quân dân, người già, người tàn tật, người không vợ, kẻ góa chồng, chiếu theo ngạch bậc, phẩm thứ trước sau, lấy công điền, công thổ ở trong xã, quân cấp cho có thứ bậc khác nhau. Còn lương điền thì cứ theo biền binh ở doanh, vệ, cơ, đội các quân, tùy hạng mà chia cấp; những có quan phẩm thì không được dự. Duy trước đây chỉ có hai hạng cấm binh và tinh binh, gần đây lại có quân hiệu thần binh, cũng có mới

(1) Ruộng linh được hưởng theo khẩu phần.

https://tieulun.hopto.org

cũ không phù hợp nhau, bộ Binh bàn xin nhân phép đã lập thành, chiếu theo danh sắc hiện đặt, lựa định quân cấp phân số để làm thứ bậc; còn quan viên và các hạng người cùng với trai, gái, già, trẻ, vẫn cứ theo phép chia ruộng như cũ.

Vua chuẩn cho đình thần bàn lại để thi hành.

(*Thân binh*: Cẩm y vệ, Loan giá vệ, Vũ lâm doanh và tả hữu lưỡng dực, mỗi người cấp ruộng đất khẩu phần 9 phần, lương điền 1 mẫu. Cấm binh bốn doanh, Thần-cơ, Tiền phong, Long võ, Hổ oai và Nội thủy vệ, mỗi người cấp ruộng đất khẩu phần 8 phần rưỡi, lương điền 9 sào. *Cấm binh*: viện Thượng-trà 2 đội Kim sang, Ngân sang, các đội Giáo dưỡng binh, đội Thượng thiện, đội Tài hoa, thự Hòa thanh, viện Thượng tứ, Kinh tượng và 5 đinh quân Thần sách mỗi người cấp khẩu phần 8 phần, lương điền 9 sào. *Tinh binh*: các vệ, cơ, đội ở 5 quân trung, tiền, tả, hữu, hậu, các vệ, cơ Thủy quân, mỗi người cấp khẩu phần 7 phần rưỡi, lương điền 8 sào. *Tinh binh*: 2 vệ Hộ lăng trung, tiền, các kiên, các sai, các dực, thuộc vệ Giám thành và vệ Võng thành, các ty Lý thiện, mỗi người cấp khẩu phần 7 phần, lương điền 8 sào. *Tinh binh*: các vệ, cơ, đội và linh trạm thuộc các địa phương, mỗi người cấp khẩu phần 7 phần, lương điền 7 sào. *Tinh binh*: đội Tuần bạc, đội Tân sài, các đội thuộc phủ đệ, thuộc binh các nha, linh coi kho, hộ đánh cá và Thanh-binh thự ở Kinh, thuộc binh các nha ở các tỉnh ngoài mỗi người cấp khẩu phần 7 phần, không có lương điền. Phàm các công điền công thổ trong xã đều cấp trước khẩu phần cho những người có quan phẩm, sau mới đến khẩu phần lương điền của các binh lính, thứ mới đến khẩu phần của nhân dân; không được cho binh lính, chiếm lương điền trước sau mới đến khẩu phần người có quan phẩm).

https://tieulun.hopto.org

Ngày quý tỵ có lễ Hợp hưởng. Sắc cho bộ Lễ : từ nay hễ gặp lễ tế Giao, lễ Miếu hưởng, phẩm vật có phải dùng đến thú rừng thì đều cho bắt ở vườn Lộc-uyển để làm lễ, còn về việc săn bắn, phải đợi có chỉ dụ rõ ràng mới được cử hành.

Chuẩn định : hằng năm, quan thừa tế về những ngày 30 tết Nguyên dán đều do bộ lập thành danh sách, cắt lượt từng ban tâu phái đợi chỉ quyết định (lệ trước do bộ đề thỉnh, đợi chỉ chọn phái).

Vua dụ bảo Tôn nhân phủ từ trước đến nay, các hoàng tử chư công, hễ gặp ngày sinh nhật, đều dâng phẩm vật và đến tham bái ở chỗ vua ngự và cung Từ-thọ. Đó dẫu không phải là điển lễ xưa nhưng đối với lễ là có ý báo đền từ gốc, hình như không có gì là trái lắm; nhưng vì nơi theo thói quen, đến cả con trai con gái của hoàng tôn hay của các tước công cũng theo nhau dâng phẩm vật và vào bái yết. Như vậy rất trái với điển lễ. Vậy chuẩn cho bắt đầu từ sang năm những trai, gái nhà vua, chưa xuất các (1) nếu gặp ngày sinh nhật thì cho vẫn làm như cũ theo lệ người nhà, chỉ dâng phẩm vật và yết kiến ở chỗ vua ngự, hoàng tử nào đã trưởng thành, xuất các rồi, thì đội mũ mặc áo đến cửa cung, tâu vua biết, đợi gọi vào yết kiến, không nên đến trước cửa cung Từ thọ nữa. Còn trưởng công chúa của các tước công thì chỉ đến cửa cung Từ thọ tâu lên và đợi chỉ của Từ cung, không phải đến chỗ vua ngự nữa, và không nên dâng phẩm vật, ngoài ra con trai con gái của hoàng tôn và con trai con gái của các tước công, đều không được dâng phẩm vật và tâu xin vào tham kiến.

---

(1) Xuất các : Chỉ hoàng tử ra ở riêng chỗ đất được phong và công chúa đi lấy chồng.

https://tieulun.hopto.org

Lê Đại Cương tổng đốc Sơn-Hưng-Tuyên, tâu nói: « Thuộc hạt có phủ Quốc-oai, nguyên coi 5 huyện. Trước kia, định đặt phủ thành ở xã Trung-thụy, thuộc huyện Đan-phượng là hạt kiêm lý; tới lúc chia đặt ra tỉnh hạt, lại trích lấy huyện Từ-liêm cho thuộc về Hà-nội, thế là thuộc hạt chỉ còn có 4 huyện. Thần đã đi xem địa thế, thì các huyện An-sơn, Mỹ-lương và Thạch-thất đều ở phía đông sông Hát mà huyện Đan-phượng riêng ở phía tây, địa thế Đan-phượng chưa phải là trung độ. Vậy xin dời đặt phủ thành ở địa phận xã Hoàng-xá, huyện An-sơn, và lấy An-sơn làm phủ nha, kiêm lý phủ cũ và vẫn dùng là huyện lỵ Đan-phượng, nhưng thôi việc xây đắp huyện thành ». Vua chuẩn y.

Vua đi tuần du ở sông Lợi-nông, thưởng tiền cho các biền binh đi hộ giá. Sắc cho từ nay đi tuần du, nếu có ân thưởng [tiền] thì hạng Ngân bài thị vệ hay Nhu bài thị vệ (1) được thưởng thêm gấp đôi, hạng hộ vệ được gấp rưỡi.

Hoàng Văn Quyền, tuần phủ Lạng-Bình, tâu nói: « Thổ tri châu ở 7 châu (Văn-uyên, Thất-tuyền, Thoát-lãng, Ôn-châu, Văn-quan, Lộc-bình và An-bác) thuộc tỉnh Lạng-sơn, từ trước đến nay chưa có ly sở, chỉ do chỗ « Thịnh-hậu công vụ sở » ở tỉnh thành để giục giã đốc thúc mọi việc binh lương, nhưng vì đường đất xa cách hay sinh chậm trễ. Vậy xin theo dặm đường, chỗ nào vừa độ thì đặt một ly sở để làm nơi cư trú và làm việc; rồi liệu trích những dân không đủ ghi vào sổ ở sở tại làm thuộc lệ, lại hạ lệnh cho chiêu mộ thổ hạ để lệ tông và phân phái. Đối với bốn châu (Thạch-lâm, Quảng-uyên, Thượng-lang, Hạ-lang) thuộc Cao-bằng là tỉnh

(1) Hạng thị vệ đeo thẻ bạc và hạng thị vệ đeo thẻ ngà (tham khảo thực lục, đệ nhị kỷ, quyển 78, tờ 13a)

https://tieulun.hopto.org

kiêm hạt cũng xin chiếu theo cách đó mà làm. Vả lại, châu An-bác địa giới, giáp Bắc-ninh và Quảng-yên, rừng núi chi chít nhiều đường xung yếu. Vậy xin đặt một đồn ở xã Đông-quan, phái lính đến đóng giữ».

Vua đều chuẩn ý cả.

Cho Võ Khánh được truy khai phục hàm tập ấm Khinh xa đô úy.

Vua bảo bộ Binh: «Hoài-quốc công Võ Tánh, hết lòng trung đền ơn nước, công nghiệp rực rỡ, con là Võ Khánh, đã từng được tập ấm chức hàm Khinh xa đô úy tòng nhị phẩm. Ta đã để ý xây dựng, khiến cho nối được nghiệp nhà, không thẹn với cha nhưng Khánh tính vốn tầm thường, năm trước đã tự ý làm càn, can vào phép nước, theo lý không thể bỏ luật pháp mà gia ơn được, bèn ra lệnh giáng truất, rồi cho con là Võ Kỳ nối tập ấm làm kiên kỳ đô úy, tưởng triều đình đền đáp công lao, đã hết lòng lắm. Nay Khánh vừa mắc bệnh nặng, đã vội qua đời, rất đáng thương xót. Vậy gia ơn cho truy khai phục hàm tập ấm trước, rồi theo ngay hàm ấy cấp tiền tuất cho».

Đổi bổ Tống Viết Trì, nguyên trấn thủ Quảng-bình, làm vệ úy Tiền vệ doanh Thần cơ và Tống Phước Bảo, nguyên trấn thủ Sơn-tây, làm vệ úy ở hữu vệ Hổ oai.

Định lại lệ thưởng bạc cho con trai con gái của hoàng tử và các thân công, được đầy năm, ẫm đến ra mắt. (Lệ trước con trai của hoàng tử được thưởng 50 lạng bạc, con gái 40 lạng; con cái của thân công cũng thế. Nay chuẩn định: con trai trưởng của hoàng tử được thưởng 60 lạng, con gái trưởng 50 lạng; còn con cái về hàng vợ lẽ vẫn theo lệ trước; con trai trưởng của thân công thưởng 50 lạng, con gái trưởng 40 lạng, con trai vợ lẽ 40 lạng, con gái vợ lẽ 30 lạng.

TVSACH.COM.VN

https://tieulun.hopto.org

Sai Vũ lâm hữu dực thống chế Nguyễn Tăng Minh kiêm coi Kim sang và 2 kho súng ống thuốc đạn, Tiền phong Tiền vệ vệ úy Vũ Văn Giải quyền coi 4 ty Hộ vệ, Cảnh tất, Loan nghi và Kỳ cổ thuộc vệ Loan giá.

Định lệ lựa cử các chức phủ, huyện.

Trước đây, vua dụ bộ Lại : « Chức phủ huyện rất gần gũi với dân, trăm họ được trị an thực do ở đó, nhân thế ta nghĩ : địa hạt có chỗ nhiều việc, ít việc không nhất định, nhân tài có người hơn người kém, không giống nhau ; cần phải người và địa hạt cùng hợp nhau mới mong xứng chức. Trước đây việc cất nhắc phủ huyện chỉ chuyên trách cứ vào sự đề cử của đình thần, đã gây ra nhiều nỗi rối rắm về sự thể, huống chi nhân viên bổ ra ngoài, theo làm việc ở địa phương sở tại, tài cán hay dở, thượng ty chức đã biết rõ, còn đình thần lại hay biết khắp từng người được ư ? Phải nên lựa định chương trình, để về lâu dài. Vậy ra lệnh cho đình thần xét số ngạch đã định của các phủ huyện, xem chỗ nào khuyết nên do đình thần cử, chỗ nào khuyết nên do bộ chọn, chỗ nào khuyết nên do địa phương đề tâu xin bổ, bàn rõ tâu lên ».

Tới đây lời bàn dâng lên, xin từ nay phàm các phủ khuyết 49 người, kinh huyện khuyết 3 người, các huyện chỗ rất cần, chỗ cần hiện khuyết 45 người, đều thuộc đình thần lựa cử, tâu xin bổ dùng. Còn các huyện cần vừa và cần ít cùng các phủ, huyện, châu ở ven biển thủy, đều cho phép quan địa phương xét những người sở thuộc và những cử nhân, giám sinh đã phân phái, xem người nào đáng sung vào chỗ khuyết nào, thì chỉ rõ tên, báo cử lên.

Lại đình thần cử người bổ các chỗ khuyết, nếu hạt nào đích xác có người xuất sắc, đáng được cử sung vào

https://tieulun.hopto.org

thì cũng cho để tên rõ để cho người tài được xuất hiện. Đến như các nhân viên đợi thăng, đợi bổ, xét ngạch khuyết bàn bổ, đều do bộ Lại vẫn chiếu lệ mà thi hành ».

Vua theo lời bàn.

Vua dụ bộ Hộ: « Trước kia lựa định cái ống gạt (1), cái thùng (2), cái hộc (3), cái phương (4) kiểu mới, ban cấp cho trong Kinh và các tỉnh ngoại là ý muốn khi phát ra, thu vào đều được công bằng ổn thỏa mãi mãi. Gần đây nghe nói nha lại và lính coi kho ở các hạt xoay xở nhiều cách làm gian, như đắp sơn vào góc hộc; làm mặt cái ống gạt lệch lạc, hoặc chỗ mặt để gạt khoét hơi rộng ra, dùng mẹo đổ mạnh, mà quan địa phương, không hề phát hiện được ra. Xưa có câu: « Hữu trị nhân, vô trị pháp » (5) đủ biết pháp không phải là không hay mà chỉ bởi tại người thừa hành không hay đấy thôi. Đó há chẳng phải là bỏ thiếu chức trách ư? Vậy truyền chỉ cho các địa phương phải để tâm xem xét những lại dịch ở kho tàng thuộc hạt mình, hễ có kẻ nào lâm bậy chút nào một khi đò xét được thực trạng, thì lập tức bắt xích lại nghiêm xử tâu lên; nếu còn cứ mong làm cho xong việc, có người phát giác ra thì kẻ phạm bị chém đầu ngay, quan địa phương không chịu xem xét, cũng bị nghiêm xử ».

---

(1) Cái ống gạt 概 để gạt lúa gạo.

(2) Cái thùng: 桶 (dõng): Đóng bằng gỗ, hoặc tròn, hoặc vuông, mỗi thùng ăn 6 thăng.

(3) Cái hộc: 斛 Đóng bằng gỗ, hoặc tròn, vuông, mỗi hộc ăn 26 thăng.

(4) Phương: 方 Đóng bằng gỗ, hoặc vuông tròn, mỗi phương ăn 13 thưng (theo thực lục chính biên kỷ thứ 2, quyển 51 trang 35).

(5) Về việc thống trị, cốt ở người tốt, chứ không cốt ở pháp độ.

https://tieulun.hopto.org

Quan thành Gia-định tâu nói: « Lệ tô ruộng các trấn ở thành hạt, về nộp tiền lá dừa, trước đây đã được chuẩn cho đình chỉ hẳn; duy quân dân ở đồn điền, chỉ có nộp thóc diêu dịch không như các hạng ruộng khác có tiền thuế nhất định. Vậy xin nên đổi định lại ». Vua sai bộ Hộ bàn, bèn chuẩn cho cứ thóc diêu dịch, mỗi người 2 hộc, 14 thưng, 8 cáp, nay định là 2 hộc, 15 thưng. Còn tiền lá dừa cũng cho miễn cả.

Chuẩn định từ nay hễ hết năm, từ ngày phong ấn đến ngày khai ấn, văn võ đại thần đều miễn túc trực ban đêm; ngày tuế trừ (1) và 3 ngày tết Nguyên đán, cộng 4 ngày, đều miễn cho vào trực tiến bài. Tất cả tấu sớ, nếu không phải là việc quan trọng khẩn cấp nên tâu đệ thì đều cho hoãn đến ngày mồng 4 sẽ tiến trình. Lệnh này ghi để làm lệ.

Đổi đặt lại xã mới (dài lính 70 trượng) ở xã Lễ-xá (huyện Duy-tiên) thuộc Sơn-nam.

Vua bảo Nội các: « Trước đã chuẩn định mỗi năm, cứ ngày mồng 1, mồng 2 tháng giêng và ngày 30 tháng 12, trong 3 đêm ấy, các cửa ở cung thành, hoàng thành và kinh thành đều rộng mở để cho ra vào. Nhưng nghĩ chỗ cung cấm nhà vua là nơi nghiêm kính, nếu để cho đi lại cả đêm, sao cho tỏ ra kính cẩn? Vậy, từ nay các cửa cung thành và hoàng thành đều theo lệ thường canh giữ, không nên mở toang, còn các cửa Kinh thành vẫn theo như chỉ dụ trước ».

Lại sắc cho từ nay cứ năm hết tết đến, đêm [Trừ tịch], ở sân điện Thái-hòa, mỗi khắc, nổ 20 tiếng ống lệnh, suốt đêm đủ 1.000 tiếng; còn các đêm mồng 1 mồng 2 năm mới thì thôi.

---

(1) Tuế trừ: Ngày 30 tết.

https://tieulun.hopto.org

MỤC LỤC

ĐẠI NAM THỰC LỤC

TẬP X

CHÍNH BIÊN — ĐỆ NHỊ KỶ

THỰC LỤC VỀ THÁNH TỔ NHÂN HOÀNG ĐẾ

		Trang
Quyển LXIV	*Minh-mệnh, năm thứ 11, (1830)*	5
Quyển LXV	— —	33
Quyển LXVI	— —	66
Quyển LXVII	— —	84
Quyển LXVIII	— —	111
Quyển LXIX	— —	141
Quyển LXX	— —	166
Quyển LXXI	*Minh-mệnh, năm thứ 12, (1831)*	198
Quyển LXXII	— —	228
Quyển LXXIII	— —	253
Quyển LXXIV	— —	273
Quyển LXXV	— —	311
Quyển LXXVI	— —	340
Quyển LXXVII	— —	362

TIMSACH.COM.VN

Biên tập viên và sửa bài: *Bùi Cẩn*
Bìa: *Mạnh Quỳnh*

https://tieulun.hopto.org

In 800 cuốn tại Liên xưởng in
C.T.H.D Minh-sang — Hà-nội.
Số X. B. 389 — Số in 105 SH.
Giấy phép số 1015 ngày 15-11-1951
Giải phóng chiều tháng 11 - 1951

TIMSACHIEU.VN

https://tieulun.hopto.org